

D. 48.212

ODMEVI

SLOVANSKEGA SVETA
LITERARNO - KULTURNA REVIIJA

LETNIK II

KNJIGA 4

Avtorji: I. Albreht - J. Baukart - M. Bekar - Dr. Fr. Derganc - Drag. M. Domjanič - E. Gangl - M. Gaspari Oton Gaspari - Cv. Golar - D. Gorinšek - R. Jakopič M. Jama - E. Justin - D. Kette - Dr. V. Korun - Dr. I. Lah Lela Ljubič - M. Ljubič - Sr. Magolič st. - Miha Maleš Ks. Meško - Mirko - Jos. Murn-Aleksandrov - J. Nardin Francka Olbejeva - Sl. Osterc - Mičun M. Pavičević Vl. Perhavec - L. Peterlin-Batog - R. Peterlin-Petruška N. Pirnat - J. Plestenjak - J. Polák - A. Rapé - R. Rehar R. Šlapernik - M. Slavčeva - H. Smrekar - A. Špendé K. Špur - S. Šfiné - F. Tražnik - J. Vandof - P. Žmitek

OBISČITE MARIBOR, NAŠ ŠTAJERSKI MERAN!

NAJUGODNEJŠA PRILIKA je „MARIBORSKI TEDEN“
OD 5. DO 15. AVGUSTA 1933.

50% POPUST NA ŽELEZNICAH IN PARNIKIH

R A Z S T A V E :

TUJSKO-PROMETNA, VELIKA SOKOLSKA, VELIKA LOVSKA, NARODNIH NOŠ
IN VEZENIN, VRTNARSKA, VINARSKA, KUNCEREJSKA, SPORTNIH TROFEJ,
PAVILJON MARIBORSKIH UMETNIKOV, PAVILJON JADRANSKE STRAŽE, HIGI-
JENSKA RAZSTAVA ITD.

REVIJA MARIBORSKE TRGOVINE, OBRTI IN INDUSTRIJE V OBLIKI PRISPEVKOV
ZA VELIKO REPREZENTANČNO EFEKTNO LOTERIJO V ZVEZI Z LEGITIMACIJAMI
ZA OBISK „MARIBORSKEGA TEDNA“

GLEDALIŠKE, DRAMSKE IN OPERNE PREDSTAVE NA PROSTEM
VELIKA SOKOLSKA AKADEMIJA, RAZNE SPORTNE PRIREDITVE
VELIKA ZABAVIŠČA Z NAJVEČJIMI IN NAJNOVEJŠIMI VELESEJMSKIMI ATRAKCIJAMI
VELIKE VESELICE NA PROSTEM (MARIBORSKI OTOK) IN BENGALIČNE RAZSVETLJAVE

MESTNA

HRANILNICA LJUBLJANSKA

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 3

s podružnico na Miklošičevi cesti 13

je največja regulativna hranilnica v Jugoslaviji

Ima vlog nad 430.000.000 Din, rezervnih zakladov pa nad 10.000.000 Din. — Za pupilne naložbe ima sodni depozitni oddelek, za varčevanje izdaja domače hranilnike, za pošiljanje po pošti pa svoje položnice. — Za vse vloge jamči mestna občina z vsem svojim premoženjem in davčno močjo. — Hranilnica kupuje in prodaja tudi devize in valute najkulantneje. — Te posle upravlja v svoji podružnici na Miklošičevi cesti. — — Telefon centrale 20-16 in 26-16, podružnice 23-67. — Poštni čekovni račun centrale št. 10.533 in podružnice št. 16.138. — Uradne ure za stranke so od 8. do 12^{1/2} ure

Uganka primarija Gržina

Ivan Albreht, Ljubljana

Tekom let mi je bil malone splahnel iz spomina, ko pa sem ondan prejel vabilo, naj ga o prvi priliki obiščem v N., je mahoma do čuda jasno oživila njegova slika pred menoj.

Stikov, ki so bili kdaj iskreni, pa jih je poslej zrahljal čas, se vselej razveselim, kadar jih naključje obnovi. S Tonetom Gržinom sva bila iskrena druga, ko še ni nihče vedel, kakšna bo njegova ali moja življenjska pot. Hkratu sva maturirala in se oba podala v isto vseučiliško mesto. Ob misli na to mlado tovarišstvo sem takoj obvestil prijatelja, ki se je bil tekom let razrastel v slovečega kirurga, da se drage volje odzovem vabilu. Hkratu sem mu sporočil, kdaj naj me pričakuje. Čez nekaj dni me je enakomerni ritem v daljo sopihajočega vlaka zazibal v takšno otožno — veselo sanjarenje, ki se mu človek včasih iz samega dolgočasje rad vdaja na potovanju. Vse je oživel pred menoj, kako sva z Gržinom družno preživljala vrtoglavo radost, ki jo daje človeku občutek svobode po maturi. Nič več gimnazijskega urnika, nič disciplinarnega reda, nikjer debelušne gospodinje, ki bi njuhala tobak in že ob petih zjutraj metala človeka iz postelje, vse to se pogrezne v prošlost, ko prejme takle mlad človek en sam list papirja: Zrelostno izpričevalo!

Kaj je tedaj komu mar bodočnost! V vrtincu nenadne sproščenosti čuti samo sedanjost.

— Nunc est bicendum, nunc pede libera pulsanda tellus —
mi je še zvenel Gržinov prešerni glas izza tistih dni. Joj, kakšen solnčno-vesel človek je bil to! Vpisal se je bil na medicinsko fakulteto, pa mu ni prav za prav nihče verjel, da misli resno. Povsod ga je bilo dovolj. V društvu, na raznih prireditvah in pri najbolj razposajenih nevgnanostih je bil zmeraj prvi. Težko si je bilo misliti, kdaj si ukrade kaj časa za učenje in poslušanje predavanj. Vzlic temu smo se kmalu vsi prepričali, da se Tone z veliko vnemo pripravlja za zdravniški poklic. Niti enega izpita ni zavlekel, kaj šele, da bi bil pri kakšnem spodrnul!

Šredi najlepših dni je zasekalo: Vojna! Tedaj je bilo mahoma konec veselja in mladosti. Pred zoreči rod je kakor iz ognjenika bruhnilo stotero vprašanj in skozi režeča se pošast: Smrt. Poslej se je življenje odigravalo kakor na divje krožeči, razbeljeni plošči. Vojna zmija je pustila izprva Gržina še na vseučilišču, medtem ko je mene naglo zgrabila in vrgla v rohneče žrelo. Skraja mi je Tone pogosto pisal. Mimo drugega je zlasti vneto poročal o beguncih iz Gali-

cije in še posebej o begunkah. Ej, koliko ognja je bilo v besedah tega razigranega dvajsetletnika, ko je hvalil mikavost in privlačnost brhkkih Poljakinj! V tem je potlej doletelo tudi njega in je moral sredi študij na bojišče. Mahoma so pisma izgubila šegavo vedrino. Dasi so bila še vedno sveža, jih je le pričela zagrinjati vojna senca in še nekšna druga skrb, nekaj kakor strah, ki mu nisem vedel izvora. Slednjič je sploh utihnil in sva se za dolgo drug drugemu izgubila.

Po vojni sem ga srečal, ko je bil že zdravnik. Zdel se mi je dokaj postaran, kar je nemara bilo krivo, da se nekdanja toplina tedaj ni mogla več razžareti med nama. Sicer sva se pozneje včasih še srečala, a to je bilo večinoma po naključju. Seveda sva govorila o nekdanjih dneh, kakor je pač navada: Da je bilo lepo in kako je škoda, ker solnčna leta tako hitro odbeže.

Ne vem, kako je res s tem, a zdi se mi, da je v takem modrovanju zmeraj malo laži. Človek se zateče k njej, kadar hoče imeti okrog sebe malce plotu, da mu kdo ne hodi preblizu. Spričo tega sem se tudi sam odmaknil napram doktorju Gržinu v tisto dostojno razdaljo, ki včasih bolj družu nego pretesna bližina. — Zdaj pa zdaj sem mu pisal s kakega izleta in tudi od njega prejemal tu in tam slične pozdrave, sicer pa sva jadrjala vsak po svoje. Da je pred dvema letoma ali kaj postal primarij kirurgičnega oddelka v tamošnji javni bolnici, sem izvedel šele iz dnevnikov. Nenadno vabilo me je sedaj toliko bolj razveselilo.

»Kaj ga je neki pičilo?« me je mučila radovednost, ko je vlak pozno popoldne obstal na postaji v N., medtem pa me je bil že opazil čakajoči doktor Gržin in mi pomahal z roko. In čudno! Ko sva se trenutek za tem z udobnim

avtomobilom odpeljala v mesto, je bilo, kakor da res ni skoraj dvajsetletnega razdobja med nekdanjostjo in sedanjostjo. Primarij Gržin je odložil vso zdravniško resnobnost in je čisto mlad akademik. Šale, dovtipi in razigrane domislice kar žubore iz njega. Čisto nič ni treba modrovanja o starih dobrih časih, saj se je v živo sedanost vrnila najlepša mladost!

»Kaj deš, zakaj sem te povabil?«

»Hm, nemara ti je bilo dolg čas —«

»Ho, ho, ho, kaj si se res postaral, da moreš blekniti tako nerodnost! Dolg čas, meni?! Mi še ni bilo in mi ne bo! Čisto nekaj drugega — Ugani!«

Gledam in merim z očmi in presojam, vendar brez uspeha.

»Kot vidim,« se igra Gržin z mojo zadrego, »tvoj dar opazovanja ni kdo ve kaj ostro razvit.«

Zdaj mi je že malo nerodno. Nazadnje me je nemara šegavi mrcin zato privabil, da bi na meni izvajal poskuse.

»Vražji padar,« se jezim iz smeha, »pa ne, da bi —«

»No, vendar!« se tolče primarij Gržin po kolenih. »Seveda: Oženil sem se!«

Menda je moj pogled tako izdajalsko začuden, da prijatelj nikakor ne more iz smeha, češ:

»No, ali misliš, da nam padarjem kaj takega ne pristoja?«

»Že, že, seveda! Častitam! Toda —«

»Nič: Toda! In tudi častital boš lahko pozneje. Saj bova takoj doma.«

Potlej mi ne da niti prav govoriti. Vprašanje se lovi za vprašanjem, zdaj sem, zdaj tja, moj Bog, s tako naglico, kakor da nama je živeti samo še nekaj bore minut!

Nalik iz sanj se slednjič zavem na vrtu prijazne vile. Kakor da bi kazal

učencu predmet iz nazornega nauka, hiti Gržin:

»Vidiš, Vanda, prijatelja, ki sem ti pravil o njem —«

Smešno, do čuda smešno je vse to. Beseda mi noče biti pokorna. Kar rečem, je samo jecljanje, kakor fantič, ki je prvič prišel v plesno šolo. V lahni, elegantni poletni obleki je gospa Vanda kakor uresničen sen o lepoti. Vitki stas je prožen in slednji vzgib tega čudovitega bitja je pesem. Ko izreče nekaj vljudnih besedi v pozdrav, čujem kakor nežno, v mahu nekoliko potajeno šumljanje studenca v gozdni tišini.

Primarij Gržin se smeje in gospa zardi.

»Da sem umetnik,« zmedeno v mislih zatrjujem sam sebi, »bi upodobil —«

»Veš,« me prekine Gržin, »moja žena ne obvladuje dobro slovenščine. To je eno, a drugo: Silno se zanima za literaturo. Ako ne odrečeš, bi te prosil —«

»Drage volje,« se prezgodaj naklonem proti gospe, prijatelj pa v smeh:

»Počakaj no, da ti povem, kaj prav za prav želim —«

V prijetnem kramljanju sem potlej šele drugo dopoldne izvedel, čemu me je primarij vabil semkaj. Gospa Vanda, po rodu slovanskega pokolenja, je v vrvežu vojnih let zgodaj izgubila roditelje in nikoli ni poznala niti očeta ne matere. V zmesi hrvaščine, nemščine in madžarščine je sama pripovedovala, da so jo bili nekoč na vsem lepem komaj nekoliko tednov staro našli v lopi slovečega zdravilišča. Bog ve, kakšna bi bila njena usoda, da se ni zavzela zanjo gospa Hübner-Szeketova, vdova po višjem častniku. Pol leta poprej je njenemu soprogu granata utrjala življenje in gospa je tolikanj žalovala za rajnim, da jo je

skrb zdravnikov in sorodstva spravila v zdravilišče. Ko je slišala o najdenki, se je odločila, da jo vzame za svojo. Za povojem je imela mala zataknjen listek s podatki, kdaj je bila rojena in da je krščena za Vando. Ker so bile te pičle navedbe napisane v poljščini, so skleпали, da je mlado bitje slovanskega porekla.

Gospo Vando sem razumel le za silo in prijatelj je moral često tolmačiti. Nemara se mi je vprav zbog tega zdelo kakor v fantastičnem romanu in bi bil še rad poslušal gospejino pripovedovanje, da me ni povabil Gržin:

»Ali bi te morda zanimalo pogledati z menoj v bolnico? Trenutno sicer ni nič posebnega, vendar imamo nekaj prav zanimivih slučajev —«

Dasi me ni kdo ve kaj mikalo, sem le šel. Že sinoči se me je bilo začelo dojmiti, kakor da mi želi prijatelj povedati nekaj, kar mu noče prav v besedo. Morda mu je neprijetno vpričo žene? Nemara kakšna majhna nerodnost, ki dremlje Bog ve kje v minulosti, pa se je morebiti začela dramiti in se primarij Gržin boji, da bi mu skalila vedrino mladega paradiža...

Hodil sem torej z zdravnikom po bolniških sobah, gledal tu trpeče, tam hrepeneče, vmes brezbrizne, že skoraj v smrtni mir toneče oči in občudoval prijatelja, kako s čudovitim mirom motri življenje in smrt. Čim je prestopil bolniški prag, je bil njegov obraz ves svečeniški in beseda kakor balzam. Bog ve, kolikerim je s to svojo toplo besedo že olajšal grozo poti, ki vodi iz bitja v nebitje! Skoraj me je zmrazilo, ko sem pomislil na to, doktor Gržin pa me je prijazno potrepljal po ramenu:

»Za trenutek mi boš oprostil. Tamle imam bolnico, ki je silno občutljiva —«

Hotel sem se posloviti, a Gržin me je odvedel v svojo sprejemnico, češ:

»Saj se takoj vrnem —«

Vzlic zagotovu je minila cela ura, preden je prišel. Bil je bled, do čuda vznemirjen in kakor izgubljen.

»Veš, zelo zamotan primer,« me je trudno pogledal kakor v opravičilo. »Avtomobilska nesreča: zlomljena desna golenica, dve rebri natrti in še pretres živcev. Poleg tega je bolnica v letih, ko telesna odpornost precej popušča —«

Medtem ko sem še molče čakal, se je nenadoma obvladal:

»Boš torej hotel poučevati mojo ženo?«

»Lahko si misliš, da me tvoje zaupanje izredno veseli —« sem šablonsko izustil, dasi sem hotel biti nad vse iskren.

Primarij se je zopet nasmejal in me takoj zapletel v živahne pomenke. Celo na politiko je nekajkrat preskočil. Naj se je dotaknil kateregakoli polja znanosti ali javnega življenja, je vselej z značilnimi opombami takoj dokazal, da je povsod doma.

»Verjemi,« sem se razvnel, ko smo po obedu sedeli na terasi, »da občudujem širino tvojega obzorja.«

Pogled gospe Vande je izražal zadovoljstvo, primarij pa je samo nagajivo pomežiknil, češ:

»Kakor vidim, se mnogo bolje giblješ v ženski družbi —«

»Kako to?«

»Ker si tako darežljiv s pokloni —«

Mahoma sem bil v tej gostoljubni hiši res čisto doma. Mlada, še ne dvajsetletna gospa Vanda je bila izborna učenka in ljubezniva družabnica. Njena splošna naobrazba sicer ni dosegala moževe, zato pa je znala o vsem, kar je vedela, kramljati izredno duhovito. Vzlic vsej vdanosti, s kakršno je ljubila Gr-

žina, si je umela v mišljenju in pojmovanju ohraniti popolno samostojnost, ki je ni nikdar prikrivala. Celo poudarjala jo je, vendar tako nevsiljivo in osvajaajoče, da je moral človek ceniti njeno naziranje, najsi je v sebi tudi bil docela drugačnega mnenja.

V tem solnčnem domu, ki je nalikoval pravljici o paradizu, me je begala ena sama uganka. Minil namreč ni skoraj noben dan, da ne bi bil primarij Gržin nenadoma izgubil ravnovesja in mahoma ne zapadel v nerazumljivo zbežnost in razburjenost. Gospa Vanda je menda čutila, da me pojav vznemirja. Vsaj zdelo se mi je včasih, da ji čitam to v očeh.

Tisto popoldne sva na verandi brala Prešerna. Ob sonetu »Komur je sreče dar bila klofuta«, se je gospa sunkoma zdrznila:

»Tedaj je to res več en zakon v stvarstvu?«

»Kako mislite?«

»Oh, nič, nič,« se je umaknila. »Menda sem le preneizkušena in si domišljam —«

Po kratkem prekinjenju takoj:

»Ali vam smem pokazati svoje relikvije?«

Lahno kakor privid je izginila v vilo. Čez malo je prišel doktor Gržin:

»Ali samevaš?«

»Gospa je pravkar odšla po relikvije,« se nisem mogel ubraniti smeha, on pa resno:

»Le dobro si jih oglej!«

Povedal mi je še, da ima nujne opravke, ker se je pri večji zgradbi pone srečilo nekaj delavcev.

»Ko bi se predolgo zamudil, pridita drevi z Vando malo v Parkhotel. Na terasi se snidemo,« mi je segel v roko. Njegova dlan je bila znojna in hladna.

Komaj je primarijev avtomobil odbrnel z dvorišča, se je gospa vrnila:

»Kaj se je moj mož odpeljal?«

Bilo je, kakor da ne sliši mojih besedi.

»Relikvije so tu,« je položila na mizo rezljano šatuljo. Iz nje je vzela majhnemu kovčku podobno, srebrno, z zlatimi gravirami in dragulji okrašeno kaseto.

»Komur je sreče dar bila klofuta,« je ponovila z nadihom otožne zamišljenosti. »Prešeren potrjuje veliko resnico.«

Roke so se ji tresle, ko je razmotala zavojček, kjer je hranila bore cunjice in povojček, vse, v kar so jo bili našli zavito v zdraviliški lopi. Iz male, menda nalašč za to napravljene listnice je vzela orumenel list papirja, ki je bil zgoraj, brž za imenom Vanda, poševno odtrgan. Položila ga je predme in z boleznim ganotjem sem prečital že iz prejšnjih razgovorov znane podatke. Prijetna, vendar močno vznemirjena pisava je očitno izdajala žensko roko.

»Kaj mislite, čemu je bilo tega treba?« so zaprosile pojasnila Vandine sinje oči.

Vprašanju sledeči molk je bil obema mučen. Čutil sem, kako pod nevidnim bremenom trpi bitje, ki sem še nedavno mislil o njem, da je najsrečnejše pod solncem.

»Gospa,« mi je bil jezik okoren in težak, da sem že po prvi besedi obmolnil.

Vanda je vzela z male mizice mandolino in ji izvabila nekaj otožnih akordov.

»Vidite,« sem zdajci kakor iz dalje začul njen glas, »tema, ki ovija moje rojstvo, je klofuta moje sreče.«

Potlej mi je pravila, kako jo je zaskелеlo, ko je prvič čula, da gospa Hübner-Szeketova ni njena mati. Nebroj no-

či je prejokala in še v sanjah klicala roditelje, a vse zaman. Rednici se je tolikanj smilila, da je na vse načine skušala doseči jasnost, toda vsakršno poizvedovanje je bilo zaman. Vanda se je morala vdati v usodo. Vzlic vsem dobrotam, ki jih je bila deležna, je le začel v njej glodati črv, kadar je kje videla prijateljico v prisrčnem roditeljskem krogu, češ:

»A ti, Vanda? Kje imaš očeta, kje mater? Zakaj sta te zapustila?«

Pred tremi leti se je gospa Hübner-Szeketova ponesrečila in si pozimi na zledenelem tlaku zlomila nogo. Tedaj jo je zdravil doktor Gržin, ki se je hkratu seznanil z Vando. Bila je še skoraj otrok, vendar je vplival prijazen zdravnik tako privlačno nanjo, da je iz dneva v dan komaj čakala njegovega prihoda.

Ko je gospa okrevala, je vprašala:

»Kako ti kaj ugaja doktor Gržin?«

Vanda je brez zardevanja menila, da se je zdi na moč vrl človek, in gospa je ukrenila tako, da je doktor prihajal tudi poslej, ko ni več potrebovala njegove zdravniške pomoči. Čim je postal primarij, je zaprosil za Vandino roko.

To so bili potlej njeni najlepši dnevi. Upala je, da bo ob svitu jasne bodočnosti za vselej izginila tema tiste nerazrešljive minulosti. Samo to si je zaobljubila v globini duše, da bo kakor levinja čuvala deco, ako kdaj postane mati.

Zdaj gospe Hübner-Szeketove ni več. Vse svoje znatno premoženje je zapustila Vandini, ki je še pred smrtjo svoje rednice postala Gržinova žena, toneča v sreči kakor škrjanček v solnčnem morju.

»In vendar — komu je sreča dar . . .«

Vanda je premolknila in se zagledala na vrt.

»Ali se vam ne zdi čudno,« se je čez čas hlastno okrenila, »zakaj je listič poleg mojega imena tako navšev odtrgan?«

Hotel sem reči, da ne vidim v tem nič nenavadnega, a sem zamrmral samo nekaj o tedanjih razrvanih razmerah, češ da jih danes sploh ni mogoče več razumeti. Življenje je bilo vrženo iz tečajev in je zato slednje ugibanje zaman.

Vanda me je pozorno poslušala in me čez malo odločno zavrnila:

»Vendar je nekaj osnovnih dolžnosti, ki jih ne sme porušiti nobena sila! Kdor jih potepta, ne najde opravičila.«

Ker nisem ugovarjal, je kakor sama zase nadaljevala:

»Srce mi pravi, da sta se me roditelja hotela popolnoma iznebiti, zato sta odtrgala tisti košček lista, kamor sta prvotno zapisala h krstnemu še rodbinsko ime...«

»Bog ve, kaj ju je primoralo k temu.«

»Saj sem rekla, da osnovnih dolžnosti človek ne sme pozabiti. Rada bi le vedela, kdo je bil tako nizkoten, oče ali mati. — Morda celo oba...«

Komaj je izrekla se je vrnil primarij.

»Sta še zmeraj pri relikvijah?« se je nasmehnil in prisedel. Poteze pod očmi so izdajale utrujenost.

»Saj poznaš mojo slabost,« se je skoraj sramežljivo nasmehnila Vanda.

Ko je kmalu nato odšla v vilo, da se pripravi za zvečer, je menil Tone Gržin:

»Ali ne bi šla malo po vrtu?«

Pod orjaško črno jelšo v zadnjem delu vrta je obstal:

»Si videl?«

Šlo mi je na smeh, ko pa sem opazil njegov vroči pogled, me je streslo.

»Jaz se v gospejinem položaju zaradi take okolnosti ne bi razburjal...«

S pogledom naravnost sem začel govoriti, kakor da hočem prepričati sam sebe:

»Čemu bi se sploh ukvarjali s svojim rojstvom, ko človekov vstop v življenje ne zavisi od njegove volje? Ali ni čisto vseeno, na kak način pride kdo v to našo zvezo?«

Beseda me je sproti opajala in sem bil bolj in bolj živahen:

»Cena je le v tem, kako se človek uveljavi v svojem razvoju! Zato mislim, da je gospa Vanda lahko zadovoljna in ti srečen, da...«

Gržin me je sunkoma stresel za ramo, češ:

»Nehaj, človek! Saj nisi odvetnik, ki bi zagovarjal obtoženca pri glavni obravnavi. Rajši ne govoriva o tem, vsaj zdaj še ne...«

Z zagonetno veselostjo, ki sem jo zaman skušal razumeti, je pričel nato kramljati o povsem brezpomembnih stvareh, zvečer v hotelu pa je bil kakor iskra. Šele pozno v noč, ko smo se vračali domov, se mi je zdelo, kakor da se je zrušil vase.

»Saj boš oprostila, če s prijateljem še malo posediva,« je doma odslovil Vando z nasvetom, naj gre počivat, mene pa je spremil v razkošno knjižnico in nanesel likerja, kakor da nama je ostati tam vekomaj. Jel je naglo natakati in je zapored zvrnil nekaj čašic, češ:

»Zdaj je končano in nima več smisla prikrivati! Nocoj nemara umira...«

Prijel me je za roko in mi grozničavo gledal v oči.

»Ali nisi morda bolan, Tone?«

»Le reci rajši pošteno: pijan!« se mi je zopet iznenada prešerno zasmeljal, češ:

»Nak, to res ni zame, vidim, da ni. Saj mi boš oprostil...«

Spremil me je v sobo in spotoma kramljal z menoj kakor s študentko na plesnih vajah.

»Vraga,« sem ga nazadnje prijel, »kakšen poskus je pa tičal za tvojim prejšnjim početjem? Verjemi, da si me pošteno prestrašil!«

»O, potlej imaš pa slabe živce, fant,« me je potrepljal po rami. »Kaj bi neki napravil, ako bi imel kdaj opravka z norci?«

»Znorel bi ali pa pobegnil,« sem se mu zasmeljal, vendar me je še nekaj časa po njegovem odhodu mučila neprijetna tesnoba. Da tista trenutna zbeganost in potrnost ni bila posledica zavžite pijače, o tem sem bil popolnoma prepričan. Odkod je torej izvirala? Ljubosumje? Dasi je gospa Vanda nevarno mlada in res lepa, zdravnik le nima povoda za vznemirjanje. V njenih očeh lahko čita, kako mu je vdana. In kadar govori o njem, je njen glas mehak kakor v topli molitvi.

Nemara je bila vzrok prevelika utrujenost? Človek je videti resnično vesten in hoče bržčas vse opraviti ali vsaj natanko nadzirati sam. Dan za dnem brskati po skvečenih in pohabljenih človeških telesih, gledati to večno trpljenje in poslušati stokanje trpečih, to slednjič nikakor ne more ostati brez vpliva in ni nič čudnega, ako nazadnje človeku kdaj odpovedo živci.

Kakor pa sem si v mislih dopovedoval, da je v težavnem zdravniškem poklicu to res lahko mogoče, le sam sebi nisem verjel, da bi bilo pri Gržinu tudi res. Legel sem že in se skušal sploh otrestiti brezplodnega razmišljanja, toda zaman. Tisto o prikrivanju in da je »zdaj končano« pa da »nocoj nemara umira«, mi nikakor ni hotelo iz misli. Kaj je končano in kdo umira?

Kaka operacija nemara Gržinu ni uspela. Se boji, da nocoj ugasne življenje, ki ga je upal oteti? To naj bi ga

tako potrlo, ko se vendar brez dvoma tudi najsposobnejšim lahko primeri kaj takega! Koliko ljudi vzlic zdravniški pomoči spravi čisto navaden žulj na oni svet! Da bi se Gržin zaradi tega tolikanj razburjal?

Misli so si me pletle v trudni dre mavici. Slednjič nam je smrt pisana vsem in jih je mnogo, ki je niti pričakati ne morejo, še več pa takih, ki bi jim bilo bolje, da se jih je usmilila, preden so se zavedli življenja.

Znabiti je človek, ki mu preti smrt, tako pomembno važen? Torej strah za obstoj, boj za kruh?

Nak, tega primariju Gržinu pač ni treba. S premoženjem, ki mu ga je prinesla žena v zakon, bi lahko vzdržal vrsto rodov.

Vse zaman: uganka je ostala uganka. Oči so me že skelele, veke so bile težke in kakor zatekle, misli okorne, a ključalo je le še dalje v njih. Počasi sem se jel pogrezati v spanje, tako polagoma, da je včasih za trenutek že vse utihnilo v meni, pa sem se nenadoma zdrznil in se je vnovič oglasilo.

Že v polsnu sem mislil na Vando, na orumeneli listič z dnevom njenega rojstva pa na vso motno sivino, ki tlači ta solnčni dom.

V spanju so me ves čas mučile sanje. Ko sem se zjutraj prebudil, se sicer nisem mogel jasno spomniti nobenega prizora iz njih, bil pa sem silno truden in otopel. Nepopisno trpko mi je bilo v duši. Obhajala me je otožnost, kakor bi se bil prebudil po pogrebu lastne matere. Vmes me je mučila groza, tisto pošastno občutje, ki včasih čisto iznenada preme-ga človeka, kadar mu pravijo nepojmljive slutnje, da mu preti kaj strahotnega.

Prijatelj je bil odšel v bolnico, a gospa me je sprejela s plahim nemirom:

»Ali se ne počutite dobro, gospod Koleča?«

Na moč sem se potrudil, da bi si privzel videz vedrega in spočitega človeka, vendar se mi ni nič kaj prav obneslo. Gospa Vanda je vzlic vnetemu zatrjevanju skimala z glavo, češ:

»Prav res vas je tako vzelo to noč, oprostite, da bi vas kmalu niti ne spoznala.«

»Po tem takem škoduje človeku tudi preobilo zadovoljstva —«

Vanda se je obzirno nasmehnila.

»Saj včasih kdo celo umrje zaradi tega,« mi je požugala in potem:

»Ali bi smela vedeti, kaj je pri vas vir tolike zadovoljnosti?«

Kakor da se hoče skriti sama vase, se je takoj umaknila:

»Oprostite predrznost, gospod Koleča! Menda nam danes vsem trem manjka spanja.«

»Ali se je tudi doktor kaj spremenil?«

»Zdi se mi, da tudi —«

In v smehu, ki ga je senčil prizvok nekega nemira:

»Bržčas samo jaz tako vidim. Kadar nisem prespana, sem ponavadi vsa narobe —«

Z vljudnim poklonom sem zasukal pogovor drugam in sva začela kramljati o lepih dijaških letih in takih brezpomembnostih, ki se človek rad zateka k njim, kadar ga sedanost preveč tišči za vrat. Zdelo se mi je, da me prijateljeva žena posluša bolj iz vljudnosti nego iz zanimanja, najsi mi je tudi ob vsakem premolku zatrjevala, kako rada sliši vsako malenkost, ki je kakorkoli v zvezi z možem, zlasti z njegovo prvo mladostjo, češ:

»Veste, ženske smo sploh silno radovedne —«

»Včasih prav odlična lastnost, ki smo je tudi moški često deležni —«

»Res mislite tako?«

»Prav res. Ako bi imel ženo —«

»In čemu se ne oženite?«

»Ker nisem imel sreče, da bi mi prišla nasproti ženska, ki —«

»Ki bi vam ugajala? Kaj ste tako izbirčni?«

»Ne bi rekel, a dveh je zmeraj treba za zakon —«

Vanda se je zvonko zasmejala:

»O tej resnici res ni dvoma —«

»Pa je važno,« sem skušal premagati zadrego. »Poleg njega, ki išče, mora biti še tista, ki se ne brani biti najdena —«

Komaj sem bleknil, sem se zavedel, kako mi je spodrsnilo.

»Danes bo menda vroče,« sem se nerodno vlekel iz zagate in hkratu čutil, da sem jo še bolj zavozil.

»Kakšni smo res ljudje,« je preslišala Vanda, »nič nam ni po volji, pa se le tako oklepamo življenja —«

»V tem oziru je narava neprekosljiva iznajditeljica —«

»Včasih gledam bolnike. Za marsikoga bi mislila, da ga že nič več ne veže na svet in da samo hrepeni po trenutku, ko bo za vselej konec trpljenja —«

»Saj to je tisto, gospa: Konca si sploh ne moremo misliti!«

»Ne —?«

»Kako neki? Zdajle čutim, vidim, doznavam, jutri pa — Ne, ne, to je čisto nemogoče —«

»Meni pa se zdi — No, seveda, z gotovostjo niti sama ne morem reči —«

Sredi misli se je prekinila:

»Ali ne bi šla malo na vrt —?«

Grede je ponavljala iz Prešerna:

«— beg ni Bog, ki vodi vekomaj v nebo, kar je bilo, kar je, kar bo —»

»V globini srca,« je rekla čez malo, »res ni mogoče verjeti v smrt —«

Dan je bil jasen in topel in vse je cvetelo krog naju.

»Ako bi naju slišal moj mož, bi se nama smejal,« se je Vanda sama odvrnila od mrkega premišljevanja. »Meni se vselej smeje, kadar se me začne lotevati otožnost.«

»V njem sploh zmaguje zdrava vedrina.«

»Včasih se mi pa le zdi,« je listala po knjigi, »da tudi on dvomi in razglablja—«

V pesku je zaškripal korak in k nama je stopil doktor Gržin.

»Danes je bilo dokaj mirno pri nas. — Kako pa vidva kaj napredujeta?«

»Pravkar sva imela tebe v mislih —«

»Upam, da si ravnal pa pravilu, ki velja za ranjke,« mi je nagajivo namežniknil in sedel k ženi.

V lopi, kjer je bil pripravljen pri-grizek, je menila gospa:

»Z gospodom sva ugotovila, da ni smrti.«

»Dobro sta jo pogodila,« se je zasmejal zdravnik. »Tak lep dan in toliko solnca — «

»In poezije, ali ne?« je vzela Vanda mandolino in izvabila nekaj mehkih akordov. »Vsega je dovolj, samo več, Anton, kaj sva pozabila vprašati gosta?«

»No —?«

»Kaj se mu je že kaj sanjalo pri nas?«

Mahoma nas je obšla otroška razigranost in smo se venomer smejali. Vzlic temu se mi je zdelo, da se je doktor vznejevoljil, ko je vprašal iz smeha:

»Ali ga imaš za sanjača?«

Od nje mu je pogled nemirno švignil k meni. Hotel sem že reči, da se mi

sploh še ni nič sanjalo, odkar sem tu, in da mi življenje tudi brez sanj mineva dovolj prijetno. Vzlic temu me je sam ne vem kaj premotilo, da sem jel praviti o doživljanju z bojišča, češ da se mi je zdaj sanjalo o njem.

»O vojni se vam je sanjalo?« se je sklonila Vanda.

»To ni nič čudnega,« je bil videti prijatelj čisto resen, »saj celo živalim, ki so jo preživele, ostane vojna v mozgu —«

Meni je šlo na smeh, a on:

»Kaj ne verjameš?«

»O konjih sem že res čital nekaj sličnega —«

»Vprav na te sem mislil,« mi je ponudil cigareto, medtem ko je gospo zamrazilo:

»Kako le more biti človek tako —«

»— zverinski, misliš?« je naglo pomagal mož. »Meni se zdi to docela naravno in ne verjamem v tolikšno rast človeštva, da bi se res odreklo vojni —«

»Če ti ne verjameš?« se mu je čudila žena, on pa vztrajno:

»Kako naj bi vendar mislil, da bi človek kdaj prerastel naravne zakone —«

»Menda vsaj ne boš trdil, da je vojna nujna posledica naravnih zakonov —«

»Tako nekako, da. A ti?« se je obrnil k meni.

»Najrajši bi ti pritrnil.«

Vando je streslo.

»Kakšni ste moški! Če jih je kaj, ki mislijo po vajinem, je vse govorjenje v miru samo prazna pena —«

»Ne reci tako, Vanda! Človeštvu so zmeraj potrebni nedosegljivi ideali —«

»Se pravi: Laži!«

»Saj ne gre za laž in ne za resnico,« sem skušal blažiti, »ampak samo za to, da človek za nečem stremi. Zvezda vodnica mora biti pred nami, svetiti se mora

E. Justin: Iz stare Ljubljane (orig. lesorez)

E. Justin: Iz starega Maribora (orig. lesorez)

in daleč mora biti, da jo komaj vidimo, potem radi hodimo za njo. Ako bi se ponižala k nam —«

»Bi je nič več ne marali,« je Gržin zaključil misel, ki se je zdaj pričela počasi oklepati tudi žena, češ:

»Kot vidim, niti dejstva niso tako nasilna, kakor bi človek prvi mah sodil —«

»V sodbi smo ljudje radi prenagli,« je nenadoma vstal zdravnik in stopil proti služkinji, ki je prihajala po vrtu.

»Je kaj posebnega, Marija?«

»Telefon kliče —«

»Kdo?«

»Mislim, da tovarnar Ray —«

Gržinu se je zresnil obraz.

»Za trenutek mi oprostita,« je odhitel proti vili in se čez malo vrnil. Tovarnarjev edinec je nenadoma obolel in bo, kolikor je mogel primarij nagloma izvedeti, bržčas potrebna operacija.

»Z obedom seveda ni treba čakati,« se je spomnil, ko je že sedel v avtomobilu.

»Rayevi imajo vedno nesrečo z otroki,« mi je kasneje pravila Vanda. »Niti eno dete jim ne ostane —«

Kakor da se hoče otresti nevšečnih misli, je ponovila:

»Ali bi hoteli zdaj povedati svoje sanje, gospod Koleča?«

Skušal sem se izogniti. Dogodek da spada le napol v svet bežnih sanj. V resnici je bolj odsev trdega, trpkega doživetja.

»Ali sanj ne štejete med doživetja?«

Bil sem v zadregi. — »No, da, seveda, a zopet ne... Saj ne vem. Včasih lahko pomenijo tudi sanje močno doživetje. A takrat je divjala vojna in najbolj nemogoče in skoraj blazne zgodbe pretvarjala v suha dejstva.«

»Povejte mi torej še o tem dogodku samem kaj —«

Začel sem tedaj o zapuščeni, požgani vasi, kamor me je bilo pahnilo naključje. V slabo zgrajenih barakah, skritih za bokom strme gore, je bila nastanjena zasilna vojaška bolnica. Tam so dobivali ranjenci prvo zavetje. Ko sem bil ranjen, sem tudi sam preživel teden dni tamkaj. Zdravnik je upal, da v osmih dneh okrevam, in me ni hotel poslati v zaledje. Že drugi dan sem videl priti k nam dekletce, šibko stvarco, ki sem ji prisojal komaj dobrih dvanajst let. Šla je od postelje do postelje, povsod malo postala, odpirala usta, kakor da hoče govoriti, in je odšla dalje. Teže ranjeni je niso niti opazili, drugi so jo gledali kakor prikazen, večina pa se sploh ni zmenila za neznatno sirotle. Tudi k moji postelji je prišla in me z velikimi rjavimi očmi gledala, dokler je nisem ogovoril. Za odgovor je zbežala venkaj in se kmalu vrnila z debeluškim bolniškim strežajem. Slednji mi je povedal, kako je z malo. Ko so pred prihodom vojske izpraznjevali naselje, je ostal v vasi betežen starec s hčerko in vnukinjo. Ta vnukinja je Zalka, ki zdaj prihaja v barako. Ded je že kmalu po izbruhu vojne umrl, mater je ubila granata, oče tava po Bog ve katerem bojišču, ako je sploh še živ, Zalka pa je ostala tu, ker je takrat ob materini smrti malone onemela. Po letih ni več tak otrok kakor bi jo sodil po stasu; v šestnajstem letu je. Pred časom se je spozabil nad njo pijan madžarski častnik. Odtlej še teže govori in nekaterih glasov sploh ne more izgovarjati. Zato je njeno govorjenje, kdor je ni vajen, skoraj nerazumljivo in še najbolj podobno cvilečemu javkanju. — Takrat da se je vojakom močno zasmilila, je pravil strežaj, in bi bili na kratko

obračunali z Madžarjem, da se ni rešil z begom na fronto. Pozneje se je Zalka sama privadila čudnega življenja in se zdaj ponuja ranjencem. Zdaj to že nikogar več ne vznemirja in jih ni malo, ki sprejmejo ponudbo...

Strežajevo pojasnilo me je jedko dirnilo. Kadarkoli sem potlej videl Zalko, mi je mrzlo zagomazelo po hrbtu.

Zdravljenje pri meni ni šlo tako gladko kakor je skraja napovedoval zdravnik. Spočetka dokaj neznatna rana se je začela gnojiti. Bolečine so se hujšale in večkrat me je mučila taka vročina, da se mi je meglilo pred očmi. Medtem so dan za dnem privažali in odvažali ranjence in Zalka je prihajala in postajala pred posteljami. V mojo soseščino se je priselil izčrpan vojak, že čez štirideset let, in mi v trudni zagrenjenosti pravil, da je tu domačin. Z doma da je moral še pred pravim izbruhom vojne in ga poznej ni več videl, pa tudi o svojcih ne ve ničesar. Taval je po Srbiji in Galiciji, po Bukovini in Franciji, a ni imel nikjer toliko sreče, da bi ga kaj oplazilo. Šele tu na laški fronti, kamor je priromal komaj pred štirimi dnevi, se ga je usmilil kos ročne granate. Nič ni posebno hudega, tudi premočnih bolečin ne čuti, pač pa je vesel, da spet vidi domači kraj. Vasi bi skoraj več ne spoznal, a nebo in hribje so ostali, nebo in gore, vsaj nekaj, česar ne razdenejo granate. Ranjenec je utihnil in tudi sam sem se ves zagrebel v misli o čudnih usodah, ki se ljudem pleto ob grmenju morilnega orožja. Proti večeru me je zopet kuhala vročina. Kakor v omedlevičnem polsnu sem brezbrizno ležal na postelji, ko se mi je zazdelo, da zopet slišim strežaja nekje v bližini pripovedovati Zalkino neveselo zgodbo. Zamolkli glas me je skoraj uspaval, tedaj pa me nenadoma vrže

kvišku blazen krik. Kakor pijan iščem z očmi, kaj se je zgodilo. Ranjenci vstajajo, kriče, hropejo, nihajo križem, vsa baraka je pokonci in vse vpije, moj so sed pa trga s sebe perilo in obveze, da mu brizga kri iz osveženih ran. Strežaj kliče na pomoč in skuša z eno roko preprečiti ranjencu njegovo divje početje, z drugo pa brani Zalko, ki se ga krčevito okleplje in vrišči, da človeka boli do mozga. Vse to traja morda samo nekaj sekund, a zmeda je hujša nego v najsrдитеjšem bojnem metežu. Tudi sam premagam bolečine in planem h gruči, ki se tare okrog čudne trojice. Iz vseh oči, iz vseh ust sili eno samo vprašanje: — Kaj je? Kaj! — Nekje kriče: — Znorel je! — Znorel? Zakaj ga ne zvežejo?! Ne, izžeti človek je močan kakor najhujši orjak. Kdor se ga dotakne, odleti kakor smet, ranjenec pa vedno bolj hlastno sega po dekletu. Strežaj bije in brani, oni pa kakor ris:

»Zverina, ali ne razumeš, da je to moja hči?!« — — —

Ko sem povedal Vandi to blazno zgodbo, je mrliško prebledela. Kakor brez krvi, s široko odprtimi, izbuljenimi očmi je dahnila:

»In kaj je bilo potlej z nesrečnim otrokom?«

»Oče je zblaznel, za hčerko nisem nikdar izvedel —«

»Kaj takega verjamem, da človek ne more pozabiti,« se je polagoma vzdramila gospa Gržinova iz grozničave otrplosti. »In o tem dogodku se vam je sanjalo pri nas?«

Ko sem videl, kako jo je presunilo, mi je bilo žal, da sem jo nehote mučil.

»O tem dekletu se mi sploh večkrat sanja,« sem skušal ublažiti mrkost, a Vanda:

»Ubogo dete —«

»Ubogo dete —«

Na vejico kraj lope je sedel kos in veselo zažvižgal. Z gredic je prinesel veter val opojnega vonja in med cvetjem so švigali metulji.

Polagoma se je Vanda umirila in sva začela čitati, vendar ji ta dan nikakor ni šlo. Po naglasu in izgovarjavi sem čutil, da z mislijo prav nič ne spremlja tega, kar bere. Bil sem tedaj res vesel, ko je služkinja javila obisk in sva lahko prekinila.

Gržin se je vrnil šele na večer. Bil je zmučen, a vendar zadovoljen. Po večerji je smehljaje pravil, kako je bilo z Rayevim otrokom. Seveda ni bilo treba operacije in nobenega posebnega truda. Dečko je bil namreč zdirjal čez cesto in se z glavo zaletel v avtomobil, ki pa je k sreči že ustavljal. Tako si je samo ob blatniku na dolgo prerezal kožo po temenu in razposajeno glavo si je malo pretresel, a nevarnosti ni nobene.

Več skrbi, je dejal, mu dela ženska v bolnici, ki mi jo je zadnjič omenil. Tej bo znabiti celo treba odrezati desno nogo in tudi sicer se ji poškodbe nič kaj pride ne celijo.

»Sicer pa,« je menil, ko smo se že odpravljali k počitku, »kam naj se obrne mladi rod, ako se sproti nekaj starih ne bi hotelo umakniti —«

*

Dopoldne sem poslej večkrat spremljal Gržina do bolnice, nakar sem odbrzel z lepim vozilom v mesto ali po okolici. Popoldnevi so bili namenjeni pouku. Včasih sva posedala z Vando na vrtu, včasih sva krenila kam iz mesta. Kako uro hoda v okolico se je dvigal kepast holm, skoraj edina izboklina na vsej širni ravani. Na tem holmu so megle kvišku gole razvaline nekdanjega gradu. Semkaj je Vanda najrajša hodila

na izprehod. Po senci speljana pot je bila na desni in levi polna klopic, zaklonov in prijetnih počivališč, kjer je bil človek vzlic vedno valoveči reki sprehajalcev vendarle lahko nekako sam. Dasi je bil primeroma nizek, se je z vrha nižinsko ravna pokrajina v nedogled odpirala očem. Meni se je zdela preveč enolična in me je bolj utrujala nego razvedrila, gospe Gržinovi pa je na moč ugajala.

»Glejte,« je rada zakročila z roko, »ali ni kakor življenje? Ničesar ne vidite več v dalji, a vendar veste, da se tudi tam razgrinja svet, mogoče celo lepši mimo tega, ki je dostopen očem. Tako, saj mi zdi, gledamo v bodočnost z nado, da utegne biti dan, ki ga še ne vidimo, lepši mimo današnjega.«

Reka, ki je vijugasto lezla po ravani, je bila po nekod polna kopalcev. Tu in tam so se kakor pregrnjene rjuhe belile sredi travnikov črede gosi. Zdaj pa zdaj je zarezal sem do razvalin ostri klic lokmotive, ki se je poslavljal od mesta. Ob potih so v dveh vrstah stražili topoli. Včasih je z njih zakrakala jata vran in se kakor zlovešča senca spustila po polju, včasih se je oglasila enolična pastirska pesem. Vse pa se mi je zdelo tako daljno kakor ravnina, ki ji nisem mogel videti konca. Vandi se je zdelo:

»Pri vas je svet gorat in vam tale naš bržčas ne ugaja —«

»Preveč se mi zdi odprto. Ako bi moral tod hoditi kam daleč, bi se ne mogel iznebiti občutka, da se nazadnje še izgubim —«

»A prepadov v gorah vas ni strah?«

»Kako — Saj so najbolj varno svarilo, kod in kam ne smem.«

»Kako zna vsakdo braniti zemljo, ki ga je rodila,« je Vanda prekrizala roke na hrbtu in se zagledala v daljo. »Oj,

da ni meni dano vedeti, kje sem prav za prav doma —«

Sedla sva na klop v mirnem zatišju.

»Odkar ste mi povedali tisti doživljaj iz vojne, večkrat mislim nanj —«

»Saj mi je žal —«

»Čemu —?«

»Ker sem vas po nepotrebnem vznemiril —«

»A jaz sem vam zelo hvaležna —«

»Ne razumem —«

»Ker primerjam svojo usodo z deležem tiste nesrečne sirote. Kdo ve, kaj bi se bilo zgodilo, da me ni sprejela taka rednica —«

Pogovor se je potem sukalo o usodi in tem, v koliko si jo človek res lahko kuje sam.

»Mislim, da je vsaj v osnovah že ob rojstvu vsakomur določeno —« je verjela Vanda. »Kako naj bi bila jaz odločala!«

»Sicer pa,« se je hipoma prekinila, »zakaj me ne oštejete, ko vas vedno morim s tako nespametjo!«

Dejal sem, da tudi sam rad razmišljam o teh vprašanih, čeprav se mi zdi, da nikdar nihče ne bo mogel dati nanje veljavnega odgovora.

»Potem bi vam še nekaj povedala —« so se gospe Gržinovi rosno zaiskrile oči.

»Samo prosim —«

»Sinoči se mi je sanjalo —«

»O čem, gospa?«

»Ali verjamete v pomembnost sanj, gospod Koleša?«

»Ne vem, kako mislite —«

»Saj morda niti sama natančno ne vem, le zdi se mi, da se nam v sanjah iz podzavesti lahko razgrne marsikaj, česar se sicer ne zavedamo — ali ne moremo dojmiti — ali nam je zamrlo v spominu —«

»To ni nemogoče, seve —«

»Veste, mislim si kakor kroženje nebesnih teles,« mi je z živahnimi kretnjami pojasnjevala Vanda: »osvetljeni del je zavest, zasenčeni podzavest. Ob večnem gibanju se meja menja kakor med zavestjo in podzavestjo, ali ne? In vmes mora biti pas, ki ni niti popolnoma osvetljen niti docela zasenčen, to je kakor spoj med zavestjo in — Seveda je le primera, vendar —«

»Da, v ta spojni pas obeh skrajnosti polagate sanje, ako sem vas prav razumel —«

»Da, da,« je bila zadovoljna, »tako si pomagam. Zato mislim, da v sanje marsikaj pronikne, česar se sicer ne zavedamo —«

»V toliko menda tudi jaz verujem vanje —«

»In zdaj pomislite: o materi se mi je sanjalo? Nemara je tudi zgodba, ki ste jo pripovedovali vi, deloma obudila take sanje. Veste, na bojišču sem videla mater, to se pravi: občutek sem imela, da mora biti tam blizu fronta. In mati je bila revna, joj, tako potrta in zapuščena, preplašena kakor jarca, ki se boji kragulja. Hotela sem govoriti z njo, pa je samo jokala in klicala, pomislite, mojega moža! Kaj porečete na to?«

»Mislim, gospa, da so krivi samo živci —«

Vanda je odkimala.

»Kakšni smo danes ljudje! Česar nas je groza in si ne znamo tolmačiti, naprtno živcem. — Ne, ne, preveč me je groza, ko se spomnim teh sanj! Zakaj, bi dejali, je mati klicala mojega moža?«

Preden sem utegnil odgovoriti, je začela sama tipati za pojasnilom:

»Razumete, jaz se tako bojim zanj — Kolikokrat se mi zdi, da taka sreča, kakor je srečala mene, ne more trajati.

In ker imam Antona tako brez sence rada, vedno trepečem zanj, da bi se mu utegnilo pripetiti kaj hudega. Zadnje dni se mi zdi včasi tako potr — Ali niste vi še nič opazili?«

»Nikar bojazni, gospa. Prijatelj Gržin zadnje dni morda prenaporno dela.«

»To je res, a vendar — Čemu se mi je vprav zdaj sanjalo o materi? Odkar pomnim, se mi še ni, vsaj tako ne! Zato se bojim —«

Trenutki premolka so bili mučni in Vando je treslo, da so ji šklepetali zobje. Skušal sem ji dokazati, da vidi pošasti, kjer ni niti senc, pri tem pa me je samega jela mučiti nepojmljiva tesnoba. Venomer mi je bil zdaj Gržin pred očmi v izgubljenosti tistega večnega večera, ko sva sedela v njegovi knjižnici. Domov grede sva z Vando skoraj vso pot molčala, a doma je služkinja že nestrpno čakala:

»Gospod primarij ostane danes dolgo v bolnici —«

Vanda se je zgrozila, dekla pa:

»Ne, ne, saj se ni gospodu nič zgodilo. Samo nekega bolnika hoče nadzirati, dokler se ne odloči: življenje ali —«

»Moj mož sam —?«

»Da, gospod! Z dotičnim sta namreč prijatelja. Da gospod Koleša že ve, je dejal gospod primarij. Hkratu so bili na univerzi in menda potem skupaj tudi na vojski —«

»Stopiva k telefonu!« je mezdela Vanda kakor splašen otrok. Kmalu pa mi je ponudila slušalo, češ:

»Z vami bi rad govoril, pravi: Hvala Bogu, da ni nič hudega! Ne veste, kako sem se prestrašila —«

Vzel sem slušalo —

»Želiš, doktor? — Seveda pridem — Da, da, gotovo me bo zanimalo —«

Vanda je ves čas kakor kip čakala kraj mene in nazadnje še ni mogla verjeti.

»Ali res ni Antonu nič, mislite?«

»Ne, ne — Saj ste slišali, da je kakor vedno —«

»Meni se ne zdi tak —«

»Seve, prijateljeva usoda ga je nekoliko razburila — Tako nenadno snidenje — in na tak način —«

»A kaj se je zgodilo?«

»Nesreča — z avtom — In najin drug — Izza vojne nisva nič vedela zanj, niti Gržin niti jaz — Menila sva, da je mrtev —«

»Vse je tako čudno —«

»Res, nenadno naključje — Upam pa, da bova z gospodom kmalu doma —«

»Kakor na trnju bom čakala —«

»Na vsak način se podviževa —«

»Vidite,« je sklenila Vanda roke, »pa so le imele sanje nekaj pomena —«

»Kdo bi si bil res mislil kaj takega!« sem skušal naglo priti na plano. Kaj se je zgodilo, da Gržin obupuje nad življenjem —: Mislim, da so moje ure štete! je klical in naročal, naj ženi nikakor še nič ne izdam —

V možganih mi je kljuvalo in kakor splašen sem drvel proti bolnici. Tam mi je Anton Gržin segel v roko:

»Pozdravljen!«

Izrekel je mirno, kakor da sem prišel k njemu na čaj.

»Kaj vendar blazniš?« se nisem mogel nič več krotiti. »Žena ti doma kopni od strahu in še mene si naredil malone norega —«

»Ne zameri! Lahko mi verjameš, da nisem nameraval tako —«

»Ne gre za to, vedeti pa moraš sam, da tako ne pojde. Saj si zdravnik — Privošči si nekaj odmora. Pojdi na dopust —«

»Saj pojdem,« me je spremil v svojo sobo.

»Kaj se je torej zgodilo, da hočeš vreči življenje od sebe?! Pomisli, Tone —«

»Nikar se ne razburjaj, prijatelj — Saj ni nikjer nobene groze. Ali ne vidiš, kako sem skalovito miren? Da bi se mučil, ker se je življenje hotelo satansko poigrati z menoj? Čemu, ko na tem vendar ni mogoče ničesar izpremeniti?! Kdo se neki vznemirja, ko m o r a biti rojen? — No, vidiš! Zakaj naj bi se tedaj, ko m o r a umreti?! Kar je v naravi nujnega, tega ni mogoče odpraviti z vzkliki —«

»Kaj te je vendar obsedlo, da si nenadoma tak, prijatelj —«

»Nič, čisto nič —: Vandina mati je tukaj —«

»Vandina mati? In ne sme gospa tega izvedeti —«

»Zdajle še nima smisla,« je odkimal Gržin.

Dolgo sva potlej molčala. Bil je bled, a oči so mu vročično plamtele. Kar mi je še povedal, je bilo, kakor da trga sam sebe na kose.

— — — Leta 1914., v tisti zmedi je srečal dekle. — Irena, skoraj otrok — In kakor je tedaj vse bilo iz reda, iz tečajev, v tistem blaznem vrvenju, ko ni bilo življenje niti z lasom oddeljeno od smrti, brez cene, sploh brez pomena, v vrtinčasti gonji za trenutke se je oklenil tega dekleta. Teden dni sta bila skupaj, teden — tedaj cela večnost. In mlada pred obličjem smrti sta si obljubila večno zvestobo. Mladosti, ki jo pehaš v smrt, je vse večno — Tako je bila Irena njegova — Tam nekje so umirali ljudje, tam nekje je kosila smrt, tu pa se mu je daroval mladi cvet kakor se daruje rosa solncu. Potlej je moral v bojno črto, njo in njene pa so pregnali Bog

ve kam. Nikoli ni nič več čul o njej, kakor da se je pogreznila v zemljo. Zdaj je tu, bo umrla — Izgubljenka, ki se je preživljala po barih in varijetajih, dokler je ni vrtinec potegnil v najgloblje nižine in jo izbruhnil končno na ulico. Ni samo pohabljenka, ampak tudi vsa okužena — Nobena rana se ne celi —

Čim se je zavedla, ko so jo po avtomobilski nesreči pripeljali v bolnico, je vprašala Gržina, ako res živi tu Vanda Hübner-Szeketova. Ko ji je pritrdil, mu je razgrnila strašno zgodbo. Kako je ljubila njega dni mladega vojaškega zdravnika — Antona Gržina, ki je moral v bojni metež, a ona — begunka po svetu, kjer je zgrešila in izgubila svojce. Dragemu je morala krogla končati življenje, ni nikoli več nič slišala o njem, a njej se je rodilo njegovo dete — Sama se je mučila z malim bitjem, ga krstila, hranila in skrivala ter ga nazadnje izpostavila v letoviškem kopališču. Za povoj je zataknila listič z otrokovim popolnim imenom: Vanda Mogilnicka. Pa se je zbala zase in za hčerko in navšev odtrgala priimek, da ni nihče izvedel, čigavo je dete. Še zdaj jo spremlja ta edini spomin na Vando. Oprezovala je tedaj in izvedela, da je deklico sprejela bogata vdova Hübner-Szeketova. Potem ni več videla Vande, se ni upala k njej, da bi ji ne zagrenila življenja. Da bi le revica nikdar ne izvedela, kod je vse blodila njena mati — — —

»Vanda, tvoja žena, praviš —« so se mi ježili lasje.

»Je moja hči —« je bruhnilo iz primarija.

»Ne verjameš?« me je sunkovito prijel in me vsega omamljenega spremil k gasnoči Ireni Mogilnicki. Izmučen, negiben sklop kosti, odet v velo človeško kožo in obložen z vato in povoji je ležal

na postelji, kjer je bilo na tablici nad vzglavjem zapisano: I r e n a M o g i l - n i c k a.

»Ali bom zdaj res videla Vando?« se je oglasilo tako slabotno, da sem komaj, komaj razložil besede.

Primarij je pokimal in pokazal name:

»Gospod je njen dober prijatelj in pojde zdaj ponjo. Samo tisti listič bi rad —«

Gasnoče oči so me proseče pobozale.

»Samo, da jo vidim,« mi je izročila listek, ki me je tako zmedel, da sem brez besede odšel iz sobe.

»Dve uri, tri je še časa,« mi je zunaj naročal Anton Gržin, — »več težko. Prosim te, pripravi Vando — kakor veš in znaš — Naj še vidi živo — In meni naj odpusti — Ta čas bom legel — tu, v bolnici — v svoji sobi — bo odprto in lahko prideta — oba —«

Vedno bolj ga je dušilo.

»Kaj ti je vendar, Tone?«

»Nič — Samo prosim te — bodi tako dober« — — —

Doma je bila Vanda kakor na žerjavici.

»In moj mož?« se je zbala, ko me je videla priti samega.

»Vas čaka v bolnici. Je res važno.« Kakor sem govoril, nisem mogel najti prave besede, in šele čez dolgo sem slednjič izdaval iz sebe:

»Mati —«

Vanda dolgo ni mogla razumeti, potem pa je brez moči omahnila in se jela tresti v sunkovitem joku.

V bolnici sem jo komaj nesel proti sobi, kjer je ležala Irena. Vanda je planila k postelji, pokleknila in od drgeta ni mogla govoriti, bolni ženski pa so začeli sunkoviti krči zavijati oči. Koščena,

vela roka je trepetaje iskala Vandine glave in se spočila na njej, medtem ko so se že modrikasto blede ustne zganile:

»Vanda —«

Srcu je bila izpolnjena edina želja in se je umirilo.

Vanda je še klečala in jokala, ko pa je slednjič hotela izpregovoriti, ni bilo več matere; na postelji je ležalo samo njeno truplo...

»In kje je moj mož?« se je splašila, ko sta prišli dve usmiljenki opravljat zadnje usluge.

Lahno sem jo prijel za roko in jo odpeljal v primarijevo sobo.

»Vanda —«

Anton Gržin je ležal in hrope sopol:

»Vanda —«

Dva zdravnika sta bila pri njem.

»Kaj se je zgodilo?« sem stopil k mlajšemu, ki mi je z očmi namignil venkaj.

»Primarija jutri ne bo več,« mi je povedal zunaj. »Zastrupljenje z mrliškim trupom —«

Hlastnil sem v sobo.

Vanda je jokala, Anton Gržin pa:

»Ti ji povej, ti — Jaz ne morem —«

Drugi dan je pod večer nehalo biti Gržinovo srce. Vanda je bila kakor okamenela, tako jo je uničila bol.

Ali naj res odkrijem Gržinovo uganko?

»Vse mu je pomenilo — Potrtost — in moje sanje —« je stokala Vanda. Jaz pa sem vzel trivogelni listič in ga pri-taknil k plamenu mrtvaške sveče. — Mogilnicka — Črke so se zvile in pobledele na papirju. Počasi sem zdrobil sežgani listič v pepel in ga raztrosil po cvetju žalnih vencev. Ne, Vandinega bolnega srca nikakor nisem smel več riniti! Samo cvetju, namenjenemu v grob, sem lahko zaupal — uganko primarija.

Kmetska romanca

Krsto belo vozijo
trije fanti mladi.
Spredaj tam sedita dva,
eden sam pa vzadi.

A zakaj tako mrači
se mu lice mlado?
Saj pokopal jutri bo
svojo zorno nado.

Jan Baukart, Ljutomer

Krog in krog v pomladni čas
sto radosti vriska,
fantu tretjemu srce
pa se v boli stiska.

Angelu v snegu

Na ulici severnega mesta v snegu
sem te srečal
v beli volneni bluzi,
z belo čepico,
s škorenjci črnimi kot kozačka.

In je vzdrhtelo
moje staro srcé...

Greh je govoriti s teboj,
greh je tebe ljubiti,
k angelecem se le mōli,
Sonja, jaz srečen ne bom nikōli.

M. Bekar-Esén, Ljubljana

O. Gaspari: Pri čebelnjaku (risba)

Prvo poglavje.

Francija, zibka svobode.

(Duša in duh sta dva različna sistema. Ve-kovita borba duše in duha, emocije in intelekta. Grški trializem. Srednjeveški dualizem in nova povodenj orientalskega misticizma. Descartes, oče moderne filozofije. Polovična Descartesova duša. Iz debela francoskega intelektualizma poganjajo vse veje evropske filozofije. Bergson obnavlja Descartesov dualizem v razvojni obliki.)

Znanost opazuje in izsleduje življenje s treh vidikov: 1. z notranje strani ga motri introspektivna psihologija; 2. z zunanje plati eksperimentalna fiziologija (behaviorizem); 3. iz produktov duševne dejavnosti in njih ostankov sklepa razvojna psihologija ali zgodovina civilizacije. Kljub sodelovanju pomožnih strok in eksaktnih metod še nobena struja do danes ni mogla dognati, ali gibljeta življenje dva različna, nasprotujoča si principa, duša in duh, ali pa enotno počelo v obeh razvojnih oblikah duše in duha?

Empirični dualizem ugotavlja v prirodi dva sistema, materialni in duhovni sistem. Razvoj materije doseže v živi, organski materiji z obema nagonoma rasti in razmnožitve svoj višek in konec. Kot regulator slepega pleonazma, neskončne rasti in razmnožitve, ki bi se morala naposled sama v sebi zadušiti, sama sebe uničiti, deluje sistem razumnega duha. Iz psihologije in kulturne zgodovine smo zvedeli doslej le toliko, da je svobodni, razumni duh razvoju končni smoter, a duša le nižja, prehodna in sredstvena stopnja. Slepa, podzavestna duša se omejuje na lastno delo in živi samočutno v čuvstvih in nagonih telesa. Šele duh vzraste nad njo, njegova razvidnost (razlikovnost) zagleda zunanji svet okolja in sočutna čutila, določena

za dojemanje drugih stvari, sostvari, ga zvežejo z njimi v sotrudno, harmonično enoto.

Kakor se razvidi iz zgodovine narodov in življenja poedincev, se sproščanje razumnega, sozavestnega duha iz vase obrnjene duše ne vrši mirno v tihem razvoju, marveč stopnjema, v neprestani in bolesteri borbi. Moderna veda jo označuje za borbo emocije (duše) in intelekta (duha), za borbo misticizma in intelektualizma. Samo polagoma se umika emocija z mistično fantazijo nadvladi duha, le polagoma zmaguje razum v dvojni resonanci duše z materijo in duhom.

Grška filozofija Aristotela in stoikov je učila trializem, sestavo človeka iz treh različnih principov, iz telesa, duše in duha. To razlikovanje je praktično vplivalo na vse javno življenje in ljudski značaj. Stoična vzgoja se je osredotočevala v borbi duha (pneuma) proti duši, v sistematični vaji premagovanja duševnih nagonov z razumom. To razdelitev je prevzelo tudi prakrščanstvo in apostol Pavel (I. Korinč. 2, 14.—15.) razlikuje duševnega (psychikós) od dušnega (pneumatikós) človeka. Intelektualizem, nadvlada duha in razuma, je veljal za najvišjo krepost in zadnji smoter življenja.

Na tesno odmerjenem prostoru ni mogoče podrobno opisati prehoda v srednji vek in navesti vzrokov, zakaj se je to načelno razlikovanje duše in duha polagoma zabilasalo, skrčilo in strnilo v enoten pojem, zakaj se je vsa pozornost posvetila zavesti razumnega duha, pri tem pa zanemarila njegovo praktično osnovo podzavestne duše in utrla dualizem telesa in duha. Enostranska usmer-

jenost je vzniknila iz nove borbe klasičnega intelektualizma s srednjeveškim mističnim intelektualizmom, iz dolgotrajne borbe svobodnega, avtonomnega razuma z dogmatično, avtoritativno sholastiko.

Sledeče poglavje nam razloži, kako je začetkom srednjega veka zmagal v prastari borbi emocije in intelekta mistični intelektualizem vzhoda. Kakor dušiča plaža je prerasel in prebohotel vso Evropo ter se tako povzpел na višek in konec svojega razvoja. Svobodno solnce grškega, avtonomnega razuma je zašlo in mistična tema orientalske metapsihologije (okultizma), astrologije, magije in alkimije je zatemnila celo novo, mlado vero krščanstva, vero bratstva in ljubezni, vero duha in resnice. Najkrutejši instinkt človeške duše, nagon samoljubnosti in krvoločne vladohlepnosti je iznova zavladal nad svobodnim, razumnim duhom, ki je kar ohromel in otrpnil ob bestialnosti čarovniških in vampirskih procesov, ob neusmiljenosti inkvizicije, grozeče z grmado in mučilnico.

Naša doba z merilom »podivjane svobode« si ne more niti logično, niti čuvstveno predstaviti strahovitih časov dogmatičnega, heteronomnega razuma, ki je s kaznijo večne smrti prepovedoval vsako najmanjšo kretnjo avtonomnega razuma. Gorje mu, kdor se ni ponižal na stopnjo dresirane živali, kdor ni po-teptal svojega človeškega dostojanstva ter se odpovedal skušnjavam in skominam lastnega razuma! Nekoliko podzavestnega strahu, v katerem so noč in dan trepetali svobodni duhovi, nam zagomazi po kosteh ob poročilu, kako so se morali tedanji filozofi skrivati po preizkušnem pravilu: *bene vixit, qui bene latuit!*

Pa vendar se je začelo po strašni, dolgi noči spet daniti nad Evropo. In sicer najprej na nebu Francije, kjer je že v 12. veku novi Prometej, Peter Abélard (1079—1142), podtaknil sholastiki iskro svobodnega razuma. Prvi žarki jutranje zarje pa so posijali šele v renesansi, istotako na obzorju Francije, iz duhovitih esêjev Voltairejevega dušnega pradedca, Michela de Montaigne-a, ki je umrl l. 1592., ko je inkvizicija v Rimu zaprla njegovega tajnega prijatelja Giordana Bruna. Novo solnce pa je vzšlo iz metodičnega dvoma njegovega rojaka, Renéja Descartesa (1596—1649), očeta moderne filozofije in avtonomnega intelekta. To se je zgodilo v istem času, ko je energični patriot in državnik, kardinal Richelieu vzpostavil v razbiti Franciji državno edinstvo, ko je notranje zedinjena in ojačena Francija l. 1649. diktirala Habsburžanom westfalski mir — kot prva evropska velesila. Tedaj je postala Francija Vestalka svetega ognja, iz katerega se je utrinjala svoboda po vsem svetu, na vsa področja civilizacije, celo v politiko (demokracija Zedinjenih držav Amerike) in gospodarstvo (angleški ekonomski liberalizem).

V novi fazi elementarne borbe med emocijo in intelektom je šlo po nujnosti razvoja in časovnih razmer samo za odločitev, kako se osvobodi mladi, avtonomni duh Evrope iz sužnosti heteronomnega, dogmatičnega razuma. Nape-ta in strastna borba je zahtevala koncentracijo vseh umskih sil v konkretni smoter. Tako je umevna omejenost tedanje psihologije, da je omalovaževala — nasilnost sodobne, vladohlepne emocije jo je naravnost odbijala — podzavestno dušo, torej košato deblo za

novo in toplo gnezdo prerojenega človeštva. Iz istega vzroka se je omejil tudi Descartes na zavestno polovico človeške duše, na apriorni in spekulativni razum, na individualni intelektualizem, ter odrekel živalim dušo in jih proglasil za brezdušne avtomate.

Samorodna galska svoboda je zmagala z Descartesovim metodičnim dvomom nad importiranim despotizmom orientalske emocije. Francoski intelektualizem je priboril osebno svobodo evropskemu zapadu v dobi prosvetljenege absolutizma in ob njem se je ukresal svobodoljubni duh vseh kontinentalnih filozofov. Celo megleni inzularni materializem anglosaškega empirizma se je razvnel ob njegovem idealizmu po principu kontrasta in starega, plemenskega antagonizma. Iz istega intelektualizma (racionalizma) sta pognala tudi vršiček Spinozovega monizma in nemška, Leibniz = Wolffova veja, ki je obrodila navzlic Hume-ovemu sunku Kantov transcendentalni (aprioristični) kriticizem.

S tem pa francoski intelektualizem še ni završil svojega razvoja, kakor nam priča njegova zadnja, prehodna stopnja v obliki Bergsonovega intuitivizma. Bergson je Descartesove apriorne in dogmatično okorele pojme samo poživil ter jih pretil v žive, v rastoče in tekoče bitnosti, ki budno sledijo tudi iracionalnim silam življenja in podzavestne duše ter jih usmerjajo po diktatu, žal še vedno individualističnega intelekta.

Drugo poglavje.

Psihotehnični stroj.

(Psihološko in psihogenetično ozadje francoskega intelektualizma. Statistično razmerje med pametjo in razumom. Grška bajka o stvaritvi prvega človeka. Heziodova pravljica o degeneraciji človeštva. Evgenika in regeneracija. Paleolitični in neolitični človek. Organizacija vladajoče

inteligence in psihotehničen avtomat. Izvor Platonove Akademije. Prvi kulturni boj med črno in belo dušo. Propast grškega intelektualizma. Renesansa v Franciji.)

Brez psihološke osnove in historičnega ozadja, brez uvaževanja nove emocionalne reakcije v obliki filozofskega »iracionalizma« je mogoče le deloma razumeti razvoj francoskega racionalizma (intelektualizma) in le deloma predvideti njegovo smer v bodočnosti.

V reakciji na notranja in zunanja dražila nastajajo v fantaziji posebni fenomeni ali znaki (občutki, zaznave, pojmi). Samo iz posredujočih fenomenov sklepa človek na bitnost, prisotnost gotovih stvari in učinkov ter jih tako spoznava. Dve filozofski struji, apriorizem in empirizem, nam razlagata izvor in način, odkod in kako prejema fantazija svoje spoznavne fenomene. Apriorizem razlikuje spet dva načina in meni, da ima fantazija že a priori, pred začetkom spoznavanja prirojeno zakladnico, iz katere zajema po potrebi gotove, dovršene podobe ali pojme. Na prvi razvojni stopnji apriornega misticizma se zadovoljuje mlada fantazija s samimi podobami, v zreli dobi apriornega intelektualizma prihajajo šele pojmi na vrsto. Misticizem spoznava s pomočjo nazornih podob, intelektualizem s pomočjo abstraktnih pojmov, oba pa sodita, da so obojni fenomeni prirojeni.

Druga struja empirizma odklanja vsak apriorizem, prirojenost in dednost nazornih ali pojmovnih fenomenov. Fantazija jih proizvaja aktivno in sproti šele na pobudo notranjih in zunanjih dražil. Mlada, negotna fantazija empiričnega misticizma ustvarja na pobudo notranjih, subjektivnih dražil (čuvstva, nagoni, želje) pred vsem nazorne podobe (utvare), a zanemarja nenazorne vti-

ske (engrame) njih odnošajev. Nasprotno pa se obrača pozornost zrele fantazije empiričnega intelektualizma na nenazorne vtiske odnošajev, jih abstrahira, odmišljuje iz nazorno-nenazornega kompleksa v obliki pojmov.

Apriorizem in empirizem razlikujeta torej enako dva tipa spoznavanja: heteronomna pamet spoznava s pomočjo nazornih podob (apriorni in empirični misticizem), avtonomni razum s posredovanjem abstraktnih pojmov (apriorni in empirični intelektualizem). Nekateri filozofi so poizkušali ugotoviti celo številčno razmerje obeh tipov, razuma in pameti, na pr. Heraklit je izračunal 1 (razum) : 10.000 (pametnih ljudi), Schopenhauer 1 : $300.000.000$ in Ribot 1 : $1.000.000$ (100.000). Heteronomna pamet ljudske mase sprejema višje, pojmovno spoznanje iz rok avtonomnega razuma, svojega poklicanega voditelja.

Neenakost spoznavanja je nastala šele tekom razvoja in pod vplivom diluvialne degeneracije, na katero opozarja zlasti historično in sodobno bajeslovje. Grška bajka slutí razvoj človeka s stopnje dobrodušne živali, ki je šele pozneje podivjala v krvoločno zver. Pripoveduje namreč, kako je božanstveni umetnik Prometej ustvaril prvega človeka iz glin in mu položil v prsa najprej živalsko emocijo. Minervi je Prometejev umotvor tako ugajal, da se je usmilila plemenite živali in ji vdahnila še božanski dih razuma. Heziodova pravljica nam slika razvoj drugače, po posameznih generacijah in dobah: prvi zlati rod je bil dober in miroljuben, sprehajal se je po rajski zemlji (spomin na terciarno ali medledeno dobo?) in se radoval v družbi bogov. Tretji bronasti rod je podivjal, emocionalna osnova njegovega intelekta

se je izpremenila, njegova dobra, sozvestna čud je postala sebična, nasilna, krvoločna. Do jedra pa se je razpasla degeneracija v petem, sedanjem ali železnem rodu.

Znanstvena geologija, paleontologija in arheologija, osobito pa etnologija in »psihogenetični muzej« v Indiji potrjujejo v marsičem pradaevne spomine bajk. In najmlajša biološka stroka evgenike je prevzela degeneracijo in izboljšanje človeškega plemena za svoj izključni in glavni predmet.

Strahopetni, občutljivi in sugestibilni pračlovek paleolitične tolpe je dojemal svet pod socialnim pritiskom kolektivnih predstav (anticipacij), ki niso dopuščale individualnega razvoja in osebne diferenciacije. Paleolitični misticizem je poznal le živo materijo (hilocoizem), vse mu je bilo materialno in živo, a stvarim so prvačile orjaške živali in zverine (totem). Materija je bila dvojna, vidna in nevidna (magična). Tudi človek je sestajal iz dveh teles, iz težkega, tipnega in magičnega, zračnega telesa, ki se je v spanju ali smrti za krajši ali daljši čas ločevalo od spečega ali mrtvega dvojnika. O duši tedaj še ni bilo niti slutnje. Vodstvo primitivne tolpe sta si delila najstarejši ali najjačji vojščak (junak) in po sugestivnem okultnem nastopu osupujoči čarovnik (mag) ali vrač, ki je s čistilnimi obredi in predmeti preganjal nevidna, magična bitja (epidemije, tabu, primitivna higiena).

Tip razumnega človeka se je pojavil pozneje, najbrže v neolitiku s »progressivno cerebracijo« možganske skorje in socialno diferenciacijo, s postopnim razvojem osebnosti, jezika in spomina, z napredujočo razvidevnostjo in logično razlikovnostjo stvarnih, prostornih in časovnovzročnih odnošajev. Strokovnjaki

domnevajo, da se je rodil primitivni intelektualizem nekje v indosredozemskem pasu med črnopoltno »sumersko« raso, ki je bila takrat razširjena po vseh obalah indijskega, perzijskega in sredozemskega morja (Grčija, egejski otoki). Prehod paleolitskega misticizma v neolitski intelektualizem se je izvršil na etično degenerirani osnovi egoističnih, individualističnih nagonov. Novi razum je prevzel tradicionalne, kolektivne predstave in paleolitske utvare ter jih polagoma poduhovil, intelektualiziral. Čarovnika-vrača je izpodrinil razumni »duhovnik« (svečenik) kot edini reprezentant primitivne inteligence.

Že zgodaj je spoznal primitivni intelekt, da mu pribori v borbi z mistično emocijo trajno nadvlado samo organizacija s skupnostjo intelektualnega življenja in dela, samo *Akademija*, kakor je imenoval Platon svoj posnetek indoeziptskega samostana. Istočasno si je s psihološkim instinktom prikrojil psihotehničen stroj, psihotehnično mrežo, v katero je lovil in zapiral vsako kretnjo ljudske duše. Egoistična inteligenca je svoje esoterično, vedno še mistično pobarvano spoznanje o prirodi (astrologija, magija, alkimija) in duši (okultna metapsihologija in psihopatologija) prikriivala ljudstvu v obliki misterijev in ga zlorabljala kot najuspešnejše orožje v borbi za nadvlado. S sijajno in ljudskemu strmenju nedosegljivo fantazijo je vprizarjala pestro in čuvstveno razgibano bogoslužje. V impozantnih templjih je ljudstvu z rafinirano psihotehniko oblikovala in vodilo dušo. Akademija, za vse čase veljaven in vzoren prototip organizirane inteligence, se je tekom stoletij razvila v neodoljiv psihotehničen avtomat, ki si je v državah Indije, Babilonije in Egipta pod-

jarmil celo oba stanova vojščakov in trgovcev ter za tisočletja ustanovil svečeniško diktaturo (indijski bramanizem).

V to visoko in enotno, že l. 6000 pr. Kr. državno organizirano civilizacijo mističnega intelektualizma so začeli stoprav okoli 1500 pr. Kr. prodirati iz severa barbarski Grki. Na Balkanu, egejskih otokih in obalah Male Azije je buknil prvi, več stoletij divjajoč kulturni boj med črno in belo dušo, med misticizmom temnopoltnih Pelazgov in intelektualizmom svetlolasih Grkov. Na razvalinah mračne, orientalske degeneracije so duševno mladostni, v presrčnem edinstvu s naravo živeči, za lepoto in duhovito besedo navdušeni Grki zgradili novo, klasično civilizacijo. Ž njo je nastopila nova epoha, prav za prav le kratka, komaj tisoč let trajajoča epizoda v razvoju človeške duše. Z zmagami Aleksandra Velikega na Vzhodu so se odprle zatvornice orientalskega misticizma, iznova se je razlila črna povodenj preko Grčije in preplavila za dolgo dobo srednjega veka vso Evropo. Platonova intelektualna Akademija je bila še premlada, prešibka, ni se mogla ustaviti nasilju stare, mistične Akademije in avtomatičnemu delovanju psihotehničnega stroja. Šele v renesansi, šele v Franciji je oživel z Descartesom avtonomni intelekt. Z Voltairejevim racionalizmom, z ameriško in francosko revolucijo je sinil zopet solnčen dan razumnega duha z ideali bratstva, svobode in demokracije.

Tretje poglavje.

Sinteza francoskega in slovanskega duha.

(Nova mistika rasizma. Panevropa: Napoleonova dediščina. Filozofska reakcija proti intelektualizmu. Simbolični sežig duha. Iracionalizem. Vsa protislovja izvirajo iz degeneracije in nepravilne strukture sodobne duše. Manjkonič. Individualistični intelektualizem nikoli ne reši svetovne

krize, marveč samo slovanski konoturizem ali so-trudnorazvojni intelektualizem. Ideala svetovne demokracije in svetovnega imperija.)

Na obzorju francoskega intelektualizma se plazijo sumljivi oblaki neke nove romantike, kakor bi se pripravljala nova reakcija stare, mistične emocije, da opustoši idealne nasade svobode, bratstva in demokracije. V Evropi je nastopila na logičnem polju rjava suša, v tej umski Sahari zeleni tolažilno edina oaza francoskega duha. Iz železne puščave nakopičenega orožja vpije samo Briandov glas:

»Narodi Panevrope, združite se, rešitev je samo v sodelovanju, samo v razumu in sporazumu!« Inzularni tekmeč skeptično pomežikuje in se na tihem zgraža: spet straši Napoleonov duh! Zavisten cinik s kontinenta pa čita njegove misli in se mu škodoželjno podsmiha, češ, da ne zaupa ne razumu, ne sporazumu. Boji se, kakor bi zdaj usoda tehtala njegovo bodočnost, kakor bi njegovo bogastvo dražilo nove vojne instinkte. Ali je zdaj on na vrsti?

Zakaj ne zaupajo moderni narodi disciplinirane razuma in čudežem razuma v moderni tehniki, njegovim milijardnim kupom zlata? Saj zlato ni ponarejeno, čudeži so pristni in daleko prekašajo naivne čudeže v starih bajkah, ki jim je ljudstvo slepo verjelo — kot najvišjim kriterijem resnice.

Evropsko ljudstvo je izgubilo vero v razum in mavrično pestrost njegovih čudežev, kakor da je njegova duša otopela za vso čudežnost in odrasla mistiki otroške fantazije. Ljudska pamet je dozorela in se iztreznila ob splošni krizi in ob kričečem nasprotju med bleskom bogastva in temno gomilo sovraštva in trpljenja, ki se je nakopičilo v njeni duši in zasenčilo vsako primero s preteklostjo.

Ako si je razum, ta vsevedni in vsemogočni diktator, zaslužnjil energije zunanjega stvarstva, zakaj ne more ukrotiti emocije nagonov v lastni duši, ali vsaj omiliti sovraštva in trpljenja? Ali je razum le samoprevara, ali je Descartesov intelektualizem z vsemi napori francoskega genija le slepeča pena na površini, pod katero se gibljejo in odločujejo vse druge, vse elementarnejše sile?

In res! Ista emocionalna reakcija se dviga proti racionalizmu celo v evropski filozofiji v obliki takozvanega *irracionalizma* (Nietzsche). V njem se zbirajo intelektu nasprotni struje pod različnimi imeni, na pr. kot filozofija življenja in doživljanja, kot razodetje instinkta in čuvstva, kot blagovest aktivizma in intuitivnega gledanja. Sublimacijo pa je doživela iracionalistična zarota v dimu grmade, na kateri je fanatični misticizem »čistokrvne rase« dne 10. maja 1933 v Berlinu simbolično sežgal intelektualizem. V polnočnem dimu namreč, s katerim so se poslavljali duhovi sežganih knjig in pisali po nebu z žarečimi vijugami: Na svidenje v imenu *Herdera* in *Kanta*, v imenu *Schillerja* in *Goetheja*!

Nehvaležno ljudstvo se upira razumu, duhu, svojemu največjemu dobrotniku in voditelju, ki mu je ustvaril vso civilizacijo, pokrenil ves napredek spoznanja in ga približal božanstvu. Kdo more navesti še tako neznatno pozitivno pridobitev, s katero bi nas bila osrečila mistična emocija? Nasprotno, njene zmote in utvare so samo podžigale coološke nagone k uničevanju kulturnih vrednot.

Kako si razlagamo to nasprotje med dušo in duhom? Ali se to polarno nihalo ekstremov nikoli ne ustavi, ali se ta iracionalni proces slepega zidanja in ruše-

nja res nikoli ne pomiri? Ali dejstvuje tukaj po Heraklitovih slutnjah res neka perioda protislovij, mena dneva in noči, neki antagonizem med emocijo in intelektom, neki večni Waterloo, v katerem zmaga brutalna moč nad duhom?

Iracionalizem pragmatizma dokazuje, da je emocija instinktov, nagonov in čuvstev tista elementarna sila, ki goni in usmerja človeško življenje, razum je le njen služabnik in izdelovalec najboljšega, to se pravi najmorilnejšega orožja. Tudi znanost ni sotrudnorazvojno iskanje objektivne resnice, marveč samo orožje v borbi imperialističnih instinktov, ki pozna le dvojen izid, nasilno zmago ali častno smrt. Z demonično resnostjo pristavlja nemški filozof O. Spengler: *Ideali so strahopetstva, kajti človeka dvigale zavest, da je roparska žival.*

Kdo ima torej prav, ali iracionalizem emocije ali racionalizem intelekta? Duša ali duh? Pravilno in zanesljivo razsoja filozofski spor — nefilozofska instanca psihologije. Problem je vsekoli psihogenetičen in psihotehničen. Teoretična in praktična nesoglasja izvirajo iz nepravilnega, degeneriranega razvoja, iz nepravilne strukture človeške duše. Obratno pa omogočuje rešitev vseh kriz le pravilen, normalen duševni razvoj, le pravilna duševna struktura, torej: pravilno spoznavanje s pravilno vzgojo. Masa je izgubila vero le v nepravilen razum stare, emocionalne in individualistične inteligence, proti kateri se bori nova, ljudska in sočutna inteligenca z ideali sotrudnorazvojnega razuma (konoturizma).

Tudi razumu se godi kakor tistemu zidarju, ki vsem drugim popravlja hiše, sam pa prebiva v podrtiji. Razum se je vrgel naprej v daljavo med zvezde na

nebu, potem se je vrnil v svoje okolje na zemlji ter pretaknil vse stvari na površini in v globini, nazadnje se je spomnil šele samega sebe in svoje duše ter začel pregledovati, ali je tudi tukaj vse v redu? Ni čudno, da je sebe zapazil nazadnje, ker je infinitezimalno majhen, tako majhen, da bi mu bili stari filozofi rekli »nič«. Saj so učeni astronomi izračunali, da je premer našega sveta neskončno velik (po Einsteinu znaša samo polumer 84 milijard svetlobnih let), da kroži po njem neskončno število neskončno velikih žarečih teles z neskončno brzino. In vendar zija med njimi tista strašna praznina prostora kakor v atomu med elektroni. V tej prostorni praznini, med temi zvezdnimi giganti se mota naša zemlja, velika kakor peščeno zrno. Zdaj pa izračunajmo še velikost človeka na površini tega drobnega, peščenega zrna: še manj ko nič! In vendar opazuje in premišljuje ta čudoviti »manjko nič« neskončni prostor, kroti in vprega v svoj jarem kozmične sile. Istinita sobitnost protislovij: neskončno veliko vsemirje in neskončni »manjko nič« duha. Ali ni to čudež vseh čudežev?

Zgoraj smo videli, kako je ledena doba razbila socialno enoto primitivne tolpe in sprostila individualni razvoj na osnovi etične degeneracije. Ledena doba se je v Evropi ponavljala najdalje, zato je baš v Evropi degenerirala etika v posebno odurni obliki. Ker je pospeševala individualistična degeneracija tudi razvoj primitivnega intelektualizma v individualistični smeri, je brutalni egoizem našel svojo presenetljivo opravičilo v navni spekulaciji imanentnega idealizma (solipsizma): biva le moj jaz, vsi pojmi, vse stvari, vsi drugi ljudje so samo vsebina in lastnina moje zavesti, ki ž njo po-

ljubno razpolaga kakor z denarjem v žepu.

Po dogmi apriorizma in individualno prirojene resnice je bil vsak filozof prepričan, da so samo njegovi pojmi pravilni in resnični. Kakor človeško pleme se je tudi filozofija razkrojila v množico protislovnih struj individualističnega intelektualizma ali solipsizma, tudi med filozofi in pojmi se je razvila brezobzirna borba za nadmoč in obstanek.

Ker ni bilo skupnega in efektivnega kriterija resnice, se je filozofska borba končala s splošnim razsulom in onemoglo resignacijo ter obtičala v materializmu in skepticizmu, v agnosticizmu in nihilizmu: človeški razum sploh ni sposoben spoznati objektivne resnice. *Non liquet, non liquebit, ignoramus et ignorabimus!* Pragmatizmu in instrumentalizmu je vse spoznavanje le biološka funkcija, podrejena zakonom biološke emocije: tudi kriterij resnice in pravice je samo osebna ali plemenska nadmoč. Neizogiben konec emocionalnega in individualističnega intelektualizma je napovedal isti O. Spengler v knjigi »Propast Zapada«.

Tragičen zaključek izvaja logika samo iz premise individualističnega intelektualizma Zapada, a že Bergson je s »tekočimi pojmi« pokrenil njegov prehod v zadnjo fazo kritičnega sodelovanja. Na vzhodu Evrope so slovanska plemena zaostala v »barbarstvu« primitivne etike, primitivnega sodoživljanja in sodelovanja, slovansko deblo je ohranilo neizčrpane sokove primitivne sozavesti in prvotnega bratstva, kakor najsilneje probija iz slovanske filozofije, iz najznačilnejšega produkta slovanske kolektivne duše. Na čelu filozofske armade koraka poljska garda slovanskega mesianizma (Wroński, Towiański in Mickiewicz,

Krasiński, Slowacki in Lutoslawski), Poljakom sledijo Rusi (Solovjev, Dostojevskij, Tolstoj in Merežkovskij), Čehi (Palacky, Tyrš in Masaryk) in Jugoslovani (Krek). Cep individualističnega intelektualizma z Zapada se je razrasel na zdravem in orjaškem divjaku slovanskega bratstva v široko drevo spoznanja s trojnim sadom sotrudnora zvojnega intelektualizma:

I. Človeški razum je z izkustvom in progresivno cerebracijo napredujoča sposobnost. Tudi pojmi niso dovršene in prirojene bitnosti, marveč se vzporedno z razumom izpreminjajo in razvijajo v smeri vedno popolnejšega spoznanja. Resnica je nedovršeno, razvojno, v dosegljivo bodočnost rastoče soglasje duha in stvari (spoznavnokritičen noturizem) po principu: *non liquet, sed liquebit ali ignoramus, sed noverimus.*

II. Vsaka še tako nadarjena in mogočna oseba je po svojem razumu specifično omejena, tako da ni sposobna sama iz sebe spoznati nobene resnice (spoznavnokritični terminizem).

III. Spoznavni terminizem pa ni dogmatično omejen za vse čase in zaprt v nepremakljive meje večnega agnosticizma. Omejeni individualizem se svobodno razvija, razširja in dopolnjuje v dveh smereh:

1. specifične omejenosti individuev se medsebojno dopolnjujejo kakor kamenčki mozaika v enotno podobo ali kakor posamezna godala orkestra v ubrano melodijo;

2. enako se časovno individualni prispevki spoznavanja v historičnem razvoju dopolnjujejo in sotrudnorazvojna znanost je v dosegljivo bodočnost rastoča skupna zgradba (spoznavno-

kritični konoturizem). Individualna iniciativa se potencira in dopolnjuje z razvojnim sodelovanjem vseh strokovnjakov, sproščena iz tesne individualne omejenosti.

Spoznavnokritični noturizem, terminizem in konoturizem tvorijo organsko enoto v smislu celostne integracije. Sotrudnorazvojni intelektualizem postane Aleksandrov meč, ki preseka gordijski vozle sodobne materialne in duhovne krize. Individualistična etika se regenerira in prvotna enakost se obnovi na višji razvojni stopnji. Stari ideali svobode (bratstva in demokracije), dela, resnice, pravice in lepote oživijo v novi, trajni obliki. Razum postane organiziran motor, ki ga bo gnala pogonska sila emocije.

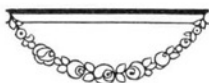
Teoretično spoznanje pa nikakor še ne rešuje krize, marveč postavlja le nove praktične naloge, nove dolžnosti organiziranega dela. Nobena ideja se ne more uveljaviti brez močnega in efektivno organiziranega aparata. Ako se nas je usoda usmilila s pravilnim spoznanjem, morda nas osreči še z novim Platonom, ki nam ustanovi mednarodno Akademijo, mednarodno organizacijo znanosti s centralo skupnega življenja in dela. Kdaj in kje se to zgodi, je odvisno zgolj od razumne volje. Najbrže pa ostvari novo civilizacijo duha in resnice ena velikih, naprednih držav, na pr. Francija, Amerika, Rusija, a tudi Nemce usposabljaajo njih kolonialni instinkti za propagando nove civilizacije.

Ako ne pride do prostovoljnega sporazuma, ostaneta še dve možnosti ne-

prostovoljnega sodelovanja. Iracionalizem katastrofe in nove svetovne vojne prisili narode k sotrudnorazvojnemu racionalizmu. Z manjšimi žrtvami in nekrvavo revolucijo bi jo nam utegnil vsiliti kak filozofski Napoleon ali diktator. Po sintezi francoskega in slovanskega duha pa so v prvi vrsti Francozi in Slovani poklicani, da prevzamejo vodstvo na fronti sporazuma in sodelovanja, na intelektualni fronti svobode in svetovne demokracije proti emocionalni fronti nasilja in svetovnega imperija.

Literatura.

Važnejši spisi avtorja z isto idejno smerjo: 1. Vesna, 1892. — 2. Ljubljanski Zvon, 1896. — 3. Jug, 1901. — 4. Idealizem, Lj. Z., 1902. — 5. Slov. medic. fakulteta, Lj. Z., 1902. — 6. Historično stališče Slovencev v družini narodov, Zora, 1914, 9.-10. — 7. H. Bergson, Lj. Z., 1917. — 8. Akademija, Učit. tov., 1918. — 9. Učiteljstvo in kulturna banka, Učit. tov., 1918. — 10. Vizivizem, Učit. tov., 1918. — 11. Kulturni socializem, Učit. tov., 1919. — 12. W. James, Popotnik, 1919. — 13. R. Descartes, Lj. Z., 1919. — 14. Filozofski slovar, Popotnik, 1920.—28. — 15. Evgenika, Sokolski Glasnik, 1920. — 16. Nadčlovek in vsečlovek, Sl. Narod, 1920. — 17. Spoznavnokritična medicina, Wiener klin. Wochenschrift, 1928. — 18. Materializem in svetovni nazor modernega zdravnika, Zdrav. Vestnik, 1929. — 19. Kern in Billroth, Zdr. V., 1929. — 20. Začarani svet, Vel. Kmet. Koledar, 1929.—31. — 21. Goethe in medicina, Zdr. V., 1932. — 22. Spomin na Kreka, Odmevi slov. sveta, 1932. — 23. Zapadnoevropska in sokolska evgenika, Věstnik Č. Lékařů, 1932. — 24. Borba Zapada in Vzhoda, Ljubljana, 1932. — 25. Vzhodni in zapadni nacionalizem, Odmevi, 1933. — 26. Karl Marx, Kriza socializma, Jutro, 1933, štev. 62.

Jutro pred gradom † Dragutin, M. Domjanić, Zagreb

Kak jutro sad se smeje
vu oblok nam odprti,
Mandalice su v cvetu
i vsigde sami vrti.

I hiže ove male
kak, da su vse vu cvetu.
Vse tak je sunca puno
po dalkom, belom svetu.

Beliju se i črešnje,
podragat bi ih radi.
— I tak je lepo živet,
tak sladko biti mladi!

Več zime ni...

Po snegu senica
prebira bogica,
drobtinu da zbere si van.
Al guste čez veje
vre sunce se smeje,
kak, da je vu rožnjaku da

A snega belina
je mehka blazina,
da zemlja počinut si sme.
I senja moguće,
da leto je vruće
i v zlatu i rožicah vse.

Naj zima je duga
i v očih je tuga,
al radost poginula ni.
I v sreću se skriva,
si samo počiva,
v popevki da pak zazvoni.

V belih rožicah

Vre šafrani beli se rascvali,
kaj snočka još v pupkih su spali.
Metuli se prvi pribiraju,
popevaju tiči po gaju.

Tratinščice guste rasipane,
i koraku žal je da stane.
Na plavom nebu su oblaki,
i bel je i vesel je svaki.

I dok sem ja gledel na rožice,
na tvoje sem zmisлил se lice.
I moje su ruke si želele,
da dragaju ruke ti bele.

Dragutin M. Domjanić

Leta 1871. se je dr. Miroslav Tyrš v »Sokolu« obrnil na slovansko mladino. »Od te dobe,« piše naš učitelj, »ko so se sokolska prizadevanja, stremeča k telesnemu in moralnemu jačanju naroda, pričela pri nas pojavljati z močnejšim tokom, smo hoteli, da bi se ona iz naše domovine širila k ostalim bratom Slovanom, da bi sčasoma mogla postati čvrsta spona in brez društvenih pravil polagoma združiti vso zavedno omladino v širokih slovanskih zemljah, prebujajoč, vzdržujoč in oživljajoč v njej to misel, da je ona pred vsemi pozvana, naj s prirojeno hrabrostjo in z neumornim vežbanjem svojih moči stalno in pojačano z vsemi silami in — če treba — tudi z življenjem brani slovansko idejo proti napadom, ogrožujočim jo v bližnji bodočnosti.«

Pot slovanskega Sokolstva je torej zgrajena iz Prage v vse predele sveta, koder žive slovanski rodovi: to je od Tyrša skovana čvrsta spona, ki brez društvenih pravil združuje zavedno mladino v širokih slovanskih zemljah. — V vsaki besedi je misel in duh, a v pogledih je razprostranjenost slovanske bodočnosti. Pravila pa so v zavesti.

*

Naša prizadevanja — to je delo, trud in napor, kakor nikjer drugod. Delo, trud in napor, ki jih preveva duša, vznáša navdušenje in dviga skrajna požrtvovalnost: samo to troje v realnosti, osnovano in premišljeno v globinah ideje, mora prebujati, vzdrževati in vživljati misel ter njeno moč in lepoto prenašati v duševnost poedinca in z njim v duševnost naroda.

Ta prizadevanja stremé k telesnemu in moralnemu jačanju naroda. Pomisli-

mo, kakšna skladnost in kakšno harmonično sotrudništvo je razodeto v preudarku osnove, v prenosu ideje v stvarnost in v izražanju stvarnosti v ideji!

Vživljanje misli — to se reče: misel prenesti v človeka, da jo sprejme v sebe in v sebi obdrži kot del svojega notranjega bogastva. In ko na ta način misel postane svojina poedinca, more neprestano učinkovati v njem v vseh smereh našega skupnega prizadevanja. Ideja postane last naroda.

*

Poziv na mladino v širokih slovanskih zemljah moramo vzeti realno, kakor ga označuje beseda, a moramo ga smatrati obenem kot simbolično označene mladosti ideje same. Neumorno vežbanje pokolenja za pokolenjem daje prirojeno hrabrost vsemu narodu, ker prehaja iz zdrave očetove krvi in iz čistosti in kreposti materinega telesa v kri in mišice dece obojega spola. Vežbanje pa, ki po Tyrševem nauku stremi za telesnim in moralnim jačanjem, ni in ne more biti enostransko, to je usmerjeno samo na fizični del poedinca. Ako bi bilo tako, bi bila onemogočena stalna in pojačana bramba slovanske ideje, ker se gola, četudi najbrutalnejša telesna moč končno zlomi in izčrpa. Regulator te moči glede na njeno potrošnjo in glede na nadomestek izrabe je ideja, ki omejuje brezumno razsipavanje, ki narekuje zaletu in zamahu telesne moči mero in čas in torej ustvarja harmonično izražanje in udeleževanje fizičnega in moralnega zdravja poedinca v vsakem primeru in v vsakem času.

To je obvladanje samega sebe, to je krotitev izbruhov strasti in vseh divjih elementov v človeku, ki ga zavajajo

do nepremišljenih, nemoralnih in sramotnih dejanj.

Nikoli ni noben afekt sokolsko vzgojenega poedinca tako nebrzdan, razljučen, slep in gluha, da bi odtehtal in dokazal njegovo ceno z lastnim življenjem, ker mu je življenje največja dobrina, ki jo je pripravljen žrtvovati samo za navšnje ideale.

*

Kateri so ti najvišji ideali?

Tyrš pravi na istem mestu: »In da bi končno vsa, četudi sicer deljena slovanska omladina, pod enim praporom, pod praporom sokolskim, na vsaki strani s prsmi ob prsah, z ramenom ob ramenu in z mečem ob meču v poslednjem tem boju, ki nas čaka za našo čast in slavo, povsod branila neskrjšani razvoj slovanskega plemena in svobodo ljudstva, ogroženega od skupnega sovraga.«

Nekje sem že pokazal na ta historični pomen Tyrševega Sokolstva. Naglasiti ga moramo tudi tukaj, a poudarjati ga moramo vedno in povsod, ker je v vprašanju naša največja posvetna dobrina: bramba slovanske ideje z življenjem vseh, ki verujejo vanjo.

Najvišji ideali: neskrjšani razvoj slovanskega plemena in svoboda ljudstva! — K temu idealu drži naše kolektivno delo, to je sokolsko prizadevanje, ki ima globoke vrelce v volji, svojo pot v delu, svoja sredstva v vseh panogah sokolske vzgoje, a svoj smoter v moralni in materialni popolnosti poedinca in naroda kot etične, kulturne in politične celote. Ker pa o doseženi popolnosti v našem zmyslu ne more biti govora, ni naše delo nikoli dovršeno in ne bo nikdar končano, temveč teče vekomaj naprej, v pojačanem, navzven v širino usmerjenem toku.

Razvoj slovanskega plemena in svoboda ljudstva sta ogrožena od skupnega sovraga. Ta sovrag stoji zunaj in znotraj nas. O zunanjem ne govorimo. Vsi ga poznamo, vsi čujemo šum in hrup tvornic jekla in bronu. Morje in zrak sta kakor nosna zver, da izvrže svojo smrtonosno deco v pozdrav miru in prijateljstva slovanskim zemljam...

Vsemu temu stoji nasproti rame ob ramenu, prsi ob prsah, meč ob meču: življenje ideje in materije nasproti brutalni sili. Kdo bi bil jačji, večji, odpornejši in zmagovitejši v danem trenutku?

Nevarnejši od sovraga zunaj nas je sovrag v nas samih: lenoba, zlom morale, samogoltnost, individualni egoizem, breznačelnost, trgovina z značaji, udobno in razkošno uživanje poedinca na škodo drugega... V tem poslednjem boju gre za našo čast in slavo: za čast naroda, za slavo zmagovitega dviga in vzleta moralnega nacionalnega življenja v najsplošnejšem in v najširšem pomenu te besede. Če ne premagamo sovražnika v nas, nas uniči sovražnik zunaj nas.

Osredotočenje vseh zdravih moči je torej neogibno potrebno, da se iz celote izloči in iztrebi vse, kar zmanjšuje ali onemogoča zdravo rast narodove samobitnosti, njegovo odpornost in usmerjenost njegovega hotenja k pozitivno ustvarjajoči delavnosti. Osredotočenje teh zdravih moči se danes vrši spričo vsega sveta pod sokolskimi prapori. Izven teh sicer tudi teče življenje, toda naše, Slovanstvu potrebno, je samo ono, ki se razvija tu med nami v treh pravcih: v čistosti, ponosu in junaštvu.

Naša pota in naše smotre vidim v ognju blesteti na vsem širokem obzorju sveta: Sokolstvo srce Slovanstva!

V bleščanju kresnih zvezd se gode čuda. Skrivnostna je zemlja, kadar cvete praprot, in se pretakajo zdravilni in bajni sokovi po travah in zeliščih. Čarovnice jezdijo v vas k svojemu poglavarju, in neznane stvari gledajo polnočne zvezde. Čudijo se, od strmenja zapirajo oči in se utrinjajo.

Marušica je bila zalo dekle. Njena lica so bila kot jabolko gladka in rdeča, a nedra kakor hruška okrogla in polna. Tekala je drobno kot božja pastiričica po gajih in dobravah, kadar je trgala jagode. Zjutraj je bila bistra in sveža kakor postrvica v zelenem tolmunu pod visoko jelšo, kjer leta zelenomodri vodomec. Za botro pa je imela staro Marušo, ki je bila rjava in siva, razoranih lic in suha in nerodna kot motovilo. Pri hoji je godrnjala sama s seboj in drsala po cesti, da je še kamenje jezno škripalo pod njo.

Prišli so pa v deželo kresni dnevi. Na belih konjih so privihrali, vsi zlati in mladi, z rožami za klobuki, z bliski in zarjami za pasom. In takrat je šla Marušica obiskat svojo botro Marušo. V stari in podrti bajti pod lesom je gostovala, in nor berač ji je delal družčino. Jeseni so hodili polhi k njej v vas, in pozimi sove.

Marušica stopi v bajto in pozdravi:

»Ali hodi res črn petelin k tebi pod okno? Dober dan, Maruša! Kaj se pa menita, ali o vremenu ali o letini? Hleb kruha sem ti prinesla in latvico kislega mleka.«

Maruša pa je bila gluha kot snop in se ni zmenila za lep pozdrav svoje mlade prijateljice. S hrbtom je bila obrnjena proti njej in zaverovana v svoje delo.

»Oho,« se zasmije Marušica, »kaj pa je to! Saj sem dejala, da nekaj ni v redu z mojo botro!«

Zakaj čudne reči je počenjala Maruša. Dekle se je skrilo za duri, in poslušajte, kaj so videle njene oči!

Staro brezovo metlo je držala baba v rokah ter jo drgnila z mačjim repom, ki ga je namakala v gosti, črni masti. S peto je praskala in šarala kljuge po skrivljenih in zverženih tleh ter se priklanjala razbitemu loncu, polnemu saj in čudnih duhov. Pri tem je spregovarjala čudne besede, kakor jih Marušica še ni slišala, in ko jih je poskušala izreči, bi si skoraj zlomila jezik. Gledala jo je z velikim čudom in strmé je uganila:

»Aha, moja botra je coprnica! Nočoj je kresna noč in gotovo bo pojezdila na metli na Krim.«

Niti malo se ni zavzela, skoraj se je držala na smeh, zakaj bila je srčna deklica. Stopila je tik za botro in zakričala na njeno uho:

»Kaj pa delaš, Maruša? To sem se morala smejeti!«

Ali se je prestrašila stara baba! Metla ji je padla iz rok, razprostrla je roke in je skočila proti steni in malo da se ni zgrudila na tla. Gledala je Marušico z grdimi in sovražnimi očmi, glava se ji je tresla, in najraje bi bila skočila vanjo. A Marušica se je zasmejala:

»Oh, ljuba botra, kako si bila španska! Ali brusiš metlo za zvečer? Daj no še malo, tako te rada gledam!«

Maruša je bila presenečena, ker je vse razumela, kar je rekla deklica. Zrla je z ostrimi, sivimi očmi na njene ustnice in je lahko razbrala besede.

»Kaj pa vendar govoriš? Ali še zmeraj spiš, da se ti sanja?«

Zakrohotala se je, s pestjo se je tolkla po kolenih in vrgla je metlo v kot. Marušica pa si je mislila:

»Ne boš, grda večča! O, ne dam se premotiti od tebe! Rajši te bom jaz!«

In zasmejala se je ter veselo dejala:

»Nikar ne taji, botrca, saj sem tudi jaz coprnica, ha-ha-ha! Ali misliš, da ne morem biti? Kolikokrat sem že bila v oblakih, ko je privršala huda ura dol od Svete Katarine! In sodro sem mešala nad vasjo, tudi babje pšeno sem metala v otroke ter jih plašila. Sosedovo Rezo sem pa zacoprjala, da je šla ponoči na izbo ter se tam obesila, ko je prej strgala škapulir z vrata. O, jaz sem ptica!«

Maruša je strmela še huje. Zazijala je in zamrmrala sama s seboj. Sklenila je roke ter zavpila:

»Ovbe! Česa ne poveš!«

Od začudenja je pozabila zapreti usta ter je poskočila, da je zadela z glavno ob strop.

»Saj te še nisem videla na naših shodih.«

»V resnici, botrca! Coprnica sem in zato sem prišla k tebi, da bi zvečer skupaj jahali na Krim. Oni teden se mi je zlomila metla, ko sem frčala nad našo vasjo in je Rusov Janez metal v oblake bršljanove jagode z butar od Cvetne nedelje.«

Maruša je še naprej strmeła, vsa osupla je godrnjala in hodila po nizki izbi in kakor v dvomu je majala z glavo.

»Vzemi me, vzemi s seboj, draga botrca! Nocoj bo lepo na Krimu. Plesale bomo in se gostile, gotovo nam bo postregel naš veliki mojster, in dosti lepega bomo vidеле in zvedele.«

Maruša ni hotela verjeti, ko pa je Marušica prisegla na mačji rep, se je dala prepričati.

Ko se je stemnilo, in so posinjeli gozdovi in polja, sta se Maruša in Marušica sešli v prostorni šupi za skednjem, kjer so bili shranjeni plugi, brane, težki vozovi ter veliki otepi slame. Ker je hlapec odšel brž po večerji na barje kurit kres in je vzel s seboj pastirja, da bi mu nosil suhe panjače in store k ognju, ni bilo nikogar blizu, ki bi ju motil, ko sta drgnili metlo in jo namakali v čarodejno mast, spravljeno v sajastem loncu. Marušica je še prej pogledala, ali so že zaprte hišne duri, in ker je bila za polkni zataknjena praprot in šentjanževa roža, je vedela, da sta oče in mati legla k počitku in da je ne bo nihče pogrešal. Saj nocoj je bil kresni večer in dekleta in fantje so bili pri ognju, zato bodo mislili, da je tudi ona pri njih.

Metla se je našopirila ter začela brusiti po tleh in je odskakovala kakor razjarjen petelin, kadar obišče tekmeč s sosedovega dvorišča njegove jarice. Botrca jo je zajahala in ukazala Marušici, naj sede za njen hrbet. Ko je naredila po besedah stare čarovnice, jo je obšla tiha groza, ker dozdej še ni sedela na takem stolu. Ali strah jo je takoj minil, ko sta se vzdignili in splavali lahno in prosto v zrak, in niti čutila ni metle pod seboj. Leteli sta med drevesi višje in višje, že sta bili nad vasjo in v širokem kolo-barju sta vršali nad barjem, kjer so kurili kresove Ižanski pastirji. V gostem ločju in vrbju za Ljubljano, globoko pod seboj, je zagledala Marušica svojega fanta, ribiča Ambroža, ki je trgal bele in rumene in plave lilije. Nocoj je bilo Marušici vse jasno in očito, celo srce njenega dragega ji je bilo odprto, in je videla njegovo ljubezen in zvestobo. Bilo ji je skoraj žal, da je šla na pot s čarovnico, ali zdaj je bilo prepozno, ko je že bila visoko v oblakih. Vedela je,

da jo ribič Ambrož pride klicat, in ji prinese cvetic, in kako mu bo hudo, ker je ne bo našel doma. Gotovo bo mislil, da je šla z drugim, in v mislih jo bo obsodil.

Noč se je bleščala v beli sinjini, čudovita svetloba je bila razlita po holmih in gozdovih. Visoko na nebu je sijal mesec, in njegovi tenki žarki so se prelivali z meglico, ki je plavalala nad zemljo. Griči in doline, njive in travniki, vse je dihala in odpiralo oči proti modremu oboku, kjer so romale zvezde kot božje deklice z lučko v roki. Tiho so pihljale sape v strahu, da ne bi dramile in motile zemlje pri njenem tajnem snovanju.

»Botrea, sliši, povej mi no, kako pa naj se vedem, kadar stopiva pred višjega poglavarja,« je prosila deklica staro čarovnico, ko sta že leteli proti širokemu hrbtu starega Krima.

»Ali ne veš,« se je zgrozila, »ali nisi bila še nikoli z njim? Kakšna coprnica pa si!«

»Tako mlada sem še, da še toče ne znam delati. Samo sodro in babje pšeno znam mešati v kotliču. Pred višjega gospoda pa še nikoli nisem stopila.«

»Kakor boš videla mene, tako pa delaj! Najprej moraš poklekniti predenj in mu poljubiti kopito, in potlej ti bo že sam povedal, kaj imaš storiti. Mogoče pojde celo s teboj na ples —«

Zmeraj bolj se je bala Marušica in se je kesala, da se je odpravila na to nevarno pot.

V Tomišlju je udarila ura enajst, ko sta spluli nad krimske lesove. Svež hlad je dihal iz gozdov, ki so stali kot zamaknjeni in pričakovali skrivnostne ure. Marušica je bila razburjena in čutila je strah in grozo, ali vseeno se je porajala v njej čudna nestrpnost, da bi že bila na vrhu in bi videla črnega gospoda

in ženina vseh čarovnic. Pogledala je na gozdove pod seboj, ki so bili tako blizu, da bi se jih skoraj dotikala z nogami in bi lahko hodila po vrhovih smrek in hrastov. Nenadoma je minil gozd, le še nizko, gosto grmovje se je krivilo in bohotilo pod njo. Sredi jase je zagledala okroglo jezerce in v njem kakor v zrcalu dvojje pošastnih jezdecev. Toliko da ni udarila v smeh, ko je spoznala samo sebe in pred seboj sključeno in dolgo postavo stare Maruše. Urno sta leteli dalje, in že je zagorel pred njima velik ogenj, okoli katerega se je gnetlo in prerivalo vse črno neznanih bitij. Strahotne sence so begale, se trgale in lovile po ravnici, čudni glasovi, podobni skovikanju nočnih ptic, so zavijali v temi. Maruša je zakričala, kakor bi zahreščal gavran, in brž se je oglasilo vpitje od ognja iz mraka. Vzdignil se je hrum, vrišč, in zdelo se je, da obleta jata krokarjev obešenčevo truplo v zelenem gozdu.

Bile so čarovnice, ki so vreščale in se drenjale okoli kresa, potikale v ogenj železne palice in si zvijale kodre. Kar je bilo stark, so si z ogljem mazale obrvi in sive lase, z rdečo ilovico so si barvale lica in si tlačile v nedra gozdni mah in smrečje, da bi imele polna prsa in bi ugajale svojemu ženinu. Vsaka je hotela biti lepša od druge, dražile so se med seboj in se obsipale z nečednimi priimki. Zavaljena čarovnica, ki je široko stala sredi kolobarja ter si česala lase, je vzdignila krilo in je zaničljivo pokazala tolsta bedra Maruši, ki jo je vprašala, ali je res prihajala na Krim na debelem pujsu.

»O, Maruša, ali imaš fanta s seboj?« je zavpila nad njo suha čarovnica, ki se je z desno roko in levo nogo poganjala in plesala okoli grmade.

»Meni ga posodi za kratek čas!«

Priletela je k Marušici, ki jo je takoj spoznala.

»Oj, vi ste, Cibrova mama, ali niste bili zjutraj pri maši?«

»Ha — ha, bila sem, bila! Podnevi sem svetnica, ponoči pa coprnica!«

Razprostrla je roke, kakor da jo hoče objeti, ker je ni spoznala, in je silila v njo s koščnimi prsti.

»Zakaj pa si ga preoblekla v dekleta? O, Maruša, ti si navihana!«

Botra jo je potegnila k sebi in ji zapetala na uho.

»Ha — ha,« se je zakrohotala Cibrovka, »mislila sem, da si fant, ker si pa dekle, mi ne dišiš! Le pridna boji, da boš vragova ljubica.«

Poskočila je s tenkimi nogami kakor kobilica in je izginila v gosti druhalji, ki se je mešala med dimom in ognjem.

»Marušica, pojdi sem!«

Poklical jo je nedolžen glasek, ki je zazvenel od grmade.

»Ali si tudi ti coprnica? Jaz sem že od takrat, ko sem opravila birmo. Stara Zanoškarica me je namazala, da sem z njo odjahala na Krim. Odkdaj pa si ti?«

»Našo Marušo vprašaj! Ha — ha, to je veselo na shodu! Ali bomo plesale?«

Ni se hotela razodeti tej mladi in drobni čarovnici, v kateri je spoznala sosedovo pastirico, ki je bila tiha v družbi in se je delala neznansko pihavo in pobožno.

»Joj,« je pravila ter se tolkla po koljenih, »to so danes zopet vzdihovali naša mati! Vse krave sem pomolzla na paši, rekla sem jim pa, da jih je gož! Mleko sem izlila v Judežev grm, da bodo lepše palice. Iz tistih bom napravila metlo, to bo šlo! Kako si pa ti prifrčala? Jaz sem sedela na otroškem stolčku, pa mi je že premajhen. Alo, skočiva čez grmado!«

Pastirica je udarila ob tla z bosimi nogami, se pognala in zletela, kot bi jo nesel veter čez ogenj, ki se je vrtil in vzpenjal visoko pod zvezde. Gost dim je bruhal v temo in se valil nizko nad zemljo, da je smrdelo po ožganih koptih. Prasketali so goreči hlodi in panji, politi s smolo in mastjo, krvavi plameni so se trgali in metali iz sebe rumene in zlate snope, ki so zrastle na ognjeni nji-vi. Žareči ogorki so pršali na levo in desno, utrinjale so se iskre, goreče trske so plavale po zraku kot zlate ribe. Bilo je požrešno in samogoltno požiranje smrekovih in borovih debel, ki so pokala in ječala in hrustala v pekočih zobeh rdečega petelina.

Nenadoma je priletela iz noči cela jata mladih čarovnic, iz lesa, iz grmovja, zaraščenega z robido in praprotjo, so skakale in kot na peresih so švigale čez strmo ognjeno kopico. Nekaj je bilo zalih in bujnih z močnimi prsmi in dolgimi lasmi. Rdeča krila so šumela in plapolala nad ognjem, kipela so okrogla meča in bela stegna, ko so vršale skozi dim. Ena med njimi, majhna in debela, je bila posebno razposajena; kadar je frčala čez kres, je zavriskala, zamahnila z rokami in se pognala naprej, kakor bi šla v naročje svojemu črnemu ženinu. Marušica jih je strmé gledala, kako so se podile po zraku. Ni si upala v veseli šum, ker je vedela, da bi ne preskočila grmade.

»Zakaj se pa ti ne igraš z nami?« jo je vprašala mlada pastirica.

»Ali ne skočiš, odkod si se pa vzela?«

»Previsoko je, in se bojim, da ne bi padla v grmado,« je odgovorila Marušica.

»Ali nisi namazana s hudičevo mastjo?« je vprašala in poduhala okoli nje.

»Aj, ti nisi coprnica, kaj delaš tukaj,« je nenadoma zakričala.

»Ti si nas prišla ogledovat, da bi nas izdala.«

Marušica je osupnila in strahoma premišljevala, kam bi se umaknila. Ozrla se je naokoli, ali ne bi zagledala svoje botre, in groza in strah sta jo obšla pred majhno čarovnico, ki so ji oči zlobno tlele in sipale sovraštvo nanjo.

»Zagrabite jo, po kadilu smrdi in sveti maši,« je zavpila pretresljivo in zažvižgala.

»Ta ni naša, zmeljimo jo v solnčni prah!«

Grozeči kriki so udarjali Marušici na uho, razsrjene čarovnice so se drenjale od vseh strani proti njej in ji pretile s pestmi. S široko razvaljenimi očmi in z odprtimi ustmi so se valile bliže.

»Skoči za glogov grm,« se je oglasila za njo botra Maruša in jo potegnila k sebi. Marušica se je skrila za gost trnjev grm, in čarovnice niso mogle do nje pa tudi niso utegnile, zakaj v daljavi se je zaslišalo mogočno in divje tuljenje, kakor da so se zbrale pogubljene duše in gredo na svoj nočni ples. Neka strašna sila se je podila in besnela čez barje, ki se je zavilo v črne oblake. Vihrala je skozi vasí, tolkla po cerkvenih durih in oknih, trgala strehe, metala na tla polkna ter vila in bila po lesu. Zmagovito je vriskala, se gnala proti gori in divjala zmeraj bliže.

Hudič se je peljal na Krim. Sedel je na mlinskem kamnu, v katerega je bilo vpreženih dvanajst črnih konj. Med gromom je pribučal med svoje izvoljene neveste, ki so ga sprejele z radostnim vpitjem in krohotom. Vzdigovale so krila ter mu kazale zadnjice v pozdrav. Takoj po njegovem prihodu so se čarovnice, ki so se zakasnile, nalik ogromnim sovam spustile iz višav.

Režaje se je priklonil hudič svojim nevestam. Bil je oblečen po fantovsko v rdečo kamižolo, židan telovnik in zelene hlače. Lovski klobuk je nosil postrani, in košati krivci divjega petelina so bili zatakneni za trak. Bil je zal, da bi ga ne posekal noben Ižanski fant, kazil ga je samo kljukasti nos in oči, ki so se zvito bliskale. Zaljubljenim čarovnicam pa je bil všeč nad vse, in koprneče vzdihovanje je vstajalo iz gorečih src.

Ko jih je pozdravil, je stopil mednje in začel izbirati svoje ljubice. Gromko se je zasmeljal in pokazal bele zobe, ko je zagledal zalo Žirovko.

»Ha—ha—ha, vendar si prišla, preklicana baba! Vražje sem te želel videti, in kar skominalo me je po tebi.«

Potegnil jo je k sebi in tlesknil s široko, močno roko po okroglih bokih, da se mu je debela ljubica opotekla k nogam. Vzdignil jo je in zavpil:

»Zaradi tebe največ smo se letos zbrali na Krimu. Zvedel sem, da si zdaj v Ljubljani, in zato sem te pričakoval nocojšnjo noč. Oh, ti si moja izvoljena devica! Že od nekdanj sem te imel rad! Ko si bila še na Dunaju in se vlačila s študenti in pisatelji, sem rad slišal o tebi in tvojih ljubezenskih zgodbah.«

»Nikar ne govori tako na glas, moj nežni ljubček! Vidiš, moje srce je občutljivo in bije samo zate, zato me nikar ne spominjaj starih neumnosti!«

Nalašč se je sramežljivo smehljala in povešala oči, njena polna lica so se rožno pobarvala, in črni lasje so se ji usuli na čelo.

»Ha — ha, prav zato, nežna in lepa ljubica, te hočem kaznovati za tvojo nezvestobo! Ha — ha — ha! Zakaj si mi pa zapeljevala tistega prismojenega dohtarja, da se je iz same ljubezni obesil! Kot angel sem se že veselil njegove lepe du-

še, da mi pride v kremplje! Oh, to bi jo bil zmikastil, že sem imel pripravljen zanjo poln kotel peklenskih kač in druge golazni iz našega zverinjaka. Ali v zadnjem trenutku je neki zlodej prerezal vrv in rešil tvojega prijatelja. Takrat bi se bil najrajši pogreznil od jeze in žalosti v deveta nebesa.«

»Srce mi trepeče od sladke ginjenosti, ako se spominjam tega. Saj veš, to so bili moji mladi grehi, ki sem jih delala samo zato, da se prikupim tebi na stara leta. Zdaj si edino ti moj sladki, mili dragi!«

Zajokala je Žirovka in se zgrudila pred črnega fanta.

»Vse ti je odpuščeno, oh, za eno samo solzo tvojih ljubeznivih oči bi dal milijon let peklenskih radosti. A ne samo tebe, tudi drugih prijateljic iz bele Ljubljane sem vesel. Dolgčas mi je že bilo na Kleku, odkar so pomrle vaše »gnade«, in me je odtam pregnal s svojimi neslanimi pisarijami tisti stari profesor iz Novega mesta. Nisem se mogel več videti v Gorjancih, zato sem se preselil na Krim, na to lepo goro, kamor se sliši veselje in smeh iz ljubljanskih dvorov. Zarajajmo, dekleta, zaplešimo, da bo veselo in živo, hej, naročil sem vam večerjo, ki se je pekla in cvrla na ognjišču v najbolj globokem peklenskem breznu.«

Vzdignil se je hudič, se ozrl ostro na vse strani po grmovju in visokem drevju ter zažvižgal na prste. Kot na ukaz so po smrekah in jelkah, ki so obdajale čudno taborišče, zavekale sove, iz brinja in hrastja se je pridrvila tolpa črnih mačk, ki so se začele dreti in zavijati. Kot bi zaslišale najlepšo muziko, so poskočile čarovnice in se drenjale k svojemu gospodu, ki se je ogledoval in izbiral plesalko.

»Ljubček, pridi pome,« se je ponujala siva debeluška.

»Že dvajsetkrat sem plesala s teboj na kresni večer, in vem, da tudi letos ne boš pustil, da bi obsedela.«

»Ha — ha«, se je zakrohotal hudič, »ti prideš šele zadnja na vrsto.«

»Hej, kje si, Žirovka!«

»Vedela sem, da me ne pozabiš, moj nežni ljubček! Prehudo sem mislila nate in hrepenela z vso ljubeznijo po tvojih objemih. Zaplešiva parlamór! To je ples, ki so ga plesali francoski oficirji v Idriji in Ljubljani z našimi slovenskimi dekleti. Naučila ga me je babica, ki se je zaljubila v francoskega grenadirja.«

»Parlamór, parlamór,« so zavpile vse čarovnice, pograbile so se med seboj ter zaplesale po gladki, zeleni jasi, ki je ležala sredi visokih smrek, javorjev in hrastov.

»Skoči mi na srce, moja zala ljubica! Ti si dekle, kakor je ni rodila kranjska mati!«

Objela sta se in zavrtela v divjem plesu. Zapodila sta se kot vihar skozi gosti metež, in kamor sta priletela, so se umikale črne plesalke, obstajale so in strmeč zrle za njima, ne da bi jih ovirale v zaljubljenem sprehodu.

»Ti nebeška ljubica, saj ne veš, kako mi gori v srcu in me boža tvoja goreča ljubezen! V najslajšem ognju, kadar me je objemal sredi peklenskega brezna ljubeznivo in kot balzam sladko, sem mislil nate in na tvoje svilnato telesce. In zdaj se gibljem in zibljem s teboj v čudoviti nasladi in božanskem razkošju. Poljubi me, o prelepa grešnica!«

Poljubila sta se strastno in koprneče sredi viharnega rajanja, ko so gorele nad njima kresne zvezde, in so povsod naokoli žareli visoki ognji in so se razlegale pesmi po hribih in dolinah.

Utrujena sta se izpustila iz objema, in hudič je pripeljal svojo plesalko pod visoko borovo drevje, kjer je bila pripravljena jed in pijača za žejne in lačne goste.

»Oh, to je krasen buffet,« je romantično vzdihnila gospa Žirovka.

»Zmeraj sem si želela nekaj podobnega, ha — ha, gospod hudič, še nekaj ti imam povedati! Ali prej mi ponudi kaj posebno pikantnega, drugače padem vznak.«

»Kar izbiraj, gospa, to so sama izbrana jedila! Na razpolago ti je lepa jegulja, vzemi, deni v svoj nežni gobček. ha — ha!«

Žirovka je z veliko slastjo vzela, kar ji je ponudil njen kavalir v zelenih hlačah. Seveda ni vedela, da to ni bila jegulja, temveč pristen izanski modras, ki se je porodil v čereh Krvave peči.

»To je bilo imenitno, še kaj takšnega, predragi moj hudiček,« je zaprosila gospa Žirovka in mu zapeljivo pobliskala z očmi.

»Poglej, preljuba moja ljubica, to je polh v francoski omaki, vzemi ga na krožnik in razreži s svojo nežno ročico, želim, da bi ti jako teknil!«

Vzela je lepa čarovnica, zavihala je rokave, da je pokazala svoje lepe, polne lakti, ter se naslajala z delikatno večerjo. Z rokami je trgala sočna, mehka bedra ter se oblizovala vsa mastna in bleščeča od slastne zadovoljnosti.

»Oh, kako si ljubezniv in kavalirski, vse drugače, kakor so bili moji ljubljanski znanci, ki so me vlačili po dolenskih gozdovih. Šla sem z njimi nad polhe, ker so mi obljubljali najlepše zabave in imenitne večerje in vino in kaj vem še vse! Nič ni bilo! Prezebala sem po noči v divjih šumah, strah me je bilo po neznanih soteskah in gapah.«

»Ha ha, to so bili tiči, gotovo je bil Matevž zraven,« se je zasmel hudič in veselo gledal gospo, ki ni prej nehala rezati in trgati, dokler ni vsega pospravila.

»Vzemi še tele gobice v kisu ali pa višnje v sladkem žganju, izberi si jabolka, kutine, polite z vinom, ki mi ga je prinesel tvoj prijatelj.«

Zdrav tek je imela čarovnica in je pila, srkala ter vzklikala od slasti, a pri tem ni opazila ironičnih nasmehov svojega gostitelja.

»Ne bodi huda, draga gospa, ako ti nekaj povem,« je dejal hudič in se veselo režal.

»Le govori, moj prijatelj, zelo sem vesela in dobre volje, ker si mi postregel kot še nihče.«

»Ne prestraši se, ker sem izdril strupen zob modrasu, ki si ga prej-le pojedla. Ha — ha, in namesto polha sem ti postregel s tolstim močeradam, ki sem ga vjel v mlaki. Ha — ha, ali vseeno je bil boljši kakor polhi tvojih dolenskih prijateljev, ki so ti jih zabelili s kislim cvičkom in neslanimi govorancami. Tudi gobe so bile strupene, da bi te ščipalo po trebuhu do smrti, ako bi jih ne polil s hudičevim oljem, ha — ha! Zato ne bodi jezna, saj bom zaspal s teboj!«

Streslo je čarovnico, ko je slišala, s čim se je gostila. Pogledala ga je strupeno, se prijela za trebuh in skočila v grmovje. Zakrohotal se je hudič in od veselja je skakal med smrekami. Ali Žirovka dolgo ni mogla do sape, in ko se je slednjič oddahnila, mu je zabrusila v brk:

»V resnici si lep kavalir, ali kaj naj pričakujem od tebe, ki zapeljuješ mlada dekleta! Ljubši mi je šenklavski korar, ki vsako popoldne brenči v koru, kakor pa ti, zlodej! Fej!«

Pljunila je predenj, ko je izrekla to grozno psovko, in je ponosno odšla.

Na gosto in črno se je pridrvilo čarovnic k pojedini. Tam so stali obširni in globoki kotli svinjskega mesa, mastnih krač, mesenih klobas in kozlovih reber, in po dolgih, neotesanih hlodih so se bahale široke skledе kislega zelja, ki so ga poslale Krakovske in Trnovske zeljarice, kar jih je bilo zapisanih v hudičevo bratovščino. V rjavih, zvezanih torilih so bile nabasane krvave, riževe in jetrne klobase, posute z ocvirki in pomešane s kisló repo, prinešeno s Sorškega polja. Čarovnice so planile najprej po krvavicah in prešičevih rebrih in kračah, s suhimi prsti so grabile po njih in trgale in si mašile usta. Vse požrešne so se davile in tolkle med seboj po hrbtih, da je grmelo. Zaripljenih obrazov in vnetih, rdečih oči so se težko oddihavale in se iznova zagnale na lesene in cinaste krožnike, kjer so jih vabili pečeni kopuni, tolsti pujski z rumeno ožgano kožico, nadevana telečja prsa in dišeči cvrki. Prostorni koši in jerbasi so bili polni visokih kolačev in ajdovih štrukljev, po katerih so najbolj segale pastirice in mlade čarovnice. Ko so si napolnile želodce, so privalile iz grmovja polne sode pijače, rumenega in črnega vina, rozolje, slivovke, pelinovca in sadjevega žganja. Pijane so vriskale in se objemale, dokler ni zopet začela zavijati mačja muzika in so se zadrle uharice po borovcih in mecesnih. Začel se je iznova ples, ki je bil zdaj še bolj divji in razuzdan. Ne da bi vedela kdaj, se je Marušica izmotala izpod glogovega grma in se ustavila tik pred drhaljo, ki se je vrtila in divjala. Ko je zagledala svojo staro botro, ki se je podila kot strašilo mimo nje z metlo v objemu, se je nehote zasmejala. Jezno ji je Maruša zagrozila in hotela skočiti

vanjo, a plesalke tik za njo so jo potisnile naprej, da se je nerodno opotekla, in bi jo kmalu pohodile razdivjane čarovnice. V tem trenutku se je ustavil pred njo sam hudič. Ostrmel je nad njeno mladostjo in lepoto ter se ji pohotno zasmeljal v obraz. Udaril je z rokami okrog sebe, da so prestrašeno odletele od njega stare plesalke, ter se je skušal čisto približati Marušici, da jo objame in vzame s seboj na ples.

»Moja dušica, mala, srčkana ljubica,« jo je sladko nagovoril, in skoro bi bil zraven nje, da ga ni stara, debela čarovnica, ki je bila ljubosumna, potegnila nazaj. S silo se je otresel njenih rok in že je stal tik pred njo.

»Kje si se skrivala ves čas, sladka moja mucika, prileti na moje srce!«

Silno se je prestrašila Marušica in si mislila, da bo zdajzdaj spoznal, da ni čarovnica, in jo bo na mestu zdrobil v solnčni prah. Že je grabil po njej, ali takrat se je zaslišalo škripanje in drdranje po zraku, kakor bi se peljal težak parizar in drobil kamenje po Ižanski cesti. Zavzel se je hudič in se zagledal v črni vihar, od koder je prihajalo žvižganje in prasketanje. Tudi Marušica je odskočila, se ozrla in zagledala na vozu, ki se je pripeljal na Krim, svojega fanta, ribiča Ambroža. — — —

Kot bi bruhtil silen ogenj za pogorjem, je bilo večerno nebo vse rdeče in rumeno. Nad Grmado je žarela zarja, ki je zajela pol obzorja in se izgubljala v modro nebo. Veliko zlato polje je bilo razgrnjeno nad lesovi in pobočji in dolinami, in ribič Ambrož, ki je lovil ribe v Ljublanici, se je strmeč oziral proti zapadu in mislil:

»Čuden ogenj je to, gotovo imajo čarovnice svoje prste vmes. Ali gori Gorica ali Polhov Gradec?«

Veselo se je zasmel in pokimal z glavo:

»Nocoj je kresni večer, zato gori tako velik kres nad gorami, da ližejo plameni visoko v nebo in široko na vsa obzorja. Nocoj je praznik, velika noč vseh čarovnic, ki jih obišče sam črni gospod.« Stal je v čolnu tik obrežja pod gosto vrbo in jelševim grmovjem. Hlače je imel zavihane, bil je bos, da so se mu videla močna, rjava meča, in je gledal proti reki, ki je tiho tekla po zvrhani strugi.

»Nocoj moram k Marušici, in ni vrag, da bi se mi ne oglasila. Tako živo me je pogledala v nedeljo, kot bi mi hotela povedati, naj pridem. In sladka lica ima in rjave oči, in tako se mi je zasmejala, ko sem jo srečal pod vasjo na samem, da mi je gorko postalo, in sem mislil, da se mi raztopi srce.«

Pripognil se je v čolnu, v katerem je razvijal mreže in pregledoval, kar se je nalovilo od jutra. Zopet se je ozrl po Ljubljani, ki se je zelena in modra mirno pretakala med bregovi, in zdelo se mu je, da mu teče v objem in mu šepeta pozdrave. Tihoto je motilo samo pljuskanje vode, ki se je zadevala ob čoln, in včasih je zaščebetala drobna ptica v temni jelši.

»O glej jih, še vrbe, sive starke, se oblačijo za nocojšnjo noč,« je veselo pomislil Ambrož.

»Z belo meglico se ovijajo, tenke mreže predejo okoli sebe, gotovo jih tudi mika na Krim. Ha ha, rade bi šle, ali strah jih je silnih kresov, ki bodo goreli zvečer in ponoči.«

Vlekel je mrežo iz vode in se nagibal globoko nad rob čolna.

»To je čeden mrhar, gotovo ima svojih dvanajst kil,« je menil in potegnil iz

mreže lepega sulca, ki se je srebrno poliskoval in trepetal v njegovih rokah.

»Tega bo imela jutri ljubljanska gospoda na mizi, oj, in lepe deklice ga bodo trgale z belimi zobmi. Ali gotovo bi ga rajši nesel Kraljičevi Marušici, a saj ne smem! To bi jo trdo prijel oča, kje je lovila in ujela tega mrjasca.«

Zavil ga je v mrežo, ki si jo je vrgel okoli pleč in stopil izpod grmovja. Šel je navzgor po bregu in zagledal velike vodne lilije, cvetoče med visoko travo. »Poln šop jih natrgam in nesem svoji ljubici.«

Svetla in lepa noč se je razgrnila po barju, in gosta megla se je potegnila nad zemljo, ko je korakal po ozki poljski stezi proti vasi. Vse je dišalo okoli njega, in iz trave so gledale bele kresnice tako na gosto, kot bi jih nasejal. Prva rosa je padala, in Ambrožu je bilo prijetno hladno, ko so ga dolge bilke božale in se mu opletale med nogami.

»Jaz pa grem k ljubci v vas,« je zapel in si popravil mrežo za vratom, ki jo je sulec vlekel k tlom.

»In ribo imam, ta naj me počaka v tistem tolmunu, ki je skrit med gostimi rušami. Naj bo nocoj na kresno noč še v hladni vodici, preden jo ponese na trg.«

Znebil se je bremena in korakal dalje in kar vprek po visoki travi, ki mu je segala skoro do vratu. Že so se užigali kresovi po hribih in gorah, odmevali so vriski in pokanje možnarjev.

»Saj pravim, to je velika reč, čisto gotovo moram nocoj k Marušici. Vse ji povem, rož ji dam, in ako bi bila božja volja, bi ji tudi kaj vzela. O, kaj pa je to!«

Nenadoma se je tema zgostila okoli njega, da ni razločil ničesar. Nad njim so se nagrmadili črni oblaki, in neznanu grmenje je bučalo preko njega. Bil je,

kakor bi se gnali in divjali črni konji, vsi razpenjeni in razbrzdani, v pošastnem viharju in gromu.

»O prekleto, gotovo je sam vrag, ki je slišal, kaj sem mislil,« je v šali dejal.

»Ha-ha, rad bi ga videl od blizu. Saj sem ga že klical, posebno takrat, ko sem bežal od tvojega okna, ali ne, Marušica?«

Šel je skozi meglo in bi bil kmalu zadel ob debel brest, ki je zašumel nad njim.

»Skoraj bi se bil izgubil, ali saj ni čudno! Toliko kresov še nisem videl, saj jih ne morem skoraj razločiti. Povsod kurijo, na vsaki krtini, na Šmarni gori jih je gotovo deset, in še na Grintovec jih je nesel vrag. Čakaj, koliko jih je! Ne preštejem jih, in naj se še tako trudim. Gotovo so tudi Kraljičevi zakurili, in Marušica je mogoče ostala sama doma. Kar povedal ji bom, da mi je oče obljudil hišo v Črni vasi in ribo v Ljubljani. In te rože ji položim na okno. Rekel ji bom, da ima tako bela prsa kot so te lilije, in da ne bom prej zdrav, dokler jih ne poljubim. In da vsa tako diši kakor šopek teh lepih poljskih rož.«

Mimo velikega oreha, ki je stal ob poti, je zavil v vas, šel je med skednji, zadaj za hišami in obstal pod njenim oknom. Vse je bilo mirno in tiho, le iz hleva se je slišalo čisto na lažno, kako so voli drobili in mleli klajo. Hišne duri so bile zaprte, zato je splezal po češnjevem deblu, ki je rastel tik zidu, in potrkal na okno in poklical:

»Marušica, ali spiš ali kar tako ležiš?«

Počakal je njenega odgovora, ali lepa deklica se mu seveda ni oglasila, ker je bila takrat že vrh Krima. Ambrož tega ni vedel in jo je zopet poklical:

»Ne bodi no takšna, saj nisi sama, saj je dosti deklet! Bo pa Minca odprla

in tista bo moj deklič, jaz pa njen zvesti fantič.«

Nagnil je uho čisto k šipi in je napeto poslušal, ali nič ni zašumelo, tudi dihanja ni bilo čuti. Sprva je mislil, da se dekleta potajuje, in je pobobnal po oknu, da se je odmaknilo. Zašepetal je skozi odprtino:

»Le brž se oglasi, drugače zakričim, da se bo potresel Krim!«

Sunil je v okno, da je zapelo.

»Ni je doma«, je sklenil, »h kresu je šla s pastirjem in ne bo je nazaj pred polnočjo.«

Položil je rože na njeno okno in skočil s češnje. Šel je okoli hiše in stopil v šupo, da se skrije in počaka Marušico.

»H kresu je šla, za njo bi jo krenil, ali kam? Na Kurešček ali na Krim? To je visoko, ne verujem, da bi šla tako daleč. Trudna je, ves dan je delala, in spala bi, spala, da je ni zmotil sam vrag — Saj se vidi od tu grozno lep kres, ki gori na vrhu Krima. Moj Bog, kdo si le upa! Tega ne kurijo pastirji, in tudi ne hlapci. V resnici, največji kres je letos vrh Krima, velik je in strašen, saj gori kot v peklju!«

Stopil je na sredo poti in gledal proti hribom, ki so bili polni grmad, in včasih je zletela goreča metla po zraku, v velikem polkrogu je opisala pot in ugasnila v temi.

»Kres na Krimu, gotovo ga kuri sam zlodej! Rdeči plameni segajo do oblakov, zlati zublji se vijejo okoli njih, in črn dim, bolj črn kot noč, strmi v nebo. Ne, na Krim ne grem — Vseeno bi šel, ako bi vedel, da je Marušica pri kresu —« Skoraj je bil oslepljen od ognjev in se je opotekel nazaj v šupo. Sedel je na voz, ki je tam čakal.

»Ali to so neumnosti«, je mislil, »saj ni šla dalje kot na Vrbljenski hrib, ali

pa samo doli k Ižici, kjer kurijo pastirji in pastirice. Saj jo je strah, zadnjič se je celo bala iti z menoj skozi hosto — Sicer je imela prav, tam je presneto mehke mah — Še povedal ji nisem, da se vzameva, pa mi že nastavlja rogove — O presneta Marušica —«

Ko se je hotel zlekniti po vozu, je zadel ob žrd, in zarožljala je veriga, s katero je bila ovita.

»Lejte jih no, že suše, najbrže bodo jutri že spravljali. Ali zgodaj je še, zakaj se jim tako mudi!«

Pomaknil se je više in tipal okoli sebe ter segel v lonec, v katerem je imela botra Maruša svoje čarovno mazilo in ki ga je pozabila na vozu.

»O hudiča, tukaj pa je kolomaz, gotovo niso namazali koles, saj niso utegnili! Da mi prej mine čas, pa jaz to opravi.«

Potegnil je voz iz šupe in je snel sprednje kolo.

»Takšnega kolomaza pa še ne, saj se vleče kot smola in neznanski duhovi gredo iz lonca«, je mrmral in mazal osi. Ambrož seveda ni vedel, kakšno mazilo je to, in ni nehal z delom, dokler niso bila namazana kolesa.

»No, glej, Marušica, zavoljo tebe sem storil to grdo delo. Kar studi se mi, kje so le dobili tega hudiča! Ali — zdaj bo šlo, kot bi vozil vrag! In gotovo bodo zadovoljni oče Kraljič. Škoda, da jim ne smem povedati! A kasneje se jim lahko izdam, ko bodo šteli doto.«

Legel je na žrd in sklenil je roke pod glavo.

»Ali jih bo slišala! Presneto sem jezen, da me ni mogla počakati! Še sulca bi ji bil dal, saj bi se lahko izgovorila pred očetom! Zdaj pa čaka kak vrag, da bi jo zapeljal! Samo poskusi naj!« — Stisnil je pesti, in zobje so mu zaškripali.

»Dolgo že kurijo, glej, polovica jih več ne gori. Ali na Krimu! Saj je vedno večji, ali so posekali polovico gozda!« Zaprl je oči in zadremal.

Nenadoma se je začel voz pod njim tresti, kolesa so se začela vrteti, kot da je vse oživel. Voz se je premaknil, zahreščale so lestve, in vse se je vzdignilo kot na perutih. Ambrož je začuden pogledal in se zasmejal:

»Ha-ha, ali se mi lepo sanja, po zraku letim z vozom in žrdjo!«

Pomel si je oči in se zavzel:

»Saj se mi ne sanja, o hudiča, zares gremo!«

Prijel se je za lestve in se vzdignil na pol pokonci.

»Počakaj, parizar, kam greš, kam me pelješ, saj nimam karte!«

Ves zmešan od strahu je bil ribič Ambrož in je strmeč opazoval, kako se je voz izprva težko in počasi vzdigoval med skednjem in hišo, ali ko je bil nad strehami, so se zavrtela kolesa z besno naglico, in žvižgaje se je dvignil voz nad drevesa in vas in cerkev. Ambrož je začel leteti z vozom in brenčaje in v velikem krogu se je vzpel nad barje.

»Ali sem začaran,« je pomislil, »ali je voz obseden! Kresni večer je nocoj, o vraga! Tista mast za kolesa je bila čarovniška! Ali katera je čarovnica, ali Maruša ali Marušica?«

S silnim hruščem je divjal voz po zraku, da je Ambrožu zmanjkovalo sape, in trepetaje je opazil, da se kresovi, ki so goreli po barju, le še kot drobne lučice svetlikajo iz teme. Vse se je oddaljevalo od njega, in bilo mu je, kot da je sam na svetu. Visoko v zraku se je voz nenadoma zagugal, kakor bi hotel zgrmeti na zemljo, a kot bi se premislil, se je obrnil proti Krimu in je rožljaje zavozil nad lesove.

Lasje so stali Ambrožu pokonci, in pot mu je lil v curkih po čelu in licih kot še nikoli. Hotel je vzdigniti roke k molitvi, a bile so kot svinčene, in jezik se ni ganil v ustih.

»S čarovniško mastjo sem namazal kolesa, zato me nese k čarovnicam, ali vrag vé, katera je —«

Dolgo Ambrož ni utegnil premišljevat, zakaj z bliskovito hitrostjo se je vzdignil voz nad hrbet črnega Krima, in pred njim je zažarel velik ogenj, kot ga še ni videl v svojem življenju. Bil je večji kot požar in je bruhal kot iz globočine zemlje. Vse črno neznane sodrge se je prerivalo in plesalo okoli kresa, zmešano vpitje in tuljenje je hrumelo med smrekami in hrasti. Voz se je ustavil, a čudno, kolesa so še naprej krožila in brenčala. Ostrmel je Ambrož, in neznana groza ga je spreletela, ko je zagledal med drhaljo svojo Marušico.

»Kako je neki prišla sem,« je za trenutek pomislil.

»Ali je v resnici čarovnica, pa tako mlada in lepa! In vsako nedeljo gre v cerkev in na koru poje!«

Še večji je bil njegov strah, ko je zagledal poleg nje črnega, mladega moža, ki ga je po kozji bradi in rdeči kamižoli brž spoznal. Divje oči so se mu bliskale nasproti in vsipale nanj sovraštvo, a iz goste trume čarovnic, ki so se gnetle okoli grmade, so pretile pesti in sikale kletve.

»Ambrož, reši me!«

Z obupnim glasom je zaklicala deklica na pomoč, iztrgala se je iz vragovih krempljev, ki so se stezali po njej. Brez uma je planila skozi glogov grm in se pognala na voz. Planila je k Ambrožu in se ga oklenila.

»Ha ha, ne moreš mi uiti,« se je zarežal za njo hudič.

»Prekasno si se spomnila, in nič ti ne pomaga. Jaz sem tvoj fantič nocej!«

Skočil je proti vozu, da bi zgrabil Marušico in jo vlekel s seboj, ali moral je odleteti pred nevidno silo.

V voz je bilo urezano znamenje svetega križa, in črni poglavar vseh čarovnic in pogubljenih duš ni imel oblasti do nedolžne deklice. V divji togoti je bôdel z rožički proti vozu, potegnil je bič izza škorenjčkov, zažvižgal in udaril po vozu. Kot na ukaz, so se hitreje zavrtela kolesa, voz se je okrenil in lahno in veselo je splaval s Krima. Čarovnice pa so se spakovale in vpile za njima, dokler nista izginila v beli meglici.

»Hajd na ples,« je zakričal nad njimi hudič. Zgrabil je Žirovko, ki mu je že odpustila njegovo kavalirstvo, in se zavrtel z njo kot vihar. Plesale so čarovnice do jutranje zarje, ki je pogledala z zlatimi očmi izza vzhodnih robov.

*

»Oho, in kaj je s parizarjem, kam se je zatekel voz, na katerem sta sedela Ambrož in Marušica,« smo vprašali ribiča Janeza. »Kam?« je zarežal Krakovčan.

Plaval je in frčal in letel kot metulj in se ni ustavil prej kakor šele pred Kraljičevo šupo.

Trdo so udarila kolesa ob zemljo, da je voz zaškripal in se potresel na vseh koncih in delih.

»O vraga, kako trdno sem spal,« je dejal Ambrož. Ležal je na žrdi, in Marušica ga je objemala.

In še tisto jesen je stopil mladi ribič k očetu Kraljiču in mu je vse povedal, kako je rešil Marušico, in da ima ribo v Ljubljani in hišo v Črni vasi.

Zasmejal se mu je oče in mu obljudil travnik sredi barja in hosto vrh Krima, kjer so plesale čarovnice.

Marušico pa mu je dal povrhu.

Upognjen, siv in samook,
upal in bled v obraz,
nenadno, nepričakovan:
tako prihaja v vas.

Ne prosi za ubogajme,
če sam mu ga ne daš.
Le to povpraša vsakogar:
Kje je moj sin Matjaž?

Tako že hodi dvajset let,
neznani mu je pokój,
in dvajset let vprašuje svet:
Kje le Matjaž je moj?

Po vseh vaseh pa le zasmeh
pričaka vsakikrat,
kot beba zasmehuje ga
poulična svojat.

Tega je dobrih dvajset let
— je bil še gospodar,
bilo je mlinov, žag in polj,
bil v škrinji je denar! —

Od zore žuljave rokó
je sukal do noči:
Ko žene ni — pa naj Matjaž
po smrti vse dobi!

In rasel mu je sin Matjaž
in vrasel mu v srce,
pognal je korenine vanj,
kot hrast na dno zemljó...

Tedaj se mladec je Matjaž
od doma pošlovil,
mu oče stisnil je roko
in v srcu se solzil.

Bilo je pisem posihdob
obilo pač vsikdar,
pozdravljal ga je sin Matjaž
— in prosil za denar.

Je stregel oče, srečen ves,
da sinu lahko dá:
Če mlinov nič več ni, ne žag,
— še nekaj bo poljá!...

In ko ni bilo več poljá,
— je bilo pismom kraj,
v bolesti oče je zavpil:
Kje moj Matjaž je zdaj?

Brezdomec — oče in berač
le sina je še imel,
samo da vedel bi, kako
in kam, za njim bi šel...

Povezal si je culico
in šel na bridko pot.
Kje neki je moj sin Matjaž?
vprašuje vsepovsod.

Povsod le psovke in zasmeh,
odgovora nikjer,
če sina našel več ne bo,
— Bog daj mu večni mir!

Maj

No, ta je pa lepa! Zdaj so se vrgli slovenski slikarji še na literaturo. Ni jim zadosti, da dražijo s svojimi farbarijami nedolžne someščane, hočejo jih za nameček še s peresom malo ščegetati. Ne vem, kakšen tič jih je kavsnil. Kar drug za drugim so prišli, kakor da so se bili dogovorili in vsak si je izbral svoj resor. Tratnik je za aforizme, Maleš za ljubezen, Peen za španske reči, Gašper za narodno poezijo, Žmitek za lovske

Rihard Jakopič, Ljubljana

zadeve in Jakec — o, respekt pred njim, ta je pa za velike stvari. Pa jih je še cela vrsta drugih. Oh, oh, oh! kaj pa ostane zdaj še zame, ubogo siroto? — Rekli so mi naj pišem spomine, ker sem že bolj v letih in imam precej te zalege v svojih predalih. Ampak, po pravici povedano, s temi paglavci je križ. Vražja drhal je to! Kakor škrti so. Pridni in pokorni, kadar se jim ljubi, kadar jih pa prime, tedaj se ti pa kar v obraz

spakujejo. In če se ti posreči ujeti tega ali onega za repek ali za ušesa, že se ti zlomek kako zmuzne in ti pokaže osle in se skrije za grm. Ampak le počakajte! Jaz vas že še uženem.

Zdaj pa mi življenje pleše pred nosom in se na prečudne načine prekucava in se mi ponuja: na, tu me imaš, kar posluži se!

— Oh, prekrasen dan je danes. Spodobi se torej vsekakor, da vam kaj lepega povem — ali ne mislite tudi vi tako? Kaj prav lepega! Kajti: »ijuh«, pomlad je tu! Le ozrite se malo naokoli, kako se vam od vseh strani prešerno smeji. Vse je v zelenju in cvetju. Tički pojo in kriče kot da bi se hotel pretrgati od same radosti... — Kako torej, da bi moral uprav človek vedno le bencin duhati in časopisje brati, ter premišljevati, kako naj svojega bližnjega iz kože dene, namesto da bi se veselil božjega dne in zavriskal »ijuh«. Solnce žari kaj toplo iz jasnega neba in po vsem ozračju brenči mlado življenje. Zato sem si danes oblekel pomladno obleko — firma Tivar — kakor se pač spodobi za starega, zaslužnega slovenskega umetnika. Elegantna moderna fasona, fina srebrnosiva barva, — pravijo, da se mi prav dobro poda — cena 450 dinarjev, pošteno na roko odštetih v pravem denarju, kot se pri slovenskem umetniku samo ob sebi razume. No, — pa to le mimogrede... Oh, joj, zdaj pa moram po opravkih, dolžnosti pač... kaj se če. — Kar tjale skozi Gradišče jo mahnem, po Selenburgovi na Aleksandrovo.

Tu je moj cilj. Tu je koncentriran ekstrakt slovenske materije: vele — no — podjetniki, bankirji, direktorji, generalni tajniki... avtotaksi, trgovine, zavarovalnice, banke, jedilnice, kavarne... prav tako kot v Parizu, Londonu, Ber-

linu... — Pa kakor je treba kaši malo zabele in ocvirkov, da pride njen okus do prave veljave, tako je treba materiji duha in duše, da se prijetno razgiblje. Glejte! tamle nasproti je napisano: Kino »Ideal« kino in ob strani vise krasne podobice sladkih zvezd in zvezdic, junakov, Don Juanov, pustolovcev in drugih komedijantov. Od nekod za mojim hrbtom pa mi prihaja na uho genljivo hreščanje radia. No, pa vse to je le »Für's Gmüat«. Za višje potrebe se začne teren še le tam gori nasproti Trboveljske.

Prav za prav bi moral malo v Emono pogledati in poizvedeti, kako stoje akcije. Saj menda veste, da se pečam že nekaj let sem s... no, pa pustimo za danes to zadevo. Hotel sem vendar opevati preljubo pomlad. — Kako se že začne... aha, torej:

»O, maj! Ti sladki mesec skrivnostnega hrepenenja, modrih kril — nak, letos so, kakor vidim, modernejša rdeča, svitlosiva in rujava. O, zlati maj, srečni dnevi trepetajočih src, zelene norosti in majskih hroščev. Teh tičkov je pa letos prav mnogo. Kar cele trume jih šumi po zraku, zaletavajo se vate, cepajo in leže pohojeni po tleh... ker letos je njih leto.

Pred »Daj-damom« stojim in gledam gori proti Tivoliju in doli proti gnječi okoli pošte. Milo tuljenje radia se mikavno meša z ljubkimi signali avtomobilskih hup. Ponosne mlade mamice vozijo sadove lanske ljubezni pod Tivoli na sprehod, na ogled in na občudovanje. Hlačice, srajčice, jopice, nogavice, kravate, obleke, čevlji, tulipani, lilije, orhideje, pomaranče, smokve, rozine, torte in še marsikatero druge sladkarije se ti prijazno smeje iz razkošnih izložbenih oken. Po gladkem asfaltnem tlaku se

sprehajajo »Die Dame«, »Sport im Bild«, »Wiener Mode«... Oho, kaj pa se tamle doli godi, da ljudje tako radovedno skup drve. Trije elegantni avtomobili zavijejo počasi z Dunajske ceste sem proti Aleksandrovi, — ne razločim natančno, pa prav zdi se mi, da so znamke »Lincoln«. Pa ne, da bi privabil sloves prečudovito napredujoče in prenavljajoče se Ljubljane tujce, da si ogledajo in občudujejo to čudo? Prihajajo morda ljubi gosti k nam? Ali kaka dobrodelna ali celo razorožitvena komisija? Aha! glejte! Kriza se pelje. Halo, le skup, le skup — kriza se pelje — mastna namreč, ker — če še ne veste, vam povem — dvoje kriz je: mastna in suha. Tale tu je mastna. Suha pa se drži raje Zvezde, ali pa gleda s Frančiškanskih mostov doli v strugo Ljubljanice — dostikrat se tudi sramežljivo skriva pred svetom. Navadno hodi po nogah, trkajoč na vrata usmiljenih src, to se pravi — če more do njih in ni na dvorišču nobenega hudega psa. In le včasih, ob izredno slovesnih prilikah se vozi v zeleni ekvipaži.

Pa kaj, ko bi sedel malo v kavarniški vrtiček? V senci lavorjev, pri črni kavi in cigaretah se da vse lažje misliti in premotrivati zgodbe tega pisarjevega življenja. Gospod natak, prosim, črno kavo, slovenske liste, ilustracije, Wiener Journal... Rad bi izvedel, kako se svet vrti, kaj dela politika in v kakšni obliki se manifestira prosvitljeni duh sodobnosti. Ali je žaba že pojedla slona, in kaj pravi Društvo narodov k temu? Koliko slovenske zemlje hoče Mussolini še požreti in kaj pravimo mi k temu?

Odkod je Hitler zapovedal nemškemu duhu, da mora — zaradi izboljšanja rase — hoditi po vseh štirih in jesti travo in rigati, je vsa Evropa iz sebe in ko-

misija v Ženevi je že zopet v hudih škripcih in čaka nestrpno, kaj zatuli berlinski radio. Hm, hm, čudno se svet prekucava in človek res že ne ve več, ali stoji še pokoncu ali visi, prilepljen za pete, z glavo navzdol. Kar je včeraj še svobodno dihala in se gibalo, se mora danes pokoriti smetem. Tako pametni smo postali, o joj.

Pa pobrkljajmo še malo po dnevnikih vesteh. Tragedije življenja: Mož zaklal ženo, tri otroke in nato samega sebe. — Vzrok: beda. — Svojo ljubico zadavil. — Vzrok: ljubosumnost. — Dvanajstletna deklica skočila iz četrtega nadstropja in obležala mrtva s polomljenimi udi. — Vzrok: nesrečna ljubezen. — Krvava drama: Spečemu soprogu prerezala grlo. Vzrok še nedognan. — Bančni direktor pobegnil in se ustrelil. Vzrok: kriza. — Dobro jim, opravili so. New Yorška borza: prijazno. No prijazno! — Kaj pripoveduje Greta Garbo. Zelo zanimivo. Berite! — Boks. I. nagrada en milijon dolarjev. Glej ga vrabca! Škoda, da me niso povabili. Škoda, škoda. Tako bi jih neusmiljeno zboksali, da bi bilo veselje. Za en milijonček se pa menda že izplača zavihati rokave! Ali mar ne? — Bomba, ki zadene na mah pol Pariza in pomori vse, kar se ji približa v razdalji desetih kilometrov. Sicer res zelo hvalevredna iznajdba, ampak meni se zdi, da bi bilo vendar le pametneje prepustiti to zadevo apokaliptičnim jezdecem. Ti bi take stvari gotovo temeljitejše opravili, in — pomislite — brezplačno! — Velešleparija: Dve milijardi dolarjev pogoljufal in jo popihal v aeroplanu. Hm, imenitna iznajdba za take zadeve. — Nov Kürten! Ženska bedra v kanalu... Zadosti, zadosti — proč s temi cunjami! Gospod natak, plačati! — ven na sveži zrak, ven iz tega zatohlega zidovja! Tu

je uklenjeno življenje v okove neumnosti in zlobe, tu je ječa, tu je smrt, tam zunaj pa veje božji dih in živa radost trepeče po vsej naravi. Ven, ven, na zrak vsi, ki ste se naveličali življenja laži in mizerije, ven vsi, ki se vam duša

joka — kajti tudi v srea tepenih in ponižanih, bednih in zavrženih sije maj.

Zatorej odložimo naše skrbi in nadloge in stokanje na jutri, zdajle pa zavriskajmo unisono »ijuh!«

Slika

Dr. V. Korun, Ljubljana

Posetil sem prijatelja, s katerim se nisva videla, odkar se je poročil. Ko sva se razgovorila, mi je razkazal svoje stanovanje. Prav okusno je bilo urejeno; iz vsakega kota je gledala skrbna gospodinja.

»Kaj pa ta-le prizor pomeni?« sem rekel in pokazal na sliko, ki je med drugim visela na steni.

»Le dobro poglej!« je odgovoril.

Ko stopim bliže, spoznam na njej njega in njegovo soprogo. Objeta sta in se poljubujeta. Po njima se vzpenja psicek, majhen jazbečar, in se jima s povodcem zapleta med noge. V ozadju so pa pisane gredice in cvetoči grmiči, ki se med njimi vijejo z belim peskom posute steze.

»Nekako tihožitje ali kaj!« sem smeje se opomnil.

Nasmehnil se je, nato pa rekel: »Slika kaže prizor, kako sva se s Pavlo, tedaj nevesto, sedaj ženo mojo, spravila, potem ko sva bila dalje časa sprta.«

»Torej konec prepirčka med ljubljenci! Ampak, prijatelj, če boš upodobil vsak tak družinski dogodek —«

»Kaj ne?« me prekine. »Ti hočeš reči: Si ščasoma nabereš toliko slik, da boš lahko pokrtil hišno streho z njimi.«

»No, no! Tako hudo hiperbolično nisem mislil,« ga smeje se zavrnem.

»Vedi, da ta dogodek ni bil navaden,« je povzel; »še spričo tega ne, ker

naju je do sprave pripravil baš on, ki je bil prepir zakrivil, kuža Čuj, ki ga vidiš na sliki. Bila sva s Pavlo takrat pravkar na tem, da bi se poročila. Kar si je vbila v glavo, da moram dati Čuja stran. Sicer ga je tudi ona imela rada; toda trdila je, da živali onesnažijo stanovanje, ona pa da hoče imeti vse lepo in čedno v hiši. Zaman sem ji zatrjeval, da je kuža čist in poslušen kakor le kaj.

»Kaj pa da je! Saj vidim: Po zofi se valja kakor razvajen otrok; kadar ješ, pa pri mizi sedi in ti žlice šteje,« je ugovarjala.

Sicer je govorila resnico; toda da bi zavrgel njega, ki mi je doslej vedno zvesto drugoval, tisto pa ne! — Razen tega naj bi si dal že zdaj ukazovati, ko mi še niti žena ni! Tako se pa ne gremo! sem se zaklinjal.

Zato sem se ji odločno uprl. Seveda mi ni bilo lahko, ker sem jo ljubil. A kaj sem hotel! Prej ali slej ji je bilo treba pokazati moža. In čim prej se to stori, tem bolje! sem sodil.

Mislil sem pa, da si bo dala zlahka dopovedati, pa sem se motil. Odkraja sva se prerekala res bolj v šali. Toda čim dalje, tem hujše se je razvnela. Kar zagrizla se je v svojo zahtevo, kakor da hoče preizkusiti svojo moč nad menoj.

Naposled mi je potrpežljivost pošla. Moja ljuba, sem rekel, tvoj trud je zaman. Čuj ostane pri hiši in amen.

Tedaj pa ona v jok: »Zdaj vidim, da ti ni nič za mene. Še pes ti je ljubši ko jaz. Zato je najbolje, da napraviva križ čez preteklost in se razideva.«

No, no! Tako hudo pa menda vendar še ni, sem jo ugovarjal. Ako pa misliš, da je, potem — Preden sem izgovoril, mi je pa že hrbet obrnila.

Kaj pa zdaj? — E kaj? Vztrajati je treba. Kdor bo vztrajal, bo zmagal, sem se tolašil.

Trma! porečeš. — Gotovo; toda ne glede na njeno zahtevo zdelo se mi je tudi nemoško, da bi se uklonil, njej seveda pa nečastno, da bi odnehala.

Tako je minil en teden, minila sta dva, minili trije, midva sva se pa še vedno kujala.

Naposled je pa njo le zaskrbelo. Slišal sem namreč, da je začela poizvedovati, kaj mislim in kako se počutim. — To je dobro znamenje! Žal ji je. Vdala se bo, sem dejal sam pri sebi.

Ko sem pa pomislil, kako težka ji bo odločitev, se mi je milo storilo. Premišljal sem, kako bi ji umik olajšal. In tedaj sem dobil pomoč od strani, od katere sem jo najmanj pričakoval.

Nekega popoldne sem se izprehajal po stezah mestnih nasadov, vodeč Čuja na povodcu. Ko sem se pa približal z grmičjem zakritemu ovinku, se je moj spremljevalec nenadoma vznemiril. Trgal je povodec in silil naprej. V tistem trenutku sem pa že tudi zagledal prihajati Pavlo nama nasproti. Tedaj pa kuža od veselja ni vedel, kaj bi: lajal je, cvilil, se vzpenjal. In ko sva s Pavlo prišla drug do drugega, je skakal okrog naju, da nama je povodec zapletel med noge in nisva mogla narazen.

»Ali sta se pa le delala tako, kakor bi ne bila mogla!« sem ga prekinil.

Nasmejal se je: »Utegneš prav imeti. Pa bodi že kakorkoli; resnica je, da sva se kar na mestu objela in poljubila. In kakšni poljubi so to bili! Še nikdar taki, ne prej ne poznej.

Ker sem pa, kakor veš, kos slikarja, sem ta prizor naslikal, da sem ga otel pozabi.«

»Čigava pa je navsezadnje obveljala, ali tvoja ali gospejina?« sem vprašal. »Pa kaj izprašujem! Ker so bili poljubi tako sladki, gotovo gospejina!«

»Ne moja ne njena, temveč Čujeva. Saj ti je znan pregovor? Če se dva prepirata, ima tretji dobiček. In tako se je zgodilo to pot: Kuža se je s svojim uspehim posredovanjem tako prikupil moji ženi, da odtlej njej žlice šteje, ne meni.« —

Rin... tin... tin... tin... tin!..

Obstala je temna četa na cesti pod oknom.

Rin... tin... tin!...

Še so zvončkljali zadnji kraguljčki.

»Hojo!«

Tin... tin...

Trenutek nato smo sedeli v sobi pri mizi trije: jaz, Sigma in gospod stotnik...

»Gospod stotnik? Vi?«

»Da!« Popravljal si je dolge brke in vzel v roko list papirja s kupa, ki je ležal na mizi.

»Zakaj se čudite?«

»Tako... Po tolikem času!... Tako nenadoma!...«

»Zaslišal sem žvenket čete in sem se pridružil...«

Sigma je sedel za mizo s temnim obrazom, z mrkim čelom in blesketajočimi se očmi...

»Prišel sem, da se pomenimo...«

»Da, razumem...«

»Kaj je rekel?...«

»Da bi ne bil smel zagledati božjega sveta.«

»Hlapec!«

»Kakor takrat, gospod,« je izpregovoril mirno gospod stotnik. »Ali še veste, ko sva se srečala na Glavnem trgu pred rotovžem?«

»Da... Še zdaj vas vidim... Objektivna resnica, ste rekli...«

»Res!.. Tako sem mislil... Zato sem pisal... Resnico sem jim povedal, zato so padli po meni.«

Obe senci sta se zdramili.

»Taki so, kot so bili takrat,« je rekel Sigma. »Tudi mene so obsodili...«

»Da,« je pritrnil gospod stotnik.

»Takšni so...«

Gledal sem dvoje obrazov v nočni temi, sklanjala sta se nad mizo in zamišljeno zrla pred se. Za Sigmo se je iz teme odražala v črno oblečena postava župnikova. Tolsto lice je obdajalo dvoje sovražnih oči, ki so kakor preteči žarki prodirale skozi noč... Za stotnikom je strmel smehlajoči se obraz mladega bogoslovca. Odkod se je vzela ta nenavadna družba v tej pozni nočni uri?..

Kot da je neznan glas šepetal med nas... Poslušali smo:

Pred kratkim je izšla druga izdaja »Gospodina Franja.« Če se človek spomni na one čase pred vojno, ostrmi nad brezbriznostjo, s katero je javnost sprejela to delo. Delo idealista, ki je plačal z življenjem svoje prepričanje.

Gospod in kmet, starec in študent sta z enakim razumevanjem sprejemala rešilni evangelij, ki je odseval iz knjige... Knjige niso na svetu samo za zabavo in tudi ne samo za umetnost. So tudi nositeljice idej. In »Gospodin Franjo« je nesel idejo med Slovence. Našo idejo!.. Rešilno idejo!.. Tako je bilo treba sprejeti delo, ki je bilo v tistih časih vzdih vsenarodne bolesti.

»Dom in svet« pa je pisal: »Gospodin Franjo« je tendenčen roman. Ko bralec prebere ta roman do konca in presodi, kaj je pisatelj hotel, se vesel prepriča, da se sme pri nas vendarle marsikaj natisniti; ko pa presodi, kako je izpeljal, kar je hotel, se žalosten vpraša, za kaj nima Matica bolj stroge umetniške cenzure nego ima država politično. Ta roman bo tedaj ljudi, ki iščejo v knjigi globljega spoznanja žitja in bitja, težko zado-

voljil: duševna raja, ki ljubi jasno tendenco in išče v romanu potrdila za lastno banalno mišljenje, bo zadovoljna. Temu ni kriva nezmožnost Podlimbarskega, on bi bil v ugodnih razmerah morda pisatelj odličnih kvalitet, temveč njegovo mišljenje, ki je napačno. Tudi on ima svoje priučene nazore, ki mlajši generaciji diše po plesnobi.«

Iskalci rešilne misli so bili torej »duševna raja« in njih mišljenje je bilo »banalno.« Revolucionarni nazori so bili »priučeni« in »mlajši generaciji so dišali po plesnobi.« Ubogi Gospodin Franjo! Tako te je sprejela zasužnjena domovina, ki se lastne sužnosti ni zavedala. Tisočletni črni gospodarji, stalna opora tujega gospodstva, so začutili nevarnost, ki jim je pretila, če bi »Gospodin Franjo« s »priučeni nazeri« poučil slovenske duše... Zato namiguje ocenjevalec, da bi morala biti državna cenzura bolj stroga!..

Državni cenzuri tega ni bilo treba dvakrat reči... Da se sme pri nas »maršikaj« natisniti? Kaj je v »Gospodinu Franju« takega? Šli so in so čitali še enkrat. Ozračje je bilo takrat polno nevarnosti... In »Gospodin Franjo« je bil konfisciran...

»Roman ima izrazito politično tendenco. Posebno poudarja tlačjenje srbskega dela prebivalstva ter odobruje z raznovrstnimi simpatičnimi opombami puntarske pokrete Srbov, kar jasno kaže zlasti konec pripovedi.« Tako je sodišče utemeljilo konfiskacijo, kakor da jo je prepisalo iz »Doma in sveta«.

Kdor je imel knjigo, jo je skrnil. Dobričina gospod Bonač jo je celo zazidal, da bi jo rešil... Nastalo je razbur-

jenje. Pozneje je bila »Slov. Matica« vsled tega razpuščena... Recenzent je dosegel svoj namen... »In potem, in potem?«, prikimuje gospod stotnik.

»Potem ni bilo nič. Pet let na to je imel (vsaj na videz!) gospod recenzent iste priučene plesnive nazore, kakor jih je imel »Gospodin Franjo« pred vojno. Samo, da je moral »Gospodin Franjo« trpeti, da si jih je priboril, recenzent pa jih je prevzel, ker mu je kazalo... Kajti ura odločitve se je bila približala... Tisto mišljenje, ki je bilo »napačno,« in zaradi katerega gospod Podlimbarski ni mogel biti pisatelj »odličnih kvalitet,« je postalo vesplošno in pravo, edino pravo...

Kaj pa sedaj? Gospod recenzent je začel propagirati v »Jugoslovanu« »plesnive nazore« kot svoje in, ko je prišlo, kar je moralo priti po zaslugi drugih, je bil gospod recenzent izbran v narodno predstavništvo...

Še toliko časti ni imel, da bi bil rekel: Ne morem, grešil sem... In tudi drugih ni bilo, ki bi bili rekli: »Gospod, ali niste vi pisali o nekih napačnih in plesnivih nazorih in pozivali policijo na »Gospodina Franja«? Ali ne veste, da leži Podlimbarski v Pulkavi?...«

Nihče, res, ga ni vprašal tako, ne njega, ne drugih, kajti veliko odrešenje — smo mislili — je prineslo s seboj veliko spoznanje in odpuščanje vseh grehov... Ko pa se je izkazalo, da mišljenje »Gospodina Franja« ni samo krinka, ampak resnica in da so njegovi priučeni plesnivi nazori bili vse bolj življenjski in silni, nego ponarejene besede mlade generacije, ki je prišla uživati sadove predvojnega dela »Gospodina Franja«, je gospod recenzent odvrnil krinko in

se pokazal, kakršen je... V domovini in drugod je bil glasnik slovenske kulture, ki je baje v nevarnosti pred balkanstvom in nazori »Gospodina Franja«... Še tega ni pomislil, da mu je isti »Gospodin Franjo«, na katerega je on klical in priklical avstrijsko policijo, poskrbel ugodno mesto, da se je lahko posvetil svojemu poklicu... Niti hvaležnosti ni imel, s katero bi bil zmanjšal svoj greh... Kajti zavedal se je, da slovenski narod ni šel za »Gospodinom Franjom«, ampak za njegovim recenzentom... Zato so poskrbeli oni, ki jim je bilo to potrebno, kajti gospod recenzent ni bil osamljen v svoji špekulaciji, ki je prinesla lepe čase onim, ki so pravočasno spoznali, da idealisti, kakor je »Gospodin Franjo«, skrbe zato, da se drugim dobro godi; s tem pa ni rečeno, da jih je treba posnemati in upoštevati. In tudi to so videli, da ni nikogar, ki bi se zavzel za »Gospodina Franja«. (Prav mu je! Čemu se je žrtvoval?!) In tudi sodnika ni bilo, ki bi bil obsodil one, ki so obsojali »Gospodina Franja« takrat, ko se je bil vrnil v zaslužnjeno domovino in oznanjal blagovest, nevarno tujim gospodarjem...

»Ker ni bilo tožnika«, je pripomnil gospod stotnik. »Sodnika pa sta dva: ali oni, ki sedi v sodnji in sodi po paragrafih, ali pa tisti, ki je neviden sredi ljudi in sodi v znamenju javnosti«.

»Nobenega ni bilo...«

»A sedaj, ko je »Gospodin Franjo« drugič odšel med Slovence, je njegov prijatelj — urednik odkrito povedal, kako se je vse zgodilo. Ali to ni dovolj? Ali to ni obtožba? Ali ni bilo nikogar, ki bi se bil ob tej priliki spomnil te žalostne zgodbe in povedal resnico?..

»Prepozno, danes vladamo mi,« je izpregovoril mesnati glas gospoda žup-

nika za Sigmovo glavo. »In mi smo taki, kot smo bili...

Vemo dobro zakaj ne maramo takšnih uskokov... Nevarnost pred »Gospodinom Franjom« je danes še prav tako velika kot takrat. Morda še večja... Namreč za nas...«

»Kdo je ta: za nas?..«

»Za nas Slovence in za nas... Razumete, za nas... Kajti sicer bi ne bil recenzent »Gospodina Franja« to, kar je, in jaz ne bi bil postal novomeški kanonik. To mi je bila nagrada, da sem branil katoliško slovenstvo pred pravoslavnim srbstvom... In Sigma, ki se je hotel maščevati? Kaj je dosegel? Padli so po njem«.

»Podleci,« je zagrmel gospod stotnik, »ljudje, ki žive od žrtev drugih in pljujejo nanje...«

»Rin... tin... tin...« Zvončki pod oknom so nestrpno pozvanjali, kakor da čakajo svojega vodjo.

»Celo to so mi očitali, da sem se poročil z Maro... Ker je pravoslavna... In to, da sem šel preko... Ha, ha, ou, bi bil raje služil tujim gospodarjem, še ne bevsnil bi, če bi mu odrobili glupo glavo... Tako globoko se je zajedla suženjska kri v njih žile, da se je še danes po desetletju ne morejo iznebiti: Zaradi ideje, ki je bila odrešilna, obsojajo ljudi, ker se boje lastnega odrešenja... Nizkost in podlost je delež njih duše, ker so potomci onih, ki so služili Turjačanom... Do danes se niso izpremenili... Zato je doživel »Gospodin Franjo« tako usodo v lastni domovini, zato se ni nihče zavzel za gospoda stotnika. Zavzeli bi se za njegovega recenzenta, kakor so se proti meni zavzeli za župnika denuncijanta... Le primerjajte oba konca...« (Kot da je čital v temi):

»Drugo jutro se je peljal preko Ma-
jevice planine... V temi mračnega dne
je ležalo ravno Posprečje, je stala Konj-
planina, ko se je z vrhov poslednjikrat
ozrl nazaj. S podjetnim duhom, z veli-
kim hrepenenjem in vdano ljubeznijo
se je pripeljal v Beograd... Prve dni
avgusta so pozvali Vilarja v Macedo-
nijo k gradbi železnice... Drugo pomlad
je prišel po Danico... In šla je za njim,
kakor gre človek v temni noči za prižga-
no plamenico...«

Ta »prižgana plamenica« jih je bodla
v oči v njih temni domovini. Zato so se
je bali... Kaj, ko bi šli za njo vsi!.. In
potem: »Nekega toplega dopoldne sredi
aprila sta kolovratili dve muslimanki po
cesti iz Zvornika ob Drini. Prišedši na
mesto, kjer je bila Drina na obeh straneh
dostopna, sta vrgli s sebe žensko obleko
in dva brhka Bošnjaka sta skočila v
hladno vodo. Bila sta Jovica in Vazko...
Dospela sta pred Vilarjem v srbsko pre-
stolico... Gnalo ga je tja, kjer so pod-
jarmljeni in ponižani ljudje lomili veri-
ge in okove in se dvigali s prvobitno,
nikdar prej zaslišano silo na zatiralce.
»Plaziti se po zemlji kakor senca, ki
izgine, kadar se poljubi oblakom in soln-
cu, takšnega življenja sem naveličan,«
je pisal prijatelju Vilarju... Bil je že
osivel mož, ko se je jeseni l. 1912. pri-
družil s svojo četo srbski vojski, prodi-
rajoči na Kosovo...«

Take stvari so jim neprijetne... Vsi
vemo, kaj je bilo Kosovo. In l. 1912. bi
bilo začetek njihovega konca, ko bi se
bili ljudje zavedli. Zato je danes prav ta-
ko proklet Sigma, kakor je bil l. 1913.
»Gospodin Franjo«. Samo, da danes ni
avstrijske cenzure. Če bi bila, bi bila Sig-
ma konfiscirana, kakor je bil konfiscir-
an »Gospodin Franjo« — saj recenzent

pripoveduje osvobojenemu narodu prav
tako, da so njegovi nazori napačni, in da
zato pisatelj ne more biti dober, kakor
je pripovedoval l. 1913. recenzent še ne-
osvobojenemu narodu, čeprav so ga ti
»plesnivi nazori« med tem — osvobo-
dili... Če so ga? Ali se iz tega ne vidi,
da se ni nič izpremenilo?... Zato tudi
niso pisali o »Gospodinu Franju«, ko se
je zopet pojavil med Slovenci... Go-
spodu stotniku niso dali niti groba, da
bi mirno počival po nemirnem življenju,
ko je iskal sledov za »Gospodinom Fra-
njom« in ga pripeljal v domovino, da
prižge plamenico svobode. Čemu?..

»Rin... tin... tin« se je čulo od
zunaj. Konjiči so nestrpno bili z noga-
mi...

»Čas je, da odidemo...« je pripom-
nil Sigma. »Lepo je tu zgoraj...«

Ozrl se je na bele planine, ki so se
svetile v mesečini.

»O domovina!...«

»Tam zadaj je Koroška,« je zaše-
petal zamišljeno gospod stotnik.

»Vseokrog ena sama bolešt, samo
tam je prosta pot, od koder smo prišli...«

»In te poti se boje...«

»Boje se njih, ki so šli po nji.«

»Sovražijo jih...«

»Ker ljubijo one, ki niso odtod.«

»Zato smo le sence, ki motimo njih
luč, ki ni od vzhoda...«

»Rin... tin... tin...«

Gospod stotnik je vstal. Težak je bil
njegov korak, ko je izginjal v mrak...

Sigma je stopil za njim. Zagrnila ju
je župnikova senca...

Poset je bil končan.

Konji so zapeketali na cesti. V da-
ljavi je izginjal njih peket.

Votla mesečina je zasijala v sobo...

Zagorski motiv

Tiho, pretiho svud padal je sneg,
hiže pokrival je, šumu i breg,
padal, zapadal, navek je navek.

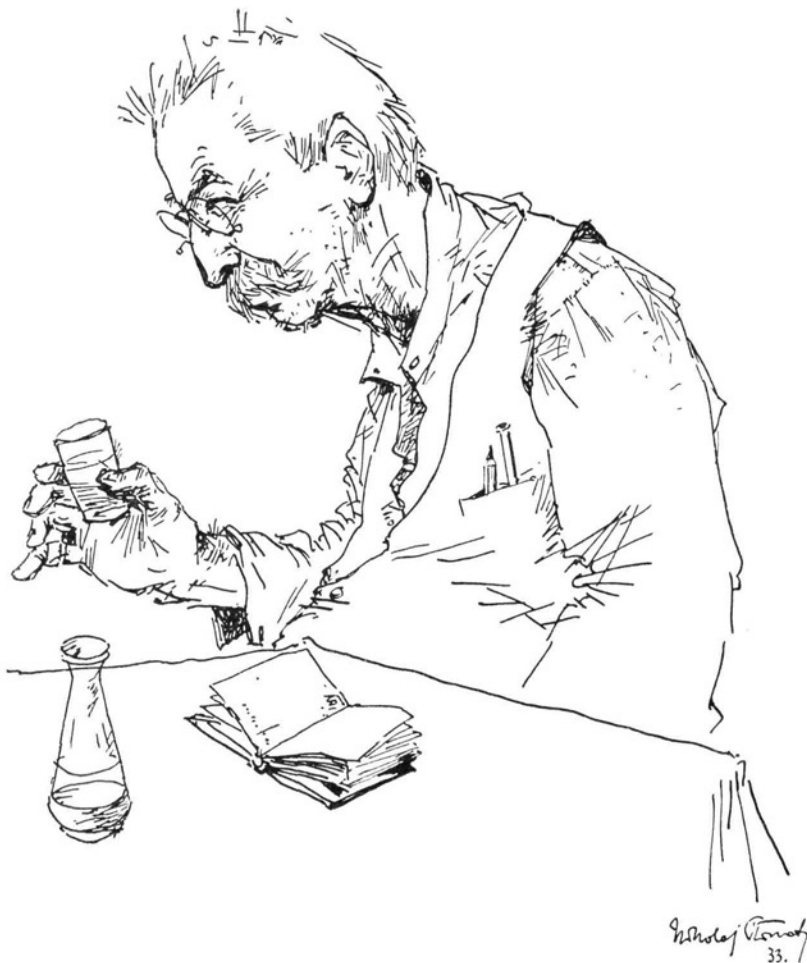
Daleko negde tam v polju
cucki na ptiče su lajali.
Toploj vu sobi se kumeki
vinčekom sladkim napajali.

Lela Ljubič, Dolina (Prekmurje)

Nekoji črlene vole su,
smešno po sobi se zibali,
drugi se tiho spominali,
važno sa bradama kimali.

Snaše su tiho popevale,
deca dol s peči su lukala,
soba po luku je dišala,
mačka kraj stola je smukala.

Vani pak tiho sve prek je i prek,
hiže bogečke pokrival im sneg.

Na razrito cesto je lila mesečina. Noč je bila tiha, vsa zlovešča in vase pogreznjena po tistem peklenškem trušču, ki se je nedavno razlegal tod okoli. Samo cesta se je belila v medlem svitu in drvela nekam v noč, vsa polna globokih ran, ki so jih povzročile granate. Bila je kakor življenje izgubljenca, ki se vali nekam v neskončnost.

Morečo tišino je pretrgal topot koračkov. Iz gozdička, kjer je štrlelo brez listja in vej do golega okleščeno drevje je prikoral četa. V mesečnem svitu so se jasno razločevali svetli gumbi na sivih, raztrganih vojaških plaščih. Korakali so vsi molče in globoko sklanjali glave. Noge so premikali brez volje in kakor ljudje, ki hodijo že dolgo, a še ne vedo cilja svoje poti. Mož, ki je bil kakor vodnik tega nočnega pohoda, z globoko, komaj zaceljeno rano na čelu, je prekinil molk.

»Bog ve, kaj bo še iz tega? Mogoče je vse skupaj le zmota. Ko pridemo do postaje, nas pošljejo zopet kam drugam. Pred dnevi je bilo še tako »vroče«, sedaj pa: Pojdite domov, vojne je konec.«

»Kar tiho, Andreje, tudi to se je moralo končati! Ali jih nisi slišal, kako so kričali in vriskali od navdušenja?«

»Ah kaj! Kanalje so, pravim. Sedaj vsak govori, da je vedel, kako in kaj bo, vsak si je tega želel, le povedati se ni smelo. Gobci pasji! Za kruh se boje, za zlate našive. Da je prišlo drugače, bi tudi kričali, psi hudičevil!«

V zadnjih vrstah je nekdo zastokal. Ječeč, skoraj otroški glas je viknil v noč. Mlad fant, upadlega obraza, iz katerega so štrlele velike kosti, se je sesedel na tla. Četa je obstala. Položili so ga na travo in mu slekli ozke razcapane hlače,

polne krvi in blata. Črne, udrte oči so begale po obrazih tovarišev.

»Ne zapustite me, usmilite se me, za božjo voljo! Tukaj ne maram umreti! Da pridem le do postaje, tam so zdravniki, morda...!«

»Pomiri se, Janko, saj te ne pustimo tukaj! Nesli te bomo do postaje, ki ni več daleč. Tam dobiš zdravila, in moči se ti zopet povrnejo!«

Hvaležen pogled je zadel govorečega.

Oprtali so ga na močnega Slavonca Luko in četa se je zopet zganila. Šli so upognjeni in pogreznjeni v molk. Samo zadnji, majhen, čokat mož, je zvečil suho travo, ki naj bi nadomeščala tobak, in godrnjal v brado.

»Ko pridem domov, se najprej najjem fižolovke. Krompirjevi cmoki morajo tudi biti. Samo Mica naredi pretrde, da me potlej tišči v želodcu. Če bo kaj klobas, ne bo slabo. Hm, mm, — na, zopet me ščiplje od tiste konjske noge, ki sem jo napol kuhano obral. Saj pravim, no...! Bog ve, če mi je Mica na nedeljski srajci »knofe« prišila? No, kaj pa je zopet?«

Andreje je dal znamenje z roko. Vsi so obstali.

»Kaj je?«

»Poslušajte!«

Suhi vratovi so se v pričakovanju stegnili in oči so se vprašujoče pogreznile v noč:

»Kaj je?«

Nebo je bilo čisto, luna je svetila kot prej mrzlo in mrtvaško in pokrivala cesto z belo-srebrnim pokrovom.

»Nič! Zdelo se mi je, da so se na vzhodu zopet zrepnčili. Bilo je kot ro-

potanje strojnic. Nič ni, fantje! Pojdi-
mo!«

Za trenotek je zasijala groza v
vpadlih, sestradanih očeh in se brž
umaknila ravnodušnosti. Koraki so zo-
pet zadoneli. Slavonec Luka je tolažil
stokajočega tovariša.

»Strpi se, brate! Još malo, pa čemo
tamo. Upri se samo. Tako! Sada je lak-
še, zar ne? Još malo, za onom šumicom
tamo!«

Z močno roko je objel bolnika, ki je
potno glavo naslonil na njegovo široko
ramo.

V sprednjih vrstah je nekdo vpil.

»Saj pravim, Johanes, ta falot, na-
lašč nas je speljal na krivo pot. Svaril
sem vas, pa me niste poslušali. Ali je bilo
treba hoditi toliko dni čez te proklete
gozdove brez jedi in pijače? Lump, kako
se je nasmihal: »No, junaki, konec je,
domov pojdete. Z odprtimi rokami vas
bodo sprejeli in gostili, vsi srečni, da
lahko postrežejo tako vrlim junakom!«
Kdo nam je kaj dal? Kdo nam je stregel?
Zapirali so se v hiše, ko smo prišli mi-
mo, mi smo pa v gozdu lubje žrli. Pra-
vijo: »Domov pojdite,« a ne vprašajo,
kako in kam! Kako boš pogledal otro-
kom in ženi v oči ti, ki se ti drži rok kri
nedolžnih ljudi? Kako ti bo pogledala
v oči žena, ki je morala biti že kdo ve
komu na voljo, da ji otroci ne pomro
od gladu? Kaj hočeš z domom, če mu
ne moreš prinesiti nič drugega kot to
golo, pasje življenje?«

Bolnik je zastokal in brez moči ob-
visel v rokah svojega spremljevalca.
Strašna bolečina mu je trgala drobovje,
na čelo mu je stopil mrzel pot. Še par
nečloveških krikov, oči so se izbuljile in
stopile iz jamic, še krik, nato je roka,

ki se je v smrtnem boju zarila krčevito
v zemljo, postala negibna in trda.

Šli so zopet kot ljudje, ki se jim ni-
kamor ne mudi: s te strogo začrtane poti.
V daljavi so se zalesketale prijazne ru-
mene luči na postaji in prihajale vse bli-
že. Nekdo se je drl v slabi nemščini, da
so mu ukradli kruh in dva precej vinjena
Čeha sta prepevala razuzdano pesem.
Vojaki so se prerivali brez reda sem in
tja. Vsakdo je hotel biti prvi v širokih,
masivnih vozovih, ki so oddrdrali v jasno,
bleščečo noč. Edino Janku, ki je tako
hrepenel domov, se ni nikamor mudilo.
Ležal je kraj ceste in stekleno buljil v
mesečno noč.

Matija Jama: Ženska pri vratih (olje)

Te neutešene sanje, ki so nam najbližje v maju, te sanje po nečem, skoro nedosegljivem so nam vedno uganka in nerazumljive. Moj bog, koliko mladih, najlepših ljudi gre v tem času od nas! In samo trenotek sočuvstvujemo z njimi, pa jih že pozabimo — tako malo srca imamo včasih za druge!

Ali res ni za take ljudi, ki so zaljubljeni, mladi in lepi in polni najlepših sanj, rešitve? Kako škoda jih je. Saj so komaj pogledali v svet, solnčni žarki jih do srca še pregreli niso; luna jim je svojo pravljico komaj pričela pripovedovati, še najlepših rož niso ne videli ne spoznali, pa še tisoč in tisoč drugih skrivnosti — pa že gredo od nas, kar tako, včasih še celo kar brez slovesa. Mogoče so res srečnejši tam, so si bližji, nemoteni, drug ob drugem, lice ob licu, sami, srečni... Če pride ta zavest do spoznanja, je resnično velika, mogoče večja od zemeljskega življenja. Zato jim s čuvstvi ne moremo slediti, ne jih obsojati, čeprav so nam potem bližje, kot so mogoče že preje v življenju mislili.

To sem mislil zadnjič v tistem večeru, ko je izza Rožniške cerkve prihajala tako omamljiva in prelepa noč nad Ljubljano in ko je prvič posijala ta majska luna po vsej prelepi naši pokrajini — v tem večeru sem se spomnil pravljice o dveh mladih. Nekoč sem bil to pravljico že napisal v zvezek, v katerega sem takrat risal in popisoval odlomke iz pisanega življenja, toda kje je že sedaj ta zvezek? — Že spomin na vse to postaja medel. Odlomek pravljice je še lep in škoda bi bilo, da bi se pozabil.

Ona je bila komaj šestnajst let stara; vitka je bila kot narciska, očke je imela pa modrejše od spominčic in angelski

smehljaj ni bil nič slajši od njenega. V zgodnji pomladi je solnce božalo njena lička in male grudi, če je le moglo, s topljšimi žarki kot druge; cvetoča jablanova veja se je sklonila k njej, če je šla pod njo. Tudi slavec in drugi imenitni pevci so vedno pazili na svoje melodije, če je bila ona kje v bližini — resnično: vsa natura ji je bila naklonjena, pa saj se je sama zrealila v njej.

On je bil malo starejši od nje. S svojimi črnimi očmi je gledal v ta široki svet, ki mu je bil vsak dan večja skrivnost. Pa toliko sanj je bilo v njih, da so se z njimi pogovarjali drevesa ob poti in klasje na njivi in rože v gredici in oblaki na modrini — še pesem oddaljenih gora jih je dosegala.

Kedaj sta se spoznala nihče ne ve (to se pri takih mladih ljudeh nikoli ne zve), da se pa ljubita, o tem je pa vedel marsikdo. Prav za prav samo videla sta se rada, bližino drug drugega sta si želela — tista ljubezen, ki je povečini znana drugim, jima je bila tuja in zelo daleč. Njuna ljubezen je bila nežnejša od metuljeve peroti in čistejša od modrine nebes.

»Jutri grem na izlet — hočeš, da ti prinesem najlepšo rožo, kar jih bom srečala? Zato, ker te imam rada in da boš priden... Pa ti se tudi pelješ pod planine? Joj, tam so šmarnice doma — prinesi mi jih, tistih belih drobnih šmarnic, ki jih imam tako rada! Poglej, zamenjava: jaz najlepšo — ti belih drobnih...«

»Draga, ali imaš ti rože res tako rada? Meni je tako čudno ob njih; nekako bojim se jih in žalosten sem, če jih gledam predolgo. Pa ti res ne morem povedati zakaj. Mogoče zato, ker so da-

nes še tako vesele — jutri pa že po krsti, grobu umirajo. Naša pot k njim je lepa ali od njih je strašna. Tako blizu smrti so. —«

Nič več ni bilo solnca, ko je prišel domov; na njo in rožo in šmarnice je mislil in gledal v noč.

Tudi ona je mislila same lepe reči, predno je zaspala. Tiste njegove besede o rožah, ki je bilo toliko žalosti v njih, so padle na njeno dušo, kot črna senca, v kateri je strah. Vlak pa, ki je blaznel mimo njenega okna skozi polje v noč, je prav narahlo zazibal njeno blazino — in že je bila na poljani, čisto neznan poljani. Rožica pri rožici, šmarnica pri šmarnici — ena sama neskončna belina. Ona pa čisto sama, bosa in bela in drobna in lepa. Poti ni nobene nikjer, ne na levo, ne na desno, in tudi stopinj ni.

»Joj! saj tu še nihče hodil ni, saj ni stopinj in ne poti« je šepetala začudena; rožice so ji s svojimi drobnimi glavicami kimale, kot bi jo razumele. Pisani metulji so se igrali z vetrom; nebesa in solnce in beli oblaki so ji bili nižji kot sicer, tudi zrak vse belejši, pa s sladkim in omamljivim vonjem napojen. Prav vse ji je bilo novo. Še opazila ni, da ne hođi po zemlji; prav nad glavicami belih cvetov so plavali njeni nogi — čeprav je hotela dotakniti se rož in zemlje, pa ni mogla. Kot metulj, kot veter je.

Belo poljano je nagovorila: »Moji drobni cveti, zakaj ne morem do vas? Tako rada vas imam in tako rada bi vas vzela s seboj, samo malo, samo šopek, samo eno . . . dajte, da vas poljubim, pobožam! Ah, metuljčku in vetru je dano, meni ni! —« Vonj šmarnic je bil še silnejši in razkošje njih neskončno. Cveti so bili še belejši, tisti, ki so v solncu lesketali, kot kristali so jo gledali naravnost v oči.

»Mi se ne udajamo kar tako,« so šumeli cvetovi, »pa čeprav so tvoji prstki nežni in drobni in čeprav je tvoja prošnja molitev in telo pesem in če si nam še tako podobna — ali res ne veš, da nisi popolna, da si brez sence . . .«

Ob razodetju je zaprla oči od strahu — glas bele poljane je bil tišji in žalostnejši od umirajočih strun. Srce ji je zastalo in postala je — nič. Nič!

Z odprtimi očmi je gledala v jutro — že je videla nanizano senco pred seboj, ki je bila podobna njej in njemu, ali le za trenutek — žarki jutranjega solnca, ki se je pripeljalo izza gore v zlati kočiji, so jo raztopili v belo svetlobo.

»Najlepšo rožo« je ponavljal v beli postelji in gledal v zvezde, ki so svetile skozi tanke zavese. Da so pa njene oči lepše od zvezd samih, to je vedel že prej. V visokem zvoniku so šteli udarci ob zvon: ena, dve, tri . . . in tedaj ga je pobožal mehki sen preko oči ter ga povedel s seboj na svojo pot. — »Ah, kako strma in kako neskončna je« je trpelo srce mladeniča. »Ali mi bo dano priti do vrha?« Vedel je, da mora tja, da je nekaj zanj tam, ali kaj, tega ni mogel vedeti.

Že je slutil bližino: oko je videlo zarjo, duša je bila žejna od hrepenenja. Ali pot je strma in gladka, pa višja in strmejša! Tudi noge so težje, pa čeprav se zarja veča.

Obupaval je. »Moj bog, tako že blizu, pa da ne morem.« Srce je začutilo bolečino.

Joj! bela okrogla svetloba na robu gine, umira. Obup mu zapre oči; stoji sedaj na tej prečudni poti kot bilka v močvirju: tih in slep in prav komaj še ve, da je še življenje v njem.

Pa se zgodi čudež. Ne vidi, da se mu bliža zarja in svetloba sama — že čisto blizu njega je drobna in bela ročica, ki drži najlepšo rožo, popolneno z zlatim nimbom. »Na!« je slišala njegova duša. Oči so se odprle in onemele v svetlobi . . . solnce, ki se je še malo preje mudilo za vejami cvetočih sadnih dreves

in se z drugimi stvarmi mudilo po vrtu, je v tem trenutku priplezalo na njegovo blazino, lice, oči. —

Saj res ni več važno za nas, ali sta si zamenjala dogovorjeno ali ne. Pa zakaj tudi? Duši njuni sta se srečali v snu, ki se v življenju le tako težko in tako malokedaj moreta.

V osamljenosti

Ksaver Meško, Sela, p. Slovenjgradec
(Li-Tai-Po.)

Čez vrt gre veter. Z rožo se igra.
V nju radost solnce se z neba smehlja.

V objemu vetra roža vsa drhti.
V osamljenosti mi srce trpi.

Se meni kdaj še sreča nasmehlja?
Še meni kdaj kdo rožo v dar poda?

Kolo na veter

J. Nardin, Ljubljana

Spoznal sem nov princip koles na veter. Počelo se zdi na prvi pogled čudno nerazumljivo, a je plod logičnega sklepa. Navzlic temu sem komaj čakal, da bi ga praktično preizkusil.

Ob prvem lepem vetrovnem dnevu sem odprl v svoji delavnici okno in vrata na stežaj in tako improviziral aerodinamično preizkušališče. Prva skrb mi je bila, da se prepričam, ali je konstrukcija modela pravilna, ali je motor centriran.

Na prepihu so se kolesne vrtljive toge lopatice, ki so stale pravokotno in v enakih medsebojnih razdaljah na oboju krožne plošče, le nekoliko zibale in uravnavale kot zastavice v smer vetra, in krožna plošča pritrjena na ost ni kazala nobenega nagnjenja do vrtenja, naj sem jo zasukal v eno ali drugo lego. (Glej sl. 1.) To je kazalo meni, da je vse v redu. Opazovalcem mojega početja pa se je zdelo drugače.

»Gospod« — mi je eden zabrusil v obraz — »vaša konstrukcija je popolnoma zgrešena. Saj vidite, da potiska veter kolesce na obe strani z enako silo in bi se moralo zaradi tega obračati hkratu in enako hitro v enem in v nasprotnem smislu. Kaj takega pa ne dočakate, niti če živite do sodnega dne.« Tudi drugi kritik se je bil približal. Kimal je, kakor da mu je prvi jemal besede iz ust, in se z ostalim ironično smehljajal.

Sedaj, ko je kritika obsodila mojo iznajdbo, se nisem mogel več osramotiti. Sunil sem kolesce tangencialno, da se je začelo vrteti. S tem sem spravil opazovalce v dobro voljo.

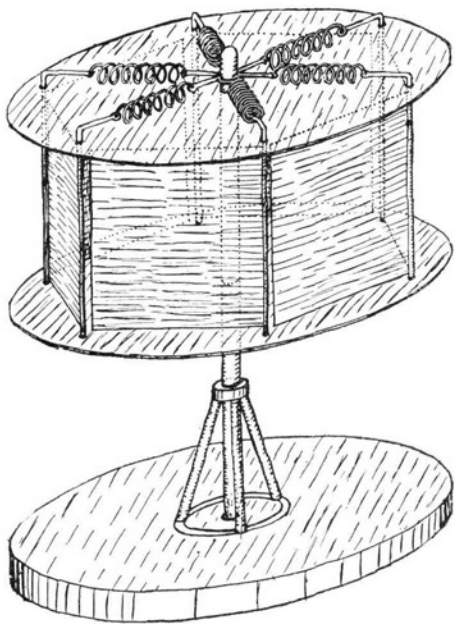
»Saj tako se more sukati tudi brez vetra!« so vzkliknili. Njih smeh se je pa kmalu pretvoril v začudenje, ko so videli, da se motorček vrti hitro naprej in naprej, da ni opaziti na njem nobenega znaka pešanja. Le ko sem sunil kolesce

v nasprotnem smislu in se je tudi v tem vztrajno vrtelo, je drugi kritik inteligentno nagubil čelo in omalovaževalno izjavil, da je to samo ob sebi umljiva otroška igrača, in je odhitel obžalujoč izgubo časa.

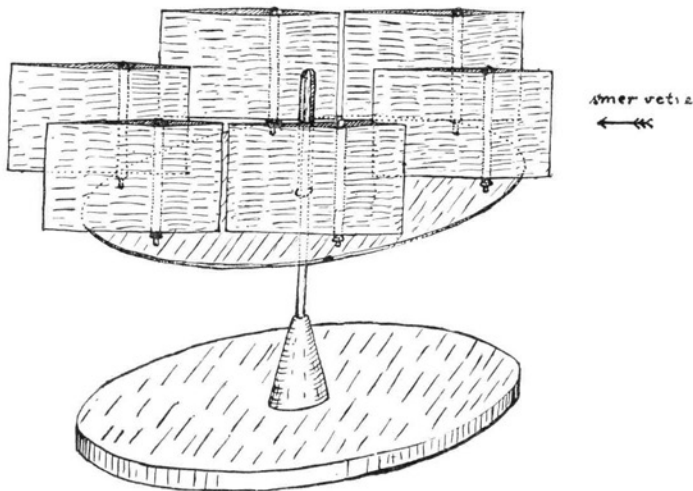
»Podi ga vest« — sem se obrnil k prvemu, ki se je čutil osramočenega. »Boji se, da bi ga prosili, naj razloži, ker bi se gotovo osmešil. To je človek, ki se ponaša z izkustvi drugih kot s svojimi, je laživsevedec. Rad velja za veleuma v

gočnost svojega uma, pridejo ti do zaključkov, ki bijejo dejstvom naravnost v obraz. Naša logika bo nezmotljiva le takrat, ko bomo vse poznali. Ali bo človeštvo res kedaj doseglo tako stopnjo napredka, je seveda veliko vprašanje. Pa četudi bi vsi vse vedeli, je se vedno negotovo, ali bi mogel posameznik obvladati vso ogromno tvarino. Tak bi bil nezmotljiv v pravem pomenu besede. Do tedaj pa bodo odločali le poskusi.«

Pritrdil mi je in se poslovil. Ž njim so odšli tudi drugi. Sam sem nemoteno študiral svoj stvar, ki se ji vrtel spretno polagajoč lopatice v cilindrično ploščo

Sl. 1

Sl. 2

visokih krogih, ki navadno niso dovolj brihtni, da bi spoznali na njem pavovo perje. Na žalost pa je pri nas precej takšnih duševnih parazitov. Vam pa se ni treba sramovati. Saj ste odkrito povedali svoje mnenje, zanašajoč se na svojo logiko, ki je zanesljiva le v okviru vaših izkustev. Preko teh vedno ne drži, kakor ste se ravnokar prepričali. Koliko ljudi je, ki tega ne vedo. Med njimi najdete celo ugledne filozofe. Verujoč v vsemo-

najmanjšega zračnega odpora. Pri tem so mi uhajale misli nazaj v čas, ko sem prvič videl slično pripravo. Pokazal mi jo je moj mentor prof. A. Šantel. Sestavljena je bila iz dveh krožnih plošč nataknenih centrično na polico. (Glej sl. 2.) Ob obodu med njima so stale razne pravokotne lopatice, ki so tvorile v mirni legi plašč pokončne prizme. Osi, na katerih so bile pritrjene, so morale skozi gornjo krožno ploščo. Tu so bile

pravokotno upognjene proti središču, h kateremu so jih vlekle vzmeti.

»Glejte ta sestav togih zastavic, ki stoje vse tangencialno v istem smislu na obodu krožnih plošč! Težko bi kdo spoznal v njem motorno kolo na veter ali vodo. Ima celo pred drugimi prednost, da se vrtil vedno v istem smislu, naj prihaja tok od ene ali druge strani.«

Pripovedoval mi je o poskusih v vetru in vodi in — kar me je posebno zanimalo — o tem, kako je prišel na to idejo.

»Pred leti je poročal neki tržaški časopis o dveh inženjerjih, ki sta hotela izkoriščati energijo morskih valov za pogon ladje. V ta namen sta opremila vozilo s prožnim repom, ki je zaradi pljuskanja valov nihal in tako potiskal ladjo naprej. Pri tej konstrukciji sta mislila na plavanje rib. Izvirni domislek mi je ugajal in zato sem razmišljal, kako bi se dal ugodneje izkoriščati. Očividno je bilo, da se da učinek zboljšati s popovečanjem števila repov. Za svoj namen sem jih razvrstil v krog in tako je nastalo to kolesce.«

V to pripravo je bil zaljubljen kakor oče v svojega otroka. Veroval je v njeno vsestransko uporabnost, v pomembno prihodnost in je mislil, da se na njej principiuelno ne da nič izpremeniti. Zato me je začudeno pogledal, ko sem mu rekel, da pomenijo vzmeti v praksi komplikacijo, ki jo je treba odpraviti.

»No da, ali sicer ne gre«, me je zavrnil. Drugi dan sem mu prinesel načrt takšnega kolesa brez vzmeti. Namesto njih sem omislil nastavke, ob katerih se morajo lopatice pri vrtenju tako zadrževati, da nastavljajo na eni strani vetru največji upor, na drugi pa najmanjšega. Lopatice pa ne smejo prehudo udarjati

ob nastavkih. Zato sem jim osi pomaknil približno za tretjino cele dolžine proti sredi, kamor sem skušal spraviti tudi težišče. Izdelani model se je vrtel, a razmeroma počasi. Videlo se mu je, da ga udari lopatic zadržujejo. Moj izum je bil slabši od mentorjevega. Izvirnost brez pravega učinka me ni zadovoljila. Zato ji nisem dal miru. Preizkušal sem svoj stvar ob raznih prilikah. Ko sem ga nekega dne vrtel v mirnem zraku in opazil, da se lopatice ne postavljajo radialno, kakor bi se morale, če bi delovala nanje le centrifugalna sila, marveč so se zaradi zračnega odpora nekoliko nagnile v nasprotnem smislu vrtenja, se mi je posvetilo. Vsilil se mi je sklep:

Kolesce, ki ga zavrtim v vetru, se mora sukati v njem tudi brez nastavkov le zaradi asimetrije njegovih lopatic nasproti smeri toka.

Napravljeni poskus je pokazal pravilnost mojega zaključka. Kolesce se vrtil zelo hitro in tiho. Postavlja lopatice v krivuljo, ki karakterizira prerez kratkih vodljivih zrakoplovov, tvoreč tedaj valjev plašč, ob katerem se zrak najlaže odteka. Našel sem, kar sem iskal.

Takšna je bila pot, ki me je dovela k temu izumu. »Ali se je izplačalo toliko besedi za takšno igračko?« bo gotovo vprašal moj drugi kritik. Za otroke je res igračka. Tehnično naobražen mislec pa je že marsikaj, kar je služilo otrokom v zabavo, pretvoril v poraben stroj. Ali se bo dala tudi ta iznajdba porabiti za ekonomično izkoriščanje zračne, oziroma vodne energije, bodo pokazala zadevna raziskovanja, ki morajo določiti pogoje, pod katerimi je mogoč njen največji učinek.

Problem je precej zamotan. Ko bo rešen, bo seveda vse samo ob sebi umevno.

Če me zapustil boš nekoč, moj dragi,
res, ne bom ti rekla žal besede.
Mislim in živim v nadi,
da nikdar ne boš občutil moje bede.

Ošabna sem preveč,
da ljubezni bi prosila,
če tudi je srce berač.
Zaman boš čakal, da roke bi vila,
da preko lic mi se razlil bi plač!

Ponos — je meni kralj, ne dete
in ne dovoli mi, da padam na kolena.
V praznih dneh, pa le mordá
pisala bom nesmiselne sonete.

Ah, potem pa kot ljubav —
še tẽ bom vrgla na polena.
Ti pa mislil boš:
da mi je bila brez pomena.

Jaz pa se bom smejala in plesala in plesala
z dekleti — slabega imena ...
in ta smeh in ples
bo rakev moji duši prazni!

(Novela iz Crne Gore.)

Đuro Petrov Vujanović, iz Ceklina, važio je među najbolje ceklinske junake. Sav je bio isječen, po licu i rukama od turskih sabalja i noževa. Čak mu je i nos — skoro — na dvije polovine bio rasječen. Oženio se i po drugiput, pod stare dane, Gordanom, kćerkom kapetana Ivana Miloševića, od jedne junačke i ugledne porodice.

Gordana je bila kršna, stasita i veoma dopadljiva. Đuro, mršav, star, iznemogao od rana i u jednu ruku skoro sakat. Sa prvom ženom imao je šest djevojaka. Kao seljak uživao je dobar posjed na Gornjem Ceklinu, gdje je i živio.

Slučaj je htio, da jednoga dana Đurov bik raspori Gordanu na tanko, u mali trbuh. Liječio je dr. Miljanić i poslije izvjesnog vremena uputio kući. No, pošto rana nije bila dobro zarasla, preporučio njenome mužu, da sa ženom ne bi imao bračne veze, dok je ponovo dovede na pregled. Đuro je u svemu poslušao doktorov savjet. Poslije mesec dana doveo je ženu, da ju doktor i ponovo pregleda. Pri pregledu dr. prigovori Đuru u prisustvu Gordane:

— A zašto me nijesi poslušao, Đuro?

Đuro je razumio o čemu se radi, pa da bi sačuvao obraz svoj i svoje žene odgovori:

— Pa, gospodine doktore, to su ljudske slabosti. Krv je krv.

Vratio se kući sa svojom ženom i ništa joj u putu nije htio prigovarati. Kad su došli kod kuće, poslije večere i pošto je sva porodica pospala, Đuro reče ženi:

— Čuli ti, Dano — što mene doktor danas reče. Ti vrlo dobro znaš, da ja s tobom nijesam imao nikakva posla, od kada te onaj bik razbučio. Ja hoću da mi kažeš sa kim si grijeshila, i dajem ti svoju riječ, ako mi kažeš pravo, da niko neće znati osim mene i tebe i da ti ništa učiniti neću.

Gordana nije imala kudkamo, priznala mu je — onako u mraku — da je grijeshila sa Mašanom Lukinim, bratstvenikom Đurovim, koji joj je bio drugi dever. (Ovaj Mašan bio je neobično krupan, zdrav i snažan čovjek. Zna se, da je imao tako silne grudi, da mu je jednom prilikom, kao bataljonskom trubljaču, od silnoga pritiska vazduha iz pluća, prsila trublja, u koju je trubio.) Đuro je kazao Gordani:

— Neka ti je prosto sve do sada, — ali se više okani.

Nije prošlo dugo vremena, Gordana se spremila da ide u rod i odnijela sobom, po običaju, kolač. Mašan je na nju čekao. Sastali su se u branjevini »Strajšte«, jeli, pili i grijeshili. Sve je ovo vidjela jedna od Đurovih kćeri, koja je tu čuvala stado, a primjetio je iz svoje branjevine i Đuko Jovanov. Kćerka je odmah potrčala i javila ocu, koji je poletio s puškom, ali ih nije više našao na tom mjestu.

Kad se Gordana vratila iz roda, Đuro joj nije htio ništa prigovoriti. Jednoga pazarnoga dana, na Rijeci Crnojevića, nađe se Đuro sa osam rođaka — po ženi — sve bolji od boljega. Pozove ih u goste u svoju kuću na Gornji Ceklin. Na zakazani dan, oni su došli. Trpeza je bila bogata. Pilo se i jelo izobilja. Đuro se

pravio neobično raspoložen i prema prijateljima i prema ženi. I kad je došlo vrijeme, da se pije kafa, ustao je, zaključao vrata od svoje kuće i stavio ključ u špag, rekavši:

— Sjedi, Gordano i ti, — da razgovaramo.

Ona je sjela. Đuro je tada ispričao rođacima sva njena djela, i naposljetku je zapitao:

— Je li ovako?

— Jest, — sve tako, odgovori žena.

Đuro tada ustade, otvori vrata i reče:

— Idite, prijatelji, sada doma i vodite je, ona više nije moja žena. Od mene neće nitko znati za ovo, a od vas — kako hoćete.

Rođaci su istoga časa Gordanu odveli. Selo je o svemu ovome šaputalo. Kapetan Joko Ilijin, pozove Đura i upita ga, gdje mu je žena. On reče, da je u rod.

— A što je među vama, upita kapetan.

— Nije ništa, reče Đuro.

No kapetan pozove i Gordanu, koja mu kaže, da je Đuro istjerao nekrivu. Kapetan ih uputi u Veliki Sud na Cetinje.

Đuro ni tamo nije htio otkriti zašto je ženu istjerao, samo je rekao, da je više neće. Veliki Sud dodijeli ženi polovicu od cjelokupnog Đurovog imanja. Đuro je ćutao i po presudi Velikoga Suda u svemu postupio. Među Đurovim imanjem bila je i jedna dobra njiva, pod kućom, od tri rala zemlje, koja je bila tako reći nedjeljiva. Gordana je, kao za inat, baš polovinu od ove njive, zaprodala. Kupac je bio njen ljubavnik Mašan. Đuro je roptao i sagorijevao. Svak je očekivao, da će se kad tad osvetiti, i ako se on nije htio nikome potužiti; osim,

jednom prilikom, popu Đoku Pejoviću, komandantu Ceklinskog bataljona. Na pitanje Đurovo što da radi, pop Đoko mu je odgovorio:

— Boga mi, Đuro, — to su teške rabe, ne umijem ti ništa reći.

Đuro je u to vrijeme podizao nekoliko kuća na Rijeci Crnojevića. Kasno u večer vraćao se svojoj kući na Ceklin. Na putu, u zvano mjesto »Bratska Ploča« našao je čovjeka, gdje sjedi pokraj puta, i ne poznajući ga u noći, nazvao mu je »dobru večer«, ovaj skoči i reče:

— A ti si Đuro, — pogani — prijetiš mi, da ćeš me ubiti. Stoj, da vidimo. I skoči i uhvati Đura snažno — i jednom rukom za grlo. To je bio Mašan. Đuro je bio fizički slabiji; ali pribere snagu, trgne mali nož iza pojasa, i ako je pored njega imao i kuburu, udari Mašana jedanput u grlo, drugiput u samo srce, a trećiput za vrat. On je ostao na mjestu mrtav. Đuro se vratio svojoj kući i uzeo sav novac, koji je imao i veliku pušku, izašao povrh sela i uzviknuo:

— O, Niko Ilijin, — hajde pođi na »Bratsku Ploču« da privatiš ono pecivo. Niko je odmah naslutio što se moglo desiti. Izmetnuo je pušku i pozvao selo u potjeru. Đuro je pošao iste noći na Cetinje i sam se prijavio ključaru cetinjske tamnice »Medovine«, barjaktaru Ivi Božovu Martinoviću, i tražio, da ga odmah zatvori, rekavši mu, da je ubio čovjeka.

— Ne mogu te ja zatvoriti, bez naredbe Velikoga Suda, reče Ivo.

— Boga mi moraš da me zatvoriš, ako ne smiješ sam, a ti pitaj koga znaš.

— Kako ću pitati, ko će mi čuvati tamnicu dok dođem?

— Ja ću čuvati, a ti znaš ko je Đuro Petrov, da te on neće prevariti i osramotiti.

Ivo potrča i dostavi serdaru Radu Plamencu, tadašnjem članu Velikoga Suda, koji mu reče:

— Sreća je, što je sam došao, da ne ubije još koga, zatvori ga odmah.

Dok je Ivo bio kod serdara Rada, Đuro je sa puškom u ruci, čuvao stražarsko mjesto i obilazio tamnicu. Kad je Ivo došao, sam mu je predao oružje i ovaj ga zatvorio.

Đuro je bio dugo pod istragom. Teško je bilo svjedočiti, ma kome u njegovu korist, jer po pojmovima, koji vladaju u Crnoj Gori, velika je sramota pojaviti se pred sudom, kao svjedok o ženskom nemoralu. Ali Đuko Jovanov, koji je bio očevdac preljube kazao je, u povjerenju svome zetu Savi Perovanovu, što je Gordana uradila. Savo se pojavio, kao svjedok pred Velikim Sudom i rekao:

— Dana je preljubnica. Đuro prav strada. A da je ona takva, kazao mi je Đuko Jovanov, koji je to očima vidio.

Veliki Sud pozvao je Đuku i upitao ga:

— Je li istina što Savo kaže?

— A je li vam on — Savo — kazao, da sam mu ja to pričao?

— Jest, veli Sud.

— E, istina je, i položi zakletvu.

Đuro je i dalje ostao u tamnici.

Jednoga jutra, poslije nekoliko dana, sretu se u selu Đuko Jovanov i Savo Petrovanov. Đuko upita Sava:

— Zašto, čoče, da otkriješ ono što smo razgovarali na povjerenje?

— Da spasem prava čovjeka.

— A mene da uzmeš obraz je li — i munjevitom brzinom izvadi kuburu iza pojasa i ubije Sava u grudima. On posrne.

Đuko mu se primakne i prisloni mu svoje grudi i čelo, — pa reče:

— Udri i ti mene, nevaljačko.

Savo, onako smrtan, izvadi svoju kuburu i ubije Đuka takođe u grudima. Poslije pola sata obadvojica su na istom mjestu, na sred puta, izdahnuli.

Tih dana došao je bio s Cetinja na Rijeku Crnojevića, Knjaz Nikola sa svojom pratnjom. Na sjednici se poveo razgovor o Đuri Petrovu. Pop Đoko Pejović naročito je naglasio Gospodaru, da je Đuro prav, Knjazu to nije bilo ugodno, jer se plašio i još novih žrtava, koje su se među jakim i uglednim bratstvenicima mogle lako pojaviti. Reče popu Đoki malo srdito:

— Daj mi dokaze, da je Đuro prav.

— Gospodaru, ovo što ti ja kažem, posvjedočit ću — ja i cio Ceklin.

— Dobro, neka dođu i posvjedoče.

Pop Đoko sutradan napiše pisma na jedanajest starješina od jedanajest bratstava, koja sačinjavaju sav Ceklin, da dođu odmah na Rijeku. Starešine su došli. Pop Đoko im kaza u čemu je stvar. Oni svi zajednički napišu istorijat Đurov i njegove žene i podnesu ga Knjazu Nikoli. Kad je Knjaz primio pismo, reče:

— Je li ovo, pope Đoko, cio Ceklin?

— Jeste Gospodaru, to su jedanaest bratstava, koja sačinjavaju Ceklin.

Poslije ovoga Knjaz je naredio, te su mu Đura doveli na Rijeku. Ostošodio ga i naredio mu:

— Živi gdje god hoćeš u mojoj državi, samo ne na Rijeku i u Ceklin.

Đuro se preselio u Ulcinj, gdje je uskoro umro u dubokoj starosti. Gordana i danas živi u Ljubotinju, za se tražeći, od vlasti, naslede iza muža.

Pop Lužac

Pop Maksim Popović, iz sela Lužca, blizu Berana, bio je veliki junak. Zbog toga junaštva, čak su ga i Turci cijenili i poštovali.

Kad ono godine 1909. beranski kajmakam pozva sve glavare vidjenije ljude, pa čak i neke žene, poznate zbog svoga patriotskog rada, mnogi strašljivci pobjogoše u Crnu goru, a čvrsti i hrabri, pa i žene, sidjoše u ćumat. Među ovima je bio i stari pop Maksim. Očekivali su neko »saopštenje«, zbog koga su tobože bili i pozvani, ali ono nije dolazilo. Razgovaralo se o koje čemu, da vrijeme prodje. Srbi su predosjećali zlo. Sam kajmakam, koji je preko tumača općio sa Srbima, pretsjedavao je ovome skupu. Kad je udarilo podne, pop Maksim se okrenu mladom pravniku, Iliji Popoviću, koji je odlično govorio turski i takodjer bio pozvat sa ostalim Srbima:

— Čuješ, dijete, poče pop Maksim svojim gromkim i junačkim glasom, pitaj ti kajmakama, zašto nas je ovdje prikupio?

Pošto Ilija saopšti pitanje kajmakamu i dobi od njega odgovor, reče:

— Kajmakam kaže, da ćemo znati večeras.

— Kaži ti njemu, nastavi pop, neka se ne šali. Naši su očevi konje jahali, sablje pasali, turske glave sjekli. Ne može s nama postupiti kao sa djecom.

Kad je kajmakam dobio prevod zlobno se nasmija, ustade i prije nego što će izaći, reče:

— Za to ste i ovdje!

Pred večer, Srbima je bilo saopšteno, da su ni krivi ni dužni osudjeni na tamnovanje. Tu su i ostali puna tri mjeseca,

bez ikakve presude. Za sve vrijeme hranili su se o svome trošku. Pop Maksim je i imao i umio da troši kao čovjek. Naredjivao je bogata jela i pića. Kad bi mu koji od zaptija prigovorio, on bi, gordo i ponosno odgovorio:

— Pop Lužac je ovo, hej Turčine. Oću da se i za ovo zna o njemu.

Dacija

U vrijeme kada su sva crnogorska ministarstva bila u dvoru knjaza Nikole, dacija se donosila lično Knjazu svake godine o Mitrovu danu.

Kapetan i komandir Bačo Mićunović, naredi svome pisaru, da vidi po protokolu koliko treba da ponese Knjazu dacije. Kad mu je kazao, vidje da mu fali stoidvadeset napoleona. Otvori svoje čekmedje, izvadi stoidvadeset napoleona, pa još pridade jedan napoleon i četiri evančike i sve to strpa u torbicu i baci konju o unkašu. Radovan Šogov, kapetan Župe i Ozrinića, takodje nosi daciju. Od iste uzeo jedan napoleon u zlatu za trošak uz put. Kad su došli na Cetinje, jave se Gospodaru, preko načelnika knjaževe blagajne, Špira Ognjenovića. Sutra dan Knjaz primi pod »Brijest« svih trideset kapetana i naredi da im se prvo donese po kava i rakija.

— Kako je u narodu?

— Kako dje Gospodaru. Godina slabo rodila. Na žive smo muke bili dok smo ovo dacije skunatorili.

— Kamo te Špire?

— Zapovijeda gospodaru.

— Ajde pa čitaj koliko je koji kapetan skupio iz naroda.

Špiro čita: Kapetan drobnjački donio je najviše Gospodaru!

— Nijesam ja džabe pjevao: Zjednili je Drobnjak bio.

— A kapetan župski, Radovan Šogov, manje je donio napoleon. Kapetan rudinsko-trebački, Bačo Mićunović, donio je više jedan napoleon i četiri evančike.

— Zašto si Šogo, potrošio napoleon od Gospodareve dacije, Knjaz će malo ljutito.

— Gospodaru, eto potroših, jer nijesam imao troška, osim ako bih prodao onoj djeci, jednu kravu, ili deset ovaca. A taj napoleon odbi mi od plate.

— A vidiš li, rdja te ne ubila, kako je Bačo donio više, nego je i pokupio od naroda?

— Lako je Baći, koji ima stotinu kosa livade pod Budošem, i mrginja sa Svetijem Vasilijom. Osim toga hiljadu ovaca na Busak. Njemu je, Gospodaru, narod platio samo polovinu dacije, a onu drugu polovinu dodao je od svojih para. To je narod njemu stao dužan pod kamate deset od sto, i on će to, bilo u malu, bilo u talu, sve naplatiti.

— Je li istina Bačo ovo što veli Radovan?

— A Boga mi, Radovan je vazda istinu govorio.

— Špiro, taj napoleon i četiri evančike, što je Bačo više donio, dadni Radovanu, i nemoj mu onaj napoleon odbijati od plate.

— Je si li zadovoljan, Bačo?

— Jesam, Gospodaru i dok smo ja i ti živi više ti neću donijeti u ime dacije; nego što pokupim iz naroda, ni jednoga čegrlina.

Kako je Bačo udao sestru

Komandir Bačo Mićunović sa svojih šest rođenih brata, kao šest gorskih lavova imao je sestru Krstinju, ukletvu,

uzmu, usjedjelicu. I Bačo i braća, ni crne, ni bijele, premišljajući i dan i noć kako da se osloboditi djaturuma sa ognjišta. Imali su pristava Varaića, neženju, balamutinu, koji im je čuvao ovce. Bačo smisli i reče braći:

— Jednoga dana kad ne budem kod kuće, naučite Krstinju, da uskoči sama za Varaićem, kao da ja ne bih tobož dopustio da ga na lijepu uzme. Kad bude uskočila i vi je nadjete kod njega u kolibi, uzeće je za ženu, pa da ima gvozdenne zube.

Braća su u svemu poslušala Bača. Svršila se i svadba i vjenčanje bez njegova prisustva. On je ostao i dalje prividno ljut, što mu je sestra sama uzela tankolozovića-Varaića.

Pri prvom popisu vojske, Varaića kao suklatu, prevedoše u rezervu i oduzeše mu »moskovku«. Pripadao je batalionu, kojim je komandovao Bačo. Ujela ga sramota, da on, sađa zet viteške kuće Mićunovića, ostane bez gospodareva oružja. Bačo se na njega i njegove žalbe nije htio ni okrenuti. Naučiše ga, da se požali brigadiru vojvodi Lazaru Soćici. Vojvoda ga posmatra: Bez opanaka, bez dokoljenica, bez kolana i bez džamadana, — gologa trbuha, visi mu gatnik do koljena, a na brcima slina do ramena, i reče:

— Isusa mi, za tebe nije ni kolac, a kamo li Gospodarevo oružje. Prišanu neko vojvodi, da je to zet komandira Bača. On odmah naredi, da mu se puška povрати.

Vrši se obuka čete. Četni oficir izdaje komandu: »Pretprsi!« »K nozi!«. Sva četa izvršuje posljednju komandu, dok Varaić, da bi i vojnici i narod vidjeli, kako mu je oružje ponovo vraćeno, svoju pušku i dalje drži »pret prsa«. Osmatra Bačo vojničku vježbu i veli:

— A koji je ono, što ne sluša komandu, otac mu izio ono, što ne ljudi ne iju.

— Nemoj tako gospodine komandjeru, ono ti je zet.

— A ko mu je dade, oca mu s njim zajedno.

— Dade mu je vojvoda Lazar Sočica.

Bačo, koji je vojvodu neobično poštovao, trgne se i popravi:

— Ma ne velju ja, ljudi, ko mu je dao pušku, — no ko mu je dao djevojku.

Crnogorke u ratu

Kada su Crnogorci poslije osvojenja Berana i bitke na Turjaku, godine 1912 gonili Turke ka Rožajama, morali su provesti noć po planinama, koje okružavaju ovo zloglasno tursko i arnautsko leglo. Do vojničkoga logora bile su se nastanile oko jednoga stoga slame i žene, koje su nosile vojsci hranu i džebeanu. Među njima bila je i sedamdesetogodišnja starica, Tola Oroša Vekova.

Sjutra dan, zorom, moralo se udariti na Rožaje. Komandant Donjovasojevičke brigade, Milo Sajičić, reče:

— Šta ćemo sa ovijem puškama te uzesmo od Turaka?

Neki odgovori:

— Da ih sakrijemo do povratka u siamu.

Žene su to čule:

— Nećeš ih vala, ostavljati dok smo mi ovdje, reče Tola, nego daj ih da ti ih snesemo u Rožaje.

— E, kad je tako, Tole, evo ti jedna i srećna ti bila! I na njoj barjak. (Tu Milo zarezala na pušci bijelu maramicu), pa dodade:

— I ti ćeš biti ženski barjaktar.

Sve žene onda uzeše koja jednu,

koja dvije puške, i vojska se krenu, pjevajući:

»Onam, onamo, da vidju Prizren,
Ta to je moje, doma ću doć!
Starina Mila tamo me zove,
Tu moram jednom oružan poč!«

Žene su se spuštale putem niz dolinu, koja vodi ka Rožajama. Pred njima je uvijek bila stara Tola i tako, prva ušla u Rožaje, koje su Turci napuštali, potisnuti hrabrom vasojevičskom vojskom.

Tola Uroša Vekova

U Beranjskoj Nahiji, pored ostaloga danka, Srbi su plaćali od svoje nafake: žita, sijena i voća, desetak tj. deseti snop ili desetku oku, caru i četvrtinu — četvrti snop ili četvrtu oku, agi.

Godina 1897 bješe rodila kao rijetko kad. Bogme, moralo se ponešto i sakriti, jer je grijehota i pred Bogom i pred ljudima dati toliko žito Turčinu.

Te godine desetak u Lušcu, kod Berana, bješe otkupio Cufo Ramusović, veliki srpski katil i član krvničkoga bratstva Ramuslovića, koji su bili strah i trepet raji. Pri odbijanju desetka, Cufo je bio, kao i obično, sa kmetom i ostalim seoskim glavarima. Kad su se prenosili snopovi kukuruza, sedmogodišnja djevojčica, Sava Vekova slomi jednu šišarku i sakri u pregaču. To vidje Cufo i oštro reče:

— Djeca rade što vide od oca! Vi ste sakrili žito!

Srbi se preneraziše, kao da grom pada među njima.

— Nijesmo, Aga, bože sačuvaj!

— Ako nijeste, vidjećemo! Sada ću obići vaše kuće i sobe.

U to su se desečari primicali kući Uroša Vekova, brata Savova, čiji tavan i izba bjehu puni krcati sakrivenoga žita. Tola, žena Uroševa, bila je prisutna.

Skoči, kao munja, svojoj kući, zaprijeći mala zapadna vrata, uze najveći ugarak s vatre, pa izađe na velika, istočna vrata pred Turčinom. Ovaj pokuša da udje:

— Kuda ćeš, ciknu Tola, vitlajući ugarkom u vis.

— Da vidim jesi li sakrila žito.

— Ti znaš, Turčine, da se ovaj prag ne preskače lako, ako misliš preko nje-ga preći kao siljedžija. Ako si prijatelj, dobro došao, počastiću te. Ako si neprijatelj, ovaj ugarak je za tebe, i ja živa, ti u moju kuću ne smiješ ući. Znaj, aga, da sam ja sestra Mine Bojovića i da ću održati svoju riječ! . . .

— Neka ženo! povika Uroš.

U to se selo pokoleba. Ljudi se pripuše oko aga, da ga umire. Žene, naprotiv, priječahu.

Tola ima pravo! Ko smije silom ući u naše kuće? Mi smo raja, ali ne roblje!

Dugo je prepirka trajala.

Naposljetku, i ako mu je bilo krivo, aga je morao poći dalje. Desečalo se samo ono što je bilo na njivama.

Nikada Cufo ovo nije zaboravio.

Ali je selo bilo spašeno.

Kapetan barjaktar

Batalion Banjski nije imao barjaktara batalionskog. Teško je bilo Gospodaru odabrati kojemu će bratstvu dati taj čin. U junaštvu su se ravnili: Baćovići, Miljanići, Radovići, Erakovići, Kilibarde, Koprivice, Djurkovići, Kneževići, Lučići, Komnenići i drugi. Sva ova bratstva polagala su pravo na taj barjak. Neznatnije pobratstvice i porodice nisu o njemu ni sanjale. Jednoga dana zatraže Banjani od Knjaza, da im postavi batalionskog barjaktara.

— Hoću, ali da isključite sva ova bratstva, kojima sam dao razna glavarstva, na primjer: Baćoviće, koji imaju

vojvodstvo, Radoviće, kojima sam dao komandirstvo, Koprivice, i druge, jer su oni zadovoljni. Doći ću u prvu nedjelju u Nikšić, pa toga dana iz svih ostalih bratstva iz Banjana neka mi se jave po dva vojnika, da vidimo kome ćemo dati barjak. Odredjene nedjelje dodju ne po dvojica iz svih bez razlike bratstava, već po četvorica. Ravno pedesetiosam Banjana.

— Jeste li zadovoljni, Banjani, kako ja budem presudio?

— Božja i tvoja, ne poriče se, Gospodaru.

— Idite u grad, dogovorite se i odredite, koji je najbolji junak u Banjanima, pa ću tome dati barjak.

Pošli su. Četko Pejović, plemenski kapetan, koji je najviše posjekao turskih glava, podje kod Vasa Zlatara i upita ga:

— Možeš li mi na kapetanski grb napraviti i barjaktarski i to, da mi bude gotov sjutra prije izlaska sunca?

— Mogu.

U jutro kapetan Četko Pejov, s Banjanima podje pred Gospodarev dvor, skide s glave kapicu sa grbom kapetanskim i barjaktarskim kojega Banjani nijesu bili primjetili i reče:

— Evo ti Gospodaru kapica.

— Šta će mi tvoja kapa?

— Da vidiš kako na njoj stoje dva grba.

— Kakva dva grba?

— Ona dva što si mi ti dao.

— Ja sam ti dao samo kapetanski.

— Ja sam pored njega prišio i barjaktarski.

— Zašto?

— Zato što si rekao, da ćeš ga dati najboljem junaku iz Banjana, a ja sam najbolji, i ako sam sin Peja Magarice.

— Budi kapetan i barjaktar. Bolje je kad sin rodi oca, nego otac sina, odluči Gospodar.

Kajmakan Ilija.

Postavili mladoturci za kajmakana u Beranama Iliju Popovića.

Odže čupaju bradu, stare efendije mumljaju, vilicama, a spahije i rane dahije krive vratove i odmahuju rukama:

— Aman, jarabi! Zar on, krmak od krmka, da u ime Sultana dijeli pravdu u turskom gradu. E neće, turske nam vjere, ne ćemo ga raskupusiti.

Prije razdanka, ustala Ilijina majka i plačnim očima savjetuje sina:

— Majčine ti hrane, ne idi danas u Sjenicu, jer sam te noćas u snu vidjela bez kape i dolame; ako podješ, otuda mi glave donijeti nećeš. Ilija se nasmija, pridje majci, poljubi je u ruku, uzjaha osedlana konja, pa se i bez oružja uputi ka Sjenicama, okrenu se još jednom ka kući i majci i reče:

— Ako i poginem, moja smrt donijeće život raji, koja je vjekovima očekivala, da makar i pod turskim fesom vidi Srbina, da joj sudi.

Sjenički paša sio na meku sedjadu i očekuje sudiju Iliju, da sa njim divani. Čim je odjahao vranca pred pašinom konakom, iza dva čoška iskočili su sa oštirim kamama u rukama Mustafa Zijadić i Sinan Kučević i za tili čas zadali Iliji preko stotinu smrtonosnih rana. Pritrčala je gomila razjarenih muslimana sa kočevima i kamenjima, razlupali mu glavu i pribili ga. Prisutna raja nije smjela od sebe pustiti glasa. Kad su Bogdan Tubić i Gojko Gadjarević pokušali, da podignu mrtva Iliju, jednome je prebijena ruka, a drugome prelomljena noga.

Sve se to odigralo negdje u augustu 1912 godine.

Negdje poslije oslobodjenja i ujedinjenja, sud je pohvatao ubice i zatvorio.

Kad je upitana Ilijina supruga, inače porijeklom Francuzica Tabita, da li traži krv svog muža, ona je odgovorila:

— Dosta je bilo prolivene krvi. Pustite ubice na slobodu i ako su Turci, jer i oni imaju djecu, koja bi ostala bez hranioca i branioca, kao što sam i ja.

I pustili su ih.

Kaludjer Prokopije

Puče glas kroz Beransku Nahiju, da je zloglasni srpski katil, Nuri paša sa svojim kabitima, živa odro i na kolac nabio velikoga propovjednika istine i zaštitnika gole i bose sirotinje, kaludjera Prokopiju Vekovića. Jutros je turska kasaba Berane, krvava medjašnica, granica i pandurica, između Crne Gore i Turske carevine, sva u pokretu, talasana, živa, mračna, sumorna i gustim jesenjim oblacima prekrivena. Na goloj kaldrmi, u kaljuži do koljena, u smradu i gadu do pojasa, leže potrbuške položen kaludjer Prokopije, voštana čela kao mjesec, blijedih obraza i prelomljenih rebara još iz vremena svoga učitelovanja i viteškog hajdukovanja u Južnoj Srbiji, kada je bio mirski čovjek i podizao ustanke za slobodu roda i naroda. Načetila se vojska srpskih staraca, žena i djevojaka, a u prve redove Tola, Prokopijeva majka i zatvarajući oči oslušuju kako pašini dželatli gvozdenim bičevima i drenovim batinama unakrst mlate po izmučenom tijelu Prokopijevu. Dok gomila turske djece igra oko njega, pjevajući pogrdne pjesme i čupajući mu dlake sa glave i brade. Pljušte mlazovi krvi na sve strane. Iz gomile viče Turčin, sa svilenom čalmom oko glave, bradom do koljena i turbanom, koji se vlači po zemlji.

— Na kolac, papaz efendiju, koji buni hrišćane protiv našeg dina!

Srpske žene, crnim šamlijama prikrivene, duboko zajecaše, zariše nokte u lice i očajno zavapiše:

— Aman, milost, carski večilu!

Tola, Prokopijeva majka, prekrstila ruke na grudima, zakamenile joj se suze u očima, »nit' kuknula, niti jauknula«, primakla se polumrtvom sinu i dželatima, glasom ranjene lavice kliknula:

— Skotovi, gadovi, ubice i kukavice, ne mučite pasjim mukama moga sina, no ga viteški strijeljajte ili mu glavu sabljom odrubite!

Zadrhtale su ruke u krvoloka. Gomila se zatalasala i u tren oka nestala sa krvave poljane, dok je majka sina ispravila i medju oba oka poljubila:

— Nek ti je prosto moje mlijeko, kad pod kišom udaraca nijesi suze prolio ni zlotvorima srce nasladio.

Kajmakčalanska trilogija

KRALJEVI VOLOVI.

S dušom punom prevreloga bola,
Kralj se vozi na vojnička kola:
I bez mača i bez ogrtača,
Bez zaire i carske porfire.
U ruci mu suha drenovača,
A na glavi vojnička šajkača;
Ne prati ga svita, ni elita.
Tjera kola narednik Nikola,
A vuku ih dva mršava vola.
Navila se bura sa azura,
Gusta tmica, dažd i vijavica.
Nigdje kuće, ni postelje vruće,
Ni pluzine jame, ni pećine,
Da se Petar skloni i zakloni.
»Naredniče, bez počivke goni,
Preko gora do sinjega mora,
Na obale plavoga Jadrana,
U virove njegova bezdana,
Volim da me rastrgnu i vuci,
No zarobe pokršteni Turci.
Mora proći i ovo raspeće;
Znaj Srbija nikad mreti neće!
Teraj vole kroz klisure gole.«
Voli vuku, a kralj diže ruku:
»Bože blagi očeva nam dragih,
Daj mi tvoje moći i pomoći,
Da kroz crne noći mognem proći
Do Jadrana, gde ću vidjet dana;
Gde će moji orli i sokoli
Doći, avaj, polomljenih krila,
Preko bezbroj groblja i mogila;
Daj mi, Bože, da ovo Kosovo,
Rodj novo carstvo Dušanovo.«
Voli vuku, a kralj spusti ruku,

Mićun M. Pavičević, Zagreb

I s izrazom svetiteljskog lika
Blagosilja sva tri saputnika.
Same rone suze od očiju:
»Čuvaj Bože robinju Srbiju,
Dok se opet njena čeda vrate
Na zgarišta i na pepelišta;
I zapoju pesmu slobodarsku
Na grobove Milošu i Marku,
Čije duše visinama brode,
I nas vode svetištu slobode.«

OSTRVO SMRTI.

Od nesite gladi i gamadi,
Od teškijeh rana i megdana,
Careva se vojska istrošila,
Tu je pala jer je baldisala,
Sklonila se na hridu, na Vidu
Usred mora mramor do mramora,
Niće svakog danku bez prestanka.
Avet smrti nosi na uprti:
Starce suhe u ponoći gluhe,
Momke mlade, uzdanja i nade.
Nisu lješi ni u vodu pali,
Izlijeću pomamni šakali,
I gutaju žrtve što bacaju,
Bez opela i bez odijela.
Krik i urlik čuješ na sve strane:
Nekom vidiš oči iskapane,
Nekom lice crnje od zemljice;
Jedni gmižu na noge i ruke,
Drugi pali na tle potruške,
Treći lice zarili u travu,
Vatra pakla svima zjene takla.
Ne pomaže ni vino, ni hrana,
Ni ljekarska njega ni odbrana;

Sve proguta tifus boljka ljuta.
 Nema jednog na Vidu čempresa,
 Ni masline, ni crne hridine;
 Nema jednog žbuna od limuna,
 Kiparisa, ni oštrog klisa,
 Četinara, ili kamenjara,
 Gde ne vidiš mrtva mučenika,
 Svud natrpan kostur do kostura,
 Zavitlava oluja i bura
 I sve briše i u more baca:
 I mladića i sveloga starca.
 I soldata i s njim komandanta.
 Na Vid osta polovinu gosta,
 Što preteče to na Krf uteče.

Mirko: Mićun Pavičević (karikatura)

Avaj Vidu, jamo bezdanice,
 Braća naše najernja grobnice,
 Ni u tebi cvalo ni pjevalo;
 Već te sinje more progutalo.
 Mjesto da nam budeš počivalo,
 Ti u svoje nenasio žvalo,
 Vaj proguta, otrovnice ljuta,
 Bezbroy glava u njedra krvava.
 Tvoga lika i krvavih slika,
 Sećat će se djeca izgnanika,
 Dok će sunce nad Krfom sijati;
 I ime ti s grozom spominjati,
 Ko krvnika i ko bezdušnika.

POVRATAK.

Sa megdana, sa Kajmakčalana,
 Svakog dana, ko bura orkana:
 Srbini juri u paklenoj buri,
 Kida lance, zadaje udarce;
 Krči pute kroz klančeve ljute;
 Čisti šume od gube i čume,
 Iz gradova tjera ljudoždera,
 Nosí rodu na maču slobodu;
 Zakrvavi dolina vardarska,
 Pjeva pesmu vila srbijanska:
 »Sve za slavu Boga Velikoga,
 A za zdravlje i veliko slavlje
 Njinoj vodje, koji eto prodje
 Kroz sve bure i ratne bravure,
 Cilju dodje kao Karadjordje.
 Beograda, uzvišeni grade,
 Digni teme pod nebesko šljeme;
 Nit se sruši, niti se uguši,
 Dušman jači koj ti zemlju tlači,
 Ne proguta zmijurina ljuta;
 Ostao si ko Nebojša kruta:
 Da prkosiš i trijumfe nosiš.
 Grade gordi hvala našoj čordi,
 Hvala Tvorcu i junačkom borcu!
 No se staraj, kapije otvaraj,
 Nek ulaze gordi osvetnici,
 Tvoji sinci mrki izgnanici,
 Što su mili, za te krvcu lili.
 Drhti zemlja, gora se povija,
 Grmi pesma i cikti borija;
 Otac sina žudi od davnina
 Njemu hrlji pa ga nježno grli;
 Sestra brata grli oko vrata.
 Smiješa se pjesma i jacanje,
 Plač i kikoć, uzdah i klicanje.
 Nije šala, posle teških zala:
 Opet sunce slobode zasija
 Triput veća rodi se Srbija.

Tiho je danes v meni,
zunaj se veter igra
in na mrzli trdi steni
solčni žarek trepetá.

Cerkev se na gričku bela
sredi temnih smrek smehljá,
v gozdu ptička je zapela
pesem trudnega srcá.

Tiho je danes v meni.
V solncu svetlem križ gori.
V mrak na cesti zapuščeni
potnik trudni se gubi.

Solnce

Alojz Peterlin-Batog, Kamnik

Zgodba v treh scenah.*

O s e b e :

Višji svetnik,	gospa posestnica kavarne »Bell' Alliance«,
soproga,	deklica,
hči,)	delavec, njen oče,
sin,) njuna otroka,	sluga pri svetnikovih,
zaročenec,	kuharica,
hišni prijatelj svetnikovih,	polic. poveljnik in policisti,
	nekaj gospodov in izgubljenih deklet.

Godi se v sedanjosti. Prva in tretja scena pri višjem svetniku v predmestju stolnega mesta, druga scena v kavarni »Bell' Alliance« v mestu samem.

DRUGA SCENA.

Večja soba v kavarni »Belle Alliance«. Z leve vhod. Pri vratih obešalnik. V ozadju vrata v posebno sobo, ki pa ostanejo spočetka odprta. Na desni dvoje oken. — Kasno popoldne; proti sredi scene se popolnoma zmrači. Zunaj neurje in grom. (Ko je oder še zakrit, je slišati nerazločne

besede med splošnim smehom večje družbe. Ko se vzdigne zagrinjalo, sedi v večji sobi za mizami družba gospodov in izgubljenih deklet, ki pijejo šampanjec in se šalijo. Videti so vinjeni. Zdaj pa zdaj zaigra iz posebne sobe radio oz. gramofon in kak par se zavrti v plesu. Pripovedovalec vprav končava pripovedovanje.)

* Iz drame prinašamo drugo sceno, zaradi lažljega umevanja pa navajamo vsebino celotnega dela:

Žena višjega svetnika je dama, ki v izpolnjevanju raznih družabnih dolžnosti prezre temeljno nalogo poročene žene: dom in družino. V raznih društvih se pod krinko dobrotelčnosti razvadi in se zamreži s »hišnim prijateljem«, ki je podel pustolovec in zvodnik. Ta ume svetnikovo soprogo tako premotiti, da se sama zagleda vanj in mu hoče dati celó hčer za ženo.

Hči je zaročena, njen zaročenec pa poštenjak in svetnikov prijatelj. Z bratovo pomočjo skuša hišnega prijatelja razkrinkati, da bi tako

rešila sebe in mater. Z bratom odideta v zloglasno kavarno »Bell' Alliance« —in kaj se godi tam, podaja druga scena.

Pozneje se položaj razčisti. Zaročenčeva nedolžnost se popolnoma izkaže, podlost hišnega prijatelja docela razgali. Svetnikova soproga spozna zablodo in se vrne k svojim, s čimer družini spet vzide solnce, kar bodi po pisateljevi želji slednja žena in mati svoji družini.

Pripominjamo, da je dramo z velikim uspehom vprizorila Čitalnica v Kamniku. Društvom, ki bi jo morda želela vprizoriti, je uredništvo »Odmevov« s pojasnili drage volje na uslugo.

Prvi gospod: Tako je, gospoda. Verjemite mi, da sem ostal sam, brez ženske.

Vsi: Bravo! Izvrstno! Hahaha!

Drugi gospod: No, ali si potem spoznal žensko?

1. **gospod:** I, kako ne! Ženska je kakor žoga. Ko jo stiskaš in tlačiš, se ti udaja brez resnega odpora, ko pa odnehaš in jo spustiš, je zopet, kakor je bila. Misli bi, da je nedotakljiva.

1. **izgubl. deklè:** Paprlapa! Seve, če je moški ne zna osvojiti in prikleniti nase.

1. **gospod** (jo smeje pritisne k sebi): Kaj ne, takole, golobičica? (Vsi se zasmejejo.)

1. **izgubl. deklè** (se mu izvije): Joj, pusti me! Kako si me stisnil.

3. **gospod:** Nič hudega, golobičica! Vidiš, tudi take ste ženske: jezite se, če vas moški poželi, in vendar si ga na skrivnem želite.

3. **izgubl. deklè:** No, tudi moški niste nič boljši: jezite se, ako se vam ženska upira, in vam tudi ni všeč, če se vam brez upora vda.

2. **gospod:** Zato vedno trdim, da je ljubezen boj moža z ženo in boj vsakega posebej v lastnem srcu.

1. **gospod:** In ženska je kakor mana v puščavi. Sladka in oživljajoča, ako jo pridobiš o pravem času; kadar pa si tega zamudil, je iščeš zaman. Še zameri ti!

2. **izgubl. deklè:** Gotovo ste že skusili sami, ker vse tako veste.

1. **gospod:** Kakor sem vam prej pripovedoval, tako je bilo.

4. **izgubl. deklè** (se stisne k hiš. prijatelju): In ti, dragi prijateljček?

H. **prijatelj:** Jaz ne zamudim prilike, kadar se mi le nudi.

4. **izgubl. deklè:** Prav, prav! Viš, takega imam rada.

2. **gospod** (zbadljivo): Seve, pri gospej svetnikovi je ne zamujaš.

H. **prijatelj:** Kaj veš!?

2. **gospod:** Nič ne skrivaj! Mar te že nisem tolikrat videl? Misliš, da sem slep in gluha?

H. **prijatelj:** Pa se le motiš.

2. **gospod:** Zakaj pa vedno tiščiš vanjo kakor hren v možgane?

2. **izgubl. deklè:** Čisto prav ima! — Da sem jaz na njegovem mestu, bi tudi —

3. **izgubl. deklè:** Jaz tudi! (Par gospodov prikima.)

3. **gospod:** Ako ga ima le rada?

1. **izgubl. deklè:** Zakaj ne? Saj je fejest fant!

4. **izgubl. deklè:** Lepši že kot njen stari.

3. **gospod:** Ali ga poznate?

4. **izgubl. deklè:** Sicer ne bi govorila. — Pravi Matuzalem spričo tako mlade soproge. In pa — — Hrvat bi rekel: »otišla baba mu s kolači« — (Gospodje in izgubl. dekleta se zasmejejo.)

3. **izgubl. deklè:** Jaz bi ga že ne marala.

1. **in 2. izgubl. dekle:** Jaz tudi ne!

2. **gospod:** In to naj bi bil vzrok, da se naš prijatelj toliko giblje okrog njegove soproge?

1. **gospod:** Hočeš reči: ona okrog njega.

4. **izgubl. deklè:** Gospa svetnikova je gotovo sita svojega moža. Jaz bi ga ne marala za ves svet ne! Ne za soproga, ampak za kakega Jožefa bi bil dober. — (Vsi se zasmejejo.)

H. **prijatelj:** Prijatelji! Pustimo vse to in se rajši zabavajmo! (Zapleše s 4. izgub. dekletom.)

3. **gospod:** O, ti si ptiček! Ti že veš, kako je treba ravnati z žensko. — Jaz bi delal: stara res ni najlepša, je pa zato mlajša toliko mikavnejša, in pa — (pomenljivo) petična. To bo vse, kar iščeš pri svetnikovih.

2. **gospod:** Menda ti res ni ne za prvo ne za drugo. Hoče se ti le denarja in zopet denarja. In tega je pri svetnikovih dosti. Ko ga prejmeš, potem pa obema adijo!

1. **gospod:** Za svojo osebo ti privoščim. Mlad mož naj se izživi tako ali tako. In ženska naj nam bo le v zabavo, bodi sama, bodi z denarjem!

H. **prijatelj:** Govorite, kakor bi znali za vse tajne mojega srca. (Vstane.) Zato, gospoda pijmo na zdravje naših Vener! Brez njih bi bilo življenje dolgočasno in mrtvo. — Opojne so kakor vino.

3. **gospod:** Pa lepe, lepe, kakor ta-le! (Stisne k sebi 2. izgubl. deklè.)

2. **izgubl. deklè:** No, no, le ne norčujte se!

1. **gospod**: Kar je res, je pa res! Lepa si. Vse ste lepe.

H. **prijatelj**: To pa, to! Veste, za praznike so se vse očistile in ne rabijo ničesar več. — Na zdravje torej! Živele!

Vsi **moški**: Živele naše lepotice! (Trkajo z izgubl. dekleti.)

2. **gospod** (objame 3. izgubl. deklè): Kaj ne bi človek vsega dal za tako stvarco! Še košček raja, da bi sedela ob njem. (Jo poljub.)

3. **izgubl. deklè** (ga udari narahlo po licu): Hu, ti laskač! (Mu vrne poljub.)

3. **gospod** (h. prijatelju): No, prijatelj, kako je bilo včeraj na plesu, nam pa še nisi povedal —

1. **gospod**: Saj res, ali ste lumpali?

H. **prijatelj**: Ne, samo pili. Hej, to je bilo veselja! Krasna mlada dama se je zagledala vame. (Cmokne z ustnicami.)

Gospa (ki vstopi ob zadnjih besedah z leve. — Tih): Kak bahač! (Glasno.) Že zopet! To je že preobrabljeno.

H. **prijatelj**: Nikakor ne, motite se, gospa.

Gospodje in izgubl. dekleta (obenem): To mora biti lepo! Le pripoveduj nam!

H. **prijatelj** (gospej): Ali naj povem, gospa?

Gospa: Če hočete; mene sicer ne zanima.

H. **prijatelj**: Prav! Ženske ste vedno take; zmeraj trdite, da vas galantni doživljaji ne zanimajo, ali bolje: da vas dolgočasijo, in vendar ...

1. **gospod**: Le govori, mi se ne bomo dolgočasili!

1. **izgubl. deklè**: Gospodje! Pojdimo rajši v to sobico (pokaže v ozadje), tam smo sami in varni pred presenečenji!

3. **gospod**: In tam nam prijatelj pove svoj včerajšnji doživljaj.

Gospodje (vstanejo): Izvrstna misel! — Pojdimo! (Odidejo v zadnjo sobo, ki ostane še odprta. Dekleta odnesejo za njimi pijačo in kozarčke. Iz sobe je čuti razposajenost in smeh. Ko odhajajo drugi v sobo, zaostaneta gospa in h. prijatelj v pomenku. Videti je, da sta že stara znanca.)

H. **prijatelj** (potreplja gospo po rami): Srečne oči, da vas vidijo, gospa!

Gospa: Prav, da sva sama. (Bolj tiho.) Z ono deklico pa ne vem, kaj bo. Ne more se privaditi, pa je. Vedno joka,

kliče očeta in tišči proč. Povem vam, tokrat niste imeli sreče, gospod!

H. **prijatelj** (začudeno): Ni mogoče, gospa! Saj je bila popolnoma voljna iti z menoj. — Revščina ...

Gospa (mu seže v besedo): Kaj revščina?

H. **prijatelj**: No, da! Revščina mi jo je prigнала v roko in tako semkaj; ta jo tudi vzdrži v tej hiši. Revščina je vsemo-gočna in lahko vse omadežuje, prav vse, celo čednost samo. — Bog ve, kaj se je zgodilo z njo.

Gospa: Nič ne vem. Ona ni dobila niti vpo-gleda v naš ustroj. Nastanila sem jo v svojem stanovanju kot hišno. Ostalim dekletom sem prepovedala govoriti z njo. Sploh je popolnoma sama s seboj.

3. **gospod** (na vratih): Pridi no brž! Komaj te pričakujemo.

H. **prijatelj** (proti vratom): Takoj, takoj! (Gospoj.) In pravite, da vedno sili proč?

Gospa: Vedno — in povem vam, da nisem še videla tako lepega dekleta! Prav žal bi mi bilo, ako bi nam odšla.

H. **prijatelj**: Razumem. Lepih tisočakov je vredna. Takega blaga ni zlepa.

Gospa: Pa kaj naj storim? Svetujte mi!

H. **prijatelj** (pomenljivo in smehljaje): Vam svetovati, gospa, bi bilo toliko, kakor prižigati luč ob belem dnevu. Izkušeni ste, torej veste najbolje sami, kaj bi v tem slučaju storili.

Gospa: Že vem. — Storila bom po starem receptu. Dam ji vso novo obleko, češ, da je tako pri meni v navadi. S tem si jo zadolžim za par tisočakov. Pogojena plača je temu primerno majhna, in v doglednem času mi ne more plačati vsega dolga. Ostati mora pri meni.

H. **prijatelj**: In ako pobegne?

Gospa: Kako ste naivni! Zakaj pa imamo policijo in sodišča? Hehe!

H. **prijatelj**: Pa pustimo to, gospa! Vaša izredna prebrisanost bo že znala najti primerne korake, da vam ne uide tako dragocen zaklad brez obresti. — Zdaj moram k družbi. Pogreša me že.

Gospa: Le pojdite, le!

H. **prijatelj**: Še nekaj. — Poštena družbica nas je, kakor vidite, vedemo se dostojno. Morda ne bi bilo slabo, da nam pošljete dekleta pod kako pretvezo doli.

Zakaj, prav je, da se počasi privadi na vse.

Gospa (obotavlja se): Bom videla!

H. prijatelj (odide v zadnjo sobo, kjer ga hrupno sprejmejo, medtem pa vstopita z leve: **4. gospod** in **zaročenec**.)

Gospa (ju nemo pozdravi, ko slačita dežne plašče): Želita, gospoda?

4. gospod: Piva! (Gospa odide na levo; ostala sedeta tako, da ju ne morejo videti iz sobe v ozadju.)

Zaročenec (ogleduje lokal): Posebno prijetno tukaj ni —

4. gospod: A vendar bolj kot zunaj v tem nalivu.

Zaročenec: Radoveden sem, čemu me je povabil semkaj.

4. gospod: Gotovo ti je hotel pripraviti malo zabave. Tu se često shajamo v veseli in neprisiljeni družbi.

Deklè (prinese pijačo): Želita še česa, gospoda?

Zaročenec: Ne, hvala za zdaj!

Deklè (odide).

Zaročenec: Torej ti je znan ta lokal?

4. gospod: Kako ne? Bil sem že večkrat tu; in povem ti, da se še nikdar nisem kesal. Tudi ti se polagoma privadiš.

Zaročenec: Ne vem. Nerad zahajam v družbo. Največ veselja imam pri knjigah, Tudi zdajle ne bi bil prišel, ako me ne bi bil on povabil, češ, da mi mora marsikaj važnega povedati.

4. gospod: Za pripovedovanje je kakor ustvarjen. Toliko zanimivega ti zna povedati, da moraš kar strmeti. Zlasti ženske ga kaj rade poslušajo.

Zaročenec: Pa tudi neznansko laže, kakor raztrgan dohtar.

4. gospod: Čemu bi vedno doma tičal? Najboljše razvedrilo je zabavna družba. In te ti ne manjka tu. (Iz sobe se čuje smeh.) Ali jih slišiš, kako veseli so že?

Zaročenec: Tako nekam tesno mi je pri srcu. Ako ga še ne bo, odidem.

4. gospod: Beži, tako hitro pa vendar ne! V ta dež!

Zaročenec: Mnogo dela me čaka. Kakor na trnu sem.

4. prijatelj (smehljaje): Vendar nisi zaljubljen? In, četudi si, ljubica ti itak ne uide.

Zaročenec (nevoljen): Ne norčuj se! (Opazi h. prijatelja pri stranskih vratih.) Evo ga! Hvala Bogu! (Vstane in mu gre na-proti.)

H. prijatelj (pozdravi oba): Torej sta vendar prišla! Prav, prav! Le bliže, pričakujemo vaju.

4. gospod: No, pa vstopiva! (Stopi do vrat v ozadju. Zaročenec se obotavlja.)

Zaročenec: Prišel sem, ker si me povabil. Ali prosim te, povej mi kar tu, kar mi hočeš povedati! Mudi se mi.

H. prijatelj: Le malo potrpi in povesei se z nami! Boš videl, kako prijetna družba. Prijatelja, le kar naprej! (Prime zaročenca pod pazduho ter ga pelje v ozadje. **4. gospod** sledi. — Čuje se veselo pozdravljanje. Eno deklè pride in odnese pijačo za njima. Za seboj zapre vrata. Gospa vstopi, postoji pri oknu in zre ven. Zmrači se. Gospa zagrne okna in privije luč. — Med tem vstopita z leve **sin** in **hči**. Pozdrav: **D o b e r v e č e r !** Sin in hči odložita dežna plašča.)

Gospa: Gospoda želi?

Sin: Prinesite veliko in malo pivo!

Gospa (odide).

Sin (sestri, ko sedeta): Tu je hotel, kamor si želela.

Hči (vzdihne): Ah, želela! Ti ne veš, kako težko sem se odločila. Prav hvaležna sem ti, da si me spremil.

Sin: E, kaj bi to? Sestra si mi, in kar tebe teži, je tudi meni pri srcu.

Hči: Vem dobro; in kolikor ljubim svojega zaročenca, bi brez tebe ne storila tega koraka. Le to želim, da bi mogla razkrinkati tega našega prijatelja in mu dokazati vso njegovo laž in podlost.

Sin: To se ti gotovo posreči, zakaj velike žrtve odtehta le zlato. — Ali, sestra! Že prej sem te hotel vprašati, kako je prišel ta človek v našo hišo.

Hči: Po golem naključju.

Deklè (prinese pijačo in odide.)

Sin: Kako to?

Hči: Pred dobrim letom je bil večer viharen kakor danes. Mama je odšla popoldne v neko dobrodelno društvo in se tam zamudila. Ko je odšla, je še sijalo sonce, zato ni vzela dežnika s seboj. Zve-

čer pa pride domov v spremstvu nepoznanega moškega. To je bil on. Mama je pravila o njem vse dobro in kako ji je ponudil svoj avtomobil. Papa je bil vesel in mu iz hvaležnosti odprl vrata gostoljublja v naši hiši. Odtlej zahaja čestokrat k nam. Papa in mama ga zelo čislata.

Sin: Jaz bi mu ne zaupal.

Hči: Kdo bi si pač mislil, niti v sanjah ne, da pride do tega. Vedno se je obnašal dostojno. Mama ga ni mogla prehvaliti.

Sin: Mama? — Zdaj mi je vse jasno.

Hči: Kako misliš?

Sin: Težko ti odgovorim, a vendar vedi!

Hči: Kaj?

Sin: No, večkrat sem že čul namigavanja s strani svojih tovarišev, da med njim in našo mamo ni vse v redu.

Hči: Kar se tiče naše mame, so to le izmišljotine. Nikdar še nisem zapazila nič napačnega pri njej. Pa tudi on, v kolikor sem bila z mamo v njegovi družbi, se je obnašal korektno. Le danes je bil nasilen napram meni in tudi mama mu je pomagala. Silila sta me, naj ga vzamem.

Sin: Tako?

Hči: Pri tej priliki je obrekoval mojega zaročenca, češ, da zahaja semkaj v slabo družbo in pozablja name.

Sin: In to je bil tudi vzrok, da si se odločila priti semkaj?

Hči: Da! — Dokazati mu moram, da je podel obrekovalec in nič drugega. Mislil je najbrž, da se bom bala priti in kar na slepo verjela njegovim besedam.

Sin: Upam, da se ti dokaz posreči, ker dobro poznam tvojega zaročenca. Trezen je in resen, ni ponočnjak in ne ženskar. Papanov prijatelj je, in kogar ima papa za prijatelja, ni slab. (Iz sosedne sobe se čuje veselo in razposajeno govorjenje med godbo.)

Hči: Ali čuješ? Najbrž je tam kaka veseljaška družba.

Sin: Pa tudi ženski glasovi so vmes.

Hči: Čudna slutnja me obhaja, ne vem —

Delavec (vstopi vidno razburjen in pozdravi): Dober večer! (Pristopi k zvoncu, pozvoni, a ne sede. Le nestrpno hodi

sem in tja. Večkrat globoko vzdihne. Ne zmeni se za gosta.)

Gospa (pride od leve in ga ogleduje): Želite?

Delavec (iz sebe): Svojo hčer!

Gospa: Ne razumem vas. — Kaj hočete?

Delavec: I, svojo hčer!

Gospa: Kaj nam mar vaša hči! Pri nas je ni. Pojdite na policijo, ako ste jo izgubili! (Hoče oditi.)

Delavec (ji zastavi pot): Na policijo? Tu sem je šla, tu mora biti! Pred tremi dnevi je prišla sem.

Gospa: Kaj čenčate?

Delavec: Ne čenčam, ampak hčer hočem! Njene tovarišice so pravile. Zapeljana je bila sem.

Gospa: Kako?

Delavec: Da, zapeljana. Dobra služba in ne vem, kaj še. No —

Gospa: Rekla sem vam že, da je ni tu. Iščite jo drugod! Na policijo pojdite! (Hoče oditi. Delavec se postavi pred njo.)

Delavec: Mojo hčer mi vrnite!

Gospa: Mož, ali ste ob pamet? (Gostoma.) Ne zamerita, prosim! (Hoče oditi.)

Sin: }
Hči: } (Odkimata ter se spogledata.)

Delavec (pred gospo): Prej dekle, potem pojdite!

Gospa: Kako ste čudni! Saj je nimam. (Hoče proč.)

Delavec (ljuto): Nikamor! Brez dekleta me ne odpravite.

Gospa (jezna): Mož! Pazite! Ne bodite predrzni! Sicer pozovem policijo. (Hoče oditi.)

Delavec (sarkastično): Policijo? Hahaha! Policijo? — Glejte, glejte! Ne vi, jaz jo pokličem — sem jo že, da razčisti vaš brlog —

Gospa (vmes): Mož — pazite!

Delavec (je ne čuje, izven sebe): — brlog pohotnežev, onečaščevalcev nedolžnih, revnih deklet.

Gospa: Mož! Čakajte, pokličem jih, da vas vržejo na cesto kot steklega psa. (Hiti proti ozadju.)

Delavec (za njo, razjarjen): Nikamor! — Kaj, steklega psa me imenujete? Ni dovolj, da uničujete hčer, še delavca

zaničujete! Ej, tudi delavec ima moč, braniti svojo in svojih čast. Le kar pokličite jih, da vidimo! (Medtem se vhodna vrata na levi odpro in vstopi **poveljnik policije**. Zunaj se vidi več **policistov**, ki jim daje vstopivši poveljnik še neka povelja.)

Sin in **hči** (se spogledata prestrašena in vstaneta).

Gospa (odpre vrata v posebno sobo).

Deklica (še v posebni sobi): Pustite me! (Pribeži iz sobe, vsa prepadena; zagleda očeta ter mu pade v objem.) Oče! Moj oče!

Delavec: Dete moje, tedaj se nisem motil.

Hišni prijatelj (zadržuje delavčevo hčerko): Golobičica, ostani! Kam be — (Zagleda delavca in hoče nazaj v sobo.)

Hči (vmes bratu): Ali si ga videl?

Sin (pritrdi): Videl!

Deklica (se obrne): Ta je, oče! — Beživa!

Delavec (tolažec jo): Ne boj se! Maščujem te! (Obrnjen proti polic. poveljniku.) Gospod! (Namigne na hišn. prijatelja.)

Polic. poveljnik (stopi proti hišnemu prijatelju): Stojte! V imenu postave — — —

H. prijatelj (kakor iznenaden in vendar prepaden): Gospod! Vi se motite! (Hoče v posebno sobo.)

Gospa (vmes, skrivoma se ozrši na hišnega prijatelja, s prisiljenim nasmehom): Seveda, pomota je.

Polic. poveljnik (hišnemu prijatelju): V imenu postave greste z menoj! (Delavcu in hčerki.) Tudi vidva se zglasita takoj na policijskem uradu, da se pomenimo. (Pokaže z očmi na hišnega prijatelja.)

Delavec: Da! (Hčerki.) Pojdiva, beživa iz te hotniške jame! (Naglo odideta.)

H. prijatelj (se brani): Gospod, zagotavljam vas, da sem popolnoma nedolžen! (Pogleda oba gosta.) Ta dva me poznata in vesta, da sem glede tega nedolžen. (Sin in hči se spogledata.)

Hči (ogorčena bratu): Ah! Pojdiva še midva!

Polic. poveljnik (hišnemu prijatelju): Vidite, da vas ne poznata. ali vsaj nočeta poznati.

Izgubl. dekleta (ki so med tem prihitele v gostilniško sobo) in **gospa** (hkrati): Pošten gospod je. Ne, vi se motite, gospod poveljnik.

Polic. poveljnik: Dobro! Govorile boste lahko kasneje. Za zdaj smo prepričani, da je ta mož že dolgo zasledovani zvodnik.

Gospa in **dekleta** (se pomenljivo spogledajo.)

Hči (polglasno): Moj Bog! — Mama! (Se nasloni na brata.)

H. prijatelj (kakor iz sebe): Nič kot podlo obrekovanje! (Skozi zobe poltiho zakolne. — Proti posebni sobi.) Prijatelji, na pomoč! (Iz sobe prihite **trije gospodje**, začudeni.) Kaj se je zgodilo?

Hišni prijatelj (hoče govoriti): Glejte! Gospod...

Polic. poveljnik (h. prijatelju): Molčite! V imenu postave — greva! (Odhajaje za ostalim gospodom.) Ujeli smo tička; ostalo že zveste. (Odideta.)

(**Gospa, dekleta in trije gospodje** se v tistem pomenku, še vsi presenečeni, razhajajo.)

Hči: Vse mi je jasno. Zdaj ga lahko razkrinkam. In tak si upa...

Sin: Ne razburjaj se! Vesela bodi, da si dosegla, kar si želela. Njegova zloba in podlost je očita, tvoj zaročenec pa maščevan in čist. (Medtem pride iz posebne sobe še **zaročenec s četrtem gospodom**.)

Hči (ga zagleda in bolešno zakriči): Ti tudi — tukaj! (Pade bratu v naročje.)

Zaročenec (obstane, jo pogleda, obstrmi in se bolešno prime za glavo).

Zagrinjalo pade.

Konec druge scene.

Bil je močan, da se je zaporedoma mogel dvigniti z mezincem, nesti iz Lok do Sv. Ožbolta sto kil moke; bil je pretkan, da je celo sodnijo opeharil, davkarijo navlekel, da vse je pretental in se z zdravjem kar igral; bil je trmast, neupogljiv; njegova je morala veljati, pa če je stalo njivo. In če je rekel, da žito ni zrelo, niso smeli žeti, pa makar, da je setev sneg zapal.

Gruntarska hiša v globeli mu je popolnoma razpadla. Streha se je srebrila, tramovje segnilo, stropnjaki so se udrli in v razvalinah ni bilo več varno.

»Popravi, saj imaš dosti lesa!« so mu svetovali sosedje.

»Nak!« je bil njegov odgovor in vsi so vedeli, da je vsako prigovarjanje odveč.

Nič več se ni zmenil za polje; v rebri je začel kopati, da se je kamenje iskriilo in drpalilo v dolino. Začel je zidati, stene so mu kar rasle.

»Celo trdnjavo bo sezidal,« so menili sosedje, se mu smejali, pomilovali pa njegovo ženo Franco, visoko pa tenko bitje, vajeno trpljenja in potrpljenja, molitve in molka.

V jeseni je bajta že stala in se razgledovala po kameniti rebri.

Jejlar je zadovoljno lomastil okrog bajte, glavo je upogibal, da ni zadel ob kap strehe, Franca je pa žalostno gledala na razvaline v globeli: tam se je rodila, tam bi rada živela, ker bi jo tolažili sladki spomini.

V pesku se je valjala kopica otrok, Jejlar jim je dejal bučmani. Vsi so imeli močne glave, za svojo starost preširoka pleča. Jejlar jih je bil vesel, vesel prav za prav njihovega zdravja in moči.

»Kdor je najbolj močan, naj reče »hier!«

»Hil!« so zakričali in se zapodili k očetu. Pokazal jim je tvalo. Vsi so jo obkolili. Vsak se je trudil, da se izkaže najbolj močnega.

»Še pretrgal se bo kdo!« je opominjala Francka. Jejlar pa je zamahnil z roko, češ, naj se utrdijo.

Bajta je bila za veliko družino premajhna, premajhna je bila tudi skleda in miza. Še ajdovih žgancev in turščičnega soka ni bilo, ovsenega kruha pa malo. Jejlar je preveč in prerad romal, včasih po ves teden. Od Loke pa do Lučen je obral vse gostilne. V zadnji se je založil za dom in nadaljeval doma. Delo je takrat počivalo, po njivah se je bohotal plevel, v rebri se je parilo seno, Nihče ga ni obračal.

»Kaj bo pozimi, krme ni!« je boječe pripomnila Francka.

»Kaj?« je zategnil Jejlar in zamahnil z roko. Čez teden dni je kravo prodal in je vola prodal, potem pa romai štirinajst dni.

»Bomo pa meso jedli!« je zabobnelo v bajti in Jejlar je vrgel na mizo skoro polno vrečo mesnine. Otroci so se vrgli na vrečo, izvlekli kose suhega mesa in zvečili in trgali na vse pretege.

»Bučmani, le jejte, meso nekaj za-leže, kaj bi s turščično sokvico!«

Bučmani so rasli.

»Koliko jih pa že imaš, Jejlar,« ga je pobaral Pahovec.

»Še sam ne vem; tako je v bajti, kot bi drobnico otresel!« je s smehom odgovarjal Jejlar, v duši ga je pa vendarle zaskrbelo, kaj bo ž njimi.

Tonček je moral k Stiskarju, krave je pasel, žvižgal, osja gnezda požigal,

spal v listnjaku in z njim pes, zaslužil platneno obleko in za veliko noč ajdovo potico; kajti Stiskar je bil dober, pa skop gospodar. Za Tončkom je šel France; čez hrib je moral k Presečniku in potem vrstoma: Janez, Lojze, Jernač, Blaže, Katra in Jaka. Ko se je poslovil zadnji, se je Francka zjokala; na pragu je stala in gledala za njim, stekla po bregu, ga dohitela in šla dolgo pot ž njim. Vse se je trgalo v njej; samo za roko ga je držala, bliskoma pa odpirala in zapirala veke, da se ji niso znova usule solze.

»Srečno, Jaka! Ubogaj, pa Boga se boj!« Tako se je poslovila na ovinku in vsa zrušena se je vrnila v prazno bajto. Jejlar je na jezo popival, ker so mu prodali njivico.

Bučmani so se pehali in prerivali skozi življenje, kakor so vedeli in znali. Priučili so se ukazom, trdemu delu in osamelosti. Domov so se le redko zatekli, pozneje pa celo ne. Jejlarjeva romanja so zaromala še bajto. Kupil jo je Stiskar, gospodar Jejlar pa je v njej gostač postal.

Bučmani očeta sicer niso sovražili, vendar so mu zamerili, ker se jim je smilila mati, vsa izmučena od solz, od dela in premišljevanja vsa koščena. V njenem nasmehu je bila trpkost, v vsaki kretnji utrujenost. Njena beseda je bila plaha in votla in še tisto je dušil in krotil kašelj. Le Jejlar se ni nič spremenil. Čokat in zgoščen, visok in zravn je brodil iz Loke do Žirov in nazaj, za breme na hrbtu se še zmenil ni in noge so se mu kot zasajale v strmino, kadar je bruhtil v Javorje, na Bukov vrh ali pa v Črni vrh.

»Ali si truden?« ga je spraševala Francka; rada bi prijazne, mehke besede, rada bi tolažbe.

»Kaj še! Saj nisem baba!« je zamrmral Jejlar, se usedel na klop, da je zaškripala. Iz koša je izvlekel belo štruco in jo ponudil Francki. Ves obraz ji je bil smeh, ogledovala je štruco kot neizmer-no bogastvo.

»Ali je še kaj »dohtarčka« pri hiši?«

»V skrinji ga je še malo, če nisi več-raj popil.«

Segel je v skrinjo in iz ploščnate steklenice je v dušku popil »mrvico« žganja in se oddahnil. »Bo žel!«

Kadar Jejlarja ni bilo zvečer domov, je Francka ždela v postelji in molila zanj, zase in za otroke, jokala in strah je je bilo pred lastnim kašljanjem, tako čudno je odmevalo iz kota v kot. Temna in strašna misel jo je obšla, pa jo je zabrisala. »Lepo vreme se začne, pa bo dobro!« se je tolažila, pa spet za-kašljala.

V jeseni ni mogla več s posteije; še do ognjišča ne. Kar je že bilo, je skuhal Jejlar in z močnikom ali pa z žganci se je silila ves dan in če ni šlo, se je prisilila, da bi se Jejlar ne jezil, ali pa rekel: »Nobena jed ti pa ni všeč!«

Čez nekaj tednov se ni več zgenila. Na njenem obrazu sta nenadoma vzcveteli dve rdeči roži, blede nasmešek izsušenih usten pa je razodeval: »Dopolnje-no je!«

Jejlar se je sesedel pred hišo; veter je tulil in mraz je bilo, toda Jejlarja ni zeblo. Stopil je v hišo, zaprl okno in se zazrl v Francko.

»Kako lepo se smeje,« je pomislil, nekje v globini duše ga je pa zapeklo kot očitek. Vse dni ga ni mogel zadušiti.

Za pogrebom so prišli vsi bučmani.

»To so pa fantje!« so rekli sosedje.

»Čisto po mojem kopitu«, je pritr-dil na tihem Jejlar in z očmi premerjal

široka pleča, jeklene roke in zdrave obraze. Vsi pa so molčali in gledali v tla, dušili in stiskali solze.

Rakev so naložili na sani in jo pridili s trto; škripalo in hreščalo je po strmem bregu proti dolini, se metalo čez korenine, za sanmi so pa šli drug za drugim Jejlar, sinovi, nekaj sosedov in žensk in so molili. Pogrebščino so še skupaj pili, potem so se pa poslovili bučmani in Jejlar je ostal sam; nekaj dni se niti prikazal ni iz bajte.

Oprtal je spet koš in začel svojo staro pot od Loke do Žirov in po grebenih od Črnega vrha do Loke. Tej ženici je prinesel smrdljivca, temu možakarju sekiro. Pobiral je tudi obrabljene klobuke in jih odnašal k Stričmanu v Loko v popravilo. Na ta način se je še nekam preživljal, »dohtarčka« pa tudi ni manjkalo.

S sinovi se ni dostikrat srečal, ker so se raztepli po vsem svetu.

Le Janez in France in Jernač so bili še kolikor toliko v bližini, vendar drug od drugega od rok. Janez je postal zidar, sezidal si je svoj domek, Jernač strojar, pristrojil si je hišo in čedno delavnico, France pa mizar in priženil bajto; Tončka so pa, komaj ko se je oženil, ubili na Jesenicah; Luka jo je mahnil v Nemčijo, Lojze v Ameriko, ostali pa drugam.

»Moji fantje so pa že nekaj vredni!« se je Jejlar rad pobahal. »Čisto po meni so«, je še dodal in se potolkel na prsa.

»Dobro so preskrbljeni,« je menil Tonkovec.

»To pa rečem, ni jih kmalu takih,« se je košatil Jejlar, Tonkovec bi mu bil pa rad zabrusil: »Kaj bi se bahal, ali si jim kaj dal, razen življenja,« pa si ni upal, je Jejlar bil še vedno korenjak

in bi se Tonkovec prav zlahka znašel pred pragom.

Ves siv že in neobrit je Jejlar hodil še vedno pokoncu in trdo zasajal noge v strma pota. Vsak pogovor pa je zakorenil na kratko, kot bi ga nekaj grizlo.

Čez leta se mu je hrbet nekoliko ukrivil in glava mu je zlezla med rame. Toda Jejlar je romal še naprej, le da mu je korak postal mahedrav in stresalo ga je. Kadar ga je pa zagrabila naduha, se ni mogel odkašljati.

»Jejlar, k zdravniku bi šel. Nič prida ni naduha!« mu je svetovala Koroščevka.

»Nič ni prida, tudi jaz pravim. To pa rečem, k padarju pa ne. Še nikoli ga nisem vprašal za svet, pa ga nikoli ne bom. Kako mi naj pa pomaga reva, saj je sam vedno ves kilav in grintav.«

Koroščevka ga ni več nadlegovala, samo gledala je za njim, ko je odkašljaval. »Skrivilo ga bo, čeprav je taka grča«, si je mislila.

Na zimo je obležal pri Francku. Vse moči so mu odmrle, komaj se je privlekel do hiše.

Postlali so mu v majhni sobici, ga pokrili s cunjami. Jejlarja je stresalo, da je Franceta bolelo. Prvič v življenju se mu je zasmilil oče, prvič je pomislil, da je to njegov oče.

»Mica, pa bi ga boljše odela in ne samo s temi cunjami,« je namignil ženi.

»Bodi no pameten! Sam veš, kakšen je, ali naj se povsod natrosijo uši? Saj ni takega mraza,« je hitela Mica, France je pa molčal. S stene je snel težko in oguljeno suknjo in jo nesel očetu.

»France, saj vem, da ti je nerodno, pa nič ne maraj. Kmalu se bom spravil spod nog, le tako povej Mici,« je Jejlar komaj zlogoval.

»Nihče vas ne podi, kaj vam pride na misel, »se je izgovarjal France in težko mu je bilo pri srcu. Včasih se je jezil na očeta, izogibal se ga je, sramoval se je očeta. In pa, pozabiti ni mogel, da je oče zapravlil njive, košenine, hišo, sinove pa pognal v svet, da je mati trpela. Vse se mu je zdelo, kot da se je zgodilo včeraj in ni mu šlo v glavo, da je zrušilo na postelj človeka, ki je sklade kamenja in hlodov prekladal z lahkoto, ki je tri žandarje naklestil in jih pognal v grapo, ki je pri šestdesetih letih bil kaznovan radi pretepa in ki je še nedavno pri Bahu z eno roko zagnal za peč nadležnega Macafurja. Ni mu šlo v glavo, da te močne roke ne morejo sedaj niti skodelice prinesiti do ust.

»Nikar tako ne skrbi zame, ni treba«, je jecljal Jejlar in s težavo požiral.

»Zdravnika bo treba«, je France omenil ženi.

»Bogve zakaj? Starost je starost in naduhe ne ozdravi noben zdravnik. Kaj

bi na zimo metal denar vstran!« je zagodrnjala žena. Da ni bilo prepira in zabeljenih očitkov, je France molčal in šel k očetu.

»Ali naj vam pokličem zdravnika?«

»Samo tega ne, nak, tega pa ne! Zame ga ni več »dohtarja«, gospoda mi pa le pripelji, da ne bo kaj narobe z Bogom.«

»Sam ga ne mara zdravnika,« se je tolažil France in laže mu je bilo pri srcu.

»Po gospoda bo treba!« je nekoliko osorno rekel ženi.

»Za božjo voljo, vse je pa na naših ramah. Ko pa je še kaj imel, ga ni bilo blizu. Lahko bi si bil kaj prihranil, ali je bilo treba vse pognati po grlu. To pa rečem: če je že treba gospoda, naj pride kapucinar. Jaz ne bom dajala rjuh in perila, če bi pa ne dala, kaj bi rekli gospod župnik. Kapucinarja naj gre kdo iskat«, je vihrala žena. France bi bil rad zrojil, pa se je radi otrok premagal.

»Bog me tepe za grehe! Francka, ti prosiš zame pri njem, da se me usmili in me reši«, je molil Jejlar in grabil z roko, kot bi se hotel posloviti.

Čez teden dni je šel Jejlar za Francko. Na zadnji poti so ga spremili njegovi bučmani, kolikor jih ni bilo v svetu.

»Vse sem mu dala, kar si je pozelel. Nihče ne ve, koliko je dela s takim človekom«, je razlagala Francetova žena Mica. Vsi so se spogledali, France je pa povесil oči in razumeli so se.

Pesem

Zarja okna poljubila,
okna v zlatu vsa blesté...
In ob enem mlada žena,
gleda v daljo na morjé.

Janko Polák, Ljubljana

Kot okvir prekrasne slike
okno to se meni zdi...
Srečen on, ki nanj v tem hipu,
krasna žena, misliš ti!

Ne zro v preteklost naj oči...

Andrej Rape, Ljubljana

Že v dneh najmlajših si trpel;
povsod le trnjev pot, težav gomile,
le če kedaj si pesem si zapel,
na pota lepša misli so krenile.

Pozabil rad bi trude vse,
ljudi, pomlad, pozabil bi na zimo,
na jutro in večer, na dan in noč,
če zrl Dobroto bi, ki šla bi mimo.

Besedo človek bi tako spoznal
in v človečanstvo mogel bi verjeti,
vse bilo lahko bi trpeti,
če svet besedo »človek« bi poznal.

Ne zro v preteklost naj oči,
mar bodi nam sedanjih dni.
Spominom treba prav živeti,
pa pojde sreča po vsem sveti.

Neznani Radivoj Rehar, Maribor

V tolmunu mesec gleda si obraz
in beli lokvanj v tihi mrak dehti,
na breskvi v vrtu slavec žvrgoli
in o ljubezni toži — kakor jaz.

Prišel je mimo velik, temnook —
iz daljnih krajev bil je in neznan —
in vsekal mi v srce je tisoč ran,
ko belih se dotaknil mi je rok...

Zdaj mislim nanj, po njem le hrepenim,
da več ne vem: li sanjam — li bedim...

Miha Maleš: Portret Fr. Tominca (akvarel)

Dober psiholog je krstil starost med 14. in 18. letom za »telečja leta«. Takrat so mladi ljudje nagnjeni k počenjanju najrazličnejših neumnosti, češ: Spoznavaj življenje! Tudi Eva je morala preboleti to otroško bolezen.

Pri njej je nastopila kasno, zato pa tem ostreje. V tem času skuša mlad človek prodreti v bistvo in priti do dna vsemu, česar ne razume. Skratka: grozovito je radoveden, samega sebe smatra za silno pametnega, ker je prišel do spoznanja, da še premalo ve.

V njenih »telečjih letih« je obrnila najprej svojo pozornost na filozofe in njih učene razprave, potem pa v popolnoma nasprotno smer v časopisno rubriko: dopisovanje. Silno jo je zanimalo, kakšne vrste ljudje si dopisujejo in kaj? Da bi se prepričala, je pregledovala časopise, iskajoč kakega zanimivega oglasa, vrednega njene pozornosti. Moj Bog — vsi mladi ljudje v telečjih letih se prečenjujejo!! Zaman je listala — vse je bilo tako revno in vsakdanje! Pa je vendar hotel slučaj, da so ji obstale oči na sledečem oglasu — ali prav za prav: na tiskovni napaki. Oglas se je glasil: Dva prijatelja želita za zabavo dopisovati z dvema duhovitima damama. Dopise je poslati na upravo lista pod značko: »Nagel in rožmarin«.

Ker je bila beseda nagel, ki naj bi brez dvoma pomenila cvetlico, pisana brez »j« — je smatrala to za migljaj usode ter pustila svoji »duhovitosti« prosto pot. Napisala je pismo približno te vsebine:

»Veledenjeni gospod nagel! Ker ženskemu spolu neprestano očitajo, da je radoveden in ne bi rada nosila tega lepega priimka nezasluženo, si dovoljum

pobarati Vas: ali ste invaliden nagelj, ki mu manja končnica »j«, ali ste zares tako nagel (hiter), da se upate bahati s to lastnostjo pred svetom? Sicer se bom o tem lahko prepričala, če dobim kaj kmalu od Vas odgovor.

Da pa ste tako pretkani, da bi pustili nalašč tiskati »nagel« brez »j« — a, računajoč pri tem z efektom, ki ste ga dosegli pri meni — tega skoro ne verjamem.

Če Vaši zahtevi glede duhovitosti odgovarjam, ne vem — ker pa domnevam, da je navada med dopisujočimi, da si podajo oris značaja in se sama ne maram hvaliti, lagati pa še manj, vam pošiljam tole oceno, ki jo je nenaprošen znanec blagovolil napisati. (Priloženi list je imel to vsebino.) »Simpatici, zabavni, duhoviti in interesantni ste — če hočete. Zbuditi znate čustva in jih ubiti — če hočete, dobri ste in zli — če hočete, in ljubiti tudi znate — pa nočete.«

Če Vam ne manjka poguma, mi smete odgovoriti pod značko »Orhideja«.

Kmalu je prejela odgovor: »Prolog: V tri kategorije sem razvrstil prejeta pisma. Prvo tvorijo slabo maskirane ženitne ponudbe, seveda s slikami; ena predstavlja celo neko filmsko divo (jalova ženska zviijač!). V drugo sem uvrstil vse one, ki so hotele imeti v ponedeljek ob 6. uri sestanek; pretrgati bi se moral na tri dele —! Ker pa imam še vzlic temu nekoliko dobro ohranjenega samoljublja, sem »žgal pisma na grmadi«. Slednjič je v tretji skupini ostalo eno samo —: hvaležen sem tiskarskemu škra-tu! Orhideji!

Prolog mora biti nekoliko bombastičen in brez poklonov se dami tudi ne sme pisati! Nepotrebna je bila priložena

ocena. Če je služila temu, da je povečala originalnost, je bila na mestu, drugače pa ne, ker bi moral sicer misliti, da si sami niste svesti svoje duhovitosti. Mor-da pa velja za Vas izrek misleca: V od-kritosrčnosti je koketerija, ki je finejša od zvijače...

Sem precej stoik, precej rahločuten in precej satiričen (zdi se mi, da sva si v tej lastnosti sorodna.)

Če Vam ugaja slog pisave moje, če vseč Vam bode duše moje smel polet — upam, da nisem napisal še epiloga in da lahko pričakujem od Vas kak duhovit bonbonček. V tem pričakovanju pozdravlja Orhidejo Nagelj.»

Napisala mu je odgovor, in prilo-žila en dinar kot plačilo za poklone. Pi-sava in slog sta se ji zdela nekam sum-ljiva in po tehtnem preudarku je pre-sodila, da je pisec »nagelj« prav gotovo ženska. Še bolj jo je zamikalo dopisova-nje — kako lepa potegavščina! Nabru-sila je jeklo peresa in ga junaško zavilh-tela, stresajoč Kantove, Nietzschejeve in La Rochefaucauldove citate kar na debelo. Ne boš me »potegnila« si je mi-slila — »rajši bom jaz tebe.« »Nagelj« si je dal duška s takim pismom:

»Orhideji! Pričakoval sem pik ose, občutil vbodljaj sršena, zahotelo se mi je opojnega vonja orhidej, opeknel pa sem si nos ob koprivni!

Listal sem po leksikonu in povpraševal po vrtnarski razstavi, a nikjer ne poznajo orhidej z lastnostmi »bodeče neže«. Vsi so se zanimali za to redkost — če hočem biti odkrit, moram priznati, da sem bil med »vsemi« temi predvsem jaz, — toda kako bi utegnil utešiti ra-dovednost, ko nisem imel drugih podatkov, kot da naredite na zadnji strani kuverte tako in tako čačko (limanice?!), ki naj predstavlja Vaš monogram. Po

dolgotrajnih mukotrpnih raziskovanjih, vrednih Scherlocka Holmesa, sem prišel do zaključka, da lahko predstavlja vseh 25 črk abecede (cirilice nisem vzel v po-štev).

Zahvaljeni predvsem za velikoduš-no honorirane poklone v poslednjem pismu, ker jih nameravam napraviti še več, sem si z začetnim kapitalom otvoril konto v banki in si hkratu dal tiskati nove posetnice z naslovom: honorirani izdelovalec poklonov.

Ko sem prečital kritiko, obsegajočo po vestnem računu 4 strani enako dol-gega pisma, sem imel privid, da bi se mi ježili lasje — ko bi jih imel — (prizna-vam, da sem plešast). Predstavljal sem si strogo guvernanto z očali izza katerih te ubogega grešnika zadevajo bliski Ju-pitra in nosljajoč glas: Dragi moj — na-gel se piše z »j« na koncu! Da si za-pomniš: 25 krat do prihodnjič! Draga Orhideja! Upam, da mi boste slovesno izjavili, da nikdar ne pošljete nobenega pisma nazaj — v korekturo — kjer bi lahko opazoval svoje pravopisne grehe, ki ste jih z neusmiljeno ročico in rdečo tinto postavili na sramotni oder.

Omajali ste mojo tabelo! Ne bom se pregrešil, če Vam jo izdam. Je jako priročna za godove itd. Do 16. leta čitajo deklice Robinzona, Boba in Tedija, Tar-zana itd., med 16. do 20. letom se divijo gospodične junakom elegantnega nasto-pa in karakterističnih temnih potez Courths-Mahlerjeve, nato sledi kot pri-ljubljeno čtivo gospicam vsaj do 25. leta Adlersfeld Ballestrem, Eschtruth, Mar-litt itd. itd. A Nietzsche, Rochefaucauld — hm — hm — toda: »verjemi, kar ti usta njena govore, kar ti napiše žametna ročica«...

S tem bi za danes končal, v nadi »da bo še kovalo bridko jeklo, da bo črnilo

še v potokih teklo...« Srčen pozdrav neznanu Orhideji znanja željni Nagelj.»

Ker je bila Eva priznana mehkega srca, se je usmilila ubogega nageljna in mu olajšala posel Sherlock-Holmesa s tem, da mu je poslala koder svojih las. Hkratu ga je prosila — da bi ostala v slogu ženske radovednosti — naj ji pošlje svojo sliko.

Čez teden dni je odgovoril.

»Cenjena Orhideja!

Ko bi rekel, da nisem odgovoril takoj, ker sem hotel psihološko eksperimentirati, bi me koj zavrnilo s kako zbadljivko; ako bi se izgovarjal, da je moja detektivska čast užaljena, bi se norčevali iz moje tenkočutnosti, ko bi pa slednjič v stiski moral zajecljati, da mi je ušel Pegaz — ker sem ga krmil samo z žganci — — tega moj užaljeni ponos sploh ne bi prenesel!

Kako si predstavljam Vašo zunanost? Vražje težak odgovor! Sicer bi mi bili s tisto pošiljko rdečih ščetin skoro sugerirali, da bi pričel ogledovati rdečelase lepotice našega mesta (lepota mora biti, ker si človek sicer pokvari iluzijo), vendar nisem zašel na napačno pot.

Ko bi Vam zdajle pričel fantazirati o Vaši zunanosti, kaj bi bil efekt? Ker o Vas ne vem nič drugega, kot da imate ba je rdeče lase, bi mogel samo ustvariti ideal, ki živi v moji domišljiji, a pri tem bi Vi dosegli to, kar pač želite in kar se prozorno zrcali iz Vaših vrstic, — izvedeli bi kakšen je moj ideal ženske (beseda ni posebno ugodna) kakršno bi si zahotel (seveda nastane pri tem vprašanje, ako sploh hočem in če sem še zmožen iskati med ženskami in v ženskah idealov; pa ne smete misliti, da sem blaziran). Za zdaj še nočem odkriti svo-

je notranjosti, s tem da bi govoril o Vaši zunanosti (frazza à la Shakespeare!), ne smete takoj pričeti grizti in praskati (v tem se mi zdi Vaš značaj lep, ker sem tudi jaz mnenja, da naj pridejo vse duševne nevihte in revolte takoj na dan.)

Glede svoje slike sem bil v grozni stiski, ker nisem vedel, iz kakšne dobe jo želite. Ni mi šinilo drugega na misel, kot da sem vsako numeriral, ponoči pa se mi je sanjala številka (ali v sanje verjamete?) in evo — loterija — priložena slika! (Predstavljala je triletnega plavolasega fantička v spodnjih hlačkah s šopkom rožic v ročici.) Če bi Vam slika ne bila všeč (morebiti najdete na njej kako interesantno potezo mojega značaja?), Vam pošljem drugo. Vas pa prosim, da mi pošljete svojo.

Ker sem že pri prošnjah, bi Vam stavil še predlog: Bojujeva se z zaprtim vizirjem — Vi se zavijate v skrivnostno kopreno orhideje in jaz se moram stiskati v steblo nageljna, da je velikansko vprašanje, kdaj mi bo dano pogledati v cvet orhideje in videti pikajočega in šegavega škratlja, ki se v njem skriva — Prosil bi Vas, da zavladaj med nama prijateljski Ti. Tudi Adam in Eva menda nista poznala besede Vi. S prostostjo, ki si jo soglasno dovoliva, bo stala najina čast od peté do temena neokrnjena.

Upam pa, da se skoro dvigne mrena z oči, ki za zdaj še ne dopušča, da bi se videla. Veselim se Vašega odgovora, kjer upam najti besedico Ti mesto konservativnega Vi in zato, ker vem, da nimate navade premlevati starih fraz — to mi posebno ugaja na Vaših duševnih proizvodih, — (nad tem malim poklonom se ne smete raztogotiti!). Sicer s hvaležnostjo sprejemem honorar za poklone — čeprav so iskreni — kajti priznati Vam moram, da sem oče šesterih nepreskrb-

ljenih otrok — (upam, da Vam to ugodnega mnenja, ki ga imate gotovo o meni, ne bo spremenilo.) Pristrčne pozdrave. Nagelj.«

Njen odgovor je bil maščevanja — poln. Ogorčena nad oznako »rdeče ščetine«, tičoč se njenih las, je odgovorila, da ni prav nič užaljena radi čudnega naziva, dasi so ščetine zares zrasle na njenem »zeljniku«. Ne samo, da ni užaljena, temveč celo velikodušna in mu da prijateljski nasvet, kako se lahko iznebi svoje pleše: Njene »rdeče ščetine« naj si vcepi v lasišče, kot se sadi roženkravt, če pa noče, da bi mu pognale baš rdeče ščetine, naj jih poprej v tinto pomoči, da bodo črne. Uspeh neizogiben!! Če bi mu pa tudi to ne pomagalo, naj pogleda v časopisu oglas: »... Jaz Ana Czillag s svojimi 185 cm dolgimi lasmi...« (Vest je ni pekla, kajti vedela je, da pisec ni niti plešast niti oče šesterih nepreskrbljenih otrok, ampak — ženska. Njegov odgovor jo je potrdil o tem. »Draga Orhideja! Izražam Ti iskreno zahvalo duševno in telesno lačnih otročičkov nad Tvojimi velikodušnim darom (poslala mu je namreč zopet en dinar kot prispevek za vzgojo otrok). Radi bi Ti napravili podoknico — pa žalibog ne vemo »kje dom je Tvoj«, najmlajši bi ti podal šopek orhidej, — mi drugi pa bi zasvirali! Ali bi to ne bilo v srce segajoče??

S »ščetinami« sem se baje blamiral; — opravičbo pa si pridržujem, saj trdno nameravam, dasi mi ti niti z mezinčkom ne pomoreš — odgrniti pajčolan. Zakaj mi nočeš poslati svoje slike??

Operacija, izvršena natanko po Tvojem navodilu, je popolnoma uspela. Bilo je sicer precej stoka in škripanja z zobmi — a »kdo ne hotel bit' bi lep, četud' lasje so malo ga boleli — —« Pomisli! Rastejo mi črni lasje! Današnja dolgost

»življenja njihov'ga je kratka«: dva in pol centimetra. V strahu sem, da mi klobuk ne postane pretesen; kajti rast las je bujna kot rast plevela med kole-rabami trnovskih in krakovskih branjev.

Prosim Te ponovno: ali mi ne bi hotela poslati slike??! Prisegam svečano pri vijolini, cellu in kontrabasu, da jo samo tri sekunde pogledam, potem pa takoj vrnem. Upam, da se mi tudi Ti zaklinjaš pri c-duru in a-molu, da bo fotografija res slika Tvoje osebe!

Ali bi mi, draga Orhideja, ne izdala, če obiskuješ univerzo? Mislim, da nisi absolvirala liceja, ker znaš precej francoščine (licejke znajo komaj spregati j'aime, tu aimes itd.) in tudi s filozofij kaj energično operiraš!

Sicer Te bom pa kmalu razkrinkal, če mi poveš kam hodiš plesat — (iz Tvoje pisave namreč razberem, da si dobra plesalka). Informiral se bom pri kakem gospodu, katero damo smatra za najinteligentnejšo; pred duhovitimi damami imamo moški grozen rešpekt — (če se boš kdaj hotela vpreči v jarem zakona, nikar ne izdaj, da znaš še o čem drugem govoriti kot o toaletah, ker se Te bodo moški zbali in boš ostala zarjavela devica.) Iskreno Te pozdravlja Tvoj nagelj, ki hoče še v naprej cveteti le za Orhidejo!« Ker je Eva smatrala, da je prišel čas maščevanja nad dopisovalko »nagelj« in plačila za zlorabo »nageljna«, je napisala:

»Velecenjeni gospod! Ne hudujte se na zarjavelo devico zrelih let, ki je imela toliko »korajže« in humorja, da je hotela poslednjič poskusiti srečo in priti do moža. Ni moja krivda, da niste objavili, v kakšni starosti želite dobiti dopisovalko, in sama ne vem, kaj me je zavedlo, da sem pisala pisma v slogu, ki da skle-

pati na mlajša leta. Zdaj sem ponovno opozorjena, da možje ne marajo inteligentnih žena, niti če so mlade — kaj šele takih, ki so v mojih letih — —

Da rešim licejsko čast, Vam priznam, da sem ga obiskovala in znam kljub temu nekoliko več francoščine kot se Vam zdi in mi tudi ne dela licejska izobrazba preglavic, da se ne bi zanimala za filozofijo. Vest mi nikakor ne dopušča, da bi Vam delala še v naprej iluzije, zato upam, da mi ne boste zamerili, če utonem v pozabo nepoznana kot sem bila doslej. Orhideja, razočarana zarjavela devica.«

Epilog.

Slučaj je nanesel, da se je Eva seznanila v družbi z nekaterimi damami in gospodi. Slučajno se je tudi zasukal pogovor na dopisovanje. Seveda si ni mogla kaj, da ne bi v kratkih besedah orisala svojih tozadevnih skušenj, ki so zbudile mnogo smeha.

Nekdo izmed novih znancev si je otrl solze, ki mu jih je izvabil smeh iz

oči, in vprašal: »Pa Vam ni odgovorila Vaša dopisovalka? Se ni opravičila? In ste zares prepričani, da je bil »nagelj« dama?«

»Seveda!« je smeje odgovorila Eva, »moja lekcija je morala biti dovoľj učinkovita, da je neznani mili Jeri prešlo vse veselje do nadaljnjega dopisovanja. Ko bi bil gospod, bi se gotovo opravičil!«

»Potem dovolite, da to takoj nadoknadim — vest me že dolgo peče in vesel sem, da imam končno priliko spoznati dražestno, razočarano staro devico Orhidejo, kajti »nagelj, nazvan mila Jera: sem jaz!«

Eva je premišljala, če ne bi bilo učinkovito omedleti spricho tega fakta — a končno je zmagala radovednost; kajti nagelj je razkazoval dolžino svojih črnih las, ki je znašala že 5 cm, in hvalil Evino uspešno »cepivo«, končno pa je priznal, da ni oče šesterih otrok in jo pobaral, če bi mu morda ne hotela pomagati spraviti to laž s sveta — — —

Mislím, — da je hotela — — —

Modrost šaha Džehama

H. Smrekar, Ljubljana

(Iztočna pravljica.)

Daljno, divno Perzijo so morale že dokaj let hude skrbi in stiske. Beda ljudstva je rasla od leta do leta, in nezadovoljno ljudstvo je tožilo, obupavalo, kleno in jokalo ter s hrepenenjem, obrnjenim v preteklost namesto v prihodnost, hvalilo nekdanje boljše in lepše čase.

Šahovi ministri so stikali svoje bele glave skupaj in ugibali sem in tja, s čim in kako bi potlačili rastočo nezadovoljnost in nevarni obup ljudstva, pa niso mogli prave uganiti. Dolgotrajne in dolgočasne seje so ministrom že kar predsedale. Tolažili in krepčali so se le s ši-

rokimi in globokimi posegi v usihajoče državne blagajne. Šah je skušal svoje skrbi zamotiti z lovom na divje zverine. Ko pa so pretekli dolgi meseci ministrskih posvetov brez uspeha in haska, se je hipno odločil in poklical predse svojega velikega vezirja.

»Dolgi so Vaši prsti, a kratka je Vaša pamet! Izdal bom ukaz, ki bo na mah presek al gordijski voz el bede. Pasji sin, napiši in razg lasi, da se mora od jutrišnjega dne dalje vsa dežela pokorno smejati — ali vsaj smehljati! Godrnjanje, tožbe, obupavanje in kletve so pod

smrtno kaznijo prepovedane! Razpiši nagrade za najboljši in najlepši smeh! Smeh, bodisi prisiljen, krepča dušo in daje telesu odpornost! — Smeh je zdravilo, smeh je zdravje!... Izgini, pasja kri!«

Vlegel se je veliki vezir pred šahom na trebuh, poljubil mu je sandale in glasno hvaleč šahovo modrost je odšel, da izvrši njegov ukaz.

Naslednji dan je vsa Perzija brala šahov ukaz, in se je pričela v strahu pokornosti vežbati v smehu in smehljanju. Mnogo je bilo med ljudmi takih, ki so se zares prvokrat po dolgih letih spet iz dna srca smejali. Nekateri so se naravnost božjastno krohotali, se valjali po tleh in se vili od smeha, vsi višnjevi v lice. Leti so prejeli prvi razpisane nagrade za najkrepkejši smeh.

Oddahnili so se ministri in se bučno smejali. Seve da so tudi oni prejeli zaslužene nagrade, — s primernimi namečki — kajpak! Šah pa je mirno dalje lov lovil. Tudi on se je smejal, a ker se je smejal le na tihem v pest, zaradi neočitnosti smeha nagrade ni prejel.

Ko se je prva razburjenost radi ukaza o smehu polehla, so se ljudstva lotevali spet prejšnji neprijetni občutki. A ukaz je bil strog, kaj hočeš: smej se, ljudstvo, le smej se, saj boš poginilo tako ali drugače, od lakote ali od rabljeve vrvce! Smej se, kakorkoli in dokler se moreš: vsak rad živi, pa najsi bo v najhujših stiskah tega prokletega življenja. Kjerkoli si hodil, si videl le sama smejča se lica. Nakremžena, skremžena sicer, a prav ta skremženost je vzbujala medsebojno za hip zares odkritosrčen, prešeren smeh. Smisel, čut za komiko obide človeka včasih celo pod vislicami!

Smejali so se sestradanci, smejali so se bolniki in nadležni starci. Smeh na že-

nitovanjih in porodih, krohot za pogrebi. Dediče so morali, od smeha oslabele, za pogrebi kar nositi. Skremženo so se rezali tirjajoči upniki, široko so se drli od smeha dolžniki, se tolkli po trebuhu in bedrih in nabijali ramena upnikov. Kislo smehljali so se kmetiči, ko so jim biriči rubili dom in živino, biriči pa so kar pokali od smeha. Smejale so se zapuščene ljubice, neveste in žene, od veselja visoko so poskakovali neusmiljeni, nezvesti ljubčki, ženini in možje, srdito krohotali so se oklofutanci, pretepecni, in še z nožem v trebuhu so nekateri posiljeno raztegovali svoja skrivljena usta. Rjuli so od smeha obsojeni zločinci. Kaj bi se ne, saj se jim je dobro godilo: preskrbljeni so bili s streho in hrano, — pa jim še delati ni bilo treba, — niti malo ne. Na smrt obsojeni so se še pod vislicami smehljali. Skratka: vsa Perzija je odmevala od grozanskega smeha, tako da so se splašene živali in živalce kar poskriple po brlogih in gnezdih, da so prestrašene ptice od strahu omamljene padale iz zraka in drevja.

Nagrad je tako kaj hitro zmanjkalo, in je moral veliki vezir nagrade kar ukiniti. —

Le malo izjem je bilo, ki se niso mogle več smejati. Modrijane, ki se itak nikoli v svojem življenju niso mogli veselo zasmeljati, k večjemu le rahlo nasmehljati, je rešila njih nesrečnega življenja rabljeva vrvca, dosledno, skladno z njihovim mračnim življenjskim nazorom. Ni jih bilo škoda, nikakor ne, — pa tudi nikdo ni žaloval za njimi. Kaj rabi ta svet modrijanov!? Samo v nadlego so mu, strup za vsak prvobiten, brezmi-seln izraz posvetnega veselja, torej družabno škodljiva zalega.

Tako je Perzija živela v prešernem razburjenju, dokler je kdo mogel. Še

umirajoči so se smejali, pa še kako! — Ravno ti najbolj in najlepše, tako da so dediči ukinjenje nagrad bridko obžalovali. Risus sardonicus, o najlepši smeh življenja! Videl sem obraz lepe, mlade utopljenke: Tako se smehljajo le dušice v nebesih!...

Ves večer . . .

Ves večer
sem duhal vonj opojni tvojih las.
Pobožali so prsti moji jih tresočiči...
Vonj omamljiv, očarujoč!
Odpori volje moje ves ta čas,
poskusi vsi so bili nemogoči.

Oče

Oče kakor pijan
od jutra s kalnimi očmi sedi za mizo sam
in šteje brez konca teh dvajset let,
teh dvajset prekletih let —
ko prešteje do tisočdevetstodvaintrideset,
se zasmeje kakor pijan
in prične iznova.

Še eden, še dva, še tri,
samo še tri dni —
četrtega mora biti soba prazna:

Misel

Ko hruje burja, je ne vprašaj, zakaj!
Sila je, ki nikomur ne odgovarja.

Aforizem

S prelepo jutranjo zarjo, ko je nastajal novi dan, je nastalo njegovo življenje in videl sem ga, rojenčka ob materi, kako je hlastno srkal iz njenih prs.

Ko sem ga srečal v vročem poldnevu sredi življenja, vsega vedrega v hotenju

Vezir je poročal vsemu svetu: »Srečna je vsa Perzija, vsakdo smeje se, smehlja! Od blaženosti umira vse!«

Do nebes bodi zahvaljena neizmerna modrost šaha Džehana!... Oh, zakaj nismo mi vsi Perzijanci!? —

A. Spende, Ljubljana

Ubraniti vonju se ni bilo moč!
Zagrizti bi se moral v laske
tvoje zlate —
Zató pobegnil sem v rešilno
temno noč...

Katja Špur, Grenoble (Francija)

Ves je zlezal vasé
in šteje in šteje teh dvajset let,
ko je sleherni uro za tuje dobro krvavel
in je vseh dvajset let bil samo tovorna žival

Šteje in šteje in ne more umeti,
da bo 1932. moral na cesti umreti,
ker je do zadnje kaplje krvi za tuje dobro
izkrvavel. —

O, in kaj bo z jetično ženo in dvoje nedo-
raslih otrok?!

Slavo Štine, Maribor

Fran Tratnik, Ljubljana

in borbi, sem bil prevzet od njegove sile, s katero je oblikoval svoj svet.

Ko sem ga na večer srečal mračnega, v bolesti in resignaciji — sem obupal z njim...

Človek niti ne utegne premisliti, še manj pa preudariti vse to, kar gre mimo njegove duše v samotni podstrešni kamrici starodavnega rutarškega doma. Čudovit vonj se razliva po tesnem, a vendar udobnem prostoru in sam ne vem, ali dehti nekje v skriti skrinji sveže, na solncu in v luninih žarkih obeljeno platno, ali pa je to vonj rožnih teles vseh onih deklet, ki so med nagelji in rožmarinom nekoč sanjale tu o ljubezni, ki se jim ni izpolnila nikdar. Skozi lino se usiplje mesečina, srebrna kakor planine, ki se ovijajo okrog rutarškega polja; tihota se razpreda po vsem podstrešju, a ta tihota ni nema, temveč govori s tisočnimi besedami, ki jim ni ne konca ne kraja. In človek poslušaja vse te besede, ki jih ne more izreči človeški jezik, a so jasnejša in zgovornejša kakor vsa človeška govorica; v njih je razlita istinitost in iz njih govori življenje, ki se je razcvetalo tu od dneva do noči, od noči do dneva sam Bog ve koliko sto let.

In že v prvi uri mi je jasno, zakaj se svetijo gospodarju tega rutarškega doma oči v čudovito mirnem blesku, kakor da se nedolžno smehljajo življenju in vsem njegovim nadlogam. Ziljanu so ohromele od bogve katere bolezninoge, da se le trudoma in mukoma poganja naprej, ko hodi za svojim težkim kmetiškim delom. Orjak je in močan, da bi ga ne spraval podse niti medved, ki se je zatekel kdove odkod v samotne brloge pod Akom. Orjaka pa so priklenile hrome noge v težko in zoprno onemoglost, da bi človek stiskal pesti in preklinjal vse na svetu in tudi samega sebe, da bi ga bilo prej konec. A Ziljan se smehlja, ko vleče za sabo brezčutne

noge in da mu niso lasje že osiveli, bi nemara sam zase zapel ali zažvižgal poskočno pesem, ki si jo je ohranil v srcu še izza fantovskih let. Ziljan je človek in ljubi svoje hrome noge, kakor jih je ljubil, ko so ga zdrave nosile na vojaških pohodih. Bog jih je dal in Bog jih je vzel — človek mora biti moder, pa čeprav je sam sebi nadložen hromec, saj niti ne ve, čemu vse to in zakaj vse to. Tako je zapisano v Martuljkovih zvezdah in v predalih prerokovanj onih belih žalik-žen, ki kraljujejo visoko gori med snežišči in skritimi planinskimi gaji in so po teh prerokovanjih izrekle ob zibelki zadnjemu Ziljanu veselo in žalostno usodo. Pa bi se torej človeku ne smejale oči?

Vonj v podstrešni izbici postaja razločnejši; to je vonj nageljev in rožmarina, ki jih boža topla ženska roka. Tajne besede žubore nevzdržema, kakor žubore skriti in nevidni studenčki nekje gori pod Špikom. Govorica teh besed pa je polna nasmeha in prijetne resničnosti, ki se smejeta v očeh gospodinje, zadnje Ziljanke. Saj ji ni treba govoriti; človek vidi kakor na dlani to tiho, vase zaverovano življenje, ki je jokalo v mladih letih, ker so se mu odmikale vse tiste vroče sanje, ki jih pozna samo deklet pod Martuljkovimi gorami. Ljubezen se je izpolnila v solnčnem kelihu, polnem trpkega pelina. Mladost se ji je skrila na orjaških prsah zadnjega Ziljana, ki jo je privil k sebi kakor nebogljen, samo po kapljici ljubezni hrepenečo stvarco, ki pa je v sebi velika, tako velika, da se velikan čuti poleg nje kot nekaj, kar je neznatno in tako majhno, da ne more zasenčiti niti delca njenega velikega srca.

Šimen in Neža, zadnja Ziljana. Gle-
dala sta drug drugemu v oči kakor otro-
ka, ki ne vesta ničesar, a vendar vesta
za vso lepoto, ki je razgrnjena po bo-
žjem svetu. Oči so jima bile ta svet in
v očeh jima je bila razodeta vsa nje-
gova lepota in iskrenost. Zato pa so se
jima poglobile oči; v tihih urah so se
jima čistile in se navzele iste barve in
istega bleska — bila je barva neba, ki
se boči nad snegom Martuljkovih gora,
a ta barva je sama v sebi iskrena in
otročka, ker so jo prelile žalik-žene iz
neskončnosti, ko so ustvarjale svoj svet
visoko med rutarškimi snežniki.

In sta spoznala nekega jutra, da ima-
ta iste oči, in sta se nasmehnila drug
drugemu, ker sta vedela, da sta si od
zdaj naprej brat in sestra in da nikoli
več ne stopijo v njun dom rojenice, da
bi zibale novega Ziljana. Rod se je do-
polnil ob trhljih nogah in ledjih zadnje-
ga Ziljana. Bog je hotel tako; če pa to
zahteva Bog, je popolnoma pravilno in
človek pri tem ne bo storil drugega, ne-
go da se nasmehne in si ne želi ničesar
več, kakor si nista želela več niti zadnji
Ziljan, ko je našel v svoji ženi sestro,
ki mu je lepše ne bi bila mogla podariti
niti njegova rodna mati.

Mesec se plazi ob ostrih škrbah sre-
brnih gora, Martuljek prepeva v tihotno
noč, ki je vsa prenasočena od svetlika-
joče se rose. Polnoč se plazi skozi pla-
ninski svet, polje spi sredi rose in niti
ne zasope, ko plahuta nad njim črn skov-
vir, hiteč iz črnega gorskega gozda proti
speči Ziljanovi domačiji. Samo vejica na
jablani se strese, ko sede skovir nanjo
in zapoje svojo presekano pesem v glu-
ho polnoč.

Šimen spi, ob njem spi njegova že-
na. Mesečina se razliva skozi nezagrnje-
no okence v prostorno, dehtečo izbo.

Tam v kotu trepeče sredi mastnega olja
boječa se dušica, obraz Matere božje se
medlo svetlika v njeni pohlevni luči. A
vsa hiša je pokojna, kakor da bi ne bila
nikoli videla življenja, ki se je radovalo
in umiralo dolga stoletja v tej hiši in
kovalo s trdo roko Ziljana za Ziljanom,
dokler se ni ugnalo pri hromih nogah
poslednjega Ziljana, orjaka, ki kakor
otrok počiva kraj šibke žene, ki mu je
postala sestra, ker je bilo tako zapisano
v usodni knjigi Martuljkovih žalik-žen.

Samo podstrešna izbica govori z
zgovornimi besedami o tem življenju,
kakor govori o tisočerihih drugih življe-
njih, ki so zamrla tam doli v hišni izbi.
Zamrla, da jim na svetu ni več sledu,
kakor ne bo sledu za onima dvema, ki
zdaj spita drug ob drugem kakor mož
in žena, kakor brat in sestra in ne vesta,
ali je on ona, ali ona on, ker se ne more-
ta s srcem in z očmi razločevati drug od
drugega. Ziljan in Ziljanka, ki pa v tej
gluhi noči nista osamljena, saj imata
skoro v vsaki rutarški hiši tovariša in
tovarišico, sestro in brata, ki so jih v
polnočni uri zibale Martuljkove žalik-
žene in jim pele usodno uspravanko.

Sam Bog ve, kako ugasne tako živ-
ljenje? Trpkosti gotovo ne pozna v zad-
nji uri. Oči zamro v zadnjem blesku in
nasmehu, kakor zadnji utrip solnca na
zasneženem špikovem vrhu. In pride
noč in z njo pridejo zvezde in srebrna
mesečina, ki se razpreda nad gorskim
svetom kakor mrtvaška tenčica. V to
tenčico pa je zavito vse — gorski go-
zdovi, polja in tihe domačije, koder spe-
ljudje, ki so živeli, žive in ne bodo živeli
nikoli več, če žalik-žene pretrgajo sla-
botno nit, ki so jo spredle Ziljanu in
njegovi ženi ter vsem njegovim bratom
in sestram. Samo vrhovi gora se umika-
jo tej tenčici in zapirajo pot mesecu, ki

se plazi kakor tat ob štrlečih vrhovih, da bi našel pravo pot, a je ne najde, kakor je ne najdejo ljudje, ki živijo in umirajo v dolini pod njim.

Zadnji Ziljan je zapisan med besedami, ki žubore zgovorno v podstrešni izbici, ko cveto ob tihih linah nagelji in se sklanjajo v blede mesečino. Tuji njegova žena je zapisana tam in nikjer drugod. Spomin gorskega človeka ni uklesan nikjer v skalo, dasi je živel z njo in ob nji. Njegovo srce je premehko, da bi se pustilo utisniti v kamen; to srce se rajše razstopi v samotni podstrešni izbici, kjer živi lahko še stoletja, živi tisto življenje, kot ga je živel kratka leta, ki so mu jih prisodile žalik-žene.

To pa je zapoved teh žen; zapovedi pa do sedaj še ni prekršil noben Rutarjan in je ne bo, dokler bodo žive Maruljkove gore...

*

Obokana, tisoč let stara klet zeva v črno praznino. Tri prste debel prah je pilepljen na umazane zidove in nikjer ni niti podgane, da bi vsaj za trenutek zašušljala med grobno tišino. V mreže dolgih lin se je zajedel prah tako gost, da skozenj ne prodre niti najtanjši žarek dnevne luči. Tu je čas legel v grob, ki si ga je sam izkopal.

Po izbah nad kletjo pa gre življenje svojo pot naprej. A to življenje samo drsi prikrito in skoro boječe, ker se trdno zaveda, da je le še senca, ki bo izginila v temo, kakor hitro se solnce skrije tam gori za Vitrancem. V kleti, kjer so prepevali stoletja vedri vinski duhovi, je opešal čas, a po izbah se je strnilo življenje v tisto dolgočasno razpoloženje, ki človeka samo uspava, da mu je prijetno misliti na dni, ki jih ni več in jih ne bo nikoli več. V tem razpoloženju pa je vendar nekaj bolestone-

ga, kar človeka nehote prisili, da pozabi na sedanost in živi samo še v preteklosti. Preteklost pa mu je tako blizu, da mu je sorodnejša in bližnja nego ohlapna sedanost, ki strmi z vso svojo praznino vanj.

Stari Rutarjani so živeli samo ob Mojčnikovi domačiji, ker bi bili brez nje gotovo pozabili, da so na svetu, ki se ne končuje že doli ob Belici, temveč se razprostira še nekam daleč do ljubljanskega gradu. Prašna cesta je vodila od tam, v klancih se je privila do Mojčnikove domačije in se je v klancih spenjala nekam daleč v Korotan. A cesta je bila polna klatežev, rokomavhov, potepuhov, zavrženih vlačugaric, od Boga navdahnjenih in od hudiča obsedenih bogomolk, ki so poznale najlepše molitve in najhujše kletve. Potujoči padarji in živinski zagovorjevalci so lazili po nji s svojimi smrdečimi bisagami in so govorili z ljudmi v zgovorni latovščini, ki ni imela ne glave ne repa. Dolgolasi, nikoli obriti umetniki so prenašali po cesti lončke, polne zamazanih barv, s katerimi so slikali po hišah bridke martre ali pa po znamenjih božje apostole v cerkvenih ornatih. V izbi Mojčnikove domačije so se stisnili za mizo in za prislužene ali ukradene denarje pili bokal za bokalom, dokler niso omamljeni zadremali ali pa se zgrudili pijani vlačugarici naravnost v naročje, če jih ni že prej silni gospodar vrgel naravnost v hlev.

Vozniki so prihajali od zgoraj in od spodaj. Ustavljali so se ob cesti in krmili lačno živino. Bahave majolike so praznili v veži, da so bila tla mokra od politega vina. Kričali so in se prepirali, a ne zares, temveč samo iz navade. Umolknili so samo tedaj, če je vstopil v gostilno popoten gospod ali gospa, da se okrepčata v gosposki izbici.

Kmetje so se prerivali med to žlobudrajočo množico, da so izvedeli kako novico iz bližnjega in daljnega sveta. Pili so, kjerkoli se jim je ponujalo, in lovili za svojo skrnino padarje in za živino križemgledih zagovorjevalcev. Biči so pokali zunaj neprestano, težko obloženi vozovi so drdrali in cvilili na cesti, konji so hrzali in vozniki kleli. A še preden je noč pogledala izza gora, pa je potihnilo vse. Rutarški domovi so se zlatili v žaru Martuljkovih snežnikov. od daljne fare je prihajal komaj slišen glas zvona, pozvanjajočega večerni Mariji.

Za dobro uro je onemelo življenje v Mojčnikovi domačiji. Na lévi so prasketale goreče trske, tuji popotniki in vlačugarice so se porazgubili bogve kam in za mizo je sedelo le nekaj kmetov, pijočih preudarno požirek za požirkom iz bokala. Pogovarjali so se podrobno o vseh novicah, ki so jih izvedeli od voznikov in lažnivih beračev. Zunaj pa se je razpredala mesečina nad gorsko dolino. Fantje so vasovali in prepevali dekletom pod zamreženimi okenci. Domovi so se pogreznili sami vase in samo po skrivnih koticah so žuboreli v prikritih besedah spomini, ki jih ni slišal še noben Rutarjan, ker mu ni prav nič zanje.

Pozen gost je stopil v Mojčnikovo krčmo. Molče se je vsedel v kotu za mizo. Citre je položil kraj sebe na klop. Hlastno je pil iz bokala in si je gladil svoje dolge, predivaste lase, ki so se mu usipali prav dol do pleč. Nepremično je strmел v svetlobo, ki se je utrinjala okrog široke léve in se je upirala naravnost v njegove oči. In človek se je moral začuditi, če se je ozrl v njegove oči, zakaj te oči so bile tako sinje in modre, da niti nebo nad Akom ni tako sinje in modro.

Po prvem bokalu se je mladi človek posmejal s čudnim, nenavadno zvonkim posmehom. Preko gladko obritega obraza mu je šinila zadovoljna hudomušnost. Naglo je prijel za citre in jih postavil predse na mizo. Zabrenkal je — in po pivnici so zaplesali in zavriskali glasovi, kakršnih Rutarjani še niso bili slišali nikoli. Planinska radost se je smejala v teh glasovih, a ko se je nasmejala do sitega, je hipoma prešla v težko žalost, ki jo pozna samo rutarško dekle, ki so ji fanta v gorah zasuli pomladni plazovi.

Bil je Omanov Jozlej, v čigar dušo se je bil naselil bog si ga vedi kateri vrag. Ta vrag pa je bil močan, močnejši kakor vsi Rutarjani skupaj. Prav posebno pa je bil zlezal v Jozlejeve prste, da so iz mrtvih strun privabljali tako čudne in nebeško sladke glasove, da se je zamaknil vanje celo brezkrvni očalec, pa če je hotel ali ne hotel. A vrag se je zagrizel tudi v Jozlejevo glavo in pamet. Saj drugače bi ne bilo mogoče, da si je Jozlej sproti izmišljeval žive, prekrasne pesmi, ki jih je po tretjem bokalu prepeval strmečim kmetom in jih spremljal na svojih citrah.

Pri belem dnevu so se kmetje križali pred tem vragom, a v ponočnih urah so pozabili nanj, ko so poslušali Jozleja in njegove pesmi. Samo župnik od fare se je upal enkrat obregniti ob tega vraga. Z vso pretkanostjo je izvabil mladega fanta v Korotan k Sveti krvi, da mu tam sveti cerkveni možje izženejo iz duše in telesa nasilnega hudiča. Jozlej se je smehljal vso pot in molčal. A tik pred Sveto krvjo se je vsedel na klop, položil na kolena svoje citre in zaigral najlepšo pesem, kar jih je poznal.

Romarji so ga obstopili in nikomur ni prišla na misel cerkev, ki jih je vabila in je bila na stežaj odprta. Jozlej

se je pa pregrešno zasmel župniku naravnost v obraz, župnik pa se je zgrozil in zbežal v cerkev, ker je spoznal, da je hudič, ki je bil obsedel Jozlejevo pamet in dušo, tisočkrat močnejši nego njegova sveta oblast. Do večera so poslušali pobožni romarji Jozlejevo petje in sviranje doli v gostilni in sami niso vedeli, čemu jim je danes tako prijetno v srcu kot jim ni bilo še nikoli. Zavedli so se šele zvečer, ko so utihnile Jozlejeve citre in se je Jozlej izgubil bogve kam v črno noč.

Jozlej ni nikoli igral in prepeval za denar, ker so mu v žepu vedno žvenkljali tolarji in mogoče tudi še križavci. Če so se tuji potepuhi in nemarne vlačugarice zasedli pozno v noč, se je pomešal med nje in kvantal z njimi o čudovitih rečeh. Plačeval jim je pijačo, da so bili vsi zaripli in pijani. Če pa so pričeli kmetje godrnjati zaradi tega pohujšanja, jim je zaigral in zapel, da so se pričeli muzati od zadovoljstva.

Opolnoči pa je hipoma onemel in se iztreznil. Molče je pograbil citre in odšel brez besede iz krčme. Tudi kmetje so se iztreznili in se prekrizali v strahu. Zakaj vedeli so, da je zdajle poklical Jozleja v ris sam hudič, ki ga je bil obsedel v pregrešni uri. Poklical pa ga je kdove kam v Veliko jamo, da mu tam napolni žepe s tolarji in ga nauči novih pesmi, da bo jutri spet mamil pobožne ljudi in jih naslajal s svojimi citrami s čudnim poželenjem, ki je samo sad velikega greha, ki ga je napravil nesrečni fant sam Bog ve zakaj in kedaj.

Jozlej pa je stopal v senci spečih domov po cesti. Za tri trenutke se je ustavil ob Vlipčevi hiši in segel z roko do okenca, odkoder so se usipali bohotni nagelji in se pritiskali k raskavemu zidu. Živa mesečina se je razlivala ob

nizkem domu, silila je skozi okence, a ni mogla naprej, ker jo je zadrževala rjasta mreža.

Fant je vzdihnil in sunkoma odtrgal nagelj, ki se je svetil tik pod oknico. — »Danes zjutraj ga je pobožala«, se je nasmehnil trpko. »Prevzetna si, Špelica, in vrag me kaznuje zaradi tvoje prevzetnosti. Pa imej svoje veselje, kakor imam jaz svoje.«

Zataknil si je nagelj za trak in šinil nazaj na cesto. Stopil je na kolovozno pot, ki je držala preko polja do Martuljkovih gozdov. Ziljanova domačija je bila vsa zasuta z mesečino; pohleven veter se je zibal ob listju jablan in hrušk; rosa se je svetlikala po polju in dva lisjaka sta bevskala od nekod iz goščave.

Jozlej je hitel skozi gozd in se po hrapavi poti dvigal više in više. Ko je stopil na zadnji klanec, je zamahnil s širokokrajnim klobukom in zavriskal, da se je čulo v vas, kjer se je v Vlipčevi hiši prebudilo za trenutek mlado dekle, ker so jo splašile nemirne sanje. A že je spala, kakor je spal Jozlej v samotnem seniku visoko gori v Martuljkovi grapi. Zdrnilo ga je jutro in Jozlej se je potepal ves dan po planinah, živel svobodno življenje in žvižgal predse čudne pesmi, ki so mu sproti prihajale na um. Zvečer pa se je spet oglasil pri Mojčniku ter živel tam ob vinu in veselem cistranju.

Nevihta se je zbirala one noči nad gorami, ko je Jozlej sedel zadnjikrat pri Mojčniku in brenkal na citre tako razigrano kot še nikoli. Huda ura je že besnela nad dolino, ko je odhitel v noč, a ga ni bilo strah bliskov. Zatonil je nekje v temi in nihče ni vedel, kaj je doživel ono strašno noč.

Zjutraj so ga našli v Veliki jami. Ležal je pod razklano smreko, obraz mu je bil črn in glavo je imel zasukano nazaj, kakor so govorili ljudje, ki so ga videli. Hudobec, ki se mu je bil zapisal mladi pevec, je prišel po njegovo razbrzdano dušo in je zaznamoval s svojim znamenjem njegov obraz in njegov tilnik. —

Morda je preklet, da mora zdaj vsako noč igrati na citre v zapuščeni Mojčnikovi krčmi. Pa pivcev tam ni nikjer več in tudi glasovi citer so že davno potihnili. Mogoče igra Jozlej tam še vedno, ker je bil preklet. A rod v domačiji se je pomešal, izgubil krvni in srčni stik s preteklostjo, pa nima ničesar več v duši, kar bi ga zvezalo z rodом, ki je davno izumrl. Rutarške domačije pa žive življenje, ki je na videz pravo življenje, a je v resnici že davno odmrlo, kakor so pomrli prvotni rodovi.

O teh rodovih pa govore samotne podstrešne kamrice z živimi besedami in z vonjem, ki se razpreda po kamricah. Vonj tistega življenja pa je povest, ki je legla z rodovi v grob — kam, tega pa se ne zaveda današnji človek nič več, kakor se ne zaveda, da so bile žalik-žene v Martuljku resnično žive. Nihče jim ni verjel, zato pa je bilo življenje starih dni pokopano, kakor je bil pokopan Omanov Jozlej s citrami vred...

*

Skromni domovi dihajo težko v solnčni pripeki. Drevje dremlje okrog domov, kokoši se obirajo na dvorišču v senci, pes se valja razgret po travi in se niti ne zgane, ko gre mimo razcapan popotnik. Hišne duri so zaprte in zapahnjene in žive duše ni daleč naokrog. Seno se suši po polju, grabljevke ga obračajo in po zagorelih obrazih polzi dro-

ben znoj. Bele gore so se zavile v siv pajčolan, skozi katerega se sveti samo srebrni sneg na položni planoti pod Poldnem. Nad gozdovi se pa pozibava samotni jastreb, neslišno se poganja naprej, v širokem loku se zaleti nad Martuljkovo grapo, vrača se nad gozdove in preži, preži na bogve kaj.

Onstran Save, tik pod peščenimi gorskimi rebri je tudi v Kekljevi domačiji zamrlo življenje. Za težkimi vežnimi zapahi in v mračni, prilični kamrici pa skromno diha življenje, ki ni več življenje, ker ga priklepajo na svet samo še spomini, a ne več hrana in človeške misli. To življenje pa komaj še sope in koščeni prsti ne zmagajo niti molka več — stisnjena v dve gubi ždi starka pred stoletja staro, z zabrisanimi rožami poslikano skrinjo.

Iz skrinje diha mladost in stoletno življenje. Starka brska s tresočo se roko med siromašno obleko in hodničnim perilom. Prav tam na dnu leži nekaj sivega in skoro preperelega. Komaj še doseže starka to stvarco in jo dvigne tesno do oči. Velika, posušena planinska roža se strese pred njenimi skoro slepimi očmi.

Starka zaječi komaj slišno. Spoznala je beli cvet, ki ga ji je bil prinesel njen rajnki tisti večer, ko ju je tam pod samotno hruško prvič združila ljubezen. Na najstrmejši špikovi skali jo je bil utrgal samo za njo, ki je bila edina njegovo dekle. Sto let je menda že minilo od takrat, kakor je menda minilo tudi že sto let, kar so rajnkega odnesli daleč gor k farni cerkvi, kjer se vrsti grob za grobom in človek za človekom. Starka je bila pozabila računati s časom, kakor je bila pozabila računati z življenjem.

Na dvorišču so zavreščale v silnem viku kokoši. Jastreb je bil šinil h Kek-

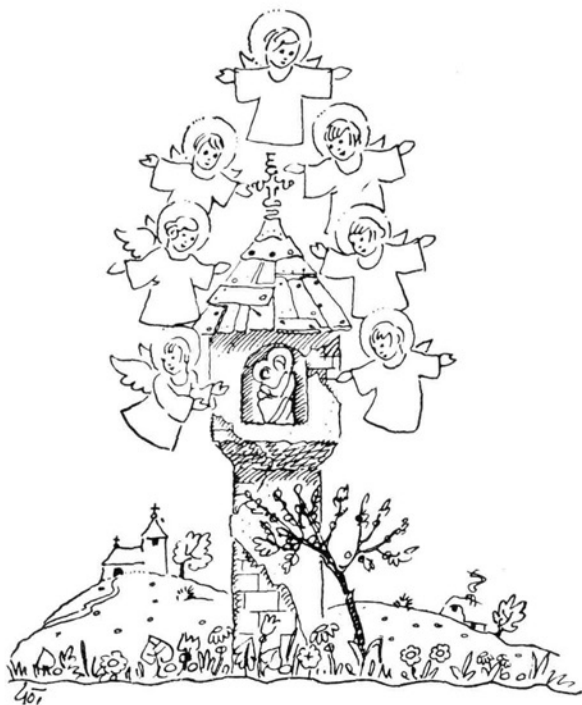
ljevi hiši in pograbil najlepšega piščanca. Dvignil se je nad Srednji vrh in izginil med sivo kopreno, ki zakriva gore daleč naokrog. A že je utihnil vrišč; kokoši se obirajo in še ne mislijo več, da je šla pravkar smrt mimo domačije.

Starka zaječi še enkrat. S silo, kolikor je še ima v odreveneli roki, pritisne velo planinsko rožo k licu. A cvet se razprši, kakor da je pihnil veter vanj, prepereli koščki se usujejo ženici na raso krilo, a starka zdrsne z glavo naprej in obleži nad zadnjimi ostanki, ki jih hrani skrinja iz njenega življenja; nad spomini, ki jih je zrušila preperelost,

kakor je zdaj preperelost zrušila njeno življenje.

Tiha je mračna kamrica, tiha domačija. V ljubezni se je končalo življenje, da se spet prične v ljubezni. Ljubezni so pa polni rutarški domovi; ovijajo jo brsteči nagelji in rožmarin jo poji s svojim iskrenim duhom. Blesteče gore nad Martuljkom ji sijejo s svojim bleskom in ji kažejo svetlo pot. Vonj ji pošiljajo z belih skal, tisti vonj, ki prepaja rutarške domove in je večer, kakor so večne bele Martuljkove rože.

Blagor žalik-ženam, ki so našle pot tja gor!

O. Gaspari: Znamenje (risba)

Naziv kinologija ni naš, temveč izvira iz grške besede kyon, ki pomeni psa, zato se izražamo v svojem jeziku bolj umljivo s psoslovjem.

V naši javnosti, da, celo v inteligenčnih krogih je ta za človeštvo koristna panoga še zelo malo poznana in žal celo pri nas Slovencih, ki mejimo na zapadne kulturne države in tvorimo prehodno točko na jugovzhod, kjer je to vprašanje še le v povojih ali sploh prepuščeno prvobitnemu naravnemu razvoju.

Pred nekaj leti se je sprožilo to vprašanje tudi pri Hrvatih in Srbih, ki so si začeli počasi ustvarjati kinološke organizacije, dasi te še niso dosegle zelenega uspeha in zadovoljivega pojmovanja. Da celo v nekaterih delih naše slovenske javnosti ni še pojem o kinologiji čisto jasen, naj dokaže resničen primer, ki se je dogodil pred nekaj leti.

Jugoslovenski kinološki savez je prejel dopis od neke naše upravne oblasti, »da naj točno navede dohodke od svojih predstav v svrhu odmere davkov.«

Umevno, da smo z naše strani to pogrešno tolmačenje na vljudnoprimeren način pojasnili, da pod tem grmom ne tiči zajec, temveč pomota.

Naše prireditve niso kinematografskega značaja in tudi celo ne takrat, ko se predvajajo v kinih slike in delovanja psov à la Rin-Tin-Tin, ki lahko zanimajo splošno občinstvo, posebno pa ljubitelja prirode in predvsem ljubitelja psov. Naše prireditve so vzgojno-kulturnega značaja: razstave, tekme in smotre psov, da se s tem pokažejo občinstvu zadevne vrline ali napake. Povzročijo pa prireditelju navadno precej

stroškov, za to smo primorani od časa do časa naprositi javne oblasti, da nam priskočijo z denarnimi sredstvi na pomoč. —

Po tem stvarnem pojasnilu se razume, da so nadalje izostali tozadevni dopisi.

Navedel sem ta primer zato, ker si vso stvar marsikdo v naši javnosti tolmači po svoje in izhajajo od časa do časa celo v naših uglednih dnevnikih ali revijah zadevne notice, za katere bi bilo pametneje, da niso bile nikdar objavljene.

Pes je od pamtiveka od vseh udomačenih živali najbližji in najbolj zvesti spremljevalec človeka, čuvar njegove varnosti in lastnine v vsakem oziru; v nadaljnjem razvoju pa tudi v marsikatero veselje in zabavo.

Že v davnih časih je zaslužil človek važni pomen in bistvo psa. Skušal si ga je prilagoditi, vzrediti in vzgojiti za ono panogo, za katero ga je potreboval, čeprav dostikrat iz izključno koristoljubnih ozirov. Po dolgotrajnem smotrnem in vztrajnem delu, mu je to stremljenje tudi uspelo. V zapadnih kulturnih državah je čistopasmenost psa nekaj samo po sebi umljivega in je na višku razvoja v vseh vrstah panog, za katere pridejo sploh v poštev.

Pes se nahaja po vsem širnem svetu od najvišjega severa preko osredja do skrajnega juga, na vzhodu in zahodu. — Pes služi človeku, tudi v še tako zapuščeni in divjih krajih, zvesto v vsakem oziru, za kar si ga je bil človek sam usposobil in vzgojil. Ne razlikuje niti razkošja, niti srednjega stanja, niti največje bede svojega gospodarja; vedno in pov-

sod mu je vdan in zvest do groba, da, celo preko groba, kar priča nemalo primerov, da je pes po smrti svojega gospodarja poginil od žalosti, čestokrat celo na gomili, ki je pokrivala njegovega lastnika.

Namen moj je, da podam samo kratko črtico o splošnem pomenu kinologije, dasi je snovi za debele knjige. Literatura o kinologiji je pri nekaterih zapadno-kulturnih narodih danes že tako obsežna, da zavzema svoje prav odlično mesto na polju znanosti. Pri nas je se-ve še v razvoju, čeprav smo i na tem polju vsaj nekateri poedinci že mnogo lepega in stvarnega doprinesli.

Tako zvanih divjih psov, ki so jih še pred nekaj desetletji omenjali, danes na svetu ni več. Pač pa je še precej žalostno zanemarjenih psov, ki so prepuščeni samim sebi, kar ima za posledico nezogibno hudobnost in podivjanost. Taki psi so velika nadloga v varnostnem in higijenskem oziru tudi za človeka.

V Ameriki, Aziji in deloma na Balkanu, tam kjer je doma mohamedanstvo ali popolna nebržnost za red, se klatijo krdela podivjanih psov, ki se približujejo svojemu prvotnemu izvoru, toda to so pač le zanemarjeni, podivjani psi, čeprav so bili njih predniki morda najubogljivejši družabniki svojih gospodarjev; podivjanost pa še ne znači divjosti, ki je je kriv edinole človek.

Način vzreje, vzgoje, dresure in uporabe psov ima po eni strani dobre, po drugi pa tudi lahko zelo kvarne strani.

Danes, ko zavzema glavni kulturni del sveta humanitarno stališče, ne samo napram človeku, temveč tudi napram živalim, se vprav na tem polju pogosto hote ali nehote marsikaj zakrivi; če že drugače ne, pa z dobrohotno popustljivostjo.

Recimo, da ima lastnik psov še tako vzvišene namene s svojimi živalmi, nima pa pravega zanimanja ali potrebnega časa in prepusti zato pse v dobri veri v oskrbo in varstvo svoji podrejeni služinčadi. Le-ta uganja mnogokrat na skrivnem, ko ni opazovana, z zaupano ji živaljo nedopustno barbarstvo, da jo zanemarja, naj si bo v hrani, snaženju itd. in se celo naslaja nad tem, da prepuščena ji žival trpi. V takem primeru je lastnik, čeprav le posredno, zakrivil grdo, nedopustno dejanje, pa bodisi, da je imel pri tem najboljše namene. Žival trpi po nedolžnem, prenaša vsemogoče muke, glad, žejo, udarce, brce. Za tako žival bi bilo bolje, da ni bila poležena ali da se jo čimpreje spravi s sveta.

Po drugi strani pa mnogo greše tudi oni, ki iz pretirane naklonjenosti ravnaajo s psi ali z drugimi živalmi s tako nežno razvajenostjo, da postaja končno že smešno. Za take ljudi je pes, mačka ali katera druga žival večjega pomena, kot pa njim podrejeni ljudje, služinčad in ostali posli. Gospodar se čuti do dna duše užaljenega, če kdo njegovega ljubljenca malce mrko pogleda; če pa strokovnjak izreče o taki živali svojo odkrito oceno, pa je ni hujše zamere od te.

Z živaljo naj se postopa tako, kot je zanj primerno, resno, dobrohotno, ne kruto, še manj pa pretirano nežno; le takrat si pridobi lastnik res pravo, vdano zaupanje živali, če mu je na tem, da ima svojega pravega družabnika.

O držanju, vzreji, dresuri in uporabi psov na tem mestu zaradi obsežnosti tvarine ne morem razpravljati.

*

Pri nas Slovencih se je začelo javno delovanje na polju psoslovja pred dobriimi 20 leti. Pred tem časom in daleč na-

zaj, so se pečali pač nekateri posamezniki, lovci in ljubitelji te živali, toda vodstvo tega pokreta je bilo v tujih rokah.

Z nastopom osamosvojitve slovenskega lovstva pred 25 leti je sporedno nastalo tudi vprašanje glede uporabe psov pri lovu, njih raznoterosti, čistopasmenosti itd.

Kot prva javna strokovna organizacija na tem polju je bil oficijelno ustanovljen »Klub ljubiteljev ptičarjev« (K. L. P.), sedaj »Društvo ljubiteljev ptičarjev (D. L. P.) v Ljubljani«, dne 23. februarja 1921., dasi je neoficijelno deloval v javnosti že nad 10 let poprej.

Druga kinološka organizacija: »Klub ljubiteljev sportnih psov« (K. L. Sp.) v Ljubljani, je bil ustanovljen dne 9. novembra 1922.

Tretja: »Klub ljubiteljev brakov« (K. L. B.) s sekcijo »Brak-jazbečarjev«, je bil ustanovljen dne 22. maja 1924.

Četrta: »Klub ljubiteljev jamarjev« (K. L. J.) je bil ustanovljen dne 4. marca 1926.

Prejšnja sekcija »Kluba ljubiteljev brakov« se je osamosvojila in je bilo ustanovljeno samostojno društvo »Društvo brak-jazbečar« (D. Bj.) dne 25. novembra 1929.

Dne 30. oktobra 1930. je bilo ustanovljeno »Kinološko društvo — Društva prijatelja pasa« v Zagrebu.

Vse te navedene kinološke organizacije so s »Slovenskim lovskim društvom« vred včlanjene v »Jugoslovenskem kinološkem Savezu«, ki je bil ustanovljen dne 1. oktobra 1925. in ima svoj sedež v Ljubljani. Ta kinološka zveza ima pod svojim okriljem kinološke edince vse Jugoslavije in je predstaviteljica na polju kinologije vse države; včlanjena je v mednarodni kinološki

zvezi (F. C. I.) v Bruslju. V svojem postopanju se ravna po svojih in mednarodnih pravilih, kot vse ostale v F. C. I. včlanjene zapadne državne kinološke predstaviteljice.

Namen J. K. S. je, da razširi svoje delovanje po vsej naši državi, propagira zanimanje za kinologijo in pospeši nadaljnjo ustanavljanje novih kinoloških društev ali klubov v vseh večjih mestih Jugoslavije, tako v Novem Sadu, Subotici, Sarajevu, Beogradu, Nišu, Skoplju itd., da razširi zanimanje in delovanje na polju kinologije.

Že v pradobi, ko je živel človek še nomadsko življenje, si je uvrstil psa za svojega spremljevalca, pomagača pri lovu, v borbi za obstanek in kot varuha lastnine. Nobena druga udomačena žival nima tolike pravice po svojih individualnih zmožnostih za sožitelja s človekom kot pes.

Ko je človek spoznal te čudovite sposobnosti psa, ni čuda, da ga je vzljubi in da se je razvilo med njima nerazdružljivo prijateljstvo; pes je sledil človeku vsepovsod, v tropske stepe in pragozde, v skalna velegorja in rodovitne poljane, v večni led in prostrana močvirja. Nobena pot mu ni bila prenaporna, noben lastnik prebogat ne preubog. Vsak napor, težkoče in pomanjkanja prenaša pes s svojim gospodarjem vdan, če treba trpi in strada z njim do skrajnosti, udeležuje pa se tudi na radosti in uspehih svojega gospodarja.

Kakor je pes človeku prijeten družabnik, zvest čuvar njegove lastnine in v mnogih primerih neobhodno potreben sotrudnik, tako postane pes brez zadostne nege, oskrbe in nadzorstva prava nadloga za posameznika in za vso okoličino. —

Dolžnost lastnika psa je, da skrbno pazi nanj, ga drži v redu, v snagi in oskrbi. Po zunanosti, da, celo po vedenju psa se lahko presodi socialni položaj in značaj posameznega lastnika, krajevnih, da, celo splošno narodnih razmer in kulturnega nivoja.

Odkar se je začelo pri nas delati tudi na kinološkem polju, so se v tem pogledu razmere že precej izboljšale, čeprav še ne dokončno. Nič več ni opaziti po ulicah in na trgih toliko pocestnih klatežev, kot jih je bilo prej.

Če vidiš na javnih prostorih grde, zanemarjene in sestradane pse brez vsake rase, brez nege in nadzorstva, je to nepobiten dokaz pomanjkanja civilizacije.

Poleg gojitve tujerodnih svetovnih čistopasmenih vrst psov, so si stavile naše

kinološke organizacije nalogo, da ohranijo, izboljšajo in razširjajo pasme naših domačih — narodnih psov. Le-te so: ilirski (kraški) ovčar, ki se nahaja od Triglava do grške meje, torej po vsej Jugoslaviji, in nekaterih vrst braki, namreč keltski, posavski, gladki in resasti istrski, dalmatinski ter dvobarvni braki, ki so rjavi, s črnim plaščem.

Treba bo še marsikaj ukreniti, da se izboljšajo razmere tudi na tem polju, zlasti da se kinološko delo izpopolni in razširi po vsej državi, tudi v onih južnejših krajih, kjer to vprašanje še ni načeto.

Kot omenjeno, delo kinologov ni le dobrobit psov, temveč v glavnem tudi človeka, zato je treba, da se za to vprašanje zanima tudi javnost in pripomore po svojih močeh k izdatnejšemu uspehu.

Peter Žmitek: „Abi“-Golovski (risba)

Razgovori o književnem trgu

Dr. I. L. Ljubljana

Slovenska knjiga zadnjih 20 let.

Kakih dvajset let bo, mislim, odkar se je tudi pri nas pojavil t. zv. »waschzettel«. Že ime mu pove, da je prišel k nam z Nemškega. Književni referent goriške »V e d e« (1913), dr. J. Glonar, ga je kar na pragu odklonil, češ da nimamo zanj niti primerne besede in da nam tega ne bo niti žal. Da pa se publika vendar le seznanila s to knjigo-tržno novostjo, je povedal, da je »waschzettel« list na katerem je že natisnjena ocena, ki jo napiše založnik sam ali pa kak njegov literarni uslužbenec, in jo priloži knjigi, ki jo pošlje kakemu uredništvu na ogled. »Pri nas tega ne potrebujemo,« meni g. književni referent. »Saj mora biti poseben literaren bacek, kdor se ne začudi, ko čita na en dan kar v treh, štirih listih doslovno enake pohvalne ocene istega dela. Mnogo tudi ne morejo (namreč ti »waschzettli«) koristiti, ker je pri nas kontrola zelo lahka in lahko kar s prstom pokažemo na vsak slučaj take založniške samohvale.« »Waschzettel« pa si je vkljub temu pridobil pri nas domovinsko pravico — čeprav pod tujim imenom — in danes ima že to čast, da pride kar med dnevne novice. Ali ima kaj uspeha, je drugo vprašanje...

Prej — v starih časih — je bilo namreč tako: če je izšla slovenska knjiga, je založnik poslal po en izvod na uredništva s primerno opazko, naj knjigo omenijo v svoji kulturni rubriki. In če je bila količkaj knjiga, da je bilo vredno o njej pisati, je kmalu na to sledil v listu podlistek, ki je govoril o pomenu in vrednosti, o dobrih in slabih straneh nove knjige. O važnejših literarnih pojavih cele debate. Pri navalu vsakdanje politike pa se je začela ta dobra kulturna navada, ki se je uveljavila izza Jurčičevih časov, opuščati, in za literarne feljtone ni bilo v listih več prostora. Najprej sta začela oba slovenska tabora na tem polju drug

drugega ignorirati, nazadnje sta prezirala celo dela, ki so izšla v lastnih vrstah, ker se je zdela »politika« mnogo važnejša od kulture. Takrat je moral nastopiti »waschzettel« in celo ta ni našel več milosti v očeh uredništva. Prišel je na vrsto, če je slučajno zmanjkalo drugega gradiva. Tako so založniki po mili volji izdajali, kar so hoteli, slovenska javnost se je za vse to malo zmenila. Knjiga, taka ali taka, se je pojavila na t. zv. književnem trgu — t. j. v par izložbah slovenskih knjigaren — in stvar je bila opravljena. Kdor je čital slovenske liste, je mislil, da je na Slovenskem literatura popolnoma prenehala in da se niti v Ljubljani nihče več ne zmeni zanjo. Celo najboljši rodoljubi so bili prepričani, da je odpravljen velik del narodnega davka in da kupovanje slovenskih knjig sploh ni več narodna dolžnost... Za knjige se je zanimalo le še par dijaških krožkov, ki so Bog ve odkod dobili po en eksemplar, da so ga prečitali. Slovenski založnik pa je stal za pučelnom in čakal na kupovalce... Pa je prišla dama in si je oddahnil: »Sedaj...« — »Ali imate Alraune?« — »Imam, zelo čitana knjiga... Ali bi še kaj slovenskega, gospa, tu je izšel Cankar!« — »Ni treba...« — Tako je bilo. Rodoljubi so obupavali nad usodo slovenskega naroda, filistri so pili in politizirali, slovenska knjiga pa je umirala in si brisala solze z »waschzettlom«. K sreči je kmalu na to nastala svetovna vojna in so si oddahnil tudi oni, ki so se prej čutili prisiljene, da kupujejo slovensko knjigo, kajti zdaj je bilo izgovorov dovolj, da slovenske knjige ni treba kupovati: inter arma silent musae, draginja, druge potrebe, patriotične zbirke itd. Celo »Slov. Matica« je bila razpuščena, hvala Bogu, da je ena skrb manj. Gabrščka v Gorici so Italijani razstrelili z vso njegovo književno založbo in celo »Mohorjeva družba« je komaj izhajala. Vse je

bilo na vojni in pred knjigami je bil mir. Še tiste, kar smo jih imeli doma, smo poslali za vojaki na fronto. Na zadnje je sploh papirja zmanjkalo; celo za dnevno časopisje ga je bilo premalo... Kajti dnevno časopisje, kolikor ni bilo zatrto, je silno narastlo... Kaj bi ne!... Prej po cela leta nikakih dogodkov in izprememb — sedaj pa vsak dan toliko novega...

Naenkrat pa so se fronte ustavile in po cele mesece: Na fronti nič novega!... Samo dolga uradna poročila o bojih na tem in onem odseku — sicer pa: nič novega!... Vmes pa izjave diplomatov, generalov, hofratov, poročila dopisnikov in razprave narodnih gospodarjev... Med dnevnimi vestmi uradna naznanila in kratke novice: padel je...

Kmalu pa so začele rasti v listih čisto nove rubrike, ki bi se bil v mirnih časih kdo zanje zmenil še manj ko za »kulturne vesti«, zdaj pa so zavzemale najvažnejše mesto: Aprovizacija... Izpčetka samo nekaj vrstic, potem pa dolge kolone in na zadnje cele strani... Aprovizacija!... Ni ga bilo bolj pustega berila in vendar ne bolj zaželjenega. Komaj da je bilo še časa za poročila z bojišč in za dnevno rubriko...

V tem času so ljudje zahrepeneli po feljtonu, ki je srce vsakega lista. Tam so čitali kaj čisto drugega, lepega, človeškega... Da so za trenutek pozabili na aprovizacijo in lakoto!... Tako je bilo vse do l. 1917. — Takrat se je zgodilo kakor čudež. Tista kultura, ki je bila pred vojno samo še za napotje in nadlego, je naenkrat postala najbolj sveta stvar. Vojak ni s fronte nič več pisal o pokolju in zmagah, po knjigo je pisal in prosil za časopise... In ljudi ni več zanimal ne kino ne tingl-tangl, gledališča so si želeli, opere in koncertov. Denar, ki se je začel množiti v svoji papirni obliki, je dobil naenkrat čisto nov pomen: kupoma so ga ljudje polagali na oltar narodne kulture. S fronte so vojaki pošiljali denarne zbirke, ne za kruh, ki ga ni bilo, ampak za »Slov. matico« in »Ciril-Metodovo družbo«.

Sredi tega čudnega preobrata so izšle Cankarjeve »Podobe iz sanj«. Ljudje, ki ni-

so vedeli, kaj se je z njim godilo, so zdaj razumeli... Umetnik jim je to povedal... In povedal je tako kakor noben umetnik nobenemu drugemu narodu, ki so z nami preživljali enako usodo...

In knjigarar se je začudil: Prej je samo še premišljal, kako bi obupal in končal svoje bedno življenje, — sedaj so se odprla vrata na stežaj in dolgoletne zaloge so se praznile... Ne Alraune — vse od Prešerna do Župančiča, od Jurčiča do Cankarja, vse je šlo... Duševni preobrat, še preden je bilo vojne konec. »Očiščenje in prerodenje,« je rekel Cankar. »Ljubljanski zvon« in »Tiskovna zadruga« sta imela takoj na tisoče naročnikov...

Od takrat je minilo dobrih deset let. Danes prevladuje zopet waschzettel...

Res je, med tem se je mnogo izpremenilo. Ono idealno pričakovanje zadnjih mesecev pred osvobojenjem je zagnilo povojno materialistično razpoloženje. Knjiga ni bila več duševna potreba, bila je komaj še dekoracija bahaškega mecenstva vsled ugodnih konjunktur naraščajočega bogastva.

Kmalu je izgubila tudi ta pomen in našla zavetje komaj še pri onih, ki so ji bili od nekdaj zvesti... Tudi časopisi so se ji izneverili. Imeli so toliko drugega važnejšega dela. Politika je zavzela vso širino in globino narodnega življenja. Sredi hrušča in političnega tepeža za lepo knjigo skoraj ni bilo več ne časa ne prostora... Politične debate, volitve, shodi, parlamentarni prepiri, krize, izjave, kombinacije, nered in nemir vsepovsod, korupcija in borba za obstanek — kdo bi v takih časih čital knjige, kdo bi jih kupoval?! Denar, ki ga je bilo v prvih letih po vojni toliko, da so se otroci po ulicah z njim igrali, je izginil in nastali so resni časi... Tudi povojni milijonarji so izginili in verižniki in defraudantje in špekulantje vseh vrst. Nazadnje je zapečatil 6. januar to nepopisno dobo desetih let. Nastal je oddih. Iz časopisja so izginile dnevne debate, prepiri, izjave. Namesto dnevnega listja smo vzeli v roke zopet knjigo. In tudi časopisje je imelo več časa in prostora, da je pisalo o kulturi. Tako opazamo vsa zadnja leta veliko zanimanje za naše literarne in kulturne razmere. Kakor se šele zdaj gradi državna Jugoslavija, tako

se ustvarja tudi nova jugoslovenska kultura. In knjiga je pri tem glavno gradivo.

Novoletni pregledi zagrebških in beograjskih listov so ugotovili letos istotako, kakor poročila naših listov o književnih dogodkih preteklega leta, splošen napredek. Posebno Beograd je bil prizorišče srditih literarnih bojev. Kakorkoli so taki boji znak novega dela in življenja, vendar je važnejše delovanje založništev, ki množe naš književni trg. In v tem oziru se kaže povsod razveseljiv napredek. Dnevno časopisje je posvečalo književnosti in kulturi mnogo več pozornosti ko v prešnjih letih in vse je kazalo, da bo novo leto še bogatejše. Dnevno časopisje vrši tu važno nalogo, da spremlja knjigo na poti med narod. Zato bo gotovo v splošno korist, če pri tem odklanja »waschzettle« in sodeluje samo s svojo živo besedo pri ocenjevanju in širjenju novil del, ki jih obetajo programi naših založništev.

Zadnje čase lega kriza tudi na naš književni trg. Knjigarne se pritožujejo, da se proda čim dalje manj knjig. To se opaža povsod: tudi v Češkoslovaški, Poljski, Franciji. Velika založništva so posegla po izjemnih sredstvih. Vrgla so na trg starejše izdaje po čudovito nizkih cenah. Nekateri se boje, da se bo na ta način še bolj zmanjšala prodaja knjig. Drugim se zdi, da take »razprodaje« bude zanimanje za knjigo. Tu-

di pri nas so nekatere založbe poskusile s prodajo zbirk, ki so se o božiču precej dobro obnesle. Res je, da v današnjih življenjskih stiskah manjka denarja za kulturne potrebe, res je pa tudi, da ima naša knjiga še vedno premalo odjemalcev v krogih, kjer bi morala služiti vsaj v okras salonov, ako ni življenjska potreba prebivalcev.

Naše književne družbe so si osvojile precej čitalske publike, ki sedaj pričakuje čtiva samo od njih, zato imajo knjigarne manj posla...

»In vendar se giblje,« vzklikamo neho-te, ko stojimo pred našimi knjigarnami. Slovenska knjiga tekmuje po svoji opremi s tujimi založbami. Postala je kras vsake domače knjižnice. Naše prevodno slovstvo se je zadnja leta obogatilo s prvovrstnimi deli svetovne literature. Ni še vzroka za pesimistične misli.

Gotovo je, da založništva rabijo denar, ako hočejo nadaljevati svoje delo. Konkurenca jih sili, da izdajajo čim lepše in čim cenejše knjige. Vsak slovenski kulturni človek ima v tem oziru svoje dolžnosti.

V jeseni se baje pripravlja kongres slovenskih knjigarnarjev na Poljskem. Tudi pri nas se je že skušalo s knjižnim sejmom, ki bi privabil več kupcev.

Vse, ki žele povedati javnosti svoje navete glede našega knjižnega trga, vabimo na razgovor.

Tuja in domača mistika

Dr. Fr. D., Ljubljana

Človeško spoznanje še ni končano, marveč se neprestano razvija in napreduje. To nam dokazuje zlasti psihologija, znanost o duši in njeni dejavnosti. Dcslej je znanost priznavala in preiskavala samo zavestni del (sfero) duševnosti. Šele v zadnjih desetletjih je ugotovila, predvsem po dognanjih psihoanalize, da se ogromna večina duševnosti odigrava v podzavestni (nezavestni) sferi. Iz podzavesti izvirajo tudi vse tajne (okultne, mistične, magične) duševne sposobnosti, ki jih izsleduje metapsihologija, posebna panoga podzavestne psihologije, na pr. sugestija, hipnoza, telepatija i. t. d. Podzavestna duša je neposredno zvezana z vsemirjem in neposredno zaznava vesoljno dogajanje v času in prostoru. Podzavestno zaznavanje se razširja v izredno občutljivih (senzitivnih) osebah do površine zavesti. Senzitivnemu človeku priplava nekaj v zavestno spoznanje, česar prej ni mogel z zavestnim naporom do-

gnati, ali pa nekaj, česar sploh ne bi mogel sam od sebe spoznati. Taka iz podzavesti v gotovi in nazorni obliki vznikla spoznava se imenuje »intuicija«. Posebno bistra in hitra je podzavestna logika, hipno preleti celo verigo sklepov in pokaže zadnji zaključek nazorne zavesti. Tako si razlagajo sposobnost prerokovanja. Podzavest objavlja svoje spoznave navadno v nazornih simbolih.

V vseh časih so nastopale take senzitivne osebe, del občinstva jih je smatral za preroke, čarovnike ali čudodelce, drugi del za zmešane čudake ali sleparje. Sem spadajo vsi stari misteriji (elevzinski, samotraški, orfiški, Dioniza-Bakha, Saba-Sabacija, Kibebe, Mitre, Izide i. t. d.). Še danes se vežba v Indiji posebna bramanska sekta asketov (joginov) v avtohipnozi (jogi). V Evropi deluje v istem smislu teozofija. V verskih krogih obujajo pozornost ljudstva napovedi sve-

tega Malahije in salezijanca Dona Bosca, osebito pa skrivnostno razodetje sv. Janeza.

Mistične sposobnosti je razvijal tudi ruski filozof H. S. Solovjev. Točno je prerokoval zmago Japoncev nad Rusi. Sedanje stanje v Rusiji in brezbožni, antireligiozni pokret je napovedal dobesedno: Slišim odmeve groma. Rusijo čaka strašno gorje, našim oblastem ne bo več mar veroizpovedno vprašanje. V »Treh razgovorih« je napovedal začasno zmago brezboštva (Antikrista), panmongolizma in končno zedinjenje cerkva v apokaliptični cerkvi sv. Janeza.

Mistično navdahnjene osebe se pojavljajo največkrat v nemirnih in razburjenih časih. In tedaj je zanimivo, v kakih simbolih si tolmačijo dogodke ti senzitivni zastopniki preprostega, vernega ljudstva. Najrajši se poslužujejo splošno znanih in dostopnih verskih simbolov.

Tako senzitivno, mistično osebo predstavlja danes med Slovenci duhovnik Leopold Kolbezen, kurat v Muretincih pri Ptujju. Že pred leti je napisal pod naslovom »Kristus Kralj Vzhoda po Mariji« teološko-politično razpravo o perein vzhodnem vprašanju. Čudno je, da je še ni

objavil kak verski list, kamor sodi po svoji vsebini.

Z mistično logiko dokazuje Kolbezen, da reši veliko vzhodno vprašanje, segajoče s svojim početkom že v križarske vojske, nenadoma Kristus s svojim zadnjim kraljestvom duha in resnice, ki ima slediti prvemu njegovemu kraljestvu ljubezni. V skrivnostnem razodetju sv. Janeza pomeni jezdec z lokom na belem konju krščansko velesilo, Rusijo, ki bo premagala Azijo, središče paganstva. Tako se dopolnijo časi narodov po besedah sv. Pavla, ko se vsi snidemo v edinosti vere.

Če je francoska revolucija rodila Napoleona, zna tudi ruska presenetiti svet z mogočnim monarhom (diktatorjem), ker se vsa prerokovanja strinjajo v tem, da ima priti od vzhoda mogočen monarh na belem konju. Ta napravi red in mir na zemlji ter prinese tisto zlato dobo, ki je na našem svetu sploh mogoča.

V druge podrobnosti se ne moremo spuščati na tem mestu in beležimo Kolbeznov elaborat samo kot dokument časa in mističnega ljudskega razpoloženja.

Ivan Trinko Zamejski

M. Bekar-Esén, Ljubljana

(Ob njegovi sedemdesetletnici.)

Ivan Trinko se je rodil 25. januarja 1863 pod Matajurjem. V vasico vodi košat drevered kostanjev, oznanjevalcev juga. Kot Simonu Gregorčiču je bil njegov prvi svet planinski raj, le da je Trinko še bližji deželi solnca, kjer kraljuje Mignon, ideal vseh pesnikov, kjer so dnevi vedno azurni kot spominčica in kjer se dva naroda, Slovani, mojstri ideje, in Romani, mojstri oblike, srečujeta in izpopolnujeta. Italo Maffei, ki podaja v uvodu k prevodu »Dume« kratek pregled slovenske književnosti, trdi o Gregorčiču, da je sladka njegova pesem ter fina ekspresija njegove duše mogla nastati le v bližini juga in solnca. Tembolj žarka in solnčna je pesem Ivana Trinka, a ne manj tudi pesimistična, kar pa ne izvira iz pokrajine, ampak iz bridkih pesnikovih izkušenj.

Detinske dni je preživel Trinko v gorah in jih je lepo opisal v zbirki novelic »Paglavci«. Ljudsko šolo je dovršil v Čedadu, južnjaškem lavornatem mestu, srednjo pa v Vidmu v škofijski gimnaziji, kjer je lahko študiral poleg furlanskih narodnih pesmi tudi italijanske klasike Danteja, Tassa, Leopardija, Petrarko, pri katerih se je navzel zmisla za patos in vzvišenost, ter zmisla za obli-

ko, ki Slovanom ni prirojen. Tam se je tudi seznanil z beneškoslovenskim pesnikom Petrom Podreko, ki mu je daroval Prešerna, da se je tako poglobil v misterij slovenske besede. Ko je končal gimnazijo, je postal profesor latinščine in italijanščine ter filozofije na istem zavodu... Slovenski in italijanski učenci se ga spominjajo z ljubeznijo, o njem mi je navdušeno pripovedoval v nepozabnih cerkljanskih gorah didaktični ravnatelj prof. Cella. Ivan Trinko je namreč kristjan in Slovenec in kozmopolit, »možje lepe književnosti, sanjarji, najdejo v umetnosti kozmopolitično noto, vez, ki narode družijo navdih za bratska čustva« (Maffei).

Leta 1885. se je oglasil Trinko v »Lj. Zvonu« s pesmimi beneškega Slovenca, ki jih preveva domotožje. L. 1897. so izšle njegove poezije. Slovenska kritika je videla v njem učenca Stritarjevega, zapoznelega učenca, nemoderne pesnika, zakaj »nekak nov, rekli bi, revolucionaren duh je zavel v našo doslej tako ponižno, nežno, vzdihujočo, solzečo se liriko. In ob tej metamorfozi naše lirike so izšle na svetlo pesmi Zamejskega, ki je ostal pristaš starejše smeri« (Doksov, Zvon 1885).

Kot danes tako je bila tudi tedaj slovenska kritika nezmotljiva, njena naloga je namreč, da odkriva genije, sekularne duhove tako rekoč in da odklanja epigonske in starejše smeri. In po tej kritiki je bil Trinko Stritarjev epigon, pristaš njegove ponižne »solzeče se, vzdihujoče lirike«... Ali je delala s tem kritika krivico pesniku ali ne, ne bo težko ugotoviti, od nekdanj so slovenski kritiki nadosebni, objektivni, pravični, nekaki učeni profesorji slovenske književnosti, tako rekoč dogmatičnih maksim, faktično pa je, da je Zamejski po tej kritiki v pesmi umolknil ter se izživljal v znanstvu in da je z njim umolknil bogonarjeren umetnik, ki bi prinesel v slovensko književnost še marsikatero novo, južnjaško noto... Zakaj beneški Slovenci so že po pokrajini svojevrsten tip, srečna kombinacija Hrvatov, Slovencev, nemara celo so Rezijanci, kot piše Tuma, Slovenci z rahlimi obrskimi ali orientalskimi črtami in naravnost mojstrsko ustvarjeni za svojevrstne umotvore. Že obrazi Rezijanov so tako značilni, značilnejša še njihova govorica, črnorumeni dekliška obleka, bronasti obrazi črne oči in tudi duša je solčna in mistična, Orient in zapad...

Slovenska kritika se je močno zmotila, ko je videla v Trinku pretežno učenca Stritarjevega. Ivan Trinko je kot pesnik učenec daleko večjega pesnika kot je bil Stritar, pesimista Leopardija. Stritarjev pesimizem je bil fikcija, Leopardijev je doživet na duši in na telesu. Zato je tudi Leopardi večji umetnik od Stritarja po ideji in po obliki... Leopardi tudi nikjer in nikoli ne preboli svojega pesimizma, organizmi po njem ne fantazirajo samo o svetožalju, ampak ga tudi doživljajo, da, vsa narava ga doživlja, celo cvetlice... Nekje pravi Leopardi v svojih mislih: »Vstopite v cvetoči vrt v najlepšem letnem času in glejte, kaj se skriva za onim bohotnim zelenjem, ki se svetlika v solncu, kaj za onim brenčanjem žuželk, ki lete okoli cvetlic. Vsa družina rastlinja je v trpečem stanju. Glej tam rožo, solnce jo rani in ona oveneva, umre... Glej lilijo! Okrutna čebela ji izpije sok na njenih najbolj senzibilnih cvetovih... Ono drevo tam — mravlja ga kvari, muhe, polži, drugo spet, ranjena mu je skorja, zrak mu rano razširja, solnce žge odprto rano; glej zopet debela, korenike,

vsu so ranjena — v vsem vrtu ne najdeš ene rastlinice popolnoma zdrave. Ko vstopiš v vrt, se razveseliš ob pogledu na opojno, bohotno življenje. V resnici pa je vse to življenje žalostno in nesrečno, ves vrt je podoban skoro bolnici in če ta bitja čutijo ali če bi čutila, je jasno, da bi zanje ne — biti bilo slajše od bitja...« To svetožalje preмага Leopardi le z estetiko... Zato se ne smemo čuditi njegovemu izreku: »Najlepše stvari na svetu so življenje in smrt.« To svetožalje, nemara še globlje najdemo pri Zamejskem... lepota smrti, sestra smrt diha tudi iz njegovih pesmi, ponekod pa ti zazija nasproti le noč in prepad... Kristjanska filozofija, v katero se reši, je le teorija, ki malo omili svetobolno njegovo pesem, le v žarkih, v slovenski literaturi svojevrstnih vizijah izzveni njegova pesem v optimističen akord, doživet, veličasten, triumfira-joč, kot da govori Dante, zmagovalec vsega zla in vsega svetobolja in obupa, ki je ob roki Beatrike dospel v apolinično lepoto paradiza. Še neki drugi italijanski pesnik je nemara vplival na Trinko; t. j. Giovanni Pascoli. Budistična kvietistična nota v tem pesniku se pasivno predaja svetovni boli in celo v mladinske pesmi jo uvaja, v one pesmi, ki jih mi komaj poznamo, v pesmi »Snež« ki jo je preložil Janko Samec ter uglasbil V. Mirk. Giovanni Pascoli je nemara bil še bližje Trinku kot Leopardi. Mrak noči, misterij naše usode, molk milijonov zvezd nad nami, ki je celo Pascala vznemirjal, je dušo Pascolijevo omrtvil, da se je predala usodi in pod nemočjo zvezdnatih svetov in nemara celo njih boli težko vzdihovala s polmrtvimi akordi.

Slovenski kritiki bodo takoj rekli: Zamejski je učenec Pascolija in Leopardija in jaz bi celo rekel, da je v vizijah učenec Dan-tejev.

Ne, Zamejski ni epigon, geniji so mu dali le impulz, da se je razvila njegova svojevrstna duša ter dosegla višine kot malokate-rega slovenskega pesnika. Njeno rast si hočemo v naslednjem ogledati.

Že v vodni pesmi njegovih »Poezij«: Jeleni Črnogorski, kneginji neapelski, se razodeva njegov vzvišeni verz in njegov pesimizem:

»Kneginja! človek je kot list v jeseni,
ki veter ga ledeni,
zanese koderkoli...«

Ne zlato, ne srebró, ne mehka svila ne
ubrani človeka zle usode...

Svetožalje »temá poetov« pride močno
do izraza v »Razpršenem listju«, kjer se ne
more dvigniti do jasnih sfer Vile, ker je tudi
njeno srce smrtno ranjeno. Tudi poezija je
poetu disharmonija. Zato ni čuda, da je črna
noč po duši njegovi razpela krila in da nje-
govo srce umira.

V ta pesimizem blede zasveti kristjanska
ideja o zemlji, stvarstvu Gospodovem, ki jo
je milost božja dala v last človeku.

Smrt je nujna. Po nevihti se nebo raz-
jasni, a hrast na gori strt počiva na tleh.
Nemara pa je tu lepota življenja, nemara je
smrt življenja cilj, kot sanjata Pascoli in
Leopardi.

Kako daleč, daleč je Zamejskega poezija
od vsake »solznodolinske« pesmi, sicer pa
so solznodolinstvo odkrili kritiki in meni je
tudi Stritar drag, fin umetnik, manj naturen
od Leopardija, a po obliki višji od Levstika
in po velikih svetovnih motivih je našel tudi
pot v svet, medtem, ko bo Levstik vedno le
slovenski, ki ne sega v kozmopolitizem.

Kako vzvišen, lep je pesimizem Zamej-
skega, prost vsake »solzavosti«:

Oprť na grobni kamen
nagnem trudno glavo,
čez obraz solzice
kapajo mi v travo...

Mir grobov ga vabi »naj med njimi ži-
jem, milostni bogovi«. Medtem ko grobovi
zazibljejo Pascolija in Leopardija v pasivi-
zem, so za Ugo Foscola vir moči, herojstva
in junaštva. Do aktivizma se Zamejski na
grobu ne povzpne, na nje »nagne trudno
glavo«. Dal bi pa rad srce domovini ter se
rešil iz toge:

»Domu kri rudečo,
večnemu pa Bogu
dušo dam gorečo...«

Ali ne more se okleniti domovine, ker
tudi ona umira, je kot pobit popotnik v sa-
moti, nad njim plaka vila, smrtni pot mu
otira z bledega lica, tako čaka »Samarijca«
in Kristusa narod.

Tako pesniku niti ideja niti narod ne
pomaga iz toge in mraka, on in ves narod,

da, tudi vila so zaviti v snežnožalni črni
šal.

Pesnik ne vidi ene svetle slike, zdi se,
kot da bi hotel projicirati bol še v ono-
stranski svet.

»A slike žalne vse so, barve temne;
Utis — utis bolesti mi nadzemne!« —

V večnost smrti in boli pa Zamejski ne
veruje, tako velik njegov pesimizem ni...
Ali je res vse zemsko življenje le odsvit
Boga — Večne Boli...? — Nekaj zares
velikega na svetu je vendarle nesreča, trplje-
nje, peva tudi Pascoli: »Smrt, ki hodiš po
globokem nebu, s perotmi, kot truden dih,
z odprtimi očmi nad žalostnim spečim sve-
tom...«

Zamejski je eden izmed velikih pesimi-
stov, ki jih niti kristjanstvo ne odreši, Leo-
pardi nemara je le za spoznanje večji, naj-
večji pa Čeh Karl Hynek Macha, poet mra-
ka in noči, kateremu je še onstranski svet
veliki »Nič«, Mrak in Bol. —

Zamejskega razvedri le misel na pre-
teklost in upi v bodoče življenje, v Boga in
onstranost, ki so v njegovih filozofskih spi-
sih ostali lepa teorija, v vizijah pa dosegli
le veliko stopnjo verjetnosti, če ne resnice.
Tragike njegovega jaza pa le še ne rešijo,
problem te tragike ostane odprt, pesmi kot
»Vera« so le lepa lekcija — brez velikega
pesniškega doživetja.

Pozno bedi pesnik v noč ob stari listini,
»mrjé svetiljka«. Iz starodavnih grobov vsta-
nejo očaki, matere, dekleta in obiskujejo pes-
nika — »dragi slovenski jezik« mu bije na uho.

To je nekdanji »slavski raj«. Začudeno
zrejo v medsebojne borbe sedanjih malih
ljudi, oni slavni po lepoti duše, vzhičen jim
kliče pesnik:

»Živite dedje naši! Oh, živi narod moj!«

A tudi oni izginjajo polni blestečega ža-
ra, nočejo pri njem ostati:

»Zaman, z blestečim žarom izginjajo molče,
zastonj za njimi širim povzdignjene roké.«

Slavska preteklost je prelepa, da bi osta-
la med sedanjim rodом in pesnik je zopet
sam v pesimizmu. Pesniku Gregorčiču, ki ga
je ranil lastni narod, piše:

»Saj se bomo Slovenci sami ubili med
seboj.«

Mrtvaški vzori mamijo vse narode, vsa
Evropo:

»Evropa, stara Evropa,
ti meni vidiš se prostrana njiva,
na njej bohotno
nemir, nesloga, bratomor poganja.«

Njegov pesimizem tako poseže iz sebe v narod, iz naroda v Evropo. V obupu se bije pesnik na prsa: »Iz nič a sem, naj nič me spet požre!« — Tudi v takih momentih je kristjanstvo nemočno, pesimizem zmaguje. Pa se sam tega zaveda, skesano proseč Boga: »Če ti ni bilo vse moje življenje, naj smrt ti bo posvečena«... Stoično je vdan usodi in tugi, ki ga povsod spremlja po gorah temnolesih in po mestu, tudi ga boli socialna bol:

»... preglej nesrečnikov število,
tisoč mi bratov skrb in jad,
mraz, bolezen, glad
tišči, mori nemilo...«

V nekem prerokujočem mesijanstvu za hip postane Trinko optimist, in tu še najbolj nalikuje Stritarju, ki je s slovanskim mesijanstvom premagal pesimizem. Lep je Trinkov »Slovanski duh«. Zopet se povrača v davnino na gomile, da bi obudil k življenju »davne slovanske glase«. Plastično opisuje to:

»Uho pritiskam na gomile puste,
če ne bi še v globini zadnjo iskro,
življenja poplavljenega začutil,
poslušam, grebem, v zemlje krilo orjem
s krvavimi rokami, da bi vzbudil
v globokih sanjah speče, davne brate!«

In res se zdaj zbude junaki »davne pesmi«, zapojo, noč grobnega spanja je minula, bliža se slavjanski dan...

Lepše in manj programatično od Stritarja je obdelal ideje slovanskega mesijanstva Zamejski, to so pa tudi edine iskre njegovega optimizma.

Optimist je tudi Zamejski v »Videnjih«, kjer v močnih dantejevskih barvah slika boj med dobrim in zlom, ter preko mej sodobnih vzplava v bodočnost po tolažbo in lek. Borba med Bogom in Satanom traja dalje:

»Zastava bila črna je in rdeče
na sredi risan Lucifer prokleti,
z ognjenim geslom širom se
blestečim...:

Nam Satan kralj! Poraz Bogu
na nebu!«

Slednjič je zmagal Bog: »Plamtel je sveti križ in sipal iskre...« In to je bil dan »prvi novih vekov«... Ali to je le vizija, fikcija, dokler bo zemlja živela, bo na njej problem zla in dobrega, bodo Luciferji nemara prej zmagali kot bogovi... Mogoče se zgodi ob koncu sveta, da bo dobro zmagalo, mogoče... Problema optimizma in pesimizma — dobrega in zla — tu Trinko ni rešil zadostno, ker je sploh nerazrešljiv.

In še zadnje njegovo delo, ki nosi razposajen naslov »Paglavci«, končuje tragično. Bratec in sestra obolita in umreta. Zakaj? »Črni oblak nesreče se neprestano vlačí sem ter tja in ne vpraša, kdo meče temno senco. Smrt divja od vrat do vrat. Slepa je in neizprosna; vsejedno je zanjo, če zadene ob onemoglega starca ali pa komaj povoja oproščenega, bujno cvetočega otroka! Ah, ta smrt!« — Ne more slikati Trinko niti »paglavčkov«, otrok, pajačkov... ne da bi se ti pajački po njihovih pantominah jokali, umrli... Ah, ta smrt, to je osnovni motiv vsega Trinkovega dela. Ali ljubezen in smrt so najlepše stvari na svetu, nas uči Leopardi. Globoka lepota boli in smrti nas s smrtjo sprijazni in s svetovnim pesimizmom. Brez boli in smrti ne bi bilo pesmi.

Ivan Trinko je tudi avtor filozofskih in obenem duhovitih razprav o Beneški Sloveniji in rezijanščini. Pri njem radi postajajo svetovni filologi in filozofi. V filozofski razpravi »O največjem problemu sodobne filozofije« duhovito zavrača panteizem, boreč se za dualizem, omenjajoč večno borbo med dobrim in zlom. Zakaj če sem postavil tezo, da v poeziji Trinko tega problema ni zadostno rešil in da je obstal v pesimizmu, s tem nisem hotel trditi, da Trinko ne bi bil kristjanski svečenik in apostol v najplemenitejšem pomenu besede. Mnogo je tudi Trinko prevajal iz slovanskih književnosti v italijanščino. Prevedel je: nekaj Prešerna, Gregorčiča, Tavčarja, Stritarjev roman Gospod Mirodolski (Signor di Valpacifici), Taras Buljbo (Gogolja), Tolstoja, Turgenjeva, Nekrasova, Puškina, Sienkiewicza.

Zamejski je oče onih italijanskih prevajalcev, ki zdaj prevajajo iz slovanskih jezikov na italijansko. On je oče velikih italijanskih slavistov, filologov in prevajalcev

kot so: Giovanni Maver, Ettore Lo Gatto, Lorenzoni, Matteo Bartoli, Calvi, Giusti, Diamanti. Književna družba »Slavia« v Torino objavlja danes krasne prevode največjih slovanskih klasikov, ki bi lahko bila celo nam vzor.

Trinko je napisal naposled tudi »Slovensko gramatiko« za Italijane. Poleg gramatike prijatelja prof. Nemca je to najboljša slovenska slovnica za Italijane. Po njej uči slovenščino na škof. gimnaziji v Vidmu.

Z misterijem slovenske pesmi in gramatike družji Zamejski tudi glasbo in risanje. Je glasbenik in slikar. Tako mnogostranski je toraj njegov duh. Slovensko poezijo je obogatil s slovesnostjo in vzvišenostjo romanskih poetov. Saj je duhovnost roman-

skih narodov mnogo bližja slovanstvu kot pa germanska. Po globokosti ideje pa prekašajo Slovani v moderni književnosti Romane kakor tudi Germane. Razvoj vsakega velikega slovanskega duha pa gre iz slovanstva v občestvo narodov evropskih, odtod se spovrača zopet v slovanstvo prav po Hegelu.

Kot človek Zamejski rad pomaga vsakemu tudi z dejanji kot usmiljeni Samaritan, učenec Kristusov, mašnik njegov, narodov in človeštva.

Ob njegovi 70-letnici se klanjamo njegovemu geniju ter mu poklanjamo za njegovo svetečo se, vizionarno poezijo in za vse njegovo delo, ki je en sam lep blesteč umotvor — lavorjev venec.

Obraz Milana Puglja v njegovih »Zakoncih« Ivan Albreht, Ljubljana

(Poizkus kramljanja o profilu človeka in pisatelja).

Čas beži, čudovito naglo beži. Človek dirja z njim kakor na povodcu, se ozira krog sebe, pa ne utegne niti pomisliti, kako in kam. Samo naprej, tako je dano povelje, neizprsen življenjski zakon. Tempo je včasih že do blaznosti nagel, toda ne stoj in ne pomišljaj, kdor nočeš obležati zmečkan v kolesnicah!

V dobah, kakršna je sedanja, je ta naglica še bolj pospešena in jo človek že občuti kot bolečino. Kar je bilo še včeraj predrzen sen, gola utopija, je danes trdno dejstvo. Jutri bo bleda zgodovina, tretji dan samo neznan odlomek čisto brezpomembne minulosti.

Človeka zebe v tej naglici. Čim bolj se krčijo razdalje, tem večji je mraz. Zdi se, da vsi slutimo isto. Ljudje se stiskajo drug k drugemu, se tesne, da ne bi začutili vrzeli, kadar koga zmanjka. Povprečno je skoraj res ni čutiti. Na vsak košček prstora se stisne mesto enega izginulega sto novih.

Vzlic temu obidejo človeka trenutki, ko zaveza čisto blizu njega praznina. Neprijeten hlad ga objame, kakor bi zazijala ledena globel. Včeraj je še bil nekdo tu, se zave, eden, en sam. Danes jih je deset, sto, a tistega enega kljub temu manjka.

Malo je takih trenutkov, malo je takih ljudi. A kakor jih je malo, jih navadno sproti niti ne opazimo.

Ko se utrnejo, se jih šele zavemo, ker jih pogrešamo.

Tak je bil Milan Pugelj.

Je bil? Da, zdaj ga ni več. Šele v tej zavesti čutim, da bi moral še stati tu nekje, brzeti z drugimi brzečimi, delati, dati, živeti.

Tako trpek je ta občutek: Ga ni. Ali ne bi stopil človek tja na Kongresni trg v hišo Matice slovenske, pa bi kaj pokramljala?

Njegov dom na Kongresnem trgu je bil zbirališče tolikerih, da se še sedaj čudim, kdaj je ta človek prav za prav pisal. Tam sem srečaval literate, velike in male, umetnike, igralce, ljudi, ki so prihajali k njemu iz radovednosti, nemara tudi kaj takih, ki so se oglašali iz spoštovanja, tako pestra družčina, da bi se bili bržčas stepli, ako bi jih kdaj hudomušno naključje vse hkratu zgnetlo v Pugljevo sobo.

To ni bil salon z zaključenim čerclom, ampak soba, čisto preprosta soba: postelja, miza in pisalna miza, nekaj sobnih cvetlic, akvarij, okna, z razgledom po »Zvezdi« — pa Milan Pugelj. Velik, malce rejen, zmeraj dobre volje, včasih hudomušen, dobričina, ki se smeje vsemu in vsem, tudi sam sebi. Vzlic številnim obiskom pa se je zdelo, da je nekako odmaknjen od življenja. Dasi tajnik Slovenske Matice in v pismeni zvezi na mnogo strani, se mi zdi, da je bil vedno sam.

Mislim, da je vprav ta poteza skoraj poglaviti ključ do njegovega življenja in dela. Dcm njegov, tisti prvi otroški dom je bil Puglju — otroku mračen. Oče, dasi učitelj, se ni znal vživeti v dečka, ki mu je bil namara preživahen in preveč razposajen. Kakor mi je s pritajenim nasmeškom sam večkrat pravil, je bil za vsako malenkost brezpogojno kaznovan. Po načelih »stare šole« je oče nad Milanom pridno vihtel palico, misleč, da bo s tem izoblikoval sinov značaj in njegovo duševnost. Ako bi...

*

Pa to je vprav tisto, kar je v življenju važno: Ako v Pugljevi nravi ne bi bilo toliko dobrote, bi bilo moralo tako odgajanje dečka uničiti in napraviti iz njega k večjemu zagrenjeno čemuriko. Tako pa se je zgodilo čisto drugače. Ker mu ni bilo dano doma, se je deček in mladenič izživljal zunaj doma. Vse tisto, kar vedo povedati o Pugljevem veseljačenju njegovi prijatelji izza študentovskih let, je reakcija na očetovo strogost. Pugljeva notranjost pa je pri tem zorela čisto neopaženo. In ta notranjost se je odzivala pritisku docela drugače nego vnanjost. Iskala je vedno tistega, česar niti otrok niti deček ni imel pri očetu; toplote, iskrene bližine.

To je našel po eni plati v materi, kj jo je oboževal; ljubil, dasi ni govoril o tem, po drugi strani pa v svojevrstnem, mirnem, nekako dogmanem pojmovanju življenja in njegovih pojavov.

Trdim in uverjen sem, da je tu pot v njegovo pisateljsko snovanje. Mladi človek, ki so mu bila najlepša in najnežnejša leta zagrenjena, je izgubil tla pod seboj, veselje do študija, smisel za tisto umerjeno solidnost, ki so jo hoteli utepsti vanj, in je postal bohém. Ko je odšel iz Novega mesta v Ljubljano in na Sušak, po imenu študirat, je šel v resnici živeti! Sicer se je učil, bržkone več nego bi se bil naučil v šoli, toda za tako učenje naš družabni ustroj ne daje nikakih izpričeval. Tako se je vrnil s Sušaka v Ljubljano in se brez ozira na karijero odzval klicu svoje duševnosti: začel se je izpovedovati, postal je pisatelj. Mimogrede ga je kdaj še mladega obšla želja po gmotno bolj hvaležnem poklicu in je bil tako nekaj časa tudi novinar, novičar v uredništvu »Slovenca«. Pa ni bil dolgo. To delo in Pugelj sta bila daleč vsaksebi. Kako daleč, pove anekdota, ki jo je v družbi večkrat omenjal. — Sedi takole v redakciji in ugiblje, kaj bi napisal. Pa se domisli dogodka, novice, primerne takole za »dnevne vesti«. Brž napiše in odda uredniku. Drugi dan seveda tiste novice ni bilo v listu, pač pa je urednik sedelavca prijazno potrepljal po ramenu, češ:

»Lep novinar, Pugelj, ki niti lastnega lista ne čitaš.«

»—?«

»No, tvojo »novico« smo imeli v listu že pred kakimi štirinajstimi dnevi.«

Na tak način je bilo seveda novinarstva kmalu konec in Pugelj se je spet predal »vetrom, naj gre, kamor hoče.«

Ker je živel tako, je tudi raste in moral rasti po svoje. Prav zgodaj se je pojavila pri njem tista notranja uravnovešenost, ki je nekateri vzlic vsem hudim bojem ne doseže vse žive dni. Mislim namreč: Zanj je bilo življenje

z vsemi pojavi golo, trdno dejstvo, ki ni na njem niti mogoče niti potrebno nič več izpremeniti. Pugelj ni razglabljal in vrtal za problemi, dasi jih je čutil in poznal, ampak jih je pokazal kot izvršene, doživljene — skoraj bi dejal — zgodbe. To ga je iz dneva v dan bolj oddaljevalo od rodu, ki je raste in prihajal za njim, in to je bilo tudi vzrok, da kritika dolgo ni videla v njem niti dosti več nego prijetnega kramljača. Od »Malih ljudi« in »Ure z angeli« pa do »Črnega panterja« je dolga pot. In vendar je kritika, naša literarna kritika, ako me ne vara spomin, odločno priznala šele to knjigo.

Bili so razboriti, sveži časi tisti dnevi našega Parnasa. Moderna je visoko dvigala svoj prapor. Kette in Murn sta omahnila v grob in pustila krepko, močno sled za seboj. Župančič in Cankar sta rastla in skoz nju je k nam dihal in utripal svet. Z zmagojočim korakom, ki ga je še povečevala sentimentalnost o vseslovanstvu, so korakali k nam Rusi: Čehov, Tolstoj, Dostojevski. Govekar, ki je nihal med Zolajem in Maupassantom, je bil mahoma potisnjen v stran. Med temi se je trlo polno drugih. Stari so seveda — kakor je vedno in po naruri nujnosti tudi prav — še hoteli obdržati svoje postojanke. Aškerc, ki je v tvornosti že pešal, je postajal jedek in včasih celo brutalen.

V politiki se je bil boj med liberalizmom in Mahničevim katolicizmom in poleg tega je skušala rasti še socijalna demokracija, resnični gospodarji — gospodje — pa so bili — Nemci. Mladina je tipala v nove smeri. Iz ostrega, radikalnega nacionalizma je klila orientacija na Balkan, v jugoslovanstvo, kulturno spočetka, a že prav kmalu ni bilo mogoče skriti tistega, kar je živelo v srcih, iredente!

Kam naj bi se bil obrnil Milan Pugelj? Čeprav je vse še tako otipljivo blizu, da moti človeka vse polno osebnih spominov in polno drobnih potez, ki otežkočajo objektivno gledanje, se mi zdi, da nisem v zmoti, ako trdim, da je Pugelj moral ostati — doma. Moral, pravim; kajti v vse to burno trenje ga ni vleklo, ni imel smisla zanj, dasi ga je videl in do neke mere občutil. Bil je preskromen, pretih, premehak in pa — s svoje dobroto je tako globoko koreninil v naši zemlji, v naših ljudeh, v tem našem malem žitju in bitju, da si ni upal niti enkrat izpuliti noge iz teh naših malih razmer. Česar ni mogel otrok, je hotel zdaj mladi mož — umetnik: Živeti doma! Tej okolnosti dolguje slovenska književnost topli, prijazni lik Milana Puglja, ki bo po mojem mnenju v naši knjigi toliko bolj živ, kolikor bolj se bo osebno odmikal od nas.

Tako je nujno moralo biti, ker narod, ki je dal Prešerna in Cankarja, narod, ki je našel v Župančiču glasnika in tolmača občudovanja vred-

nih višin, je moral dati tudi umetnika, ki bi bil pripravljen, posvetiti vse svoje življenje malemu človeku, njegovim malim brigam in težavam, darovati vse moči črtanju naših čisto neznatnih potez, ki so pa vendar tako bistveno važne, da brez njih ni mogoče poznati našega pravega, resničnega obraza. Takega človeka je našel slovenski narod v Milanu Puglju in v tem je vsa veličina in hkratu vsa tragika njegovega poslanstva. Kakor da ga ves ostali svet nič ne briga, se Pugelj s čelbeljo marljivostjo in potrpežljivo zvestobo mudi vse žive dni pri naših ljudeh. Kaj svet, kaj vsa trenja, boji za načela in oblast! Tu so ljudje, ki žive in hočejo živeti, naj se godi po svetu tako in tako, hočejo ti naši ljudje po svoje živeti. In Pugelj jih gleda, ves izgine v njih, tako docela živi z njimi, da se niti ne spomniš, ko čitaš knjigo, da bi bili vsi ti številni, drbceni liki plod katerekoli pisateljske domišljije. Ne, to so živi, resnični ljudje. Od strani do strani se bolj živo zavedaš, kako so ti blizu. Z občutjem sramu in zadrege si očitaš, kako da jih nisi že zdavnaj spoznal, ko vendar hodiš med njimi in si del njih samih.

Čas tam okrog l. 1910. Slovenija, kaj Slovenija, vojvodina Kranjska, deželica z majhnim obzorjem, ljudje, kakor so bili, brez olepšavanja in senčenja dihajo iz Pugljevih novel. Dihajo iz vseh njegovih knjig, iz »Zakoncev« pa v prvi vrsti deželno stolno mesto Ljubljana, tisto vaško mestece, ki ga danes skoraj ni več. Komaj dvajset let, doba ene same človeške mladosti, pa se je razmahnila Ljubljana in gleda v svet z očmi evropskega mesta. V zatišjih je seveda še marsikaj izza onega časa ostalo živega in kdor pogleda prav od blizu, bo vsekakor opazil, da je vzlic pospešenemu ritmu našega življenja in kljub širšemu pojmovanju v obzorju ostalo še marsikaj nekdanjega, mnogo tako osnovno nespremenljivega, da so tipi iz nekdanjosti še vedno sočno živi in neposredno sedanji.

Ko so izšli »Zakonci«, je bilo ponekod med nami precej nejevolje. S pobožno spodobnostjo so Slovenci našli v knjigi zbirko pikantnih zgodbic, nekaterim se je sanjalo celo o lascivnosti in frivolnosti, knjigo pa so ljudje vzlic temu pridno kupovali in čitali, da je razmeroma prav kmalu doživela drugo izdajo. Sicer nikakor nočem trditi, da bi bilo zanimanje ali nezanimanje občinstva za kako delo merilo za njegovo resnično vrednost, vsekakor pa je to pojav, ki vzbuja pozornost. Če se ne motim, so »Zakonci« izmed vseh Pugljevih del edina knjiga, ki je deslej doživela drugo izdajo. Pa menda vsaj ne zaradi dozdevne pikantnosti, frivolnosti in lascivnosti?

Jaz vsaj iščem povoda za uspeh »Zakoncev« čisto drugje, v globokem ethosu te knjige. Eros, osnovni motiv celotne zbirke, se mora dosledno

vselej umakniti, čim bi imel prestopiti meje, ki jih stavi ethos. Klic, da tega in tega ne smem, čeprav bi storil še tako rad, je tako močno podčrtan, da se zdi končno celo osnovni motiv sam vnešen samo zaradi tega klica. Stare, pod pepelom časa še zmeraj bolj ali manj tleče ljubezenske plamenice, se po takem ali takem snidenju vžgo, čim pa bi imele bušiti z močjo na dan in porušiti med tem nastale vezi, se dosledno v junaku ali junakinji vzdrami dovolj etične sile za premaganje samega sebe, za odpoved. To niso samo novelistični domisleki, ampak že vodilna misel.

»— Moram, je pojasnila Dana. Namreč... domov moram« — pravi junakinja* v »Ljubici« (pag. 15). — »Lahko bi jo imel,« si je govoril v mislih. »Mož bi mi ne bil v napoto...« — — — »Časa nimaš, kje bi ga vzel še zanjo?!« se ogne profesor Žitnik prijateljevi ženi (pag. 35 sl.). Helena v »Obisku« (pag. 37 sl.) takoj odpotuje, ko se razvname možev znanec zanjo. V noveli »Albina in dva zakonska moža« (pag. 53 sl.) modruje junak, ko si zaželi Albine in se ji hkrati odpravi: »Mi vsi, kajne, smo ljudje, nosimo v prsih srce, poštenost in tako dalje... Ali poleg tega tiči še v nas moralna zavest, narurna moralna zavest, ki je naš notranji plačnik in sodnik« (pag. 63). V »Znamenju« se ljubosumni adjunkt prepriča, da mlada žena nima tam in tam »znamenja« in da torej ni vzroka za ljubosumje. Ista poteza veže vso knjigo. Niti enkrat se ne zgodi, da bi avtor prekršil v njej to načelo.

Pri tem, mislim, je važno dvoja: 1. Človek ne more dati v svojih delih nič takega, česar ni v njem. — 2. Ethos, ki ga izpoveduje Pugelj v »Zakoncih«, je značilen za slovenskega človeka sploh.

Omenil sem bil uvodoma, da je reagiral Pugelj na čezmerno strogost v rodbinskem krogu z veliko dobroto, da je povsod iskal tiste toplote, ki je ni našel pri očetu. To mojo trditev »Zakonci« dosledno potrjujejo. Naj stane karkoli, nič se ne sme zgoditi, kar bi zasenčilo ali porušilo toplino, ki si jo človek želi v mehkem gnezdu — družini. In če se kdaj razgori kak plamenček, ki bi utegnil postati strupen, če se kje pokaže razpoka, ki bi se lahko razlezla v prepad, brž, hitro vse proč, kar bi lahko vzbudilo potres. Razpoka se ne sme nikjer povečati, ampak jo je treba takoj odstraniti!

To je prva, dejal bi, osebna stran Pugljeve etike, tista, ki je na vsak način izviralna iz njegovega lastnega notranjega nastroja.

* Milan Pugelj: Zakonci. Drugi natis. Ljubljana 1924. — Založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani.

Druga, objektivna, pa kaže značilno potezo naše narodne psihe. To je v krščanstvu temelječa teza o trpljenju in odpovedi. Včasih z nadihom filistroznosti, včasih skoraj s senco licemerstva je ta poteza le v splošnem dovolj vidna. Iz nje diha — kakor bi poslušal kmeta v nedeljo po maši, ko še zveni v njem pridiga dušnega pastirja — misel, da lepota življenja ne korenini v trenutni predaji slastem in strastem, ampak v premagovanju samega sebe. Bohém je tu čisto zatrl, pomendral, vprav izkoreninil vsa osebna nagnenja in se podredil ljudski duši. Popolnoma v njenem pravcu ravnajo vsi Pugljevi junaki. Pridejo včasih trenutki, ko napravi kri človeka vrtoglavega, a to so samo trenutki. Pred skrajno odločitvijo se človek zave, se mora zavedati stroge meje, ki mu je postavljena. Najsi so za pisatelja vprav zapletljaji, nastali iz prestopkov in pregrešk, najbolj zanimivi in, bi dejal, tudi najbolj hvaležni, se jih Pugelj v »Zakoncih« doledno, s pedantsko vestnostjo izogiblje. Zato pa iz vseh teh malih zakoncev utriplje močan ljudski ethos, tisti, ki nam daje naše slovenske kmetijske matere in ki njih krepki žar odseva tudi v mesto.

Silno razliko med malomeščanskim človekom tu in tam človek posebno čuti, ako primerja značaje iz Pugljevih in one iz Kersnikovih del. Saj so tudi ti slednji naši ljudje, a drži se jih že nekšna tuja prevleka, dih »jare gospode« jih odmika vsakdanjosti, najsi so kdaj pa kdaj še tako živi in resnični. Pugelj nasproti temu ne hlastne nikoli po efektu. Vse se dogaja mirno, tako mirno, da se prav za prav ne zgodi — nič, čisto nič. Človeka nekaj zamika, nagón, romantika ga pehata na stranpota, v skrajnem trenutku pa ga nenadoma dvigne, včasih zavestna volja, včasih samo naključje — kakor odsev zavesti, da je tekla zibel — ako ne njemu, pa vsaj njegovemu očetu — v takem okrilju, kjer je odpoved in obvladanje samega sebe nujna zahteva, neporušljiv zakon.

Koncertni pregled

Pozimi so nas posetili pokrajinski pevski zbori iz Koroške, ki so priredili koncert svojih narodnih v napolnjeni Unionski dvorani. Kot bratska manifestacija je prireditev v polni meri uspela, na svoj račun so prišli zlasti oni, ki se zanimajo predvsem za narodno blago. — Svoboda in Zarja prirejata sporadično v Delavski Zbornici prav dobro posečane večere, na katerih se menjavajo predavanja in recitacije z glasbenimi točkami. Te prireditve so namenjene v prvi vrsti delavskim slojem, vstopnine so prav nizke, večeri pa eminentno važni. Kvaliteta pe-

To potezo našega ljudskega značaja poznamo in vidimo vsi. Govorniki jo proslavljajo ob raznih prilikah in hvalijo »naše dobro ljudstvo«, etika neštetihi naših najboljših organizacij temelji na njej, umetniško pa jo je v literaturi prvi odkril Pugelj in jo risal s toliko ljubeznijo, da mu bržčas še dolgo, dolgo ne bomo našli enakovrednega vrstnika. Na tak način rasto iz Pugljevih neznatnih ljudi res junaki, ki bi se v oblikovanju povprečnega pisatelja izcimili kaj lahko v povprečne, nezanimive in brezpomembne povtore.

In prav ta okolnost daje Puglju trajno vrednost in zaradi nje se ne morem otresti občutja, da zdaj zeva prazen razor ali čaka še gola ledina tam, kjer bi bil on lahko zaoral še dokaj plodnih brazd.

Slabo uslugo bi mu napravil kot pisatelju, ako bi ga hotel hvalisati. Za študijo o njem pa se mi zdi — kakor cmenjeno — še vse prebliizu. V teh nekaj besedah sem hotel le popraviti krivico, ki se mu je dolgo vrsto let godila in je bilo že kakor tradicija, da mora kdo lopniti po njej, čim izide kaka Pugljeva knjiga. Ako pa je kdo prijazno spregovoril o teh njegovih neznatnih ljudeh, se mu ni zdelo vredno iti jim do dna in osvetliti v njih vse ono, kar jim je vdihnil njih tvorec.

Hotel sem le opozoriti na potezo v Pugljevem delu, ki je bila doslej prezrta in jo bo moral oni, ki bo nekoč urejeval in komentiral zbrana dela Milana Puglja, na vsak način dodobra osvetliti. Prepričan sem, da se bo marsikdo potem zavedel, da slovenski obraz v slovenski književnosti brez Milana Puglja ni popolen, da mu nekaj manjka, nekaj malega sicer, a vzlic temu nekaj tako toplega in bistveno nujnega, česar manjkati — ne sme.

In prav zato je tudi Milanu Puglju ohranjen v slovenski književnosti mesto, prostor med najboljšimi, katerih ime bo — kakor si je napovedal Ivan Cankar — zapisano na enem izmed lističev bele krizanteme.

Slavko Osterc, Ljubljana

dajanj še ni vedno brezhlebna, boljša se pa od nastopa do nastopa. — V filharmonični dvorani je Miran Viher z Mirco Sancinovo podal lep večer za violino in klavir. Če pomislimo, da je Viher star komaj 13 let, smo ž njim vsekakor lahko zadovoljni. — Ljubljanski komorni kvartet, ki je sodeloval na večeru društva »Krka«, je zaigral poleg starejših skladb tudi Lipcškov godalni kvartet, ki je bil izvajan prvič na komornem festivalskem večeru. Pfeifer, Stanič, Sušteršič in Bajde so naše reprezentativno kvartetno udruženje, ki bi se naj odslej posvetilo

v prvi vrsti izvajanju domače glasbe. — V radio je imenitno zapela Milena Verbičeva nekoliko slovenskih samospjevov najnovejše provenien-ce. Tudi gojenci višjih letnikov drž. konservatorija propagirajo v radio in na svojih produkcijah najnovejšo slovensko glasbo, kar toplo pozdravljaj. Tako smo na obeh večerih v radio slišali poleg Ravnikovih, Lajovčevih, Bravničarjevih, Škerjančevih in mojih tudi Švarine, Šušteršičeve, Arničeve, Maurinove, Širičeve, Šturmove, Hrovatinove, Dermotine in Kozinove skladbe. — Karlo Rupel in Janko Ravnik sta dala v dvorani filharmonične družbe večer skladb za klavir in violino, oz. obratno. V glavnem so bili izvajani: Beethoven, Mendelssohn, Milhaud, Saint-Saens, Dvořak in Stravinski. Uspeh obeh umetnikov je bil prvovrsten, Tudi dvorana je bila skoraj polna. — Mladinski zbor »Trboveljski slavček« pod vodstvom Avgusta Šiligoja je pri nas gotovo najbolj radosten pojav zadnje dobe na glasbenem polju. Velika dvorana »Uniona« je ob priliki vsakega nastopa Trboveljčanov nabita kakor patrona in de facto eksplozira že po prvi odpeti točki v neizmerne viharje resničnega navdušenja, ki prehaja včasih naravnost v podivjanost, v ono sveto podivjanost, ki bi je od naše pogosto mlačne publike človek skoraj ne pričakoval. Program je bil sijajno sestavljen; pozneje so naši »Slavčki« nekoliko ložjih točk nadomestili s težjimi in najtežjimi, dali z renoviranim sporedom vehementno aklamiran koncert v Trbovljah, po trboveljskem koncertu so triumfirali po Češkoslovaški in želi izredna priznanja zlasti v Pragi, Brnu in Bratislavi, nič manj pa na Dunaju. Turnejski spored so morali kar dva dni zaporedoma izvajati v obojekrat prenapolnjeni veliki unionski dvorani — oba koncerta v Ljubljani sta bila kakor dva praznika naše produktivne in reproduktivne pevske umetnosti, ki so jo poudarjale vse inozemske kritike v zvrhani meri. Večina kritik je mnenja, da je »Trboveljski slavček« najiminenitnejši mladinski zbor na svetu. Jaz kot skladatelj najtežje točke, ki so jo izvajali, jim to priznanje radostno notrificiram. Kristalna čistota, ritmična perfektnost, skromnost, absolutno vživetje v slog in vsebino vsake pesmi — vse skupaj je pri »Slavčku« naravnost impozantno. — Ljubljanski komorni kvartet je priredil v dvorani filharmonične družbe tudi svoj večer, ki ga je izpolnila Milojčičeva sonata za violino in klavir. Solist v tej točki je bil Pfeifer, pri klavirju pa Gallatia. Dvorana je bila polna in navdušena — združenje ima že svoj renome. Poleg omenjene sonate je izvajal kvartet Beethovena op. 18 v c-molu in Debussyja. — S podobnim sporedom je debutiral kvartet v Kolarčevi narodni univerzi v Beogradu. Vsi srbski recenzenti so hvalili pri-

reditve v superlativih, le naš »Slovenec« in tudi naša »Slovenija« sta čutila neko potrebo in sta se ob prireditvi obregnili — menda zavoljo tega, ker so fantje godli v cirilici. No »pa tebe tudi!« (vsakega posebej). Kvartet je nastopil naslednjega dne tudi v beograjskem radiu, česar seve vestni in o vsem poučeni »opazovalec« »Slovenije« ni opazil. Nekaj bi gospodu T. P. (v Slovincu) in opazovalcu »Slovenije« šepnil v uho: boga zahvalita oba, da nista slovenska kulturna delavca pomembnejšega formata — ker bi vaju vsak tepec tako ob vsaki priliki lahko oblatil. Gospod T. P. pa še naj vzame v roke »malo poštevanke slovenskega jezika« — prvi stavek njegove znamenite borivne (in morivne!) recenzije je nekako tak-le: — dober teden za koncertom lj. vokal. kvinteta, o katerem je bilo na tem mestu že govora ... I. T. D.! Za preprijazno podporo pri širjenju slovenske kulture (sem prištevamo tudi udejevanje v godalnem korpusu!) obema: najhvalejša lepa! — V našem radiu so člani opernega orkestra: Korošec, Gregorec in Hauck izvajali poleg tujih skladb tudi Bravničarjeve in moje za flavto, klarinet in fagot. — Konservatorijskih produkcij letos ni mnogo, odlikujejo se pa vse po solidni reprodukciji posameznih točk in po stremljenju, da bi prinašale čim več domačih skladb. — Na tekmovalnem koncertu Hubadove pevске župe v Unionu se je najbolj odlikoval trboveljski »Zvon« pod vodstvom Oskarja Molla. — Orkester Glasbene Matice in konservatorija je izvajal pod Škerjančevim vodstvom Brahmsa, Mendelssohna (čemu? ali zato, ker ga je Hitler pregnal?!), de Fallo in Hrističa. Sodeloval je pianist Noč. — Odličan glasbeni dogodek je bilo izvajanje Beethoveneve »Missa solemnis«. Ravnatelj opere Mirko Polić je zbral prvovrsten aparat: Matični zbor, operni orkester, Zlato Jungjenac-Gavellovo, Franjo Bernot-Golobovo, Jožeta Gostiča in Julija Betteta in poskrbel za vzorno reprodukcijo tega vledela. Poset koncerta je bil tak, da so morali koncert ponoviti. — Mednarodnemu kritiku Gerhardu Krause-ju smo priredili na konservatoriju malo produkcij najmodernejših slovenskih skladb Švare, Šturma, Žebreta in Drmote, Herta Arko-Kraljeva pa mu je zapela moje četrttonske pesmi z godalnim kvartetom. Pri prireditvi so sodelovali še: Švara, Drmota, Gallatia, Mira Gnusova in Vodušek. — Akademski pevski zbor (moški) je izvajal na svojem koncertu (ki so ga tudi ponovili, na žalost pred prazno dvorano) izključno Foersterjeve zборе. Pevovodja Marolt je dosegel z zborom odlično reproduktivno uspeh, s programom se v l. 1933. ne morem strinjati. — Izredno skrben spored je izvajal zbor JUU pod Kumarjevim vodstvom. Tokrat je nastopil le ženski zbor in nam v do-

vršeni obliki podal pregled sodobne tvorbe na tem polju. Zlasti smo zboru hvaležni, da nas je seznanil z obširnimi vokalno-instrumentalnimi opusom Borisa Papandopula iz Zagreba, z »Dolicami«. Tudi njegovi samospevi s klavirjem so nam zelo dobrodošli, gospa Maja Strozzi-Pečić jih je vzorno izvajala. Sodeloval je pri klavirju dr. Švara in skladatelj Papandopulo. — Zbor učiteljske šole je vodil prof. Repovž, orkester pa Prosenc. Mešan spored je publiki ugajal.

— Na akademiji NSZ sta med drugimi nastopila M. Verbičeva in J. Bettetto, oba z odličnim uspehom. — Zelo zanimiv je bil koncert Vide Jeraj-Hribarjeve in dr. Danila Švare. Izvajala sta violinske sonate E. Flacha, D. Švare in A. Rubinsteina zrelo in razgibano. Zlasti domača noviteta je ugajala. V zgoščenem ekspresionističnem slogu se izživlja Švara na obeh instrumentih zelo svobodno, kar znatno prispeva k njegovi osebni noti.

KNJIGE IN LISTI

E. L. Gangl: 1. Sokolski spevi; 2. Mladi sokolski rod; 3. V sokolskem krogu. Ljubljana 1933.

Nepriustranski človek se ne hote začudi plodovitosti Ganglovega dela. Imponira mu ta nacionalni Tirtej z mečem v desnici in z liro v levici. A kako naj dostojno ocenimo njegovo poezijo, ko je slovenska kritika tako zaostala, da nima še estetične tradicije, da ni še opredelila niti osnovnih pojmov umetnosti? Odkod naj torej vzamemo objektivni, estetični kriterij? Subjektivnih kriterijev osebne domišljavosti pa leži kakor smeti po ulicah, — a vendar hočemo ostati še objektivna narodna količina z objektivnimi merili. Kritiki poezije se pod roko vsiljuje kritika kritike same.

Saj ni treba, da bi bil kritik ženijalen voditelj, ne gre za pravilnost ali zmotnost njegovih nazorov. Zadošča zdrav, povprečen okus s poštenim in stvarnim navdušenjem za lepoto, resnico in pravico. Predvsem pa mora biti kritik borben, brezobzirno, a dobrohotno borben, borben iz principa, kajti resničen je Heraklitov izrek: Boj je oče vseh stvari! Kritika naj razgiblje in poživi mrtvilo duhov ter pokrene katalizo živih, ustvarjajočih duhovnih procesov. Kakor jekleno kresalo mora kritik naskočiti trde skale, da se začno kresati, da začne skrita potencialna energija roditi; kakor iskra mora planiti v zaloge lenega in spečega duhovnega dinamita. Glavna je funkcionalna naloga, da se sproži gibanje, borba in tekma duhov. Vse drugo pride samo od sebe.

Radi bi slišali kritiko o avtonomni in heteronomni (biološki) umetnosti, o produktivni in reproduktivni estetiki, o medsebojnosti estetične, logične in etične duše. Čakajo problemi analitične in sintetične, empirične in metafizične, genetične in sociološke, vsebinske in formalne (stilistične) estetike. Zanimivi so naporu tipolo-

ške in sodejavne estetike, da pritegne k sodelovanju tudi fantazijo gledalca, bralca ali poslušalca. Klasifikacija estetičnih tipov nam pokaže enakopravnost naivne narodne popevke in grandiozne tragedije. Pogledali bi tudi radi za stilistične in jezikovne skrivnosti.

Sodobna umetnost stopa v službo življenja in bioloških instinktov, v borbo za narodni obstanek. Ozrmo se samo na nacionalno literaturo italijanskega in nemškega fašizma. S kakim gnevom sežigajo Nemci anacionalno, marksistično literaturo! Ako je velikim, kulturnim narodom nacionalna samozavest glavni vir vitalne in produktivne energije, kaj naj porečemo mi mali? Ali hočemo še živeti, ali se pripraviti na narodno smrt? Ali smo Slovenci obsojeni na večno hlapčevanje? Ali naj robujemo danes črni, jutri rdeči internacionali? Poglejte, kako iskreno se je že nacionalizirala črna internacionala in kako poseza celo po krmilu slovenske usode! Gospodje marksisti, zakaj se niste naučili najprej od Marksa imanentnega nacionalizma, samozavesti židovske rase, ki je štela za časa Rimljnov komaj nekaj sto tisočev duš, a jih ima danes že nad 15 milijonov? In kaka rasa! Ovladuje svetovni kapital in s časopisjem svetovno javno mnenje. Marksizem pa je prazen strah, ki je v sredi votel, a ga zunaj okoli nič ni. V Nemčiji je fašizem samo kihnil in marksistični voditelji so se strahopetno, nemožato poskrili, pustivši uboge delavce na cedilu. Marksizem se je izkazal za najdrznejšo mistifikacijo proletarijata, za najzavratnejšega sovražnika vsakemu socialnemu pokretu, kakor je dokazal že najradikalnejši slovanski socialist Bakunin, ki v Rusiji vstaja iz avtonomno nacionalnega groba, da razbije Tretjo internacionalo, kakor je zrušil že Prvo.

Saj je marksizem samo socialna teorija med drugimi teorijami. Zakaj se torej ogiblujete jav-

ne in znanstvene diskusije, zakaj se skrivate za nemoško anonimnost? Zakaj prikrivate delavcu resnico, zakaj mu ne razkrinkate nesmisla Marksovega brezbožnega, historičnega materializma in puhlice že stokrat ovržene nadvrednosti? Inteligentni proletarijat je že izpregledal v Nemčiji, Avstriji in Rusiji, rešiti hoče socialno krizo po lastni zdravi pameti brez židovske zvižahnosti na nacionalni podlagi in s sodelovanjem vseh iskrenih prijateljev, ki ravno tako trpijo pod nasiljem kapitalizma. Kaj čakate vi, česa se še bojite? Ker je marksizem pri nas baje že organiziran in ima fonde? Organizirajte rajši ideale slovenskega socializma po Krekovem programu (Spomini na Kreka, Odmevi, 1932), ideale svobode, dela, resnice, pravice in lepote in imeli boste kmalu še večje fonde! Vrnite se, izgubljeni sinovi, k toplemu ognjišču domače družine, slovanske zemlje in bratske krvi. Verujemo, da vas vodi plemenita volja, pomagati ljudstvu, a omamil vas je opij marksizma. Errare humanum est! In metamorfoza je znak zdravega razvoja. Samo dogmatični petrefakti in mrtve mumije se ne razvijajo več.

Po sili časovnih razmer bi morala tudi literarna kritika na prvem mestu gojiti narodno samozavest. Seveda ostane avtonomna umetnost najvišji ideal, danes dosegljiv le redkim izvoljencem. Inter arma silent Musae! Mnogo smo pričakovali od »Kritike« g. J. Vidmarja. Zakaj je ne obnovi, ko je potrebnejša nego kdaj? Tu bi imeli javno tribuno, na kateri bi se premlevali, reševali aktualni estetični, nacionalni, politični, socialni in ekonomski problemi. Pa tudi konkretna kritika literarnih in političnih oseb v preteklosti in sedanjosti bi služila narodni samozavesti.

Še nikoli nam ni bila tako živo potrebna poezija nacionalne samozavesti, vzgoja mladine v ljubezni do rodne zemlje in trpečega brata kakor danes, v časih marksistične poplave, vodene degeneracije, ki je začela po podtalnih rovih zastrupljati celo šolske in mladinske vojnake. A neomajno stoji nad temi podzemljskimi valovi nacionalni borec in pesnik E. L. Gangl, pesnik naše zemlje, zgodovine in rase, pesnik naših prirodnih lepot in bratske krvi. Neomajno stoji naš Gangl na granitni skali kakor sokol, simbol slovanskega edinstva in viteštva. Kaj more sokolu nagajivo cvrčanje nezrelih vrabcev, čeprav imajo nakarminjene kljunčke? Po srditosti negativne reakcije se meri samo pozitivna vrednost in pomembnost, kakršno iznova izpričujejo ravnokar izdani Ganglovi teksti. Polno, sveže in mladostno, sočno in močno zvenijo še vedno belokranjske strune kljub temu, da je naperila rdečkasta klika baš proti Ganglovi poeziji — celo starinsko orožje oblegovanih jarcev. Sokritik.

E. L. Gangl: V sokolskem krogu. Založba Jugoslovenske Sokolske Matice v Ljubljani. — Cena 2 Din.

Za sedemdesetletnico slovenskega Sokola je izdal I. zam. star. Sokola kraljevine Jugoslavije E. L. Gangl lično knjižico, namenjeno slovenskim naraščajnikom. S toplimi besedami se obrača do njih, da jih okrepi v sokolski ideji in jih vzpodbudi, da se vsak po svojih močeh poglubi v bistvo te vzvišene ideje, da jo spoznajo in jo še bolj vzljubijo in ji ostanejo zvesti do konca dni. V vseh svojih izvajanjih jim kaže in odpira veliko cesto, ki vodi v lepoto, veličino, resnost in mogočnost sokolskega življenja, ter pomen, ki ga ima Sokolstvo za vsakega člana v narodnem in človeškem oziru.

Ta poslanica sokolski mladini je v resnici pisana z vso ljubeznijo do sokolske ideje; toplota teh besed pa ne pojde brezuspešno mimo mladih src, temveč bo našla tisočer odziv, ne samo pri strnjenih naraščajnikih, temveč tudi pri onih otrokih, ki so še izven sokolskih vrst, pa jih bo privedla v sokolski tabor, kamor edino spadajo že radi tega, ker so bodočnost domovine.

Knjižica je razdeljena na sedemnajst poglavij, ki kljub svojemu kratkemu obsegu skoro izčrpno poučujejo mladino o vsem, kar mora vedeti o bistvu Sokola. Kar pa posebno odlikuje knjižico, je kratek, jedrnat, pesniški jezik, ki gre mladini posebno do srca in bo prav zaradi tega vzljubila to knjižico in jo prebiralala vedno in vedno ter bo ponosna nanjo, ker se bo zavedala, da je tudi ona dobršen del vsega tega velikega, močnega in lepega.

Ne samo iz nacionalnih, temveč iz vseh vzgojnih ozirov bi bilo želeli, da bi naši vzgojitelji skrbeli za to, da pride ta knjižica v roke vsakemu našemu otroku, a ne, da jo samo površno prečita, temveč da se popolnoma seznanj z njeno vsebino. Knjižico bi moral nositi vsak otrok s sabo kot nekaj idejni molitvenik, ki bi ga spremljal in čuval in vseh potih in ga že v ranih dneh vzgajal in utrjeval v pravega državljana. Ako bi naši vzgojitelji ravnali tako, bi bili vzgojni uspehi vse drugačni in naša mladina bi bila v resnici mladina, ki bi poznala in videla vzore nekje višje, kot pa jih ji dandanes prikazuje prazni sport!

Josip Vandot.

E. L. Gangl: Mladi sokolski rod. — Založba Jugoslovenske Sokolske Matice. Cena 20 Din.

V povojnem času so se pri nas pojavile in se še pojavljajo tu pa tam bolne razmere, ki se nikakor ne skladajo s pravo in istinito dušo našega naroda. Te razmere pa moramo smatrati samo za nenaraven izrodek, ki je nastal iz blodnih in poizkusnih eksperimentacij nekaterih političnih in literarnih struj, ki so se naivno zaverovale v nekakšen utopistični kozmopolitizem,

ne zavedajoč se resničnega položaja, v katerem žive uprav dandanes narodi vseh držav. Za kozmopolitizem se ne navdušuje niti največja država; nasprotno — še nikoli niso bili narodi prevzeti od tako fanatičnega nacionalizma, kakor so v današnjih dneh. In to stanje se ne bo izpremenilo še dolgo, dolgo vrsto let, pa naj naši utopisti sanjajo še tako lepe sanje, pa naj pišejo še tako genljive zgodbe in pesmi o nekem »duhovnem človečanstvu« jugoslovenskega naroda, ki pa še nikoli ni bil omleden kozmopolit, temveč naraven nacionalist, ker bi se drugače ne bil nikoli dokopal do samostojnosti.

Narod, ki ga oklepajo nacionalno zagrizene države, mora biti tudi sam do skrajne meje nacionalen, ker je drugače v nevarnosti, da ga pregazijo nacionalno čuteči sosedji. Pri nas smo pa prišli že do tega, da uradna naša književnost skoro pomilovalno odklanja nacionalno literaturo kot nekaj, kar prav nič ne spada v okvir slovenske sodobnosti. Naša mladinska literatura dela neodpustljiv greh, ker je iz svojega programa črtala nacionalno smer in jo nadomestila z nekim brezkrvnim in brezdušnim socialnim kozmopolitizmom in športaštvom, kar napravi otroka za vse drugo, samo ne za Jugoslovena, kakor bi moral biti že na zahtevo narave same. Sokolska ideja, ki združuje našo mladino v nacionalni zavesti, se sicer trudi, da bi popravila, kar je zagrešenega, a njeno delo je težko, ker nima zaslombe in prave podpore tam, kjer bi jo najbolj potrebovala — v uradni mladinski književnosti.

Knjiga, ki bi budila v našem otroku nacionalni čut, je bela vrana. To pa ne znači našega napredka, temveč samo naše silno nazadovanje, ker je vprav v nacionalizmu precejšen in morda najiskrenjši del poezije, zlasti otroške poezije, saj se otrok navdušuje za ideale in kje naj najde lepših idealov, če ne v najbližji okolici — v domovini sami? Odklanjanje nacionalne poezije se pri nas maščuje v polni meri, v tem odklanjanju je zapopadeno propadanje naše mladinske književnosti zadnjih dni. Kdor pa je kriv tega propadanja, bo nosil v bodočnosti vso silo odgovornosti.

Radi tega je naš otroški svet v resnici razveselila pravkar izšla elegantna knjižica pesmi »Mladi sokolski rod«, ki je v prvi vrsti namenjena sokolskim naraščajnikom, a jo bodo navdušeno prebirali tudi otroci, ki še ne stojijo v sokolskih vrstah. Engelbert Gangl je izrazil mladinski pesnik, o čigar pomenu v naši mladinski književnosti še ni bila do sedaj napisana nobena studija, dasi piše že nad štirideset let za mladino in se je pod njegovim vodstvom trideset let razvijala naša mladinska literatura. Njegova mladinska dela odlikuje prav posebno nenavadna

toplota, s katero govori otroku o njegovem svetu, o njegovih radostih in bridkih urah. V vseh besedah pa je dosleden pesnik in kot pravi mladinski pesnik je občutil tudi veliko pesniško bogastvo, ki je zapopadeno v pravem in iskrenem nacionalizmu, brez katerega je otroška duša samo prazen cvet, ki ne bo rodil nikoli sadu.

»Mladi sokolski rod« je rod, poln zdravja, moči, samozavesti, poguma, nesebičnosti in najbolj naravnega optimizma. Besede, ki jih govori, so daleč od navadnih fraz in stojijo vsaka na svojem pravem mestu. Človek bi mislil, da bo pesnika zavedla snov, ki jo opeva, v enostranost, a te ne najdeš nikjer. Z otroško samozavestjo, a obenem naivnostjo govore te pesmi človeku naravnost v obraz — mladi sokolski duh se odkriva pred tabo in ti prikazuje vso svojo lepoto, vso svojo moč in vse veliko zaupanje, ki ga ima v domovino in njeno bodočnost. Pesmi sicer govore v zanosu, a so vendar vse besede pesniške, ker jih narekuje pesniški duh in velika, iskrena ljubezen do vsega, kar je v zvezi z domovino. Sveža, zdrava vedrost veje skozi vso knjižico, a prav ta vedrost je znak našega otroka, značilni znak, ki ga ne smemo zatirati z nenaturnim mladinskim slovstvom, kakršno je žal, dandanes pri nas v modi.

Pesmi so neprisiljene in lahkotne, da se jih bodo otroci igranje naučili. Sokolskemu naraščaju bo zdaj lahko, da jih deklamira pri vsaki priliki, ker je izbira jako bogata. Deklamacije bodo pa svojevrstne, ker so pesmi globoko občutene in imajo veliko pesniško in umetniško vrednost. Kdor misli, da je pri take vrste pesnitvah nemogoče zadeti pravi pesniški ton, se jako moti. V resnici — v zadnjih desetletjih še nisem naletel v naši mladinski literaturi na lepše otroške pesmi, kakor sta v pričujoči zbirki pesmi »Na konju« in »Na pohod!« V njih se razodeva vsa otroška duša, kakor je istinita, vedra in — jugoslovenska.

»Mladi sokolski rod« je najprikladnejša knjiga, da jo damo v roke našim otrokom. Ne zaradi sijajne opreme in lepih Erbežnikovih risb, ki jih je polna knjiga, temveč zaradi vsebine, ki je v resnici otroška in polna plemenitih, iskrenih besed, ki bodo našega otroka vodile na pot, da postane to, kar zahteva narava od njega — človek in Jugosloven ter Jugosloven in človek!

Josip Vandot

Ludvik Mrzel: Luči ob cesti. Črtice. Založila Jugoslovenska knjigarna. V Ljubljani 1932. 8° 188 strani.

Mrzela je bil človek vaje srečavati po drobni feljtonih, ki jih v dnevniku prebereš tako mimogrede. Kar je v dnevniku, misliš je za tisti dan, potlej se umakne, ker jutri itak izide nova številka dnevnika. Vlic temu Mrze-

love drobcene stvari niso izginjale, ampak so ostajale shranjene nekje v spominu. Kdaj pa kdaj se jih je človek nehotе spomnil, dokler niso slednjič jele rasti v obliko, ki je vzbujala zanimanje in radovednost.

Mladi avtor se je predstavil tudi v revijah in kmalu v krogu vrstnikov stopil na prav vidno mesto. Ko je slednjič Jugoslovanska knjigarna napovedala njegovo knjigo, smo jo že pričakovali z mnogo večjim zanimanjem nego je to pri prevencih navada.

Pa je tako, da mnogo knjig pričakujemo z zanimanjem, ko pa potlej to ali ono slednjič človek dobi v roke, mu je ob marsikateri žal pričakovanja in jo v razočaranju odloži na polico. Mrzelove »Luči ob cesti« nikakor ne spadajo v vrsto takih knjig. Nasprotno! Ob čitanju čitatelj od strani do strani bolj živo občuti, da mu govori človek, ki mu je blizu, najsi se tudi ne poznata, od trenutka do trenutka bliže, da nazadnje kramljata čisto toplo sama in izgine vse okrog njiju. Umetnika čutiš, ki ti je prinesel podobo svojega časa in pokolenja kakor na dlani toplo srce.

Kakopak podoba tega časa ne more biti na tak način solnčna in takisto vesela, kakor bi mislil človek iz polpreteklih dni. Kdor bi jo hotel prikazovati tako, bi moral lagati, a neresnica je najhujši strup za vsako umetnost. Ta naš čas je zasenčen, je trpek, vihrav in poln bolečin. Vojna, dasi na papirju zdavnaj odpravljena s sklepi mirovne konference v Versaillesu, še ni prenehala, le fronte so se morda nekaj razmaknile in način boja pa orožje sta drugačna. Boj sam traja z nezmanjšano silo; nemara je besnost še hujša nego v tistih štirih letih, ki jih tako rekoč uradno štejemo za vojno dobo; kajti danes niso vrženi v boj samo moški, ampak tudi ženske, mladina in celo deca.

Spričo tega se marsikdo boji, da bo sedanje pokolenje obupalo, ko ni deležno skoraj nič solnca, ki smo ga nekdaj poznali, nič toplega miru in malone nič veselja. Saj je novi rod marsikje iz materinega telesa neposredno pahnjjen v samo bedo in gorje, v težke dni, polne vsega hudega in brez svetlobe.

Ta doba je tudi Mrzelo utisnila svoj žig, a sprejel ga je kakor močan človek in resničen umetnik. Njegova, v zaglavja — Luči — Za človekom — S ceste — razdeljena knjiga je vzlic vsem bridkostim polna vere. Od prve, lirsko mehke, preproste oblube »Kamorkoli pojdeš, pišem, pojdem za teboj — —« »Glej, pravim samemu sebi, kako lepo se blešči solnce na vodi« (Ljubezen, pag. 7) — pa do zaključne misli »Jaz sem izgubil nagelj, močno žalosten sem nočoj, kar tako pojdem dalje po svetu« (Nagelj, pag. 186) — se preliva marsikaj, osnovna misel,

da je treba živeti, iti dalje in navzgor, pa krepko veže vse te intimne izpovedi. V tej nezmagljivi zavesti, v vezi in volji do življenja je poglavitna moč Mrzelove knjige. Dasi vzklikne: »Tih in sam grem v slednji večer. Noč je moj edini dom« (Večer, pag. 14) — hkratu spozna: »— kdor je tako reven, da nima nikogar, je pa tudi toliko bogat, da ne more nikogar izgubiti. Saj je zmeraj vse prav« (Na peronu, pag. 21).

Marsikje zveni iz knjige presenetljiva zrellost: »Blagor nam vsem, da smo uklenjeni v temo: samo iz teme lahko vstane luč. Blagor nam vsem, da smo obsojeni v samoto: samo iz samote se bodo ljudje lahko našli. Blagor nam vsem, kjerkoli smo« (Arestant, pag. 31). Taka izpoved človeka, ki mlad stopa v svet, prepriča in ogreje bolj mimo ne vem kakšnih gesel. Sama zase je solnce, in kdor je je zmožen, mu mirno lahko prepustimo, da nas vodi tudi skozi senčne strani, pa naj so večasih še tako mrke. Na koncu le čutimo, da sta obraz in pogled obrnjena k solncu, da bo nekoč res in »— takrat se bova našla in se bova poljubila, brat, kakor se znata poljubljati samo zemlja in nebo« (Pred poslednjim kantonom, pag. 39).

Medtem, ko je prvi del knjige skoz in skozilirski, tople pesmi v prozi, ki pa se ugodno razlikujejo od mnogih modernih verzov in jih v vsakem oziru daleč, silno daleč nadkriljujejo, sega oddelek »Za človekom« nekoliko bolj v epiko. To so slike, ob katerih se človek tu in tam spomni Cankarja, ponekod se mi vsiljuje oddaljena primera s P. Altenbergom in še s kom, vendar vse to bistveno ne zmanjšuje vrednosti. Vseskozi je čutili, da Mrzel zavestno išče svoje ga izraza. To htenje mu pogosto vidno uspe — in to je mnogo, zelo mnogo. Zlasti »Kati« (pag. 133) se mi zdi v tem delu izredno močna in uspeha tvorba, lik, ki se vprav zaradi neznatne vsakdanjosti globoko zaraste v čitatelja.

V tretjem delu »S ceste« je še bolj poglobljen. Svet se mu širi, a vprav širina ga mu približuje. »Vsaka stvar in vsaka misel pod solncem je vredna ene ljubezni« (Kantarčki, pag. 145). Človeka išče in ve, da te besede najbrž sploh ni v leksikonu« (ibid. pag. 147). Osnova je ista kakor v vsej knjigi, motivi drobceni, za oko neznamni, pa mu vendar rasto v velike, močne izpovedi in v obtožbe, v željo po lepšem in boljšem, dokler ne izzvene na konci — kakor sem že uvodoma omenil — v vero, da pojde »kar tako po svetu,« čeprav je izgubil nagelj. Ali se spomnite ob tem Župančiča, »naj gre kamor hoče, naj srce se navriška in razjoče —«?

V času, ko nas založništva pridno pitajo navprek in često brez izbire z najrazličnejšimi prevodi kakor so nas pred leti aprovizacije z malovrednimi nadomestki za živila, je Mrzelova

knjiga vesel pojav, dar, ki smo založništvu hvaležni zanj, prav hvaležni, dasi je nekje zapisal borben recenzent, da menda ni mogel prebrati več ko deset strani. Seve, pisatelj ni kriv, če pade včasih v roke tudi takemu čitatelju. Ljudje smo različni, meni pa se le močno zdi, da bo med nami tudi precej ljudi, ki bodo te luči po večkrat prebirali in radi v intimni samotji kdaj kramljali z njimi ter se veselili, da so srečali človeka, ki zna o vsem govoriti po človeško.

Mimogrede naj še omenim, da se tudi Mrzelov jezik v dobrem smislu in prav prijetno razlikuje od mnogih, ki »tudi pišejo,« pa skladajo stavke drugega poleg drugega kakor klafterska polena. V Mrzelovem stavku je mnogo ritma in melodije, ki osvaja.

Ivan Albreht.

Mirko Kunčič: Ptiček z dvema kljunčkoma. Iz torbe Kotičkovega strička 3. zvezek. — Založba Jugoslovanske knjigarne.

Zbirka mladinskih spisov, ki jih periodično izdaja Jugoslovanska knjigarne, je v resnici nekaj posebnega, ker je opremljena z izbranim okusom, ki odgovarja izbirčnim zahtevam nikoli zadovoljnih naših otrok. Saj je že zunanost knjige glavni faktor, ki dela otroku knjigo privlačno, z zunanjo opremo mladinskih knjig pa se založba lahko postavlja. Toda zunanja oprema je tudi po večini popolnoma skladna z vsebino, na katero se založba ozira z vso skrbjo. V pretežni meri so to samo prevodi, ki pa jih, kakor kažejo do sedaj izdane publikacije, izbira prav vestno in srečno.

Sicer mladinski spisi, zbrani pod naslovom »Iz torbe Kotičkovega strička«, ne spadajo med te redne publikacije, temveč tvorijo zase zbirko, ki prinašajo izključno samo spise Mirka Kunčiča; vendar pa moramo priznati, da ta zbirka prav posebno zanima naše otroke. Ne samo radi tega, ker ji je oprema naravnost razkošna, temveč predvsem, ker prinaša izključno le izvirne in domače stvari, ki otroku bolj prijajo nego prevodi. Kunčič je pesnik in pisatelj, ki se že od svojega početka bavi skoro le edino z mladinsko literaturo in si je znal v teku svojega delovanja priboriti trdno in lepo pozicijo.

V drugem zvezku je sicer nekoliko omahnil, kar pa ni nič čudnega, če pomislimo, da je Kunčič izrazit pripovedovalec domačih otroških pripovedk, a se nam je hotel v drugem zvezku pokazati v okolici, kjer pa s svojim bistvom ni nič kaj doma. To nesigurnost pa je lepo in efektno popravil v tretjem zvezku, ko je s »Ptičkom z dvema kljunčkoma« pokazal spet svoje pravo lice in otroški svet, ki ga ni ustvaril Kunčič, temveč otroci, ki so spustili Kunčiča z vsem veseljem v ta svet in mu ga razkazali, da ga lahko slika in opisuje po njihovi volji.

V »Ptičku z dvema kljunčkoma« se nadaljuje pot, ki jo je Kunčič začrtal s svojim značilnim »Jokcem«. Na tej poti je prišel že daleč, a vendar še ne do pravega viška in mu je pot še široko odprta na vse strani. V »Ptičku« je očitno velik napredek; njegovo pojmovanje otroške pravljice se je znatno poglobilo, njegova otroška beseda je postala iskrenjša in kratka do zadnje meje. Velikih zapetljajev ne pozna, kar mu je mogoče samo v korist. V pravljico gleda z veliko večjim in naravnjšim humorjem kot v »Jokcu«, razgibanost se mu je nekoliko ojačila in pestrost posameznih dogodkov hoče slikati bolj plastično in bolj naravno, kar se mu tudi v večini slučajev lepo posreči.

»Ptiček z dvema kljunčkoma« je zgodba revne deklice, ki ne pozna nobenega strahu na težki poti, ko išče ugrabljenega ptička. V tej deklici je hotel pisatelj pokazati otrokom junakinjo, ki naj jim bo zgled v vseh težavah in bridkosti. Punčka je sicer naivna, a vendar odločno pogumna, kadar ji je treba; ima smisel tudi za dobro voljo, dasi jo vsepovsod preganjajo nepravilike. Takšen pa je v resnici naš otrok, pa nič drugačen in krivo bi bilo, če bi ga slikal drugače. Pri tej karakterizaciji je ostal Kunčič sam sebi dosleden in vprav tej otroški doslednosti v opisovanju otroških značajev moramo pripisovati uspeh, ki ga je pisatelj doživel s svojim najnovejšim delom.

V zasnovi pripovedke pa se precej opaža napaka, da pisatelj bajnemu ptičku ni odmeril nobene večje aktivne vloge, kar bi celotno delo napravilo bolj zanimivo in v dejanju bogatejše. Tudi s koncem ni človek tako zadovoljen, kot bi moral biti. Konec zveni vse preveč strašansko in pisatelj bi ga bil moral malce bolj omiliti, pa čeprav mora opisovati grozote, ki logično spadajo v snov pripovedke. V knjigi pa se nahaja tudi nekaj banalnosti, ki delu niso nič kaj v prid. Naj navedem samo čaralno pesem, ki je jako neokusna in prav nič v slogu podobnih otroških pesmi. Ta neokusnost je tem bolj očitna, ker se pesem ponavlja skoro na vsaki strani. Tudi lastna imena, kakor n. pr. Hokuspokus, Krutkrut nikakor ne spadajo v slovensko pravljico, ker so nenaturalna; prav tako bi se bil moral pisatelj izogniti surovih, neotroških besed, kakor so n. pr. »urnih krač so jo odkurili«, »potepuh je prihlačal«.

Pesmi, ki so priložene pravljici, kažejo popolnoma otroški duh in so napisane v otroških besedah in podobah. Seveda niso vse dovršene, a reči moram, da so pesmi »Zlatka šteje zvezde«, »Polžek in jesen«, »Zvon poj« brez dvoma krasne mladinske pesmi.

»Ptiček z dvema kljunčkoma« bo trajno krožil med našo mladino iz roke v roko, posebno pa

med dekliskim svetom. S svojo notranjo vrednostjo je zaslužil to v polni meri; do uspeha pa sta mu znatno pripomogla ilustratorja Josip Pukl in Olaf Globočnik. Posebno prvi, ki je ilustriral pravljico, je v bogati meri zadel narodni ton in se popolnoma uživel v pisateljevo razpoloženje in njegove značilnosti. Te ilustracije, izvršene v barvah, so tako privlačne, da se jih razveseli vsak otrok, a tudi mimo odraslega ne pojdejo brez učinkovanja.

Josip Vandot.

Miran Jarc: Novo mesto. Roman. — Založba Jugoslovanske knjigarne.

V našem kulturnem življenju zavzema Novo mesto sijajno stališče, kakršnega ne zavzema pač nobeno drugo mesto. Zgodovina ga je zgradila, zgodovina vzdrževala vse dotle, da se je pomirilo in se odpovedalo vsaki zgodovini, razen oni, ki je zapisana samo v analih poezije, umetnosti in znanosti. Slednja pa je bogatejša nego prva in Novo mesto je imelo od nje stokrat več moralnih koristi, nego jih je imelo od zgodovine, ki jo je meč pisal v njegovo meso. S svojimi tihimi, od drevja zasenčenimi domovi, s svojo razkošno okolico je znalo vplivati na odprte duhove in jim odkrivati skrivnosti in zapeljivosti življenja, ki nima nobenega, niti najrahljčjšega stika z resničnim življenjem. Bile so samo sanje, ki so jih sanjali odprti duhovi v novomeškem solncu, a te sanje so pustile za sabo bridke spomine in brazgotine, zakaj le prezgodaj jih je zajelo pravo življenje in jim pokazalo nesmiselnost novomeških sanj v pravi luči.

Po vsem tem je čudno, da Novo mesto do sedaj še ni našlo res svojega pisatelja, ki bi ga bil opisal od vseh strani z onimi pisanimi barvami, ki jih razkazuje na vseh plateh. Morda so bile te barve preraznovrstne, morda je bilo življenje preveč samosvoje — mikalo je pač, a je vendar odbijalo, ker je bil spomin na novomeške sanje prebridek, da bi jih človek še enkrat klical v življenje in jih zdaj gledal v klavrnih smešnosti ali pa celo v onemoglem ponižanju. Kette je pel o Novem mestu najlepše pesmi, a Kette je bil mlad fant in zaljubljen; Detela je pisal o njem in njegovih burnih časih, a Detela je bil profesor in učenjak, ki ni poznal novomeških sanj; Gangl je napisal o njem študentovsko povest, a Ganglu je bilo lahko, ker je bil prenapolnjen z belokranjskim solncem, ki že v kali zaduši vse novomeške sanje; Milan Pugelj je napisal nebroj novel o njem, a blagor Milanu Puglju, ker mu je ironija izžgala iz duše vsako novomeško sanjo, še preden se je drznila zganiti.

A kljub temu se je vendar dogodilo, da je napisal Miran Jarc velik roman o Novem mestu in nam v njem pokazal novomeške sanje v krvi in mesu. Da, v krvi in mesu in v vsej brezmišelnosti abstraktnosti. Zajel je te sanje prav sredi

vojne, ko so se rušili peohlapni stebri starih idej in je bil človek prisiljen, da si išče novih formul, po katerih si bo skonstruiral novo življenje, ker stare formule niso več držale. To pa je bilo težko, ker je bilo treba položiti račune o preteklosti in jih izvleči iz najskritejših kotičkov; težko, ker je bila preteklost še tako blizu, da je bila zvečer še obsvetljavana od jutranjega solnca in je bila razgaljena, da se je ni moglo pokriti niti z najelegantnejšim frakom, niti z be-raškimi cunjami.

Novomeške sanje so bile že od nekdaj neizbežen atribut novomeškega študenta. V večji ali pa v manjši meri, kakor je že naneslo. Jarc jih oblikuje v svojem romanu do skrajnosti, smeši jih in obenem povečuje; iz nepoznanih skrivališč jih izvablja, da jih razgalja z vso neizprosno razočaranega človeka. Njegovi junaki so študentje, petošolci, izmed katerih ima že vsak svoje nazore o življenju in o brezmišelnosti vsega, kar se je do tedaj smatralo za pozitivno. Zasedrana filozofija se maje in tone, duhovno življenje se hoče vtopiti v novih, še nepreizkušeni idejah in principih; v mladem življenju vre in sili kvišku, a nihče ne ve, kje je začetek in konec vsega tega, ki je prišlo bogve odkod in gre bog ve kam. Staremu družabnemu redu je napovedan bankrot, stara poezija napoveduje bankrot, ker se je izživela v tisočletjih, in odrešenje more priti samo od nečesa, česar pa mladi ljudje še niti ne poznajo; morda je človeštvo samo, morda pa edino oni, ki ga pozna človeštvo pod imenom »Bog«.

Ali je mogoče, da se je izvršil v študentih, ki štejejo komaj sedemnajst let, tako velik duševni preokret? Saj študentje tik prej vojno še niso bili tako živčno razrahljani, da bi se vdajali takemu pesimizmu in nenaturnim fantazijam o življenju, v katerega niso stopili niti s prvim korakom; in še posebno novomeški študentje v času, ki je sledil neposredno oni sijajni dobi, ko so bili novomeški študentje trdni možje, ki so gledali v življenje z neomajano vero v sebe samega in v bodočnost svojega naroda. To je bila Kettejeva in Pugljeva doba, ki je poznala solidne ideale in se ni vdajala sentimentalnim čustvom in abnormalnim izrodkom bolne fantazije, temveč je živela življenje tako, kakor se ji je ponujalo, ne da bi pri tem stopila s svojega precizno začrtanega pota, in je stremela samo za tem, kar se ji je zdelo v resnici pozitivno. Poznala je res sanje, toda te sanje so imele trdne korenine v živni zemlji, a se niso zatikale bogve kam za skoro nevidne oblake. Da je za Kettejevo in Pugljevo dobo nastopila v Novem mestu taka mladina, kot jo slika Jarc v svojem romanu, je v resnici žalostno in človek bi ne mogel verjeti, pa čeprav bi bilo tudi res.

»Novo mesto« je od početka do konca študentovski roman, ki pa ne slika življenja na zunanaj, temveč samo na znotraj. V njem ne najdeš značilnih študentovskih epizod, vse se vrši samo po dušah in so radi tega tudi vsi junaki karakterizirani tako, da bi jih človek, ki se ne poglubi popolnoma v posameznosti, na prvi pogled skoro smatral za patološke pojave, kar pa je morda prvi ali drugi tudi v resnici. Petošolska ljubezen ima zares usodne posledice: če ni uslišana, se poloti mladega človeka podzavestna mržnja do žensk, če pa je uslišana, spozna mladi človek prerano vso nestalnost in neuravnovešenost ženske duše. Dobrih žensk pa Jarčev roman ne pozna; kar jih tu nastopa, so vse nekako pokrite z nepredorno kopreno, skozi katero ne vidiš drugega nego samo pohlep in poželenje.

Glavni junak Bohrič je v svojih bojih, ki jih bojuje sam s seboj in s svojo dušo, slikan jako simpatično, ker je kolikor toliko še vendar naslednik svojih močnih predhodnikov iz Kettejeve in Pugljeve dobe. Za svoja leta pa je samo preveč čuvstven in je preveč zatopljen v refleksije, ki jih je roman skoro prepoln. Človeku, ki ni navajen intenzivnega razmišljanja in razglabljanja, seveda roman ne bo dobrodošlo čtivo, a onemu, ki se rad poglavlja v skrivnosti človeške, a še posebno mlade duše, bo razkril roman marsikaj, kar je bilo do sedaj še skrito iskajočim človeškim očem. Jarč se je zamislil globoko v to življenje; seciral je, kombiniral in iskal, česar drugi pred njim še niso bili našli, in je v resnici videl mnogo tega, kar bi nam bilo ostalo za vedno skrito. Razgalil nam je Novo mesto, kot je živelo med vojno, in je s tem oživel novomeške sanje stoterim, ki so mislili, da so že davno pozabili nanje.

Ni moj namen, da bi pisal kritiko, ki navadno obstoja iz bledeh fraz. Te vrstice sem napisal samo radi tega, ker so se mi zbudale pri čitanju romana stare novomeške sanje, kakor se bodo budile pri stoterih drugih, da, tisočerih...

Josip Vandot.

Milo Urban: *Zivi bič. Roman. Poslovenil France Stele. Založila Jugoslovanska knjigarna. V Ljubljani 1932.*

Prevodno produkcijo na knjižnem trgu usmerjajo pri nas — kakor sem že večkrat dejal — najrazličnejši faktorji: okus posameznika, spekulativnost založnika, dostikrat pa celo grobo kramarjenje z nizkimi instinkti širokih slojev (zlasti z onstran Sotle radi servirajo kaj takega, pa tudi doma so razne čez noč nastale založbe, ki bolj ali manj prikrito računajo s »prosvetljevanjem« naroda), tako da vlada na tem polju dokaj huda zmeda. Marsikdo jo občuti in tudi govori in piše o njej. V dneh, kakor so naši, se

mi vidi brezglavo početje v prevajanju zlasti nesmiselno in razmetavanje našega že itak skromnega premoženja vse obsodbe vredno. Prav zato se človek tem bolj razveseli vsakega dobrega prevoda, ki lahko mirno reče o njem, da je bil naši literaturi potreben in da smo res kaj pridobili z njim.

Tako delo je vsekakor Urbanov »Zivi bič.«

Medtem ko nemško literaturo — vsaj do leta 1914. — navprek poznamo do takih podrobnosti, da nas skoraj uklepa in nam ovira lastni izraz, medtem ko so nas prevajalci vsaj kolikor toliko seznanili z ruskim, francoskim in še nekaterimi slovstvi, je bila slovaška knjiga večini Slovencev — razen morda onih, ki so posečali češko univerzo — kakor skrita Trnulčica. Zato je prav, da je prevajalec opremil prevod z uvodom, ki je na splošno informativen in bo marsikje povečal zanimanje za to krepko slovansko vejo.

Brez ozira na to, kako ga je sprejel svet, nam je torej slovaški pisatelj že zato ljubši, ker diha iz njega slovanska čud, tem dražji pa seveda, ako je resničen umetnik, ki si osvaja svet.

Zivi bič — ta »težka, strašna resnica,« kakor pravi pisatelj v uvodnem pismu, je delo, ki po moji sodbi ni le tako obče človeško, »da tudi preprost slovenski bravec ne potrebuje kake posebne razlage« (Fr. Stele v uvodu, pag. 32), ampak bo brez dvoma na naše izvorno snovanje vplivalo oplojevalno in krepilno.

Zivi bič, vojska, ki smo jo morda Slovenci doživljali na najbolj soroden način s Slovaki, je junakinja celotnega romana. Čeprav nas ne vodi avtor po bojiščih, vendar čutimo iz vsega dejanja in nehanja nastopajočih oseb, kako odmeva vojska kot daljna, a tem hujša gibalna sila. V vsej grozoti jo čutimo: zivi bič! Ta bič tepe ljudi, da se začno dramiti, skraja nevede, kasneje bolj in bolj zavestno. Zivi bič udarja, bolečina raste, trpljenje se množi, v narodu vstaja odpor.

Vsi ti ljudje, vsi ti bedni kmetje in kmetice, ki jih priganjajo, izrabljajo in mrcvarijo žandarji in glavarji, so ponižani in zbegani. Zivi bič jih tepe, ljudje padajo, omagujejo in se dramijo, Ilička živi bič ustrelji in Eva Hlavajeva mora zaradi notarjeve sle v smrt, a gorje raste in raste. Nikjer na svetu ni več upanja v pomoč. Samo nekje v izvansvetnem je še upati rešitve. In narod, kar ga je sploh doma, se strne in zgrne v procesijo.

»Veliki Bog! Veliki in nesmrtni, usmili se nas!«

In je narod, ves slovaški narod berač, ki sede v jarek, a poleg njega leže roke, »silne človeške roke, polne mišic, polne krvi. Zgubljene človeške roke« (pag. 202).

V to grenko spoznanje izzveni kakor v trpek akord prvi del romana (*Zgubljene roke*).

Adam Hlavaj, drugi del »Živega biča«, stopnjuje, kar se v prvem delu šele začenja. Groza raste, odporna sila pa se predrami v Hlavaju, vojnem beguncu, ki mu je bila sla notarja Okolickega oskrnila in pognala ženo v smrt. Ljudje se družijo okrog Adama Hlavaja, kar se zave, se veže z njim — in zavest raste in želja po osveti in obračunu.

Ko govori Hlavaj z notarjem, so njegove besede že predrzno trde. Okolicki bi bil še rad gospod, bi rad pčnižal Hlavaja in mu grdi ženo. Toda Hlavaj, ta ponižni Hlavaj je zdaj kakor hrast in zavpije:

»Lažeš!«

Krik prihaja iz dna slovaške užaljene duše in velja vsem tlačiteljem naroda, vsem onim, ki so spustili nadenj živi bič! Okolickega zadene kap. Hlavaja ujamejo. vala pa, ki je zajel narod, ni več mogoče ujeti. Vse nekdanje se v ljudeh podira, strasti vstajajo, slepa masa valovi in ruši, ruši. Vojaki, ki se vračajo z bojišč, potrjujejo ljudstvo v odporu. Vse je treba razdejati, uničiti, porušiti. Hlavaj zmaguje. »Moliti morejo tudi jutri, jemati pa je bilo treba danes, dokler je kaj bilo —« (pag. 417). In pod vsemi udarci živega biča zraste na koncu zavest, da Hlavaj ne ravna tako »zato, da bi postal junak, ta nestalni sladkorček v človeških ustih, ampak da doseže to, kar je od vekov njegovo: svobodo!« (pag. 418).

Ob vsaki strani tega globokega dela se nehotе vsiljuje primera s trpljenjem našega naroda. In človeku je nekam toplo, ko čuti, da vzlic madžarsko-nemški zagozdi, ki nas loči od Slovakov, le utriplje tam na severovzhodu nam tako bližnja, tako toplo sorodna kri.

Poleg Reymontovih »Kmetov« je Urbanov »Živi bič« v našem slovstvu dogodek, ki bolj krepko in bolj prepričevalno govori o slovanstvu nego katerakoli manifestacija.

Zato smo ga odkrito, res prisrčno veseli.

Ivan Albreht.

Pierre l' Ermite: Kako sem ubila svojega otroka. — Prevedel Joža Gregorič. Založba Jugoslovanske knjigarne.

Ono naše občinstvo, ki si ustvarja svojo sodbo o moderni francoski literaturi na podlagi prevodov, ki se pojavljajo v vedno večjem številu na našem knjižnem trgu, pač nima pravega pojma o razmerah in strujah, ki vladajo v resnici dandanes v francoski književnosti. Izbira del, ki se prevajajo v naš jezik, je preveč enostranska in je usmerjena po večini v to smer, da nam prikazuje pisatelje, ki opisujejo francosko življenje od skrajno naturalistične in morda celo pretirane strani. Zato pa ni čudno, da ima

naše povprečno občinstvo kaj čudne pojme o Francozih ter jih smatra v celoti za razvratne, frivolne in skrajno nemoralne ljudi, ki hlepe samo po mesenem uživanju, ki jim je poltenost bog in ki niti od daleč ne poznajo najprimitivnejšega človeškega ideala. To zmotno naziranje pa si je ustvarilo naše občinstvo samo iz del, ki jih prejema dan za dnem v naših prevodih, a pri tem niti za trenutek ne pomisli, da živi francoski narod prav tako kot mi, včasih še bolj moralno kakor mi. Izbira del, ki jih prevajamo v naš jezik, je preveč enostranska in tendenciozna in radi tega krivična, ker zavaja nepoučenega človeka na napačno pot, da obsoja celotni narod zaradi dejstev, katerih pa je kriv samo malenkosten odstotek celokupne nacije.

Človeku je prijetno, če dobi enkrat v roke delo, ki je popolnoma nasprotno običajnim francoskim delom, ki se kopičijo po predalih naše prevodne književnosti. Pa čeprav se ne strinja popolnoma z idejami in tendencami tega dela, ki mu pa vendar živo prikazuje pariško življenje od vse drugačne strani, kakor si ga je bil navajen predstavljati. To življenje pa je nekaj drugega kot brezmiselno veseljačenje in prerivanje za mesenimi nasladami in poltenim uživanjem; v tem življenju rastejo pred človekom tudi svetli ideali, za katere se bori z vsemi duševnimi silami, in se dviga sam, a tudi pada, če niso njegove moči popolnoma uravnovešene.

Pierre l' Ermite je katoliški pisatelj in njegov roman »Kako sem ubila svojega otroka« zastopa vseskozi strogo katoliško naziranje, a je vendar prijeten, ker svojih idej ne propagira brezobzirno, temveč jih prikazuje na način, ki je sicer lagoden, a vendar prepričevalen. Pariško življenje slika vedno po naravi; dotika se tudi nemoralnosti, a ne da jih povečuje, temveč da jih obsoja ne samo s stališča katolicizma, temveč tudi s stališča človeškega dostojanstva. V svojih delih je očiten pristaš idej krščanskega socializma in te ideje hoče udejstviti tudi v pričujočem romanu, čeprav jih ne sili v ospredje, temveč se jih dotika le mimogrede, da izgleda ogradje romana bolj plastično in je glavna ideja podprta z bolj socialnimi nagibi.

Ves roman slika boj mladega moža za vzor, ki si ga je postavil kot življenjski princip po dolgotrajnem bojevanju s samim seboj. Prečistil si je srce in dušo z deli krščanskega usmiljenja, in dasi je po rodu pripadal premožnemu pariškemu sloju, se je vendar navdušil ob idejah krščanskega socializma. Njegov vzor je duhovniški stan in njegova edina želja, da postane duhovnik. Z vsemi svojimi močmi se bori za ta svoj cilj, toda nasprotujejo mu premočni nasprotniki, da bi uspešno dobojeval svoj boj. Ti nasprotniki so mu pa najbližji in ljubiti jih mora že po zakonih

narave: mati, stric in njegova prva ljubezen. Z vsemi silami odvrčajo mladega človeka od njegovega sklepa, ker se jim zdi duhovniški stan nevreden bogataša. Mladeničev odpor plahne vedno bolj, a s tem plahnejo tudi njegove življenjske, moške sile. Končno se vda in se odpove svojemu cilju ter se poroči. To pa je postalo zanj katastrofalno. V času, ko je klicala domovina svoje sinove na bojno polje, se na prizadevanje drugih potuhne v zaledje, kar ga je samo osramotilo v očeh svojih rojakov in je žel zaničevanje tudi od strani svoje soproge. Protinaravno pogaženi njegovi ideali so se maščevali nad njim: mati ga je ubila duševno in v svoji popolni skrušenosti si je poiskal smrt v morskih valovih.

Roman je pisan v lepem zanosu in opisuje življenje višjih in najnižjih pariških slojev. Seveda poudarja predvsem katoliško tendenco, pa to bralca ne moti, ker so posamezni duševni boji slikani z mojstrskimi potezami. Ugled simpatičnega župnika, ki vzgaja mladega fanta in ga vzpodbuja na njegovi začrtani poti, pa mora končno v očeh čitatelja nehoti precej pasti, ker ga ima na sumu, da je tudi on v precejšnji meri kriv propasti mladega idealista.

Slovenski prevod je prav dober in v njem naletimo le na prav neznamno število romanizmov, katerih so nekateri drugi prevajalci redno polni. Založba pa je storila prav, da je izdala delo, ki nam je pokazalo pariško življenje od one plati, ki je naš človek še prav nič ne pozna. Ta plat pa je za nas poučna, ker nam lahko revidira splošno mnenje in nam pokaže nove poti, ki nas vodijo do prave objektivnosti. Če pa je objektivnost kje na pravem mestu, pač ni nikjer drugod kot v naši prevodni literaturi.

Earl Derr Biggers: Kitajčeva papiga. — Založba Jugoslovanske knjigarne. Prevedel Franc Kremžar.

O kriminalni literaturi ima estetsko misleči človek svoje posebne predsodke, ker navadno v njih ne vidi ničesar, kar bi bilo v zvezi s pravo umetnostjo. Kriminalni roman se v splošnem smatra samo za nekaj, za kar prime človek le v trenutkih, ko je duševno utrujen in si hoče z lahkotnim berilom pregnati to duševno utrujenost in nerazpoloženje napram težkim, osobito v sodobnem duhu pisanim literarnim proizvodom. Ti predsodki so kolikor toliko upravičeni, če so naperjeni proti kriminalni literaturi, ki se ukvarja z najnižkotnejšimi instinkti propadlega človeka in spekulira samo s senzacijo. A krivico delajo ti predsodki onim kriminalnim slovstvenim delom, ki imajo kljub okoliščinam, ki ga opisujejo, v sebi mnogo etičnih vrednot, mnogo resničnega življenja, mogoče še več pravega življenja, kakor ga kaže marsikatera sodobna stvar, o kateri

imamo trdno prepričanje, da je na višku umetnosti.

O Biggersovem romanu »Kitajčeva papiga« seveda ne bo nihče sodil, da je veliko umetniško delo, a vsak bo priznal, da je to delo daleč od kriminalnih stvari, ki se nam ponujajo od vseh strani in so do neznosnosti plehke. Ne samo radi tega, ker obravnava roman glavni motiv na poseben način in je karakterizacija oseb v vseh slučajih popolnoma dovršena, temveč v veliki meri posebno radi tega, ker s toplimi besedami opisuje naravo in njene lepote tudi tam, kjer povprečni človek ne vidi drugega nego puščavo in dolgočasnost. Vso to puščobo zavija pisatelj v prijetno poezijo, ki ne popusti do konca romana; v posebni in mogoče edino pravi luči gledamo zdaj ameriške kraje, o katerih smo imeli do sedaj vse drugačne, popolnoma napačne pojme.

Knjiga je v resnici zanimiva, ker opisuje dober kos sodobnega ameriškega življenja na živahen, včasih celo humorističen način. Izobraženec in neizobraženelec bosta segla z veseljem po nji, zlasti še, ker jo je prevajalec prelil v slovenščino prav izborno.

Josip Vandot.

Jón Svensson: Nonni. — Prevedel dr. Joža Lovrenčič. Založba Jugoslovanske knjigarne.

Svensson je na daljnem, skrivnostnem otoku, na Islandiji, zagledal otroški lik, ki se mu je dozdeval kot nekaj lepega, pristno islandskega in pristno človeškega in se je popolnoma zagledal vanj. Odkril je na njem vse mogoče vrline, a tudi človeške slabosti, ki pa vendar niso bile tako močne, da bi mogel zasenčiti solnčne vrline, ki so se mu smejale iz oči in iz duše tega naravnega lika. V njem je spoznal vso krasoto islandske narave in naivne islandske duše. Preziral je verno ta lik in ustvaril iz njega mladinski roman, ki je sam na sebi tako lep, kakor more biti samo daljni, skrivnostni islandski otok, o katerem se našemu otroku niti sanjalo ni, dokler ni pogledal Nonniju naravnost v solnčne, smejoče se oči.

Svenssona odlikuje predvsem jasen vpogled v naravo, njene lepote in njene sile, ki pa nikoli niso tako strahotne, da bi oplašile otroško dušo, ki vidi tudi v strahotah tisti čar, za katerega odrasli človek nima zmisla. Svensson uživa naravo z otroškimi očmi in jo prav zaradi tega slika tako, kot jo vidi pred sabo v vsej njeni iskrenosti, pravičnosti in ljubezni, ker jo je Bog ustvaril takšno, kot jo je mogel ustvariti v svoji ljubezni. Islandske gore, dobrave, vasice, fjordi, viharo morje s svojimi ledenimi gorami — vse to mu je svet, ki ga ljubi in pozna islandski otrok in ga v prav tem otroku ljubi Svensson sam. Ta svet je pa v resnici velik, prav tako velik, kot je otroški roman o Nonniju.

Na tega Nonnija je postala naša mladina pozorna pred kratkim časom, ko je dobila v roke prvi del njegovih zgodb pod naslovom »Prigode malega Nonnija«. Tu je opisana islandska celina z vsemi zanimivostmi, ki jih je ta otok v resnici poln; knjiga »Nonni«, ki je precej obširna, pa slika divje, a vendar prekrasno Severno morje, njegove nevarnosti in silovitosti. Mladi junak Nonni doživlja z otroško dojemljivostjo vse čudovite zgodbe, ki jih more nuditi razburkano in mirno morje; doživlja in prenaša pa jih z vsem onim naivnim in prisrčnim čutom, ki je lasten samo otroku. Nonni pa je v resnici pravi in naradni otrok.

Človeku bi se zdelo, da je Svensson romantičar, kar pa ni niti od daleč. Z vernim realizmom so opisane vse te prigode, ki pa niso prav nič pretirane, temveč se človeku zde kakor resničen potopis, ki je zasoljen tudi z dobrim humorjem. Seveda gleda na vse dogodke, burne naravne pojave in nevarnosti s priprostimi otroškimi očmi in ne moralizira prav nič. Še one verske refleksije, ki so tu pa tam vpletene v delo, se človeku ne zde čudne, ker so popolnoma v skladu z naravo in značajem preprostega islandskega otroka.

Lovrenčičev prevod je točen in izvrsten ter razumljiv v vseh stvkih in besedah. Založnica pa je preskrbela delu sijajno opremo, da ga bo naša mladina v resnici vesela. Nonni ni pripotoval samo na Dansko, temveč še dalje do nas, ki ga ne sprejemamo nič manj prisrčno, kot je bil sprejet nekoč daleč gori na severu. To pa je zaslužil prav tako, kot je zaslužila naša mladina, da se je seznanila z njim.

Josip Vandot.

Karin Michaelis: Bibi. Življenje deklice. Z risbami Hedvige Collin in Bibi. Prevedla Marija Kmetova. Založba Jugoslovanske knjigarne.

Pisateljica označuje to knjigo kot življenje deklice; a ta deklica ni povprečna ali vsakdanja deklica, temveč je neko čudno, ali bolje rečeno, čudovito bitje, kakršnega ne najdemo niti med tisoči naših deklic, in jo moramo tedaj prištevati med resnične in prave izjeme. Zato pa knjiga ni življenje deklice, temveč le niz komičnih in veselih pustolovščin, ki jih mora naravno doživeti malo dekle, ki je že po rojstvu obdarovano z darovi prevratnosti, katerih ne more zatajiti nikoli in nikjer.

Bibi je dekletce, ki povzroča moralistom in zaskrbljenim pedagogom sive lase; potepuhinja je in vagabundka, dasi pripada po svojem rodu visoki aristokraciji, ki pa jo z neko sadistično in proletarsko naslado tepta v blato: posledice mešanja proletarske in aristokratske krvi. A te posledice ne zavajajo otroka na stranpeta, temveč ga vodijo do vsega, kar je lepo, iskreno in

pošteno v otroški duši. Kljub svojim razvratnim pustolovščinam, ki bi pa bile v naši deželi in v naših okoliščinah nemogoče, je sama na sebi lep in prijeten otrok: polna ljubezni do vseh dobrih in nesrečnih, do vseh betežnih in pomanjkanje trpečih živali; polna čustvovanja, polna usmiljenja, idealistka in obenem najhujša materialistka, skratka — razvajan otrok, ki mu ne manjka ničesar in je že od prvih dni bila navajena, da je imela v svojem življenju in delovanju pristo voljo. Da se je tedaj pri takih okoliščinah razvil njen značaj v ekstrasvaganтно smer, ni prav nič čudno in je popolnoma naravno. Čuditi bi se morali, ako bi se bil razvil v nasprotno smer.

Avanture male potepuhinje je opisala Karin Michaelis z vso nasmejanostjo otroške duše in z vsemi pripomočki neprisiljenega, naravnega humorja. Iz vseh divjih, včasih skoro neverjetnih pustolovščin in doživljajev grofovske vagabundke je ustvarila lepo mladinsko knjigo, ki jo slastno prebirajo otroci vseh krogov, prav posebno pa še deklice. Saj je Bibi lik tako prisrčen in naraven, da se prikrade tudi odraslemu naravnost v srce. Je to otrok, ki ne more biti drugačen, kot da je otrok.

Vesele in žalostne Bibine zgodbe seveda nimajo bogve kako velike pesniške ali umetniške vrednosti, ker jim je temeljna podlaga pač le humor. Vendar pa je to svojevrstna mladinska knjiga, ki si je z lahkoto priborila lepo mesto med sodobno svetovno mladinsko literaturo in je torej tudi prav, da jo je dobila v roke tudi naša mladina.

Prevajalka se je potrudila, da je v lepi in domači slovenščini podala vse značilnosti in posebnosti originala, kar je sicer težavna reč, a se ji je vendar posrečila v povoljni, včasih celo izvrstni meri. Bibi v slovenščini ni dosti zaostala za ono neugnano, nikdar mirujočo, vedno podjetno, umazano in vendar tako lepo Bibi, kot jo opisuje original. Založnica pa je poskrbela z opremo, da bo knjiga našim otrokom še ljubša in privlačnejša.

Josip Vandot.

Paul Keller: Cvet naše vasi. Prevedla Marija Kmetova. Založba Jugoslovanske knjigarne.

Vaška povest se je v naši književnosti razvila do take obširnosti kot menda pri nobenem drugem narodu in to čisto po naravnem potu, ker je vprav kmet temelj našega naroda. Tudi vse malomeščanske in trške povesti, kolikor jih imamo v naši literaturi, niso skoro nič drugega kot vaške povesti, ker naša mala mesta in trgi nimajo v sebi nič individualnega, kar bi se razločevalo od našega kmetijskega mišljenja, ker je v bistvu eno in isto. Vaška povest je torej edino sposobna, da karakterizira naš narod v splošnem in tudi v detajlu, dočim nam strogo meščansko

ali socialistično pobarvana povest ne more prikazati našega človeka niti v najmanjši istinitosti. Vaška povest torej predstavlja slovensko literaturo, ker kar se nahaja najlepšega v tej literaturi, je tesno spojeno s kmetom in njegovim življenjem.

Ne vem, ali je pravilno, da se med to bogato literaturo mešajo prevodi tujih vaških povesti, zlasti pri prostemu ljudstvu namenjenih, vsekakor pa mislim, da je skrajno pogrešeno, ako širimo med ljudstvom nemške vaše povesti, ki jih prevajatelji proti vsem pravilom lokalizirajo. Lokalizacija takega dela je popolnoma nemogoča, ker je življenje in mišljenje, ki ga slika delo take vrste, v popolnem nasprotju z življenjem in mišljenjem našega kmeta. Saj prevajateljem lokalizacija navadno ne dela nobenih preglavic in posebnih težkoč: lastna imena zamenjajo z domačimi lastnimi imeni in so prepričani, da so vse delo s tem dobro opravili in ga lepo postavili na domača tla.

Čudno se mi zdi, da je prevajateljica Kellerjevega romana »Cvet naše vasi« zašla na to zgrešeno pot, ko ji ni bilo prav nič treba. Saj roman nam tudi v prevodu prikazuje samo nemško ljudstvo, dočim bi preprosti bralec mislil, da je tu opisan kos slovenskega kmečkega življenja in bi se čutil, da povest pripoveduje te, še njemu tako neverjetne reči. Bolje in pravilno bi bilo, da je pisateljica pustila imena, kakor so v originalu, ker bi bil potem njen prevod pravi in bi ga mogel človek uživati tako, kot zasluži.

»Cvet naše vasi« je zgodba kmečkega doma in kmečke družine, ki sili v prepast, a jo v poslednjem trenutku reši dekle, ki je od narave obdarovano z veliko energijo in brezobzirnostjo, ko gre za rešitev njenega doma. Brezobzirnost pa je samo krinka, za katero se skriva najlepša in najpožrtvovalnejša ženska duša. Roman je poln vrlin in pisan s kmečko živahnostjo in brez vseh pretiravanj. Je verna slika nemškega kmečkega ljudstva, kakršno je bilo tik pred vojno in v prvih vojnih letih. Ta slika pa je slikana popolnoma v realističnih barvah.

Pisateljica je prevedla roman v res lepo slovenščino, da bi ga človek čital z vsem zanimanjem, če bi ga ne bila poizkušala tako neokretno lokalizirati. To pa je nesrečna napaka, preko katere bo bralec le težko našel pot naprej.

Jesip Vandot.

Stefan Zweig: Fouche. Prevedel Ivan Albrecht, založila založba Hram v Ljubljani. Stefan Zweig

je plodovit nemški pisatelj, ki pa je svoje delo in opazovanje osredotočil na vrhove svetovne literature. Po svoje, vendar nazorno je izoblikoval Verlainca, Verhaerena, Dostojevskega in Balzaca, eden najpomembnejših njegovih likov pa je Fouche. V tem biografskem romanu nam Zweig ni prikazal samo najintimnejših potankosti iz zgodovine francoske revolucije, poglobil se je tudi v družabno življenje francoske aristokracije in razkinkal vse njene dobre in slabe strani.

Fouche je lik enega najgenialnejših politikov, intrigantov, hkrati pa tudi lik najogabnejših podležev, kar jih morda pozna svetovna politična zgodovina. Enakovreden mu je morda samo sveti satan, Rasputin. O Fouchéju trdi Balzac, da je imel več oblasti nad ljudmi nego celo Napoleon. V to psihološko zagatnetko je proniknil Stefan Zweig s čudovito spretnostjo in nazornostjo, tako da stoji Fouche pred nami i kot človek z vsemi potenciranimi slabostmi, i kot diplomat z nenadkriljivo pretkanostjo i kot podlež, poslušujoč se sredstev brez izbire.

Založba Hram je izdala ta roman v dobrem prevodu in v sijajni opremi. Slovenci smo s tem prevodom dosti pridobili.

Aleksej N. Tolstoj: Peter Veliki. Prevedel Josip Vidmar, izdala založba Hram v Ljubljani.

Zgodovina Rusije nam je prav za prav še danes knjiga s sedmerimi pečati. Kolikor smo se seznanili z zgodovino Rusije v šoli, je bilo to le nizanje suhoparnih letnic, brezobličnih imen in mrtvih vojsk. Nismo pa čuli o duhovni sili in borbi Rusije.

Peter Veliki nam je bil prikazan le kot dober vojak in tiran, le malo smo pa čuli o njegovi borbi za resnični procvit Rusije.

Aleksej Tolstoj nam je v romanu Peter Veliki obdelal zgodovino ruske reformacije za časa Petra Velikega tako nazorno in zgovorno, da spoznamo v Petru Velikem moža vztrajnosti, strpljenja, ki niti v najburnejših časih ne zmanjša ljubezni do svoje domovine — svete Rusije.

Okrog postave Petra Velikega je nanizana zgodovina gospodarskih in socialnih težav tedanje Rusije. Pred nami vstaja vsa groza tedanje pokvarjenosti, zlobe višje aristokracije in dvorjanov in prečudna zaostalost ostalega naroda.

Roman Peter Veliki je mojstrovina svetovne širine. Hvaležni moramo biti založbi Hram, da nam je oskrbela tako dober prevod hkrati v tako lepi opremi.

Jan Plestenjak.

ZAPISKI

† Dragutin M. Domjanić. V noći od srede na četrtak 8. junija t. l. je nenadoma umrl v Zagrebu najveći hrvatski in obenem eden največjih slovanskih pesnikov dr. Dragutin M. Domjanić Zelinski. Vse svoje življenje skromen in tih, je sredi noči tiho in nezametno odšel v večnost.

O Domjanovičem literarnem delovanju so »Odmevi« — katerih stalni in najzvestejši sodelavnik je bil pokojnik ter v dozdan izišlih osmih zvezkih priobčil sedemnajst najlepših pesmi, — poročali na kratko že v svoji prvi knjigi, objeljena je pa tudi daljša studija o njem; tukaj naj sledita samo dve pismi, ki jih je pisal uredniku »Odmevov« in ki jasno izražata priprostost, dobroto in odkritosrčnost velikega pesnika napram vsakemu, hkrati pa tudi najintimnejša, najnežnejša sinovska in bratovska čuvstva napram materi in sestri.

1.

Zagreb 8. siječnja 1929.
(mesto 1930. Op. ured.)

Dragi prijatelju!

Pišem Ti v brzini, da možeš do 10. o. mj. primiti moje pjesme. Žao mi je, da nisam bio doma, kad si k meni došao.

Imam mnogo posla i malo pjesama, ali za Tebe moram nešto smoći. Ne znam, hoćeš li biti s pjesmama zadovoljan, ali drugih sada zbilja nemam. Ove su sasvim nove i neštampane.

Imamo u kući veliku brigu: Mama je bolesna, dolazi doktor i bojimo se, da je upala pluća. Možeš si misliti, kako mi je. Čini mi se, da ide na bolje. Bog daj, da skoro bude posve dobro! Žurim se na poštu, da predam list.

Srdačni pozdrav od mene i od mojih

Tvoj iskreni Karlek.

9. 1. 1930.

Kad sam već htio ići na poštu, opazio sam, da »Odmeva« nemam, jer sam ih posudio i da ne znam Tvoje adrese naime broja poštanskog pretinca. Bježao sam, makar je već bilo preko 7 sati na večer do g. Barlé-a, kod koga sam vidio »Odmeve« i tamo sam si ispisao broj poštanskog pretinca. Tako Ti istom danas mogu list poslati.

Kako 1. broj »Odmeva« ima naslov Jesen, mislim, da će drugi biti Zima, pa će moje pesmi biti u sezoni.

Još jedanput srdačni pozdrav.

Mami je malo bolje.

Tvoj iskreni Karlek.

2.

Zagreb 2. siječnja 1933.

Dragi prijatelju!

Tebi prvome pišem u ovoj godini. Nisam Ti mogao odmah odgovoriti, jer su bili svetki, a za kancelariju sam pri koncu godine imao mnogo posla.

Osim toga sam morao i nešto naći! Znao sam, da nešto imam, ali u navali posla što napišem i metnem u koju ladicu pisaćeg stola. Ne vodim evidencije.

Ti mi na svojoj lijepoj karti pišeš, da bi mogao poslati »cio ciklus«, Lijepo, ali ga treba imati! Sad baš nisu vremena za pjevanje. Osim, kad si čovek ukrade koji časak vremena. Prave volje i onako ni za što nema. Bog daj, da ova godina donese što dobra — u sve naše prilike. Naravno, prije svega barem zdravlja nama, jer to je konačno još jedino, s čim se moramo zadovoljiti.

Kad nemam ciklusa, — neka Ti bude ciklusić, — šaljem Ti evo tri pjesme. Više nisam mogao.

Ne znam ništa, kako Ti živiš, a dugo Te nisam vidio. Nedavno je bio Finžgar u Zagrebu, pa sam bio s njimi i kod predstave »Divjeg lovca« i poslije na komersu, koji je potrajao do 3 sati u jutro. A drugi dan smo imali malu večeru u ime PEN-kluba. Zgodan je on kao čovjek i simpatičan. Dobro se još drži. U kazalištu je lijepo govorio. »Divji lovec« je dobro uspeo. Svi su bili zadovoljni. Kako je s Tvojim zdravljem? Kako Lojze? Jeli zdrav i zadovoljan u Kranju? Rijetko se javljate. Sigurno posla.

Znam, da moraš imati mnogo truda i posla, da »Odmeve« uzdržiš. Sad u Zagrebu izlazi »Odmev.« neki lokalni listić, dnevnik, koga, mislim, izdaje »Slovenska knjižnica in čitalnica«. Oni su strašno »državotvorni«, kažu.

Kod nas nema mnogo novo, a što bi i bilo, ne može se sve javiti. Govori se svašta, a pošto se sve ne smije reći, ne može se vjerovati — svi istu su.

Mi smo prošle godine imali dosta briga s mamom, koja se negdje prehladila i strašno kašljala. Sad je hvala Bogu, znatno bolje. A i moj revmatizam nije bio osobito negodan. Sad se pomirio. Da li za dugo? Nadam se, ili bar želim.

Primi srdačni pozdrav od mene i od mojih

Tvoj iskreni Karlek.

Pismo Jos. Murna-Aleksandrova Mat. Šviglju.

Dragi Švigelj!

Bog Te poživi in izbij Ti še one učene muhe — če jih imaš še kaj — pa napolni Te z muhami, za katere je zdaj letni čas. Jaz se bôdem s »Pustom«, da se iskre kujejo, hodim na ples, čitam kratke razprave o čemerkoli, trgam pisma, predno jih oddam na pošto, hvalim svoj šribarski stan in preziram vse druge. Posebno noči imamo zdaj izredno lepe — seveda kadar ne more deževati več in si pri volji opazovati jih. Jaz pričakujem še slavčkov — (»Slávíce« so že tu) — in vsa prava pomlad bo tu — zunaj in znotraj.

Včasih bi mislil o čem in o kakem poznan-
cu, pa človek je prelen tudi za kaj tacega; pa
saj smo Slovani in lenoba je, kot pravi Brandes,
»echt slavisch«. Ti si menda tudi tak — če nisi
pa bôdi! To se sicer jako čudno sliši, a obrne
se lahko takó, da ima najlepšo obliko in najlepši
konec. Pa preradikalen tudi ne bôdi, saj igraš
citre in imaš polhe v svoji bližini. Gregorka je
stari poklukar in študira «seine Abstammung»,
odkar se je drugje nasmolil; zdaj je absolutno
neprebavljiv. Takí so — učenjaki namreč. Če
bi Ti hotel zdaj še kaj več pisati, bi bilo odveč
— in škoda šefove tinte. Predolgo se pri takem
poslu tudi muditi ne smem, ker me prsti srbe.
Pa saj pride post, in če ni drugače, postane te-
daj človek lahko eksegetične nravi; to pismo pa
sem Ti pisal samo zató, da mi naznaniš, kaj in
kako je s Teboj prav za prav. Kaj počenjaš
zdaj? Ali tičiš pri živih ali pri mrtvih črkah?
Imej se jako dobro in piši mi jako hitro!

S klasičnim pozdravom Tvoj udani

Jos. Murn,
steng. pri g. dr. Šušteršiču
v Ljubljani.

To je moj naslov.

Kette — satirik.

S podstrešja so mi prinesli stare papirje, pa
sem začel listati po njih. Naletel sem na številko
lista »Slovanski svet«, ki je izhajal po trikrat na
meseč na Dunaju, in ga je urejal Fran Podgornik.
List je bil panslavistično usmerjen ter je prinašal
poleg političnih člankov tudi kulturna, literarna,
umetniška poročila in pesmi, ne samo slovenske,
temveč tudi hrvatske in srbske v cirilici. — V
četrti številki od 5. febr. l. 1896. je bila natisnjena
sledéča Kettejeva pesem:

Gazela.

(Novejšim poetom.)

»O, pesnikuj, prijatelj, nihče ti ne brani,
Le stiki bodejo naj čisto izpeljani,
Le jeden slab, vsa pesen je za nič pri meni.«

Tako sem čul več tisočkrat pri Cimpermani.
»In pa čemu ti večni vzdih, večne solze?
Le zase, zase take pesnice ohrani!
A pili, moj prijatelj,« je dejal, »le pili,
In še enkrat, le pili, nikdar ne prestani!«
Ah!... stike brusi v potu svojega obraza
Apolon moj, ne poje več na liri vbrani.
Ah!... Stike brusi v potu svojega obraza
Moj Amor, ne pušic, otrok zateleban.
Seveda! Pesen bodi gladka, dolgočasna,
Učili slovnice se bodejo primáni
Iz Cimpermana, Funtka in Medveda:
Nebroj poetov bode kmalu po Ljubljani.

Mihael Mihajlov.

Celega letnika nisem imel pri roki. Bilo bi
zanimivo ga pregledati, gotovo je v njem več
Ketteja, saj ni verjetno, da bi pošiljal samo eno
pesem. Ljubljanska licealka ga nima, pač pa ga
mora imeti državna knjižnica na Dunaju.

C. G.

NOVI DISTIHL.

(Sava Radič-Mirt.)
(Konec.)

30. Prosti tok.

Divje mu pojejo strune,
kadar buči čez tolmune.
Skozi strunalo brani
spev mu sladak žubori.

31. Sugestivna gimnastika.

Z dolgimi prsti zakrili,
v strune udari po sili.
Vrne gimnastika rok
strunam izbrenkanim zvok?

32. Ideja in lik.

Z novo idejo življenja
lik se razvija in menja.
Kadar nov mošt zakipi,
slabo star meh ga drži.

33. Pesnikov molk.

Sumiš molčanje poeta?
To je zavist in kleveta!
Na lavorikah samo
trudno počiva telo!

34. Epitaf.

V templju sem grškem užival,
truden sladko bom počival
pod piramido in spal:
hvala ti, bog, kar si dal!

35. Geslo.

Čmrlji, šegavi poetje,
tukaj so našli zavetje.
Zunaj sta želo in smrt,
vhod je sršenom zaprt.

36. Več smeha.

V smehu se duša preraja,
smeh skepticizma pomlaja
filozofijo, nazor,
literaturo humor!

37. Balkanizacija.

V papriki ostri, prehudi
hrana se rimana nudi!
Tak se vsaj malo pozna,
da smo z Balkana doma.

38. Pesnikom bralcem.

Pesnik si ti le, moj bralec,
jaz sem samo šepetalec,
moje besede bude
pesmi, ki v duši ti spe.

39. Kobilica Fantazija.

Zoper vsakdanjo morijo
s krili sedlam Fantazijo.
Jaham kobilico jaz,
Grka je nosil Pegaz.

40. Kapitalistična blaznost.

Blaznik prebiva v palači,
kapitalistom prvači.
Dokler je moder bil duh,
bil je le — suh prepeljuh.

41. Nedeljski lovec.

Radost je lovcu nedelja.
Blaznik na slepo kar strelja,
v torbo pa tlači odzad
repo mu zajec uhat.

42. Mestni log.

Ulica mehka v Ljubljani,
hrasti košati ob strani.
Tičkom hôtél je vsak hrast:
tamkaj nočiti je slast!

43. Užaljena psina.

Psina renči in popada?
S svati sedela bi rada.
K mizi posadi še njo,
lizala bo ti roko.

44. Dvorezen nož.

Nož je življenja dvorezen:
zdravje kroji in bolezen.
Hiraj okužen le ti,
nam pa le zdravje godi!

45. Maslena glava.

V nič se stopila je slava
kakor snežena postava.
Z glavo masleno heroj,
v solnce ne hodi na boj!

46. Očka, lahko noč!

Meša že svet brez razločka,
drema, že ziba naš očka
v zarje se Vidove san,
ko ni več noč, ni še dan.

47. Kovač.

»Evo kovačnice nove,
mečev za kače, volkove!
vabi mladino kovač
v dobi volkačev in kač.

48. Domača sredina.

Levo? Brez dela dobiček!
Desno? Političen cviček!
V sredi zaklad zakopan
delavcev čaka zaman.

49. Hej, Manihejci!

Hej, Manihejci, po konci,
pijmo ko prazni ga lonci!
Mlad Manihejec greši,
starec v svetosti zori.

50. Sugestivno ponavljanje.

Slava kot val je begotna.
Suj kot nevihta togotna
v leno morje in globi!
V pljuskanju slava živi.

51. Drugi raj.

Človek, izgnanec iz raja,
sličen spet bogu postaja.
Pal je razvoju mejnik,
božji se vrača mu lik.

52. Mrtva je znanost, živa modrost.

Mrtve je znanosti dosti,
uči se žive modrosti:
moral boriti se boš
z možem v življenju kot mož!

53. Čednost pridržnosti.

Čednost pridržnosti sluje,
pravi se mož pridržuje.
Uma najvišja oblast
brzda besedo in strast.

54. Prazen strah.

Treba je straha, trepeta?
Borba najslajše obeta!
Smrt je najslajša, trpin:
konec laži, bolečin.

55. Kratkovidni napuh.

Briga napuh se le zase,
skromnost prej druge napase,
v drugih i zase skrbi,
žetev ji dvojna zori.

56. Nesposobna zavist.

Polje obdela si pridnost.
Lena izroga zavidnost
delo, pridelek polja,
žetev po noči stepta.

57. Kriva pot.

Brata ne psuj, če zabrede,
kriva je pot, ki zavede!
Pravo pokaži mu pot,
reši brez borbe se zmot!

58. Dvojna resnica.

Kjer se jih dvoje prepira,
tretji dobiček pobira.
Kdor če pomiriti dva,
plača račun za oba.

59. Pred uverturo.

»Kakor v prosjakovi hiši,
cvenk le drobiža se sliši.
Polno, močno se igra,
kjer je umetnost doma!«

Strune najprvo po vrsti
spretno izkusijo prsti.
Potlej orkester ubran
dvigne se kakor orkan.

60. Izzivanje konoturizma.

Kritika, zdaj se postavi,
strgaj sistem domišljavi!
V njem je strihnjena preveč,
kdor le zagrizne, je preč!

61. Filozofski orkester.

Prvi v orkestru ti bodi,
prvi le góslaj in godi!
Zadaj jaz rajši stojim,
z bobnom, s tolkali grmim.

62. Zadoščenje.

Ako za hipec oslajšal
sem ti življenje in skrajšal
uro tegob in nevolj,
slave, uspeha dovolj!

63. Hegelova dialektika.

Hegel, ta čarman brez para,
stvar nam iz ničā pričāra,
s prazno besedo zgradi
most nad prepadom stvari.

64. Gola resnica.

Gole resnice nagota
bode v oči ko sramota.
Jarko resnico prikrij,
v pestro tenčico zavij!

65. Narodno edinstvo.

Eden smo narod resnično,
pleme samo je različno!
Narod Slovanov smo mi,
jačjega, večjega ni!

66. Dušna in telesna hrana.

Duši kadila je treba,
hrani telo se od hleba.
Kruha, kadila samo,
sita sta duh in telo!

67. Podivjana svoboda.

Orla so v kurnik pognali,
leva v svinjak prikovali.
Prosta je zunaj perjad,
svinje tešijo svoj glad.

68. Bukovska zvestoba.

Hčerkā nezvesta, oj Sava,
južna te mika skušnjava?
Brž se obrni, skesaj,
teci k Triglavu nazaj!

69. Moj strelovod.

Časi mi pogled je mračen,
kakor oblak je temačen,
s strelo in gromom nabit.
Joj, če zablisne — — — srdit!

Božja rodila je zemlja
ženko, da zvesto me spremlja:
strele ljubezni, togot
streže mi kot strelovod.

70. Popolna morala.

Dober le dobro podpiraj,
zlo do korena zatiraj!
Ptica dve krili ima,
ž njima leti do neba.

71. Nogomet starcev.

Glej samoljubnosti žogo,
skače po blatu, pod nogo!
Starca po osemdeset
brcata še nogomet.

72. Zdravilo za starce.

Ako še nočeš med krte,
snuj ko mladenič načrte!
Novo pero je načrt
za mehanizem potr.

Ali! Jih voh psihiatra
za paralizno ne smatra?
Umnejši svet je kot on,
sodi po sebi kujon!

Vsebina 4. knjige

I. Albreht: Uganka primarija Gržina. 1. — J. Baukart: Kmetška romanca. 19. — M. Bekar-Esén: Angeli v snegu. 19. — Dr. Fr. Derganc: Francoski in slovanski intelektualizem. 20. — † Drag. M. Domjanič: Jutro pred gradom, Več zime ni... V belih rožicah. 29. — E. Gangl: Pota in smotri slovanskega Sokolstva. 30. — Cv. Golar: Noč na Krimu. 33. — D. Gorinšek: Berač. 45. — R. Jakopič: Maj. 45. — Dr. V. Korun: Slika. 48. — Dr. Iv. Lah: Poset. 50. — Lela Ljubič: Zagorski motiv. 54. — M. Ljubič: Vrnitev. 55. — M. Maleš: Majske sanje dveh mladih src. 57. — Ks. Meško: V osamljenosti. 59. — J. Nardin: Kolo na veter. 59. — Fr. Olbejeva: Obup. 62. — M. Pavičević: Gordana preljubnica. 63. Crnogorci u anegdotama. 66. Kajmakčalanska trilogija. 71. — Vlad. Perhavec: Pod Rožnikom. 73. — A. Peterlin-Batog: Solnce. 73. — J. Plestenjak: Jejlar. 79. — J. Polak: Pesem. — A. Rapé: Ne zro v preteklost naj oči... 83. — R. Rehar: Neznani. 83. — M. Slavčeva: Dopisovanje. 84. — H. Smrekar: Modrost šaha Džehana. 88. — A. Špendé: Ves večer. 90. — K. Špur: Oče. 90. — Sl. Štinč: Misel. 90. — Fr. Tratnik: Aforizem. 90. — J. Vandot: V rutarških domovih. 91. — P. Žmitek: Nekaj o kinologiji. 98. — Obzor. Dr. I. L.: Razgovori o književnem trgu. 102. — Dr. F. D.: Tuja in domača mistika. 104. — M. Bekar-Esén: Ivan Trinko Zamejski. 105. I. Albreht: Obraz Milana Puglja v njegovih »Zakoncih«. 109. — Sl. Osterc: Koncertni pregled. 112. — Knjige in listi. E. L. Gangl: Sokol-

ski spevi (Sokritik). 114. — E. L. Gangl: V sokolskem krogu (J. Vandot). 115. — E. L. Gangl: Mladi sokolski rod (J. Vandot). 115. — L. Mrzel: Luči ob cesti (I. Albreht). 116. — M. Kunčič: Prtček z dvema kljunčkoma (J. Vandot). 118. — M. Jarc: Novo mesto (J. Vandot). 119. — M. Urban: Živi bič (I. Albreht). 120. — P. l'Eremite: Kako sem ubila svojega otroka (J. Vandot). 121. — E. D. Birgers: Kitajčeva papiga (J. Vandot). 122. — J. Svensson: Nonni (J. Vandot). 122. — K. Michaelis: Bibi (J. Vandot). 123. — P. Keller: Cvet naše vasi (J. Vandot). 123. — St. Zweig: Fouche (J. Plestenjak). 124. — A. N. Tolstoj: Peter Veliki (J. Plestenjak). 124. — Z a p i s k i. † Drag. M. Domjanič. 125. — Pismo Jos Murna-Aleksandrova M. Šviglju. 126. — C. G.: Kette satirik. 126. — S. Radič-Mirt: Novi distihi. 126.

*

Slike in vinjete. H. Smrekar: Naslovna stran — E. Justin: Iz stare Ljubljane (lesorez). 10. — E. Justin: Iz starega Maribora (lesorez). 11. — O. Gaspari: Ob čebeljnaku. 19. — † Drag. M. Domjanič. 29. — M. Gaspari: Kresna noč (risba). 32. — Sr. Magolič st.: Pogled skozi okno (olje). 49. — N. Pirnat: Moj oče (risba). 54. — M. Jama: Ženska pri vratih (olje). 56. R. Slapernik: Kopalci na Savi (olje). 62. — Mirko: Mičun Pavičević (karikatura). 72. — M. Maleš: Portret (akvarel). 83. — O. Gaspari: Ljubezen (risba). 88. — O. Gaspari: Znamenje (risba). 90. — P. Žmitek: »Abi-Golovski (risba). 101.

Najlepši okras vsake sobe so originalne

SLIKE NAŠIH UMETNIKOV

ki Vam jih lepo okvirjane, v veliki izbiri in po nizkih cenah nudi dobro znana tvrdka

A. KOS - LJUBLJANA

MESTNI TRG 25, (NASPROTI MAGISTRATA)

STALNA UMETNIŠKA RAZSTAVA

Najbolj solidna knjigoveznica je

STANE OGRINC

prej I. MOLK

Ljubljana, Cankarjevo nabrežje 13

Izvršuje vsa dela elegantno, ceno in trpežno

TVORNICI ZAKLOPNIH MAP

Oferte se na željo pošiljajo po vposlanem formatu

Izvirne platnice za »Odmeve« po načrtu akad. slikarja H. Smrekarja

Engelbert Franchetti

LJUBLJANA
TYRŠEVA C. 20 nasproti kavarne »Evrope«

priporoča svoj

**BRIYSKI IN DAMSKO-
FRIZERSKI SALON**

Točna in dobra postrežbal

Jermena — žage in razni tehnični
material ima stalno na zalogi

DERŽAJ RUDOLF

agentura in komisija

Ljubljana, Kolodvorska 28

I. & D. RENČELJ

LJUBLJANA, VOŽARSKI POT 1

Konstruktorska in mehanična strojna delavnica
izdeluje in popravlja vsakovrstne stroje, aparate,
armature, dekorativne električne svetiljke itd.
Izdelava vedno točna in precizna, po zmernih
cenah. Reference na razpolago!

**Pristno
domačo
slivovko**

v steklenicah, po pošti in povze-
tju à 1, 2, 3 l in domače ljutomer-
sko vino v sodčkih od 10 litrov
naprej nudi, dokler traja zaloga

ROBERT KOŠAR
SV. BOLFENK PRI SREDIŠČU

SPLOŠNA ZAVAROVALNA DRUŽBA

JUGOSLAVIJA

RAVNATELJSTVO

ZA DRAVSKO BANOVINO V LJUBLJANI

SKLEPA: 1. požarna zavarovanja, 2. življenjska zavarovanja, 3. nezgodna in jamstvena zavarovanja, 4. zavarovanja proti škodam zaradi tatinskega vloma, 5. transportna zavarovanja, 6. zavarovanja proti škodam zaradi razbitja stekla. — Največji in delujoči zavod. — Družba je prevzela od »Graške vzajemne zavarovalnice« in od zavarovalnih družb »Feniks« (požarni oddelek) in »Franko-Hongroise« ves njih kupčijski obstoj v naši državi. — Najnižje tarife. Takojšnja izplačila škod. — Po naredbi ministrstva za vojsko in mornarico nadomeščajo police zavarovalne družbe »JUGOSLAVIJE« ženitvene kavicje za častnike
PISARNA: TYRŠEVA CESTA 15 — TELEFON 25-71

Največja parna pekarna in
slaščičarna v dravski banovini

FRANC DOLINAR

Ljubljana, Pred Škofijo 11, Poljanska cesta 19. Telefon 3052

SPECIALEN KRUH ZA SLADKORNO BOLNE

je bil odlikovan na svetovni higijenski razstavi v Londonu l. 1932. z najvišjimi odlikovanji

**ANTON
LEGAT**

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA C. 28
POLEG DELAVSKE ZBORNICE

*Specerija / delikate-
se / zajutrkovalnica
Casina moderna
pražarna za kavo*

KLISEJE

*vseh vrst po
fotografijah
ali risbah*

izvršuje
najsolidnejše

klišarna
ST-DEU

LJUBLJANA
DALMATINOVA 13

Rude in kovine d. d.

Ljubljana, Masarykova cesta 15

En gros: svinec, cink, cin, aluminij, baker, cinkova pločevina, svinčena pločevina,
pocinkana železna pločevina, cinkovo belilo
(izdelek Cinkarne, d. d., Celje), barve, žveplenokisla glina, aluminijev hidrat, ba-
krena galica, cinkov prah, katran, stare kovine, kovinasti ostanki, rude vseh vrst

Naslov za brzojav.: Rude

Telefon interurban 28-27

UČITELJSKA TISKARNA

V LJUBLJANI

FRANČIŠKANSKA UL. 6

TELEFON TISKARNE ŠTEV. 2312
KNJIGARNE 3397

PODRUŽNICA

MARIBOR

TYRŠEVA 44

je najmoderneje urejena in izvršuje vsa tiskarska dela od najpreprostejših do najmodernejših. Tiska šolske, mladinske, leposlovne in znanstvene knjige; ilustrirane knjige v enobarvnem ali večbarvnem tisku; brošure in knjige v vseh nakladah, časopise, revije in mladinske liste. Okusna oprema ilustriranih katalogov, cenikov in reklamnih listov. Lastna tvornica šolskih zvezkov. Zvezki za osnovne, mešč. in srednje šole. Risanke, dnevniki in beležnice. vse tiskovine za društva in šole (lepake, letake, izpričevala i. t. d.) dajte v tisk »Učiteljski tiskarni«!

Učiteljska knjigarna

ima v zalogi »Galerijo naših mož« :
1. Trubar, 2. Vodnik, 3. Slomšek,
4. Prešeren, 5. Levstik, 6. Stritar,
7. Jurčič, 8. Gregorčič, 9. Aškerc,
10. Tavčar, 11. Levec, 12. Erjavec,
13. Jenko, 14. Cankar, 15. Gangl,
16. Parma, 17. Kersnik, 18. Maister,
19. Župančič, 20. Strossmayer. Cena
sliki Din 10⁰⁰-. /// Najnižje cene!

JUGOČESKA

D. D.

KRANJ

izdeluje v lastni tkalnici, barvarni in tiskarni prvovrstno
bombažno in svileno blago

Podpirajte domačo delavnost!

Kupujte domače izdelke!

Preden potujete, se obrnite na
Oficijelno potovalno pisarno

ZVEZA ZA TUJSKI PROMET V SLOVENIJI

»PUTNIK« Tourist-Office v Ljubljani
Tyrševa cesta št. 1 (Palača Ljubljanske kreditne banke)

za potne proračune in načrte, vozovnice za vsa prometna sredstva, rezerviranje
sob v hotelih, rezerviranje mest v spalnih vozovih, zavarovanje prtljage, zava-
rovanje proti nezgodam i. t. d.

»PUTNIK«

opravlja najhitreje in najkulantneje vse posle tujskega prometa in organizira
potovanja po suhem, morju in po zraku. Brezplačne informacije za jugo-
slovsanska kopališča in letovišča. Prospekti in potniška literatura!

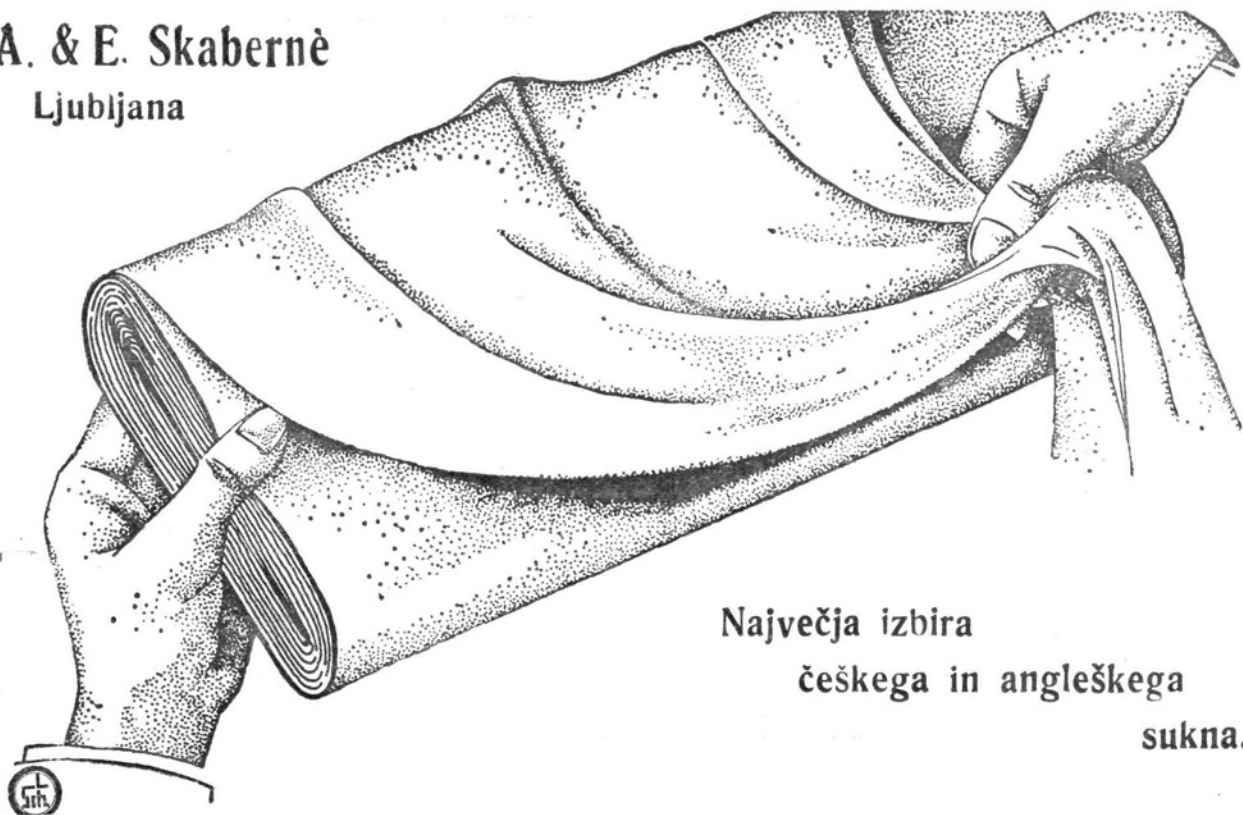
Prodaja voznih kart (biljetarnica) v Gajevi ulici, za nebotičnikom

Telefon interurban 2472

Brzovjavke: PUTNIK — Ljubljana

A. & E. Skabernè

Ljubljana

Največja izbira
češkega in angleškega
sukna.

LJUDSKA SAMOPOMOČ

registrovana pomožna blagajna za slučaj smrti

v Mariboru, Grajski trg 7

sprejme vse zdrave osebe od 1. do 80. leta

Število članov nad 38.000. Izplačane podpore nad 9,000.000 Din

Zahtevajte pristopne izjave brezplačno